T.C.

İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler
Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Uluslararası
İlişkiler Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Keşmir Sorunu ve Hindistan-Pakistan Nükleer Silahlanma Yarışına Etkisi

Md Jaynal Abedin

2501141347

Tez Danışmanı

Prof. Dr. Ahmet ÖZTÜRK

İstanbul 2019

Öz

Keşmir Sorunu ve Hindistan-Pakistan Nükleer Silahlanma Yarışına Etkisi

Md Jaynal Abedin

Filistin'den sonra Keşmir, dünyanın en eski, kanlı ve bitmeyen çatışmalarından birisidir. Bu çatışma, İngiliz İmparatorluğu'nun Hindu alt kıtasını terk etmesi ve bu kıtayı İki Ulus Teorisi'ne göre bölmesi ile patlak vermiştir. Bu teori ile Hindistan ve Pakistan bağımsızlık kazanmıştır ve İngilizlerin sınırlı ya da doğrudan olmayan yönetimi altında ve istedikleri taktirde birinin bir diğerine katılabileceği tarzda 500'ü aşkın prenslik oluşmuştur. Bunlar arasında Keşmir, en büyük olan ve Müslüman çoğunluğa sahip prensliktir. Keşmir'in Maharajası (kralı) olan Hori Sing, her ne kadar nüfusunun çoğunluğu bunu reddetse de Hindistan'a katılma kararı almıştır. Bu katılımla ilgili olarak Hindistan ve Pakistan, 1947 yılında bir savaşa girmişlerdir. Bunu takiben de söz konusu iki ülke, 1965 yılında yeniden Keşmir üzerine savaşmış ve 1999 yılında da Kargil Savaşı'nı yapmışlardır. Keşmir'in Maharaja yoluyla katılımı konusunda Hindistan'ın göstermiş olduğu olumlu tutum, halkların kendi kaderini tayin hakkını veren 1948-1949 tarihli Birleşmiş Milletler Kararı'nı destekleyen Pakistan tarafından daima sorgulanmıştır. Çin de Şaksam Vadisi ve Aksai Çin üzerinde toprak hakkını iddia etmektedir ki sonuç olarak bu durum üç çekirdek güç arasında üçlü bir çatışma haline dönüşmüştür. Tarihsel altyapı ve gelişmelere bakarak bu tez, hala devam etmekte olan Keşmir çatışmasının detaylı bir değerlendirmesini sunmakta ve Keşmir'in nasıl dünya üzerindeki en tehlikeli parlama noktasının nüvesi haline dönüştüğünü açıklamaktadır. Bu alan üzerine süren çatışma, 1998'de başlamış olan nükleer silahlara doğru adım adım ilerleyen tehdit edici bir yarış haline gelmiştir. Bu tezde kullanılan teoriler şu şekildedir: Realizm, Güvenlik İkilemi Teorisi ve Daimi Rekabet Teorisi. Bu çalışmada, Keşmir çatışmasını merkeze alan Hindistan ve Pakistan'ın nükleer silahlar yarışının nedenleri ve olası sonuçları detaylı olarak tartışılmaktadır. Keşmir çatışmasının farklı yönlerinin analizinden ve teorilerin uygulanmasından sonra, tez Keşmir'i merkeze alan silahlar yarışının bölgeye dair Hindistan ve Pakistan'ın süregelen mücadelesine dayalı olarak devam ettiği sonucuna varmaktadır.

Anahtar kelimeler: Keşmir, Hindistan, Pakistan, Çatışma, Nükleer Silah Yarışı.

ABSTRACT

Kashmir Conflict and its Impact on India-Pakistan Nuclear Arms Race

Md Jaynal Abedin

After Palestine, Kashmir is one of the oldest, bloodiest and unending conflict in the world. The conflict arose out when the British Empire decided to leave the Indian sub-continent and divided it by Two Nation Theory. By this theory India and Pakistan got independence and more than 500 princely states; were under British's limited or indirect rule; were given right to join with any one of them. Kashmir was Muslim majority and the biggest one among princely states. The Maharaja (king) of Kashmir Hari Singh decided to join with India but majority people of this state rejected his decision. Regarding this accession, India, and Pakistan involved in a war in their early history in 1947. After that, these two countries fought two times over Kashmir in 1965, as well as the Kargil war in 1999. India's stand for the accession of Kashmir by Maharaja has always been questioned by Pakistan that supports Kashmiri demand for the right of self-determination under the United Nations Resolution of 1948-49. China also claims her territorial right over Shaksam Valley and Aksai Chin consequently Kashmir became a triangle conflict between three nuclear powers. Looking at the historical background and developments, this dissertation offers a detailed examination of the ongoing Kashmir conflict and explains how Kashmir has become the most dangerous nuclear flashpoint on the earth. The conflict entered a menacing race in this arena with steps towards nuclear weapons that they had started since 1998. The thesis uses various theories: Realism, Security Dilemma theory, and Enduring Rivalry Theory. In this study, the causes and possible consequences of India and Pakistan nuclear arms race centering the Kashmir conflict are being discussed in detail. After analyzing different aspects of the Kashmir conflict and applying the theories, the paper concludes that the arms race centering the Kashmir conflict is unending because of the enduring struggle between India and Pakistan over the region.

Key Words: Kashmir, India, Pakistan, Conflict, Nuclear Arms Race.

ÖNSÖZ

Bu çalışma Keşmir çatışmasını ve buranın jeo-stratejik öneminin Hindistan ve Pakistan'ı bitmeyen bir çatışmaya nasıl dâhil ettiğini açıklamayı amaçladı. Bu çalışma, Keşmir çatışmasının Indo-Pak'ın nükleer silahlanma yarışının ana nedeni olduğunu ortaya koymaya çalıştı ve bu krizin iki Güney Asya ülkesinin nükleer savaşa yol açabileceği konusunda öngörüde bulundu.

Keşmir çatışması, son yetmiş bir yıl boyunca Hindistan Yarımadası'ndaki en önemli istikrarsızlık nedenidir. Uyuşmazlığın ciddiyeti, onu dünyadaki en uzun kaynayan konulardan biri haline getirdi. Hindistan ve Pakistan, bölgedeki tehlikeli silahlanma yarışına yol açan ve güvenlik eşiğini bir tehdide bağlayan şekilde kendi aralarında uzun zamandır soğuk bir savaşa girmişlerdir. Keşmir nedeniyle üç kez savaştılar ve pek çok defa da savaşın eşiğine kadar geldiler. Keşmir, dünyamızdaki insan trajedilerinin yaşandığı en önemli yerlerden biri olmaya devam ediyor. Sonuç olarak, Hindistan ile Pakistan arasındaki nükleer yarış konusunun, günümüzün bir araştırma konusu olarak Keşmir için en önemli ve uygun konu olduğunu düşünüyorum.

Bu çalışma, Keşmir çatışmasının, her iki ülkeyi de bitmeyen bir nükleer yarışa sokan Hindistan ve Pakistan arasındaki gergin ilişkilerin arkasındaki kilit faktör olduğu varsayımına dayanıyor.

Bu tez döneminde araştırmacı, Hindistan ve Pakistan arasındaki Keşmir ihtilafı ile ilgili nükleer silahlanma yarışına ilişkin olumlu ve olumsuz tartışmalar nedeniyle doğru ve nesnel bilgi bulmak gibi bazı zorluklarla karşılaştı. Diğer bir zorluk ise Hindistan ve Pakistan'ın nükleer programlarını gizlemesi ve tanınmış dergilere ve web sitelerine erişim konusunda yaşanan zorluklardır.

Öncelikle yüreğimin derinliklerinden En Yüce ve En Merhametli olan Yüce Allah'a teşekkür ediyorum. Tez süresince sürekli destekleri için teşekkürlerini borçlu olduğum pek çok kişi var. Bu çalışmanın tamamlanmasının, rehberlik, destek ve geri bildirimlerinin bu çalışma boyunca paha biçilmez olduğu tartışılmaz olan bazı inanılmaz kişiler olmadan mümkün olamayacağına inanıyorum.

Aileme, çalışma sürem boyunca verdikleri destek ve sabrından dolayı teşekkür ediyorum. Babam MD YOUNUS ALI'ye ve annem JAKIA KHATUN'a sabır ve fedakârlıkları ve tüm gidilen yol boyunca verdikleri destek için özellikle teşekkür ediyorum. Dürüst ve doğru bir insan olabilmem için her zaman benim için dua eden, aramızdan ayrılan dedemi ve büyükannemi hatırlamak isterim.

Danışmanlarıma derin teşekkürlerimi ifade etmek isterim. Yüksek akademik destekleri, yapıcı eleştirileri ve sunduğu değerli girdiler için yüksek lisans tezi yazmanın bu zorlu yolculuğunda etkili olan tez yazma sürecindeki danışmanım, mentorum ve rehberim olarak hareket eden Profesör Dr. Ahmet ÖZTÜRK'e en içten şükranlarımı sunuyorum. Kendisi, son derece moralsiz geçen zamanlarda dahi bana inancı gösterdi. Dr. Öztürk, yoğun programına rağmen tezimin gelişimini haftalık olarak tartışmaya istekli olduğu zamanıyla son derece cömert davrandı. Onunla çalışmak mutlak bir zevkti, desteği ve rehberliği için kendisine minnettarım.

Doç Dr. Muharrem Hilmi ÖZEV'e şükranlarımı sunarım. Paha biçilmez katkısı ve rehberliği ve akademik geri bildirimleri için tanıştığımda her zaman bana aktardığı pozitif enerji çok kıymetli. Her iki danışmanım da bu zorlayıcı işi zamanında tamamlamamı sağlayan anlamlı öneriler ve eleştiriler sundular. Aslında, bu benim için aynı zamanda harika bir öğrenme deneyimiydi ve onların gözetiminde çalıştığım için hala gurur duyuyorum.

Ayrıca saygın hocalarım Dr. Öğr. Üyesi Hatice Deniz GENÇ, Dr. Öğr. Üyesi H. Kürşad ASLAN, Dr. Öğr. Üyesi Süleyman GÜDER, Dr. Muhammed AĞCAN, Dr. Yunus KAYA ve Dr. Burcu SUNAR'ın yardım ve tavsiyelerini de hatırlamadan geçemeyeceğim. Yabancı bir öğrenciyken ve zorluklar ve umutsuzlukla karşı karşıya kalırken, onları her zaman yanımda koruyucum ve iyi niyetli kişiler olarak buldum.

Anabilim Dalı Başkanı Prof. Dr. Haluk ALKAN'a da ayrıca şükranlarımı sunarım. Bana bu şansı tanıdığı için İstanbul Üniversitesi Uluslararası İlişkiler ve Siyaset Bilimi Bölümü'ne teşekkür ediyorum. Uzmanlığım, bana yardımlarını defalarca sunan ve bu alandaki uzmanlığı ile beni aydınlatan bölümün akademik görevlileri sayesindedir. Ayrıca, bu tezi yazmak için önemli kitapları ve dergileri aramama

yardımcı olan siyaset bilimi ve uluslararası ilişkiler kütüphanecilerine, iktisat fakültesine ve İstanbul Üniversitesi'ne teşekkür ediyorum.

En içten teşekkürlerimi, Türkiye'deki ikinci yüksek lisansımı sürdürmeme izin veren YTB'ye (Yurtdışı Türkler ve Akraba Toplulukları) sunuyorum. Bu kurumun desteği olmadan bu çalışma mümkün olamazdı.

İstanbul, Eylül 2019

Md Jaynal Abedin

İÇENDEKİLER

ÖZ……. İİİ

ABSTRACT……. İV

ÖNSÖZ……. V

İÇENDEKİLER……..... Vİİİ

TABLOLAR LİSTESİ……..... 190

KISALTMALAR LİSTESİ……..... Xİİİ

GİRİŞ…….. 1

BİRİNCİ BÖLÜM
LİTERATÜR İNCELEMESİ VE TEORİK ÇERÇEVE

1.1 Literatür İncelemesi..... 16

1.1.1 Giriş.....16

1.1.2 Keşmir Çatışmasının Kökenleri ve Geçmişi.....16

1.1.3 Keşmir Krizinin Nedenleri.....20

1.1.4 Keşmir Krizinin Doğası 22

1.1.5 İnsan Haklarının Durumu.....29

1.1.6 İndo-Pak ve Stratejileri için Keşmir'in Jeo-stratejik Önemi.....29

1.1.7 Silah Yarışı.....31

1.1.8 Hindistan ve Pakistan'ın Nükleer Silahlanması.....32

1.1.9 Hindistan ve Pakistan Arasındaki Nükleer Silah Yarışı.....33

1.1.10 Hindistan ve Pakistan Arasındaki Güvenlik İkilemi.....36

1.1.11 Bir Çözüme Doğru.....38

1.1.12 Sonuç.....40

1.2 Teori İnşası..... 42

1.2.1 Giriş.....42

1.2.2 Realizm 42

İKİNCİ BÖLÜM

KEŞMİR SORUNU: SORUNUN KÖKENİ, MAHİYETİ VE YAŞANAN GELİŞMELER

2 Giriş 63

2.1 Coğrafi ve Demografik Gerçekler 65

2.1.1 Nüfus 66

2.2 Siyasi Bir Entite Olarak Keşmir'in Kökeni 66

2.2.1 Dogra Hükmü 67

2.2.2 Dogra Hâkimiyeti Sırasındaki Siyasi Hareketler 68

2.2.3 Müslüman Konferansı 70

2.2.4 1947 Hindistan Bağımsızlık Bildirgesi 70

2.2.5 Bağımsız Bir Keşmir 71

2.2.6 Duraklama Anlaşması 72

2.3 Poonch İsyanı 73

2.4 Katılım ve Çatışma 76

2.4.1 Katılım Aracı 77

2.4.2 Katılımın Yasallığı 78

2.5 Javaharlal Nehru'nun Halk Oylaması Önerisi 80

2.5.1 Hindistan Otoritelerinin Nehru'nun Sözü Konusundaki Pozisyonları 82

2.6 1947 İndo-Pakistan Savaşı 83

2.7 BM'nin Arabuluculuk Çabaları 84

2.7.1 Dixon Planı 87

2.8 1962 Sino-Hindistan Savaşı 91

2.9 1965 İndo-Pak Savaşı 92

2.10 1971 İndo-Pakistan Savaşı ve Simla Anlaşması 93

2.11 1999 Kargil Krizi 94

2.12 Kargil Savaşı ve 11 Eylül Sonrası Keşmir Çatışması 97

2.13 Keşmir Çatışmasının Doğası 98

2.13.1 Toprak (Teritoryal) Boyut 98
2.13.2 Kimlik 100
2.13.3 İdeoloji 101
2.13.4 Kendi Kaderini Tayin Mücadelesi 101
2.14 Keşmir - En Militarize Olan Bölge 105
2.15 Jammu'da ve Keşmir'de İnsan Haklarının Durumu 107
2.16 Çözüm Yolu 110
2.17 Sonuç 111

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KEŞMİR'İN JEO-STRATEJİK ÖNEMİ: İNDO-PAK'İN KEŞMİR ÇATİŞMASİNA YÖNELİK POLİTİKA VE STRATEJİLERİ

3 Giriş 114
3.1 Keşmir'in Jeo-stratejik Önemi 114
3.1.1 Azad Jammu ve Keşmir 117
3.1.2 Gilgit-Baltistan 117
3.1.3 Siaçin Buzulu Anlaşmazlığı 119
3.2 Hindistan Açısından Keşmir'in Önemi 123
3.2.1 Ekonomik Taraflar 123
3.2.2 Jeo-Stratejik Yönler 124
3.2.3 Kimlik/İdeolojik Yönler 126
3.3 Pakistan Açısından Keşmir'in Önemi 128
3.3.1 Ekonomik Yön 128
3.3.2 Stratejik Düşünce 130
3.3.3 Ulusal Kimlik 132
3.3.4 İdeolojik Yönler 134
3.4 Hindistan'ın Keşmir Çatışmasına Yönelik Politikası 134
3.4.1 Javaharlal Nehru'nun Keşmir Politikası 134
3.4.2 BJP'nin Keşmir Politikası 136
3.5 Hindistan'ın Keşmir'e Yönelik Stratejisi 139

3.5.1 Nükleere Doğru 140
3.6 Pakistan'ın Keşmir Politikası ve Stratejisi 141
3.6.1 Pervez Müşerref'in Keşmir Politikası 147
3.6.2 Pakistan Halk Partisi'nin Keşmir Politikası 148
3.6.3 Keşmir Çatışmasının Uluslararasılaşması 149
3.6.4 Askeri Seçenek 150
3.6.5 İsyana Destek 151
3.7 Sonuç 152

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

HİNDİSTAN-PAKİSTAN SİLAH YARİŞİ VE KEŞMİR ÇATİŞMASİNİN NÜKLEERLEŞMESİ

4 Giriş 155
4.1 Hindistan'ın Nükleer Testleri 157
4.1.1 Hindistan'ın Savaş Başlıkları ve Yetenekleri 158
4.2 Hindistan'ın Füze Programı 159
4.2.1 Hindistan Balistik Füze Savunması (BMD) Geliştirme 160
4.3 Hindistan'ın Nükleer Politikası 160
4.3.1 Hindistan'ın Minimum İnandırıcı Caydırıcılığı (CMD) 161
4.3.2 Hindistan'ın NFU Doktrini 163
4.3.3 Hindistan'ın "Soğuk Başlangıç" Doktrini 164
4.3.4 Pakistan'ın Cevabı 165
4.4 Pakistan Nükleer Programının Geçmişi 165
4.4.1 Nükleer Testin Yürütülmesi 167
4.4.2 Pakistan'ın Nükleer Kabiliyeti 168
4.4.3 Pakistan'ın Hızla Büyüyen Nükleer Cephaneliği 170
4.4.4 Pakistan'ın Taktiksel Nükleer Silahları (TNW) 171
4.4.5 Nükleer Silah Ulaştırma Sistemleri 172
4.5 Pakistan'ın Nükleer Stratejisi ve Doktrini 175
4.5.1 Pakistan'ın Asgari İnandırıcı Caydırıcılık (CMD) Duruşu 177
4.5.2 Pakistan'ın Nükleer "İlk Kullanım" (FU) Doktrini 179

4.6 Keşmir'i Nükleer Hale Getirmek 180
4.6.1 Keşmir Üzerine Hint-Pak Yarı Nükleer Çatışması 182
4.6.2 Hindistan ve Pakistan Arasında Keşmir Nedeniyle Nükleer Silah Yarışı..... 184
4.6.3 Hindistan ve Pakistan Arasındaki Silah Yarışları Kötüleşiyor 188
4.7 "Nükleer Yanma Noktası" Olarak Keşmir 191
4.8 Geleceğe Yönelik Sonuçlar ve İlerisi İçin Olası Adımlar 194
4.9 Hindistan ve Pakistan Arasında Nükleer Savaş Senaryoları 196
4.10 Sonuç 197
DEGERLENDİRME VE SONUÇ…….. 200
KAYNAKÇA……. 211
EKLER……..... 299

KİSALTMALAR LİSTESİ

AAD	:	Advanced Air Defence
ABD	:	Amerika Birleşik Devletleri
ACA	:	Arms Control Association
ACDA	:	Arms Control and Disarmament Affairs
ACT	:	Arms Control Today
ACW	:	Arms Control Wonk
AE	:	Aynı eser/yer
AFA	:	Air Force Association
Af-Pak	:	Afghanistan and Pakistan
AFP	:	Agence France-Presse
AFSPA	:	Armed Forces Special Powers Act
AI	:	Amnesty International
AJK	:	Azad Jammu and Kashmir
Akt.	:	Aktarma
BBC	:	British Broadcasting Corporation
BJP	:	Bharatiya Janata Party
Bkz	:	Bakınız
Bkz.: yuk.	:	Eserin kendi içinde yukarıya atıf
BM	:	Birleşmiş Milletler Örgütü
BMD	:	Ballistic Missile Defence
BMGK	:	Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi
BSF	:	Border Security Force
CBM	:	Confidence-Building Measures
CBRC	:	China's Road and Bridge Corporation
CFR	:	The Council on Foreign Relations
CIA	:	Central Intelligence Agency
CISS	:	Center for International and Strategic Studies
CITS	:	The Centre for International Trade and Security
CMD	:	Credible Minimum Deterrence
CNN	:	Cable News Network

CRPF	:	Central Reserve Police Force
CRS	:	Congressional Research Service
CSIS	:	The Center for Strategic and International Studies
CTBT	:	Comprehensive Test Ban Treaty
C4I2	:	Command, Control, Communications, Computers, and Intelligence and Information
DIA	:	Defence Intelligence Agency
DRDO	:	Defence Research and Development Organization
Et. al.	:	Çok yazarlı eserlerde ilk yazardan sonrakiler
Ed. veya Haz.:		Editör/yayına hazırlayan
ENRPD	:	Environmental and Natural Resources Policy Division
EWN	:	Eye Witness News
FANDD	:	Foreign Affairs and National Defense Division
FATA	:	Federally Administered Tribal Area
FH	:	Freedom House
FAS	:	Federation of American Scientists
FU	:	First-use
GOP	:	Government of Pakistan
GSYİH	:	Gayri Safi Yurtiçi hasıla
HCFAC	:	House of Commons Foreign Affairs Committee
HEU	:	Highly-enriched uranium
HM	:	Hizbul Mujahideen
HRW	:	Human Rights Watch
IANS	:	Indo-Asian News Service
IBGs	:	Integrated Battle Groups
ICG	:	International Crisis Group
ICJ	:	International Commission of Jurists
IDR	:	India Development Review
IDSA	:	Institute of Defence Studies and Analyses
IGMDP	:	The Integrated Guided Missile Development Programme
IHK	:	Indian-held Kashmir

IISS	:	International Institute of Strategic Studies
IJK	:	Indian Jammu and Kashmir
İndo-Pak	:	India and Pakistan
IoA	:	Instrument of Accession
IISS	:	International Institute for Strategic Studies
IPCS	:	Institute of Peace and Conflict Studies
IPD	:	International Policy Digest
IPFM	:	International Panel on Fissile Materials
IPIF	:	Foreign Policy in Focus
IPRI	:	Islamabad Policy Research Institute
IPPRD	:	Institute of Public Policy Research & Development
IR	:	International Relations
ISF	:	Indian Security Forces
ISI	:	Inter-Services Intelligence
ISPR	:	Inter Services Public Relations
ISS	:	Institute of Strategic Studies
J&K	:	Jammu and Kashmir
JKLF	:	Jammu Kashmir Liberation Front
KG	:	Kilogram
KİS	:	Kitle İmha Silahları
KM	:	kilometres
LeT	:	Lashkar-e-Taiba
LOC	:	Line of Control
MAD	:	Mutually Assured Destruction
MCD	:	Minimum Credible Deterrence
MFA	:	Ministry of Foreign Affairs
MID	:	Militarized Interstate Dispute
M.Ö.	:	Milattan Önce
M.S.	:	Milattan Sonra
NA	:	Northern Areas
NASIC	:	National Air and Space Intelligence Center

NATO	:	The North Atlantic Treaty Organization
NCA	:	Nuclear Command Authority
NCAER	:	National Council of Applied Economic Research
NDIA	:	National Defence Industrial Association
NDTV	:	New Delhi Television Limited
NFU	:	No First Use
NIC	:	National Intelligence Council
NIRA	:	National Institute for Research Advancement
NNWS	:	Non-nuclear Weapon States
NPT	:	Treaty on the Non-Proliferation of Nuclear Weapons
NRDC	:	The Natural Resources Defense Council
NSFC	:	Naval Strategic Force Command
NTI	:	Nuclear Threat Initiative
NTI	:	Nuclear Threat Initiative
NWF	:	North West Frontier Province of Pakistan
NWFZ	:	Nuclear Weapon Free Zone
NWFP	:	North West Frontier Provence
NYT	:	New York Times
ORF	:	Observer Research Foundation
PAD	:	Prithvi Air Defence
PoK	:	Pakistan occupied Kashmir
POTA	:	Prevention of Terrorism Act
PPP	:	Pakistan People's Party
PTI	:	Press Trust of India
ROA	:	Reserve Officers Association
RSS	:	Rashtriya Swayamsevak Sangh
S.	:	Sayfa/sayfalar
SAARC	:	South Asian Association for Regional Co-operation
SAAG	:	South Asia Analysis Group
SASC	:	The Senate Armed Services Committee
SIPRI	:	Stockholm International Peace Research Institute

Sino-Pak	:	China-Pakistan
SLV	:	The Satellite Launch Vehicle
SPD	:	Pakistan's Strategic Plans Division
SSCB	:	Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti Birliği
STF	:	Special Task Force
TNW	:	Tactical Nuclear Weapons
T.Y.	:	Basım tarihi yok
UN	:	United Nations
UNCIP	:	United Nations Commission for India and Pakistan
UNMOGIP	:	UN Military Observer Group in India and Pakistan
UNRIP	:	UN Representative in India and Pakistan
UNSC	:	United Nations Security Council
WFB	:	Washington Free Beacon
WSN	:	World Security Network
WSJ	:	Wall Street Journal
WSWS	:	World Socialist Web Site

GİRİŞ

1947 yılında Hindistan alt kıtası İngiliz İmparatorluğu'ndan bağımsızlığını kazanmıştır ve dini ayrımlara dayalı olarak ikiye bölünmüştür[1] ve böylece Hindistan ve Pakistan doğmuştur. (Murshed ve Mamoon, 2010: 463; BBC News, 08 Ağustos 2007: Çevrimiçi; CNN, 29 Mart 2017: Çevrimiçi; Na Hou, 2009: 40; Hashim, Al Jazeera, 27 Mayıs 2014: Çevrimiçi; Chughtai, Al Jazeera, 10 Ağustos 2017: Çevrimiçi) Hindistan ve Pakistan "karşılıklı güvensizlik" hissîni (Hewitt, 1997) bölünmeden itibaren hep yaşamaktadır. Sonuç olarak, dünya üzerinde bağımsız olarak var oldukları günden itibaren bu iki ülke bir kavga halindedir. (Adnan, 2014: 41; Ahmad, 2006: 89; Mumtaz, 2010: 1, 2; Basrus, 2008; Dixit, 2002: 19; Dalton ve Krepon, 2015: 15) İki ülke arasındaki bu uzlaşmaz durum tarihsel, siyasi ve stratejik temellere sahip çok sayıda kısıtlamaya da tabidir. Ne var ki iki ülkenin yaşadığı en büyük sorun Keşmir sorunudur. (Prasad, 2016; Stephens, 1964: 238; Razvi, 1971: 94; Adnan, 2014: 41; Cheema, Ocak-Haziran 2015: 49; Ganguly, 2007) Örneğin ABD'nin Hindistan büyükelçisi Henry Grady, 1948 yılında "Keşmir, Hindistan ve Pakistan'ın çöküşünü getirebilecek olan en büyük problem" sözlerini söylemiştir. (Guha, 2007: 96) Pakistan'ın geçmişteki Dışişleri Bakanı Gohar Ayub Han da "Keşmir, Hindistan ve Pakistan arasındaki gerilimin en temel nedeni iken uluslararası toplum bunu tamamen görmezden gelmektedir" şeklinde açıklama yapmıştır. (The Irish Time, 08 Haziran 1998: Çevrimiçi) Bağımsızlıklarından itibaren iki ülke de dört savaşa girişmiştir (White, Şubat 15, 2017: Çevrimiçi) ve bunlardan üçü Keşmir üzerinedir. (Indurthy, 2004; The Nation, 23 Aralık 2007: Çevrimiçi; Dar, Foreign Policy Journal, 05 Ağustos 2010: 1, Çevrimiçi; Hundley, Pulitzer Center, 05 Eylül 2012: Çevrimiçi) 1947-1948 Hindu - Pakistan Savaşı'nda, her iki ülke de Keşmir ve Jammu üzerine savaşmışlardır. Bu çekişme, 1965 yılındaki ikinci savaşta aynı topraklar üzerine sürmüştür.[2] 1971 yılında Hindistan-Pakistan arasında yaşanan üçüncü bir savaş ise Doğu Pakistan'ın bağımsızlığını ilanına (bugünkü Bangladeş) yol açmıştır. Sonuç olarak 1999 yılında,

[1] İki Ulus Teorisi'ne göre bölünmenin tarihi için baz.: Bose, 2003; Ganguly, 2002; Lamb, 1994; Wirsing, 2003; Chadda, 2007; Khan, 1956; Cohen, 2005: 28-31; Brecher, 1959: 277; Schuurmans, Kasım 2013: Çevrimiçi.

[2] 05 Ağustos 1965 - Hindistan ve Pakistan Keşmir için tekrar savaştırlar. Pakistan Hindistan'ın el koyduğu Keşmir'e girdi ama Pakistan için toprak kazancı oldukça az oldu. (CNN, 29 Mart 2017: Çevrimiçi)

iki ulus da Keşmir üzerine yeniden savaşmışlardır. (Ganguly, 2001: 1-2; Cohen, 2004: 43; Mian, 1998: 78; Bajpai, 2003: 112-126; Mümtaz, 2010: 1, 2; CNN, 29 Mart 2017: Çevrimiçi; Murshed ve Mamoon, 2010: 463; Kalis ve Dar, Mart-Nisan 2013: 116; 1971 savaşı için bkz.: Schofield, 2003: 117) Bu savaşların yüksek yoğunluktaki ilk üçünde ne Hindistan ne de Pakistan nükleer silahlara sahip durumda olmamıştır. (Mümtaz, 2010: 3) Konuyla ilgili çalışanlar tarafından Hindistan alt kıtasında 1947'den itibaren devletlerarası dokuz ile 11 arasında kriz tespit edilmiştir. (Detaylar için bkz.: Mümtaz, 2010: 3; Chari, Cheema ve Cohen, 2007; Nayak ve Krepon, 2007)

Keşmir Hindistan ve Pakistan arasında tartışmalı bir toprak parçasıdır ve buranın işgali Pakistan, Hindistan ve Çin'i bölmektedir. (Bukhari ve Parveen, Temmuz 2014: 14; Murshed ve Mamoon, 2010: 464; Schofield, 2015: 18; Razvi, 1971: 94) Keşmir daima Hindistan ve Pakistan arasındaki çatışmaların kaynağıdır. (Mukherjee, 2016: 497) İki ülke de Keşmir'e dair ayrı düşen talepleri nedeniyle çeşitli savaşlara ve savaş benzeri kriz durumlarına düşmüşlerdir. (Bukhari, 2016: 149; Schofield, 2003: 39; Haqqani, 2003: 21, Çevrimiçi) İki taraf açısından da konuyu çalışan uzmanlar, Keşmir'i çatışmalı durumun ana nedeni olarak yorumlamaktadır. Gaynesh Kudaisya ve Tai Yong Tan, bu durumu, "Hindistan-Pakistan arasında Keşmir, iki ülke arasında devam edegelen düşük yoğunluklu sınır aşan çatışma halinin kaynağı ve sürüncemede kalan görüşmelerin konusu olarak ana güncel konudur" şeklinde tanımlamışlardır. (Tan ve Kudaisya, 2000: 217) Jeff Hay "1947 yılında Hindistan alt kıtasını bölmüş olan keyfi sınırların en talihsiz miraslarından birisidir" şeklinde Keşmir'e atıfta bulunmuştur. (Hay, 2006: 2-6)

Keşmir çatışmasının doğuşu, bölgeden ayrılmakta olan İngiliz hâkimiyetinin bölünme esnasında olayı yanlış yönetmesinde yatmaktadır. (Historical Section General Headquarter, 1990: XI; Dar, Foreign Policy Journal, 05 Ağustos 2010: 1, Çevrimiçi; Zoaib, The Voice of Journalists, 05 Nisan 2015: Çevrimiçi) Sumantra Bose, Keşmir'i İngiliz hâkimiyetinin ardından "alt kıtanın bölünmesinin bir ürünü" olarak tanımlamaktadır. (Bose, 2007: 163-167; bkz.: Fayaz, t.y.: 67) Hindistan'ın önemli bir

parçası İngiliz hakimiyetinde kalmıştır, ancak 500'den fazla prens devleti[3] bu hakimiyetten kısıtlı/sınırlı ölçüde etkilenmiştir. (Hussain, 2014: 2; Schofield, 2015: 19) Bölünme planına göre, prensliklere Hindistan ya da Pakistan'a katılma ya da bağımsız kalma hakkı verilmiştir. (Thritnert ve Wagner, 2009: 22; Cheema, Ocak-Haziran 2015: 49; Jamil, The Daily Times, 30 Ekim 2017: Çevrimiçi) Bu dönemde Keşmir, büyük ölçüde Müslüman çoğunluğa sahip olmasına karşılık (o dönemde 4 milyonluk nüfusunun %77'si) (Wolpert, 2010: 21-22), Hindu yönetici olan Hori Sing yönetimi altında kalmıştır. Sumantra Bose'e göre, Singh, "prenslikleri hafife aldıkları bilinen Hindu Kongresi liderlerine kıyasla Pakistanlı yöneticilerle kendi ayrıcalıklarını ve tacını koruma konusunda anlaşmaya daha eğilimli görünmekteydi, ancak alt kıtanın Müslüman devleti ve Keşmir'in Hindu otokratı arasındaki modus vivendi (geçici anlaşma) gerçekleşmedi." (Bose, 2007: 163-167) Eric Margolis, bu konuyu "Pakistan'a katılmak isteyen Keşmirli Müslümanlar, silahlarını bırakarak teslim olmaları emri aldılar ve bunun üzerine hemen ayaklandılar. 1947'nin Eylül ayında, Keşmir'in güneyindeki Hindu ağırlıklı Poonç ve Jammu bölgelerindeki Maharaja'nın Sih askerleri tarafından yardım gören Hindu ve Sih güruh, Müslümanlara karşı katliama başladılar" şeklinde konuyu anlatmaktadır. (Margolis, 2001: 66) Keşmir'in Maharajası olan Hori Sing'in Müslüman nüfusun isteğine karşı Hindistan ile birleşme kararı çıktığında, "Çoğunluğu Puncabi konuşan Poonç ve Muzaffarabad'ın yakınlarındaki Müslümanlar ayaklanmışlardır ve liderleri Pakistan ile birleşme çağrısı yapmıştır. Pakistan'ın Kuzey Batı Sınır Eyaleti'ndeki Müslüman Peştun bölgelerinden aşiret üyesi olan Pakistan'daki kontrolden çıkan kalabalık ise Maharaja'nın kuvvetlerine karşı Müslüman kardeşlerine yardım için halk desteği vermişlerdir." (Ganguly, 2002: 1-2; Byman, 2005: 158) Panikleyen Hori Sing ise Delhi'ye kaçmış ve özgürlük hareketini defetmesi ve karşılığında birleşme vaadiyle Hindistan'dan yardım istemiştir. (Johnson, 2005)

Pakistan, Maharaja'nın birleşme eylemini kabul etmemiştir. (Ganguly, 2002: 1-2; CNN, 29 Mart 2017: Çevrimiçi) Dönemin Pakistan Başbakanı olan Liaqat Ali Han ise 04 Kasım 1947'de yaptığı açıklamada, "biz bu katılımı tanımıyoruz, bu birleşmeyle

[3] Victoria Schofield'e göre, prenslikler yaklaşık 560 taneydi ve bazıları bir Avrupa devleti büyüklüğündeydi ve diğerleri de oldukça küçüktü.

Keşmir'in Hindistan'a katılımı korkak liderinin Keşmir halkına karşı işlemiş olduğu bir "hiledir"" (Sahadevan, 2001: 221) şeklinde duyurmuştur. Pakistan hükümeti Hindistan hükümetinin ön ayak olduğu IoA'nı hileci bir belge olarak adlandırmıştır. Keşmir üzerine IoA temelli Hindu talebini Pakistan Dışişleri resmi sitesi, "Bu iddia hileci bir birleşme aracına dayanarak yapılmaktadır" şeklinde ifade etmektedir. (Ministry of Foreign Affairs Pakistan, 29 Temmuz 2011: Çevrimiçi) Pakistan liderliği İki Ulus Teorisi'ne dayanarak Keşmir talebinde bulunmaktadır. Bu teoriye göre, Hindistan büyük ölçüde Hindu olan bölgelerden oluşurken Pakistan'a çoğunluğu Müslüman olan bölgeler tahsis edilmiştir. Pakistan, Keşmir'in de büyük çoğunluğunun Müslüman olması dolayısıyla Pakistan toprakları dâhilinde olması gerektiğini savunmaktadır. (Khan, 2001: 373)

Pakistan Keşmir'i uluslararası bir anlaşmazlık olmanın yanı sıra Hindistan ile temel bir anlaşmazlık konusu olarak da görmektedir; aslında bu konu aynı zamanda bir iç mevzu olarak da düşünülmektedir. (Dar, Foreign Policy Journal, August 05, 2010: 1, Çevrimiçi) Ayrıca, Hindistan Keşmir'i Hindistan Birliğinin bir parçası olarak görmektedir. (Khan, 1994: 505-506; Feeley, 2000: 777, 795; Khan, 2001: 388) 1947 bölünmesinden çok önce Hindistan liderliği, tarihsel anomalilerin bir parçası olarak ve bölünmez bir ülkenin tarihsel cüzleri olduğu düşüncesiyle tek devlet altındaki prens devletleri reddetmiştir. (Khan, 1994: 505-506) Bundan dolayı Hindistan, Keşmir'i Hindistan devletinin bir parçası görmüştür ve hala da böyle olduğuna dair derin bir inanca sahiptir. Daha da ötesi, Delhi Keşmir'in Hindu Birliği'ne katılmasını yasal ve nihai olarak görmektedir ve bu bölgenin statüsünü tartışmayı reddetmektedir. (Khan, 2001: 388) Buna göre, "Jammu devleti'nin ve Keşmir'in birleşmesi Hindistan Bağımsızlık Sözleşmesi'nin hükümleri uyarınca gerçekleşmiştir ve bu yasal ve nihai olduğundan tartışmaya açık değildir." (Indian Embassy, Washington D.C., Kashmir Library: Çevrimiçi) Hindistan'ın tartışmaya istekli olduğu tek mesele Pakistan'ın, "yasal olamayan şekilde işgal ettiği Jammu ve Keşmir'in bazı bölgelerini kontrol etmekten feragat etmesi" konusudur. (a. e.) Diğer yandan Pakistan, Keşmir'in Hindistan ile Ekim 1947'de birleşmesini Keşmir halkının iradesi hiç gözetilmeden gerçekleştiği için geçersiz görmektedir. (Khan, 2001: 361, 373) 1947 yılında Hindistan mektubunda sözü verilen referandum yoluyla "halka verilen referans" ve konu

hakkında Birleşmiş Milletlerin kararı, gerçekte hiç yerine getirilmemiştir. Pakistan, ağırlıklı Müslüman nüfusa sahip Keşmir'e Pakistan ile birleşme seçeneği sunan Keşmirlilerin kendi kaderini tayin hakkını desteklemektedir. (Khan, 1994: 495, 503-504, 506) Halk oylaması talebiyle İslamabad, Keşmir konusunu bölünmenin tamamlanmamış bir meselesi olarak görmektedir. (Mahmood, Ekim 2001)

Pakistan'ın başlıca tehdit algısı Hindistan'dan gelmekle birlikte, Hindistan açısından da Pakistan bir tehdit unsurudur. Bu karşılıklı güvenlik görünüşü silahlanma yarışı olarak açığa çıkmaktadır, bu durum başlangıçta konvansiyonel iken zaman içerisinde nükleer silaha dönüşmüştür. Pakistan, 1971 yılındaki yenilgisi sonucu bölünmesiyle sonuçlanan, Hindistan'ın konvansiyonel askeri üstünlüğüne karşı kendisini güvensiz hissetmektedir. (Mümtaz, 2010: 1) Hindistan'ın konvansiyonel askeri üstünlüğünü dengelemek amacıyla Pakistan, bombalayıcılar ve orta menzilli taşıyıcı araçları kullanarak küçük ölçekli nükleer silahlar yapabilme kapasitesini kazanmıştır. (a. e.) Mayıs 1998'de Hindistan ve Pakistan arasındaki rekabet, Hindistan'ın 11 ve 13 Mayıs'ta nükleer testlerini yürütmesi ile birlikte yeni bir hal almıştır (Nükleer testler tartışması için bkz.: Chengappa, 2000) ve Pakistan da 28 ve 30 Mayıs 1998'de kendi nükleer test serilerini yürüterek bu durumu takip etmiştir (Pakistan'ın nükleer elde etmesi için bkz.: Kapur, 1987). (Bradnock, 1998: 2; Adnan, 2014: 41; Schneider, 2016 Mart: 1; Mian, The Bulletin, 07 Aralık 2016: Çevrimiçi; CNN, 24 Kasım 2014: Çevrimiçi) Hindistan ve Pakistan tarafından nükleer silahların elde edilmesi, Keşmir üzerine nükleer savaşın katastrofik sonuçlarına yönelik endişeleri artırmıştır. (Mümtaz, 2010: 1; Schneider, 2016 Mart: 1; Sridharan 2005) Wenning (2003: 209), "Hindistan ve Pakistan kendilerini 1998 yılında nükleer güçler olarak ilan ettiklerinde Keşmir krizi de dünyanın en olası nükleer karşılıklılığının parlama noktasına dönüşmüştür" yorumunu yapmıştır. ABD Başkanı Bill Clinton, Keşmir'i doğru bir ifadeyle "dünyanın en tehlikeli parlama noktası" olarak adlandırmıştır. (Pant'taki alıntı, The National, 29 Mart 2012: Çevrimiçi; Wooldridge, BBC News, 26 Mart 2000: Çevrimiçi; Ali, IPPRD, 16 Mayıs 2014: 12, Çevrimiçi) Peimani (2000) de Keşmir çekişmesini Pakistan'ın nükleer güce ulaşma amaçlarından birisi olarak adlandırmıştır. Ne Hindistan ne de Pakistan, nükleer silah devletleri olarak yalnızca ABD, Rusya, İngiltere, Fransa ve Çin'i tanıyan NPT'nin imzalayıcıları arasında bulunmamaktadır.

(Geller, 2003: 147; Schneider, 2016 Mart: 1; Nayyar, 2008: 2; Milena, The Conversation, 10 Ağustos 2015: Çevrimiçi; China Daily, 20 Mayıs 1998: 4) Statüleri ve NPT'nin üyeleri olmamaları nedeniyle bu iki Güney Asya nükleer gücü, NPT'nin üyeleri olarak nükleer silaha sahip devletlerin verdikleri nükleer silahsızlanmaya dair aynı sözlerle bağlı değillerdir. (Schneider, 2016 Mart: 1) Sürüncemeli Keşmir çekişmesine ve İndo-Pak nükleer silah yarışına dair dik başlılığa bir çözüm sunmak için meselenin kökenlerini ve gelişimini bilmek önemlidir. Bu çalışma, tarafsız bir bakış açısından konunun eleştirel analizini yapmayı amaçlamaktadır.

Hipotez

(a) Keşmir Hindistan ve Pakistan'ın bir çatışma alanıdır.

(b) Keşmir problem Hindistan ve Pakistan'ın nükleer silahlanma yarışının temel nedenidir.

(c) Keşmir'e yönelik Hindistan ve Pakistan arasındaki nükleer silahlanma yarışı nükleer bir savaşa dönebilir.

Çalışmanın Amaçların ve Hedefleri

(a) Bu çalışma jeo-stratejik önemdeki Keşmir'in, Hindistan ve Pakistan'ı nasıl bitmeyen bir çatışmaya dâhil ettiğini açıklamaktadır.

(b) Bu araştırma Keşmir probleminin Hindistan ve Pakistan'ın nükleer silahlanma yarışında nasıl asıl neden olduğunu gösterecektir.

(c) Bu çalışma aynı zamanda Keşmir krizinin Hindistan ve Pakistan'ı nasıl nükleer savaşa sürükleyeceği ihtimalini gösterecektir.

Tezin Önermesi

Hindistan ve Pakistan Keşmir'i merkeze alan ve süregiden bir çatışmaya girişmiştir.

Araştırmanın Metodolojisi

Keşmir sorununa ve Hindistan-Pakistan Nükleer Silah Yarışı hakkındaki literatür oldukça kısıtlıdır. Keşmir'i Nükleer Silah Yarışı bağlantısı ile işleyen temel bir çalışma mevcut değildir. Bu alanda herhangi bir çalışma yapılmamıştır. Dolayısıyla temel alınan materyal birinci el bilgiye dayanmaktadır. Bu çalışma, sözlü ve yazılı kaynakların analizi ve toplanmasıyla yapılan kalitatif araştırmalar bütününe yönelik içerik analizine dayanmaktadır. Kalitatif içerik analizinin temel ilkeleri kategorik çalışmalar ile araştırma biriminin geçerliliği ve güvenilirliğini içermektedir. Kalitatif içerik araştırmasının merkezindeki kategorilerin tümevarımcı ve tümdengelimci uygulamaları vardır. (Mayring, 2000)

Birincil kaynaklar bakımından bu çalışma, resmi açıklamaları ve Hindistan ve Pakistan'daki cumhurbaşkanlarının, başbakanların ve dışişleri bakanlarının konuşmalarını, BM ve diğer uluslararası örgütlerin, Hindistan ve Pakistan hükümetlerinin beyanlarını ve Bakanlıkların web sitelerini, yayınlarını basın duyurularını, BM ve diğer örgüt web sayfalarını ve Keşmir sorununa yönelik bilimsel veri tabanlarını kullanmaktadır. Bu çalışma aynı zamanda Keşmir sorunu hakkındaki gazete makalelerine de başvurur. İkincil kaynaklar olarak akademik kitaplar, kitap bölümleri ve bilimsel yayınlar ve makalelerin değerlendirmesini içermektedir.

Uygun olan problem formülasyonunu bulabilmek için öncelikle Keşmir'in durumu hakkında literatür taraması yaptım ve bilgimi artırdım. Bu bana çatışma hakkında genel bir görüş sundu. Problemin formülasyonuna ve araştırma sorusuna karar vermemim ardından bu soruları çözmek ve cevaplamak amacıyla ikincil bir analiz yaptım. İkincil analizin birkaç avantajı oldu. Öncelikli neden, hâlihazırda zaten oldukça fazla mevcut verinin olmasıydı, ikinci olarak ise proje için ayrılan zamanın ve finansal yeterliliğin kısıtlı kalmasıydı. Bu projeye ayrılan kısıtlı zaman diliminde, mülakatların yapılması ve doğru kişilere ulaşılmasının zorlukları vardı. Aynı zamanda farkında olmam gereken dezavantajlar da vardı. Keşmir konusunda var olan çok sayıda ulaşılabilir bilgi içerisinden ilgili olan bilgiyi süzebilmek de bazen gerçekten zor olabildi. Bryman'ın da belirttiği gibi (2012: 315-316) zaman zaman veri ile aşina olmadığımız ve bu verinin tam kontrolünü de elimizde tutamadığımız durumlar söz

konusu olabilir. Bununla birlikte, yalnızca uygun olan kaynaklara referans vererek bu problemi minimize etmeye çalıştım.

Literatürü detaylı olarak incelediğimde ilgili birtakım teoriler buldum ve bunlar arasından şu teorilere odaklandım: (a) Realizm; (b) Güvenlik İkilemi Teorisi ve (c) Daimi Rekabet Teorisi. Problemin çözümü için öncelikle farklı teoriler konusunda bilgi sahibi oldum ve sonrasında bu teorileri Keşmir çatışmasına uyguladım. Realizmin Keşmir sorunun doğasını güzel açıklayabileceğini düşünüyorum. Realistlerin ulus-devletlerin tek ve en başlıca aktörler oldukları varsayımına karşın Pakistan'ın ISI ya da ordusunun, Cihatçı ve özgürlük savaşçısı gruplarının önem arz ettiğinin de farkındayım. Bu konuyu detaylı olarak teori bölümünde de açıklayacağım. Ancak, Realizmin güç kavramına da benim problem formülasyonumu çözebileceği konusunda güvenim var. Güvenlik İkilemi Teorisi, Güney Asya'da İndo-Pak nükleer silahlanma yarışı konusu ile ilgili bir teori olmakla birlikte bu teorinin devletlerarası çatışmalara uygulanabilirliğini gösteren örnekler de buldum ve dolayısıyla bu teorinin de Keşmir sorununa uygulanabileceğine inanıyorum. Ayrıca, Daimi Rekabet Teorisi'ni de Keşmir çatışmasının bitmeyen yapısı nedeniyle kullanıyorum.

Kavramsal Çerçeve

Keşmir ifadesi ile Azad Keşmir (Özgür), Gilgit ve Baltisan (Keşmir'in kuzey bölgeleri), Keşmir Vadisi, Jammu, Ladakh ve Aksai Çin coğrafi alanlarını kastetmekteyim; dolayısıyla bu alanlar Hindistan'ın, Pakistan'ın ve Çin'in hak iddia ettiği bölgelerdir. Ancak, farklı olaylardan bahsederken de daha spesifik olan yerleri sıklıkla söylemekteyim. "Çatışma" kavramıyla "sosyal aktörlerin birbiriyle uyuşmayan çıkarlarını" içeren ilişkiyi kastetmekteyim. (Crouch, 2001: 2554) Başka bir ifadeyle, çatışma aynı zamanda "kısıtlı olan kaynakların üzerine var olan anlaşmazlığı" da içeriyor. (Citrin, 2001: 25-47) Bu incelemeyi sınırlandırmak amacıyla temelde Keşmir çatışmasındaki dış aktörlere odaklandım. Öncelikle Pakistan ve Hindistan'a yoğunlaşmakla birlikte Çin gibi diğer aktörler de çalışma kapsamında ele alındı. Ayrıca, dış aktörler için hayati derecede önemli olan isyancılar, siyasi hareketler, ISI ve benzeri diğer iç aktörler de mevcut olmaya devam ediyor.

Silahlanma yarışı, kendi silahlı kuvvetlerinin gücünü kullanan rakip devletler arasındaki etkileşimli rekabettir. Her iki devlet de toprak parçası, rejim ya da siyasi talebe çözüm ararken, bu rekabet de belli bazı konular üzerine yürümektedir. Diehl ve Crescenzi (1998), rekabet konusunda çekişme/rekabet literatürünün en açık açıklamayı yaptığını düşünmektedir. Ancak, maalesef benim amacım doğrultusunda rekabetin pek çok tanımı sürtüşme yoğunluğuna dayanıyor. (Diehl ve Goertz, 2000; Bennett, 1996, 1997, 1998) Correlates of War projesinin MID veri setinde (Gochman ve Maoz, 1984; Jones, Bremer ve Singer, 1996), sürtüşmeler belli bir zaman periyodu içindeki en az sayıdaki MID sayısı olarak tanımlanmaktadır. Sürtüşmenin süresi bu ihtilafların başlangıcının ve sonucunun gerçekleştiği dönemdeki toplamlar üzerinden belirlenir. Ancak, ben de ihtilafların sürtüşme ilişkisine dair ancak kısmi bir anlayış sunduğu konusunda da Thompson (1995, 2001) ile aynı fikirdeyim. Rakipler, silahlı bir karşı karşıya gelme yaşamaksızın ve kendi rekabet dönemlerini kurmak için ihtilafları kullanarak uluslararası sistemdeki ticaret, ittifaklar ya da güç konusunda rekabete girebilmektedirler. Thompson (2001), rekabet kavramını çatışmaya değil de tarihsel kayıtların kalitatif analizine dayalı olarak kullanmaktadır. Stratejik rakipleri belirlemek için üç temel kriter söz konusudur: Her iki devlet de bir diğerini (1) bir rakip; (2) askeri hale de dönebilecek mevcut ya da örtülü tehditlerin bir kaynağı; ve (3) bir düşman olarak görmektedir. (Thompson, 2001: 560) Kavramsal olarak, rekabetçiliğin karşılıklı olarak tanınması, iki devleti de potansiyel rakipler olarak kurarken merkezidir ve bazı çalışmalarda da önerilmiş ve kullanılmıştır. (Rapkin, 1999; McGinnis, 1990; McGinnis ve Williams, 1989; Vasquez, 1993; Kuenne, 1989; Levy ve Ali, 1998; Levy, 1999; Thompson, 1995) Eş zamanlı olarak her iki devletin de gerçek anlamda rekabet edebilmesi için birbirlerini rekabetin hedefi olarak görmelerinin gerekli olması nedeniyle de ortak tanıma standardı önem arz eder. Thompson (2001: 562-568), önceki müddet kriterini kullanmaz, rekabet her iki devlet de birbirini rakip olarak gördüğü sürece devam edecektir. Her rekabet kendine hastır ve bu periyot rakip devletlerin politika amaçlarıyla belirlenir.

Bu Çalışmanın Önemi

Keşmir konusu, son yetmiş bir yıldır Hindistan alt kıtasının başlı başına en önemli sorunudur. Diğer yandan bu ihtilafın ciddiyeti ve Hindistan ve Pakistan arasında güvensizliğe dayalı düşmanlığın kararlı bir şekilde devamı, bu meseleyi küresel düzeyde devam edegelen en uzun süreli konulardan biri haline getirmiştir. Aslında bugün, her iki ülkenin de kendi soğuk savaşı haline gelerek onları tehlikeli bir silah yarışına itmiş, bir tehdit ve güvenlik eşiği olarak önemini korumuştur. Başka bir bağlamda da Keşmir ihtilafı, bu talihsiz bölgenin insanlarına karşı işlenmiş açıktan işlenen insan hakları ihlallerinden kaynaklı olarak dünyanın ahlaki bilincine başvuru anlamındadır. Kazi'ye göre, 2008 yılındaki raporlamasında buradaki ölü sayısı 80.000 ila 100.000 arasındadır (bu sayılar, Waheed (2011: 305)'te de görülebileceği gibi 70.000 olarak farklılık da gösterebilir). Keşmir, "dünyanın en ağır ölçüde askerileşmiş olan bölgesi" (Kazi, 2011: 97) haline dönüşmüştür; 2004 yılına bakıldığında "her 10 vatandaştan birinin asker olduğu" (Kazi, 2011: 97) görülür. Ölenlerin sayısı, bu halkın çektiği acıyı yalnızca kısmen ortaya koymaktadır. Buradaki yaşam koşullarının kendisi boğucu bir düzeydedir. Örneğin, "Srinagar'da 1990'ların başlarında 24 saatlik belirsiz sokağa çıkma yasaklarının uygulamadan aylar sonra sona ermesi" diğer tüm güçten düşürücü etkilerinin yanında "sıradan vatandaşların günlük istekleri ve tıbbi ihtiyaçları için hastaneye dahi ulaşımlarını engellemiştir". (Kazi, 2011: 100) Halk (kovuşturmadan büyük ölçüde muaf olan (bkz.: Kazi, 2011: 98, 105) ve dolayısıyla da kızgınlık ve korkuya dayalı hunharca davranışa girişmemek için nedeni de olmayan) ordu ve olağan hukuku önemsemeyen isyancılar tarafından terörize edilmiştir. Ayrıca, Hindistan askeriyesinin çoğunluğu ve militanların da büyük bir kısmı Swami'nin tahminine göre (2014: 194), "üçte birinden fazlası" Keşmirli de değildir. Sonuç olarak, Keşmirlilerin düşmanlarından sıklıkla karşılaştığı tehdit, askerlerin ve isyancıların Keşmir halkı adına gibi varsayılarak yürüttükleri savaşma durumudur. Victoria Schofield (2015: 18, 21, 22, 24, 26), Jammu ve Keşmir'in durumu hakkında hala endişe uyandıran beş nedeni şöyle sıralar: Hindistan ve Pakistan tüm dünyayı korkutan nükleer silahlara sahip Güney Asya'da komşu iki "düşmandır". Bu iki ülke amansız bir silah yarışındadırlar; Keşmir için üç defa savaşmışlardır ve pek çok kez de savaşın eşiğine gelmişlerdir. Keşmir, dünyadaki insani trajedilerinden işlendiği en önemli

yerlerden biri konumundadır. Hindistan ve Pakistan arasındaki nükleer yarışın en önemli ve uygun nedeninin Keşmir olmasının, bu konuyu araştırmaya değer kıldığına inanmaktayım. Keşmir'e bir araştırma konusu olarak bakarsak, bu konunun öncelikle Hindistan ve Pakistan arasındaki nükleer silahlanma yarışını öne alması oldukça uygun olacaktır.

Araştırma Çerçevesi

Bu çalışma, Keşmir çatışmasının bitmeyen bir nükleer yarış içine girmiş olan Hindistan ve Pakistan arasındaki gergin ilişkinin ardındaki ana faktör olduğu varsayımı üzerine kuruludur. Bu çalışmada Keşmir üzerinden Hindistan ve Pakistan arasındaki çatışmanın kalbinde yer alan ana temaları ve ölçümlerin altını çizmeye yönelik bir girişimdir. Bu çalışma aynı zamanda nükleer karşı karşıya kalma durumunu ve kasıtsız bir nükleer savaş olasılığını ortaya çıkarmayı ve bu konuyu ele almayı amaçlamaktadır. Buna ek olarak dünyanın geri kalanının bu çatışmaya nasıl yaklaşım gösterdiği (özellikle uluslararası sistem içindeki ABD, BM ve diğer uluslararası örgütler ve aktörler) ve onların barışı temin etmek üzere dâhil olma ihtimallerini değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Bunlardan farklı olarak da Hindistan ve Pakistan arasındaki nükleer silahlanma yarışına özel bir odaklanma ile Keşmir çatışmasının metinsel analizi de amaçlardan birisidir. Ayrıca, bu araştırma, Hindistan ve Pakistan'ın nükleer silahlanmasının nedenlerini ve sonuçlarını da incelemektedir.

Araştırmanın Sınırlılıkları

Bu araştırma önerisini hazırlarken araştırmacı açısından bazı zorluklar da söz konusu olmuştur. Örneğin zaman zaman doğru ve tarafsız bilgilere ulaşmak, Hindistan ve Pakistan arasındaki nükleer silahlanma yarışı ve Keşmir çatışması konusundaki pozitif ve negatif tonlu tartışmalar dolayısıyla kolay değildir. Hindistan ve Pakistan kendi nükleer programlarını saklamaktadırlar ve bu konuyla ilgili tanınan web sitesi ve dergilere giriş de sınırlıdır. Buna karşın bu tezde bazı sınırlılıklar mevcuttur. İlk olarak, Keşmir siyasi olarak dünyanın istikrarsız bir bölgesidir ve var olan durumun çok çabuk değişime uğrama olasılığı söz konusudur. Dolayısıyla, bu çalışmanın bulguları süresiz olarak uygulanabilir bir nitelikte değildir. İkinci olarak, zaman ve

finansal sınırlar dolayısıyla, bu çalışma bölgeye gidilmeksizin Türkiye'den yürütülmüştür. Söz konusu zayıflıkları var olmakla birlikte, bu durum çalışmanın değerini azaltıcı nitelikte de değildir. Aslında bu çalışma, Keşmir çatışması bağlamında Hindistan ve Pakistan arasındaki silahlanma yarışına bir bakış sağlamaktadır. Daha da önemlisi, hâlihazırdaki değişen bağlamsal koşullarla bağlantılı olarak bu çatışma için uygun çözümü çalışma kapsamında sunmaktayım. Aynı zamanda, Güney Asya'daki her iki ülke arasındaki ikili ilişkileri normalleştirmenin yollarını da arıyorum. Hepsinin de üzerinde, daha önce de belirtildiği üzere bu faktörler söylem alanındaki bilgi boşluğunu doldurarak büyüyen literatüre katkı yapmaktadır.

Tezin Organizasyonu

Bu tezi dört bölüm ve sonuç olarak aşağıdaki gibi kurguladım.

Giriş kısmı çalışmanın geçmişini, kavramsal çerçevesini, metodolojisini, önemini, kapsamını ve sınırlılıklarını içermektedir. Bu bölümde Keşmir çatışması bağlamında Hindistan ve Pakistan arasındaki silahlanma yarışı, çalışmanın önemini vurgulamaktadır.

Birinci Bölümün ilk kısmında çalışmanın konusuyla ilgili literatür taraması yaptım. Literatür, Keşmir çatışmasının başlangıcını ve gelişimini, çatışmanın doğasını, önemini, çatışmada Hindistan ve Pakistan'ın ilgi ve stratejilerini, nükleer silahlanmalarını, iki ülke arasındaki nükleer silahlanma yarışını, Keşmir çatışmasının etkilerini ve çözüm yolunu incelemektedir. Keşmir çatışması hakkındaki farklı türdeki literatürü incelediğimde konuyla ilgili dört tip literatürün olduğunu gördüm. İlk tip literatür özellikle Hindistanlı yazarlar tarafından yazılmıştır, ikinci tip literatür kendi perspektiflerine hizmet eden Pakistanlı yazarlar tarafından yazılmıştır, üçüncü tip literatür çatışma konusunda gerçeği vermeye çalışan Keşmir'in yerel yazarları tarafından yazılmıştır ve dördüncü tip literatür ise çatışmayla ilgili karma bir görüş sunmaya çalışan uluslararası yazarların yazdıklarından oluşmaktadır.

Teori inşası aşamasında (a) Realizm; (b) Güvenlik İkilemi Teorisi ve (c) Daimi Rekabet Teorisi gibi teorileri çatışmayı açıklamak için kullandım. Keşmir çatışması ve

Hindistan ile Pakistan silahlanma yarışı konusunda bu teorilerin argümanları hakkında bağlantı kurmaya çalıştım. Bu teorilerin temel pozisyonlarına eleştirel ve aynı zamanda yanında da duran bir yaklaşım benimsedim ve bu teoriler aynı zamanda çatışma konusunda daha iyi bir anlaşılmayı sağlamak üzere de kendi argümanları çerçevesinde bölüm içerisinde değerlendirildi.

İkinci Bölüm, Hindistan ve Pakistan arasında Keşmir çatışmasının tarihsel ve siyasi perspektifini sunmaktadır. Bu bölüm aynı zamanda J&K'nin oluştuğu 1846 yılını da ele almaktadır. Jammu ve Keşmir toprak alanı önemli de bir zorluk alanını temsil eder ve Hindistan ile Pakistan arasındaki uzlaşmazlığın kökenlerinin de altında yatar. Müslüman nüfus ağırlıklı bu bölge uzun süredir Hindu yöneticilerin hâkimiyeti altındadır ve her iki ülke tarafından da üstünde hak iddia edilmektedir. İhtilaf Hindistan ve Pakistan açısından oldukça maliyetlidir, bununla birlikte iki tarafın hasımları da geri dönme niyetinde değildirler. Keşmir Pakistan'ın iki ulus teorisinin kimliğinin ve Hindistan'ın sekülerizminin önemli bir sembolü konumundadır. Bu bölüm, ihtilafın ana aktörleri, onların söylemleri ve takındıkları eylemler vurgusuyla çatışmanın temel yapı taşlarını takip ederek alt kısımlara ayrılmıştır.

Üçüncü Bölüm, Jammu ve Keşmir'in coğrafi ve aynı zamanda jeo-stratejik lokasyonlarına ve iki nükleer güç olan Hindistan ve Pakistan açısında önemine bakmaya çalışmaktadır ve aynı zamanda bu ülkelerin stratejileri bölümde tanımlanmaktadır. Bu bölüm Keşmir çatışmasının kendine has jeo-stratejik lokasyonu açısından çözümünün nasıl daha karmaşıklaştığını açıklamayı amaçlar. Keşmir'in geleceği için Pakistan'ın önerdiği halk oylamasını ve Hindistan'ın Keşmir ve Hindistan birleşmesi yanlısı tutumunu ele alarak Hindistan ve Pakistan'ın bu alandaki politikalarını analiz etmeyi de amaçlamaktadır. Yıllardır Hindistan, Pakistan'ı Keşmir'de isyanı başlatmak ve desteklemekle suçlamaktadır. Pakistan ise Hindistan'ın suçlamalarını reddetmekte ve Keşmir'deki ayrılıkçı Müslümanlara materyal yardım verdiğini inkâr etmektedir.

Dördüncü Bölüm nükleer silahlanmaya, gelişimine, siyasete ve Hindistan ve Pakistan arasındaki rekabete odaklanmaktadır. Keşmir, Hindistan ve Pakistan yeni bir nükleer test uygulandığı 1998 yılında yeni bir safhaya girmiştir. Önceki bölümlerde yapılan

analizlere ek olarak bu bölüm nükleer tırmanma ve gerilimlerin bir analizini de sunmaktadır.

Sonuç kısmı ikinci bölümde verilen teorilere göre bir değerlendirme sunar. Sunulan geniş argüman, Hindistan ve Pakistan'ın Keşmir üzerine nükleer silahlanma yarışının bu bölgeyi dünyanın en tehlikeli bölgesi haline getirdiğidir. Sonuç anlamında ise Keşmir'in geleceğini belirlemek için bir halk oylaması yapılması gerektiğini önermekteyim. Yalnızca istikrarlı bir Keşmir, Hindistan ve Pakistan arasındaki silahlanma yarışını azaltabilir ve Güney Asya'daki güvenliği temin edebilir.

Sonuç

İndo-Pak hikâyesi bitmeyen efsaneleşmiş bir korku, düşmanlık, saldırganlık, kriz ve savaş anlamları da taşıyan Güney Asya'da en aşina olunan ve küçümsenen konudur. (Mian ve Ramana, 2014: 346) 71 yıllık İndo-Pak ilişkisi üç savaş, konvansiyonel ve nükleer silah yarışıyla belirlenmiştir. (Cohen, 2004: 43; Mian, 1998: 78; Hallinan, IPIF, 08 Aralık 2016: Çevrimiçi; Hallinan, IPD, 11 Aralık 2016: Çevrimiçi). T.V. Paul bu ülkeler arası ilişkiyi "daimi rekabet" olarak karakterize etmiştir.[4] Keşmir üzerine süren 71 yıllık çatışma, hala çözülmemiş iki komşunun arasındaki dinamiği örnekler. Çatışmayla ilgili olarak hem Hindistan hem de Pakistan 1960'lara uzanan bölgedeki silahlanmayı tetikleyen askeri teçhizatlarını kurmakla meşguldürler. Reddedişlere rağmen her iki ülke de misliyle mukabele gereği askeri yapılanmaya girişmiştir. Özellikle de 2001 yılındaki barış görüşmeleri sonrasında her bir yıl askeri harcamaları artmıştır. İki ülke de son model savaş uçaklarıyla ömrü dolan filolarını yenilemektedirler. Misil ve deniz kuvvetlerini de aktif olarak geliştirmektedirler. Ayrıca, nükleer başlık stoklamakta ve sevkiyat sistemlerini de modernleştirmektedirler. (Nelson ve Farmer, 2011) Sonuç olarak Güney Asya dünyadaki nükleer silah yarışının hala sürdüğü tek bölgedir. Hem Hindistan hem de Pakistan tarafından yürütülen 1998 nükleer testleri hiç kuşkusuz ki Güney Asya devlerinin nükleer savaş olasılığı üzerindeki tartışmaların başını çekmektedir. (Ganguly ve Wagner, 2010: 479) Nicholson'ın (2002: 131) da dahil olduğu çoğu

[4] Hindistan ve Pakistan arasındaki daimi rekabetin örneği için bkz.: Diehl, Goertz ve Saeedi, 2005; Paul, 2006: 600-630.

akademisyen “Hindistan ve Pakistan arası nükleer tehdidin açık olduğuna” inanmaktadırlar.

Krizi derinleştirir bir şekilde küresel güçler de Güney Asya’da kendi stratejik partnerleri olan tarafı desteklemişlerdir. Batılı güçler ve Rusya kendi stratejik partnerleri olan Hindistan’ı desteklerken Çin ise stratejik partneri olan Pakistan’ı desteklemektedir. Daha da önemlisi ABD, Çin ve Pakistan’ın güçlü muhalefetine karşı 2008 yılında Hindistan’la sivil nükleer güç teknolojisi desteği konusunda anlaşmıştır. Bu anlaşmayı takiben ABD, aynı zamanda Hindistan’ın Nükleer Tedarikçi Grup ve Misil Teknoloji Kontrol Rejimi özelliğini de desteklemektedir. (Smith ve Warrick 2009) Diğer yandan ABD’den gelen destek Hindistan’ın nükleer silahlar ve sevkiyat kabiliyetini de artırmaktadır. Bu durum Hindistan’ın dünyanın nükleer iç döngüsünde kendine yer bulması ve Pakistan’ı nükleer teknolojiden men etmesi ihtimalini taşıdığı düşüncesiyle Pakistanlı liderleri endişelendirmektedir. Ayrıca, bu durum güçler dengesini bozmakta ve bölgedeki silahlanma yarışını da ateşlemektedir. Keşmir’in durumunu analiz ettikten ve spesifik bir vakaya teorileri uyguladıktan sonra bu tez, çatışmanın Hindistan ve Pakistan’ın bölge üzerinde devam eden mücadelesi nedeniyle uzadığı sonucuna ulaşmaktadır. Realist bakış açısından, bunun nedeni ise Pakistan ve Hindistan’ın bir toprak parçası üzerinden oynadığı önemli rolle güç için gösterdikleri ihtirastır.

BİRİNCİ BÖLÜM

LİTERATÜR İNCELEMESİ VE TEORİK ÇERÇEVE

1.1 Literatür İncelemesi

1.1.1 Giriş

Her objektif çalışmada literatürü gözden geçirmek suretiyle kendi çalışmamızı kolaylıkla haritalandırırız. Keşmir'e ilişkin Hindistan ve Pakistan arasındaki silahlanma yarışı, uluslararası siyasetin ilginç pek çok çalışmasının ana noktası olmuştur. İndo-Pak ilişkilerinin basılı ve basılı olmayan literatürü oldukça zengindir. Başlangıcından günümüze Keşmir ihtilafı, literatürde çok sayıda üretime neden olmuştur. Bu literatürün çoğunluğu propaganda amaçlı olsa da hem Hindistan ve Pakistan'dan hem de daha geniş çevrelerden tartışmanın doğasını ve çözüm seçeneklerini analize yönelik olarak ciddi girişimler olmuştur. Ben ise literatürü, Keşmir krizinin geçmişini, doğasını, nedenlerini ve olası sonucunu anlamak için inceledim. Hindistan ve Pakistan'ın niçin nükleer silahlanmaya gittiğini Keşmir bağlamında anlamaya çalıştım. Çalışmanın detayları aşağıda verilmiştir.

1.1.2 Keşmir Çatışmasının Kökenleri ve Geçmişi

Ganguly (2016); Verghese (2003); Wolpert (2010); Fayaz (2016: 65); ve Ali (1967) Hindistan ve Pakistan'ın bölünmeden itibaren 1947-1948, 1965 ve (bazı uzmanların savaş olarak nitelediği) Kargil'de 1999 yılında yaşanan küçük çaplı savaş da dahil olmak üzere üç savaşa girdiklerini belirtirler. Bu yazarlara göre Keşmir, Hindistan ve Pakistan arasındaki temel mesele olarak kalmıştır. Keşmir çatışmasında pek çok akademisyen, çatışmanın geçmişine ışık tutmuştur ve bu çatışmayı tarihsel bağlamı dâhilinde değerlendirmişlerdir. Örneğin Ganguly (2002); Dasgupta (2002); Razvi (1971: 41); Gupta (1968); Schofield (1996, 2000); Wani (1993, 1996); Puri (1966, 1981); Suharwardy (1983); Lamb (1994, 1991, 1993, 1997); Akhtar (1991); Wirsing (1998, 1994: 2); Rai (2004: 16-17); Rabbani (2002); Bose ve Navlakha (1990); Swami, (2014: 218); Snedden (2012); Deora ve Groner (1991); Bazaz (1978, 1967); Tapan Bose et. al. (1990); ve Bradnock (1998) Keşmir çatışmasının kökenlerini,

tarihsel perspektiften bölünme siyasetini değerlendirmekte ve bu çatışmanın en önemli noktalarını ve unsurlarını tartışmaktadırlar; bu değerlendirmeler bize İngilizler tarafından aktarılan gücün, yetkilendirmenin ve hem Hindistan hem de Pakistan arasındaki stratejik mevzuların analizini yapmamızda kolaylaştırıcı olmaktadır. Korbel (1956); Basrur (2008); ve Mohan (1992) gibi birtakım akademisyenler, çatışmanın doğuşu konusunda İngilizleri suçlamaktadırlar. Bu akademisyenler, karşılıklı şüphelerin ve nefretin Pakistan ile Hindistan arasındaki uzun süreli anlaşmaya neredeyse ket vurduğunu ve halk oylaması gibi demokratik bir sürece Keşmir'in girmesini engellediğini vurgulamaktadırlar. Benzer bir bakış açısından Ninian (2009); ve Akhtar (2010) da alt kıtanın en temel dini toplulukları arasındaki derinlere uzanan siyasi çekişmenin, hırsların ve sınırın her iki tarafındaki liderlerin kişisel öngörüsüzlüklerinin çatışmanın barışçıl ve dostane yollarla çözümüne karşı var olan engellerin temel nedenleri olduğunu söylemektedir. Korbel ve Ninian gibi Ahmed (2002) de İngiliz Hindistanı'nın Hindistan ve Pakistan olarak ikiye bölünmesinin kimlik siyasetinin en negatif formuna örnek teşkil ettiğini düşünmektedirler. Bu yazarlara göre, bölünme, toplumun ve devletin çeşitli seviyelerinde kızgınlık üreterek güvenin ve anlayışın yerini korkuya ve güvensizliğe bırakmıştır. Cheema (2015: 46) da "devletlerarası diğer ihtilaflardan farklı olarak Keşmir ihtilafının nedenleri ne hayati derecede stratejik ufak konulara ne de büyük jeostratejik önemdeki bir alana dayanmaktadır. Bu ihtilafın kökeni Güney Asya'da devlet inşasının çeşitli kavramsallaşmalarında aranmalıdır" demektedir. Fayaz'a göre (2016: 65), Hindistan ve Pakistan 1947 yılında ayrı devletler olarak kurulmalarından itibaren sabit kalan bir çatışma içindedirler ve Keşmir de bu iki ulusun çekişmesinin nedeni olarak kalmıştır. Alexander (1987: 39-41); Bose (1997); Deger ve Sen (1990); Tibbett ve Akram-Lodhi (1997); Ganguly (1995); ve Gupta (1967) gibi akademisyenler, Hindistan ve Pakistan arasındaki çatışmaların tarihi incelemesini vermektedirler. Ali (1967), temelde 1946-50 arasındaki Hindistan alt kıtasının geleceğiyle ilgili İngiliz, Kongre ve Milletler Cemiyeti tarafından ana kararların alındığı önemli dönemi işlemektedir. Ali'nin temel tezi, "Kongre'nin bölünmeyi kabulü taktiksel bir hareketti ancak tüm alt kıtayı yönetmeye yönelik stratejik amaç aynı kaldı" şeklindedir (s. 123). Ganguly (1995: 167-178) de ortak İngiliz emperyal mirası, doktrinel inovasyonun eksikliği ve oldukça sofistike silahlanmanın kıtlığı nedeniyle bu çatışmaların kısıtlı ölçüde kalmasına neden

olmuştur demektedir. Ganguly (Brown'dan akt. Ganguly, 1996: 141-172), bu son dönem çatışmalarının dört - beş temel kaynağı olduğuna değinmektedir. Çatışmaların ilk kategorisi İngiliz kolonyal mirası ile bağlantılıdır. İkinci grup çatışmalar modernleşme ve globalleşme süreçlerinin bir sonucu olarak çıkmaktadır. Üçüncü grup çatışmalar ise belli bir bölgenin sınırlı kaynakları için verilen mücadele sonucu çıkmaktadır. Çatışmaların çoğunluğu, Güney Asya'daki dış müdahalenin bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Örneğin 1979'da Afganistan'ın Sovyetler tarafından işgali, bu ülkeyi harap olmuş bir halde bırakmıştır. Bu on yıllık işgal, Af-Pak bölgesinde savaş lordları ve İslamcılar gibi silahlara kolayca ulaşabilen farklı grupların (Afganistan/Pakistan birlikte) oluşmasına yol açmıştır. (Mukherjee, 2016: 498-99)

Lamb (1967), Keşmir probleminin belli başlı tüm yönlerini ortaya koymaya girişmiştir ve süregelen söylemin karakterini vermeyi başarmıştır. Lamb, Keşmir sorununun tarihsel temellerini devletin bir tarihsel entite olarak gelişimine geri dönerek ve BM'ye sorunun intikalini işleyerek incelemiştir (Bölüm, I-3). Sonrasında ise BM tarafından ihtilafın ele alınışı, bu ihtilafı etkileyen devlet içindeki gelişmeler ve Hindistan ve Pakistan tarafından sorunu çözmek için verilen çabalara bakmıştır (Bölüm, 4-6). Hindistan ve Pakistan ilişkilerinin 1965 yılında düşmanlığı beraberinde getiren kötüleşen gidişatının incelenmesinde Lamb, bu gelişmelerde Çin'in oynadığı role de özel bir vurgu yapar (Bölüm, 7-8). Hagerty (2004: 3-13), Hindistan ve Pakistan arasındaki ilişkilerin kısa bir tarihçesini yazmaktadır. Thornton (2004) ise Birleşik Devletler'in Hindistan ve Pakistan çatışmasıyla etkileşiminin etkilerinin altını çizerek dengeli ve analitik bir analiz (s. 32) ve ilk bölümde tanımlamış olduğu olayların alternatif bir görünümünü sunmaktadır. Blinkenberg (1998), ilk ciltte ilişkili üç konuya tarihsel ve analitik perspektifler uygulamaktadır: Keşmir sorununun tarihi, Hindistan-Pakistan ilişkilerinin örüntüsü ve 1947-1971 yılları arasında Hindistan tarafından idare edilen Keşmir içindeki siyasi gelişmeler. İkinci cilt ise aynı dönemi kapsamaktadır ancak daha yorumlamacıdır ve 1947'deki bölünmenin etkisine, yapısal faktörlere, dâhil olan kişilerin rollerine ve algılamalarına ve siyasi düzleme bakarak argümanları genişletmektedir. BM'nin rolleri ve Çin, Sovyetler Birliği, ABD ve diğer Batılı ülkelerin rolleri de Keşmir problemini referans alarak değerlendirilmiştir.

Ganguly (2001) de Keşmir ihtilafını 1947 yılındaki Hindu-Pakistan bağlamında ele alır, kitabın içeriğine genel bir bakış bile yarım yüzyıldan uzun ilişki içinde Keşmir'in ağırlığının altının çizildiğini gösterir. Hindistanlı eski bir diplomat olan Dasgupta (2002), 1948'deki ilk Keşmir savaşına odaklanmaktadır ve diğer konuların yanı sıra Keşmir ihtilafının Hindistan tarafından niçin BM Güvenlik Konseyine getirildiğine ve ateşkesi kabul ettiğine odaklanmaktadır. Wirsing (1994), konuyu sınır detayları konusundan başlatarak Keşmir çatışmasının neredeyse tüm yönlerine değinmektedir. İngiliz tarihçi Lamb (1991), Giriş Aracı'nın gerçekliğini kabul etmektedir ve 1947 yılının 26 Ekim tarihinde Keşmir'in Maharajası Hori Sing tarafından imzalanmadığını ifade etmektedir. Bu görüşe göre, Hindistanlı taburlar, Keşmir'i Pakistan'ın Kuzeybatı Eyaleti'nden gelen yağmacılara karşı savunmak üzere 25 Ekim tarihinde Keşmir Vadisi'ne ulaşmıştır. Jha (1996) ise Lamb'in Keşmir'in Hindistan'a katılımına dair anlatımını doğrudan reddetmektedir. Jha'nın sunduğu Marshal Sam Manekshaw Alanı gibi tam zıddı olan tarihsel materyale ve kanıtlara göre, Giriş Aracı o tarihte zaten imzalanmıştır. Jha, Keşmir Çatışmasının tarihsel perspektifine daha fazla odaklanmaktadır. Diğer bir tanınmış İngiliz yazar olan Schofield (1996) ise Keşmir Çatışmasına dair her yönü tartışmaktadır. Lamb gibi Schofield da Maharaja Hori Sing ile Hindistan hükümeti arasında imzalanan Giriş Aracını'nın güvenilirliğini sorgulamaktadır. Buna göre, Giriş Aracı'nın imzalanmasına dair tüm olay sorgulanmaya açıktır. Hussain (1998) ise 1947 yılında Keşmir'in otokratik lideri tarafından imzalanmış olan Hindistan'a katılımın yasallığını ve sonuç olarak da geri döndürülemez oluşunu sorgulamaktadır. Pattanaik (2002: 200) de "Pek çok Pakistanlı Keşmir'in Hindistan'a katılımını bir İngiliz komplosu ve de iki ulus teorisine dayalı bölünmenin bir ihlali olarak görmektedir" demektedir.

Widmalm (2006), 1980'lerin sonlarında Jammu ve Keşmir'in durumunda ayrılmanın ve şiddetin arkasındaki faktörü açıklamaya çalışmaktadır. Jammu'nun ve Keşmir'in Marksist bir çerçeveden analizini yapmaktadır ve toplumların ekonomik yapısının ve gelişiminin şiddetle sonuçlanacağı sonucuna varmaktadır. Jacob (2011: 18) ise Keşmir çatışmasını ve İndo-Pak ilişkilerini, Güney Asya bölgesindeki daha geniş çaplı jeostrateji ve güç dengesi ilişkileri dâhilinde açıklamaktadır. Brecher (1953), Müslümanların ve Hinduların bir arada yaşayamayacağı argümanına dayanan iki ulus

teorisine karşı durmaktadır. Ayrıca, Brecher, Hindistan'ın Keşmir'e yönelik davranışını yasal olarak doğru bulmaktadır ve BM'deki ilk çıkarılan engellerin de Hindistan'ın yanlış sunumunun bir sonucu olduğuna bağlamaktadır. Snedden (2013), Ekim 1947'de Hindistan'ın devamlı iddia ettiği gibi Peştun aşiretindekilerin değil de J&K'nın güneydoğusundaki Pakistan yanlısı Müslümanların Keşmir ihtilafını başlattıklarını söylemektedir. Azad Keşmirlilerin de çözülmemiş bu ihtilafın meşru paydaşları olduğuna inanmaktadır. Noorani (1964), Keşmir konusundaki Birleşmiş Milletlerin ve Hindistan Hükümetinin çeşitli resmi bildirilerini özetlemektedir. Başbakan Nehru'nun Keşmir'in geleceğinin en nihayetinde kamuoyu oylaması ile karara bağlanacağı sözünü verdiğini de sıklıkla tekrar etmektedir. Ancak, Pakistan'ın 1953 yılındaki Amerikan askeri yardımı için müzakerelere başladığında Nehru'nun bu politikadan dönmesi de basitçe geçiştirilmiş ve analiz edilmemiştir.

1.1.3 Keşmir Krizinin Nedenleri

Howley (1991: 87); Mailk (2002); Korbel (1996); Bates (2007); Habibullah (2008); Cheema ve Nuri (2005); Koithara (2008); Ashraf (2001); Bradnock (1998); Lamb (1966); Noorani (1964); Chari, Cheema ve Cohen (2003); Akhtar (2004); Choudhury (1968: 71-75, 96, 99); Pathak (2001); Chengapa ve Gupta (2002); ve Ganguly (2016) gibi akademisyenler Keşmir çatışmasının kökenlerini bulmaya yönelmiş ve Hindistan ve Pakistan'ın 1947 yılında bağımsız olmalarından beri çözülmemiş bir çatışma olarak sürmesine neden olan faktörleri yorumlamışlardır. 1947 bölünmesini, Jammu ve Keşmir'in Hindistan'a girişini, Pakistan'ın katılım konusundaki ihtilafını ve Keşmir'in kendi kaderini tayin için verdiği mücadeleyi konu almışlardır.

Bazı Hindistanlı akademisyenler Keşmir problemini Hindistan'ın içişlerine ait bir sorun olarak görmektedirler. Bu akademisyenler içinde yer alan Noorani (1992), Hindistan tarafından el konulmuş olan Keşmir'de hissedilen siyasi baskının, keşmirlilerin karşı koymalarına neden olduğunu söylemektedir. Bose (1997: 26), bu soruna yeni bir bakış açısıyla yaklaşır ve sorunu Hindistan'ın tamamen kendi siyasi hatalarının bir ürünü olarak telaffuz eder. Koşullar, yasallık ve son olarak da Keşmir'in Hindistan'a katılımının sayısız ciltlerce anlatılmış olduğu bu tartışmayı Bose, "giderek ilgisizleşen ve bezdirici" olarak nitelendirmektedir. Bose burada beş

temel argüman sunmaktadır: Bu argümanlardan ilki, Keşmir'in 1989 yılında şiddetli bir isyan hareketinin patlak verdiği ayrılma taraftarlığıdır; Bose bu ayrılıkçı dürtünün "tamamıyla bir faktörden yani Hindistan devletinin demokrasiyi sürekli inkarından kaynaklandığına dayalı olarak ... açıklanabileceğini" söylemektedir (s. 19). İkinci argümana göre ise Hindistan'ın Keşmir'deki güvenlik güçlerinin ayaklanmaya karşı baskılayıcı pratiklerinin olağanüstü durumların da ötesinde rutin hale gelen askeri çevirmeler, binlerce gencin keyfi olarak gözaltına alınması, belli başlı şehir ve kasabalarda uygulanan uzatılmış sokağa çıkma yasakları, yağmalama, tecavüz ve işkence uygulamalarının "sistematik bir politikanın ya da en azından kaçınılmaz uzantılarının bir birleşimidir" (s. 56). Üçüncü argümana göre, Pakistan'ın Keşmir'deki "dogmatikçe irredentist" ve "düşmanca komünal" bir içeriğe sahip müdahalesi (s. 177) şu anda açıkça ve kesin bir surette hem Pakistan'dan hem de Hindistan'dan bağımsızlığa kendilerini adamış olan Keşmirlileri ciddi bir şekilde ötekileştirmiştir. Bose'un dördüncü argümanına göre, "Müslüman kolektif kimliğin derinden hissetmeye" açıkça bağlıyken (s. 85) esinlenilen kaynak komünal değildir. Beşinci ve sonuncu argüman olarak, Keşmir karmaşasının Hindistan demokrasisinin yenilenmesi düzeyinde ya da "Güney Asya'da devlet egemenliği kavramının ve uygulamasının yeniden ustaca müzakere edilmesi ve kompleks yeniden tanımının yapılması" ile çözülmesi gerektiğini söyler. (s. 106). Gupta (1967), Keşmir'de asıl sorunun muhtemelen iki konuda olduğunu belirtir: Birincisi, Hindistan ve Pakistan'ın temsilcileri tarafından kamuoyuna sunulan tüm yasal argümanların arkasında gerçekte hiç ölçümlenemeyecek olan derin bir duygusal kuvvet yatmaktadır. İkinci olarak, Keşmir ihtilafının gerçekteki siyasal kökenleri, İngiliz Raj'ın (egemenlik) 1947'de Hindistan ve Pakistan arasında bölünme sürecinde yaşanan olaylarda yatmaktadır. Daha da spesifik olarak, Gupta'nın (1958: 130) gözlemleri şu şekildedir: "Keşmir'in işgali iki ulus teorisini alt etmek içindi. Eğer Keşmir Hindistan'a kaptırılmış olsaydı bu Pakistan ideolojisinin kaybetmesi demekti. Bu durumda Pakistan bağımsız bir devlet olarak var olamazdı." Keşmir sorunu Hindistan ve Pakistan arasındaki krizin bir dayanağı olmuştur. Bu konuda Gupta (1966), Keşmir sorununu Hindistan ve Pakistan perspektiflerinden değerlendirmekte, aynı zamanda iç, dış ve siyasi gelişmeleri ve tüm bunların Keşmir sorununa etkisini de tartışmaktadır. Choudhary (1971), bölünmenin detayları, bölünmemiş Hindistan'ın varlıklarının bölünüşü, prenslik devletlerinin bir

ülkeye katılımı, komünalizm, çoğunluk problemi, azınlık problemi, ticaret politikası, su hakları, uluslararası siyasi ve askeri işbirlikleri üzerinden mevcut tartışmaları izlemektedir. Bindra (1981) ise İndo-Pak ilişkilerini 1966'den 1972'ye kadar olan dönemde incelemiş, Taşkent Antlaşmasını ve etkilerini eleştirel olarak değerlendirmiştir. Jagmohan (1993), Keşmir sorununun kökenlerini ortaya çıkarmaya çalışmış, Keşmir'deki ayrılıkçılığın asıl nedeni olarak, Madde 370 altında devletin özel statüsüne atıfta bulunmuştur. Dixit (2001) ise İndo-Pak ilişkilerini diplomatik, askeri, siyasi, ISI'ın körüklediği terörizm, İslami fundamentalizm, nükleer konusu ve Hindistan'ın kuşatması gibi pek çok açıdan ele almaktadır.

Keşmir çatışmasının içerideki kökenlerini ortaya çıkarmada Ganguly (1997, 2002), Samuel Huntington'ın modernleşme ve kalkınma arasında kurduğu negatif ve çatışmalı ilişkiyi Keşmir Vadisi'ndeki ayrılıkçı hareketin yükselişini açıklamak için uygulamaktadır. Ganguly'nin artan katılım ve sağlam kurumların eksikliğinin siyasi yozlaşmaya sonuç vermediği yönündeki tezi, Keşmir Vadisi göz önüne gerçeği yansıtmaktadır. Ganguly aynı zamanda muhalif gruplara tanınan siyasi alanın kısıtlılığı konusunda da (bu konu Bose ve Puri tarafından da doğrulanmıştır) haklıdır. (Detaylar için bkz.: Puri, 1993; Tremblay, 1999: 309-339)

1.1.4 Keşmir Krizinin Doğası

Thomas (1992), sorunun çeşitli yönlerine dalma konusunda ikna edici dayanaklar sunmaktadır. Sorunun kökenlerine ve meşruluğuna dair dile getirilen görüşlerin çeşitliliğini öne sürerek ihtilafın karmaşık yapısını açıklamaktadır. Kadian (1993, 1992), alt kıtanın kültürünün bu ihtilafın uzun süredir var olmasında daha büyük bir rolü olduğunu düşünmektedir. Cohen (2002), Pakistan'ın neden Hindistan'ın strateji camiasının çoğunun en temel obsesyonu olarak kaldığının (aynı zamanda Hindistan'ın da Pakistan gözünde kalmasının) tarihsel, stratejik, ideolojik ve iç nedenleri olduğunu açıklamaktadır. Dixit (2002), 1947'den günümüze Hindistan ve Pakistan arasındaki ilişkinin çeşitli siyasi, diplomatik ve askeri boyutlarına bakarak önemli bir alanı doldurmaktadır. Wolpert (2010), Keşmir ihtilafının kimlik, güvenlik ve ekonomik çıkarların Hindistan ve Pakistan'ın son altmış dört yıldır sıfır toplamlı bir oyunu birbiriyle oynayan güç elitlerinin prestiji ile birleştiği karmaşık bir düğüm olduğunu

düşünmektedir. Raju (1992), Keşmir probleminin doğasına ait çeşitli perspektifler sunmaktadır, ancak bu Keşmir'in son ayaklanmalarının öncesi dönemi kapsamaz. Budania (2001), Hindistan Pakistan çatışmasının pek çok boyutunu incelemektedir. Tavares (2008) de Keşmir'i farklı taraflar arasında çok boyutlu bir tartışma olarak açıklamaktadır: Hindistan ve Pakistan arasındaki bir ülkeler arası ihtilaf olmanın yansıra Keşmir, aynı zamanda Hindistan ile Keşmirliler arasındaki kendi kaderini tayin hakkına dair bir silahlı çatışmadır. Paul (2005), ulusal kimlik, kurumsal dengesizlikler ve belli başlı güçlerin müdahalelerine dair zıt olan algıların ışığında Hindistan'ın, Pakistan'ın ve diğer devletlerin düşmanlıklarını savaş, rekabet ve caydırıcılık genel teorileri üzerinden geniş kapsamlı olarak tartışmaktadır. Teresita Schaffer de "inatçı problemleri üreten konuların tamamı ulusal kimlik, etnisite, din, merkezi ve yerel hükümet arasındaki gerilim ve toprak parçasıdır" diyerek konuya değinmektedir. (Habibullah, 2008: ix)

1.1.4.1 Teritoryal (Toprağa Dayalı) Boyut

Schofield (2015: 18), 1947 yılındaki bağımsızlıktan ve alt kıtanın bölünmesinden itibaren eski prenslik devleti olan Jammu'nun ve Keşmir'in Hindistan ve Pakistan arasında ihtilaflı bir toprak alanı olduğunu, bu ihtilafın da bağımsızlık sırasında gelecekteki tabiiyetinin üzerine anlaşılmamış bir şekilde kalmış olmasından kaynaklandığını belirtmektedir. Kabir (t.y.) de Keşmir'in hem Hindistan hem de Pakistan açısından istenen güzel bir toprak alanı olduğunu söyler. Wirsing (1998); Korbel (1954); Diehl, Goertz, ve Saeedi (2005); Lamb (1991); Jha (1996); ve Blinkenburg (1997) gibi akademisyenler, Hindistan ve Pakistan arasındaki devam eden çatışmanın kökeninin, Keşmir toprak alanına ait ihtilaflarda var olduğunu söylemektedirler. Hindistan, Keşmir Maharajasının 1947 yılında katılım aracını imzalaması ve Hindistan'a katılmış olmasının bu toprakları kendi parçası haline getirdiğini iddia etmektedir. Tellis, Fair, ve Medby (2001: 16, 50), "Hindistan hükümeti Keşmir ayaklanmasındaki Pakistan desteğinin ve Kargil'e Pakistan'ın sınır aşan istilasının, Pakistan'ın bu önemli bölgeyi güç uygulayarak alma girişimlerindeki uzun listesinin en sonuncusu" olduğu düşüncesindedirler. Pakistan aynı zamanda Keşmir'i almak için Hindistan'a karşı 1947'de ve 1965'te savaşmıştır (Bu savaşların detaylı tartışması için bkz.: Ganguly, 2002: 15-50). Krepon (2013: 01), Keşmir'in

ekonomik ve stratejik önem ve doğal hazineleri (doğal güzellikleri ve turistleri çekmesinden ayrı olarak) bakımından Hindistan ve Pakistan açısından somut bir öneme haiz olmasa dahi Keşmir'deki halkın askeri mobilizasyon açısından önem arz ettiğini söylemektedirler. Wirsing (2003), toprağa dayalı İndo-Pakistan anlaşmazlığında Hindistan ve Pakistan büyük çaplı bir savaşın eşiğine geldiklerinde, 1998'de ve 2002 yılının başında nasıl da her ülkenin nükleer bomba testini uyguladıklarını anlatmaktadır. Dasgupta (2002), Keşmir çatışmasının kökenlerini oluşturan olayları açıklarken, Hindistan ve Pakistan'ın daha yeni bağımsız devletler olduklarında ilk problemleri olarak toprağa dayalı karşılaştıklarını ve İngiliz liderliğinin hükmü altında bu ihtilafların nasıl da yerleşik hale geldiğini anlatmaktadır.

1.1.4.2 Sembolik Boyut

Cohen (2001: 212-213, 215); Talbot (1998: 114); Lamb (1991: 148, 149-150); Singh (1999: 2-3); ve Ganguly (1997: 32), Keşmir'in sahip olduğu su kaynaklarının yanı sıra hem Hindistan hem de Pakistan'a stratejik katılımında taşıdığı sembolizmin de değerinden bahsetmektedirler. Hindistan, Müslüman çoğunluklu bir alanı Pakistan'a bırakmanın Hindistan Birliği içindeki diğer azınlık gruplarınca tehlikeli bir kanıt olarak görülmesinin etkisinin yanı sıra Hindistan'ın seküler kimliğinin de altını oyacağına inanmaktadır. Öte yandan, Pakistan, Keşmir'i Hindistan kontrolüne bırakmanın Pakistan'ın kuruluş ilkesine ters düşeceği düşüncesindedir. Jlia (2004), İndo-Pak çatışmasının kökeninde, iki ulus teorisinin taraftarları ve karşıtları arasındaki ideolojik bölünmenin yattığını belirtmektedir. Cohen (2005) de Pakistan'ın alt kıtanın Müslümanları için bir vatan olmasına dayalı orjinal düşüncenin kaybolduğunu ve bu düşüncenin yerini artık yarısı büyüklüğünde olduğu Hindistan'ı bertaraf etmek için gereken ulusal bir güvenlik devleti kavramının aldığı şeklinde konuyu özetlemektedir.

1.1.4.3 Kimlik Siyaseti

Diğer bir konu da Vaish (2011: 53-54), tarafından "çatışma son dönemde din, kültür, dil ve ayrıca siyasi, ekonomik ve sosyal gücün dağılımına dayalı olan iki uçlu "kimlik" üzerine dayanmaktadır" şeklinde görülen bir sürekliliktir. Hindistan ve Pakistan arasındaki bu çatışma, Keşmir içindeki toprakların bölüşümüyle ilgili hislerin yanı sıra İslam ve Hinduizm arasındaki kimlikle bağdaştırılan karakteristiklerin çoğunu ortaya

çıkarmaktadır. Referans verilen yazarlar arasında Dasgupta (2012: 84) da etnisitenin önemini ve Hindistan ve Pakistan liderliğinin ideolojik taahhütlerini yerine getirmedeki yeteneğini belirtmektedir. Wirsing (2003); Sanjay (2005); ve Haqqani (2003) gibi yazarlar Keşmir çatışmasını kimlik siyaseti temelinde açıklamaktadır. Anant (2009), Keşmir Vadisindeki kimlik hissini araştırmaktadır. İki önemli devlet dışı grup olan JKLF ve HM perspektifine odaklanmaktadır. Puri (2008); ve Devdas (2007), Keşmir konusunun temelinde Keşmirlilerin politik-sosyal-ekonomik arayışının yattığını söylemektedirler. Behera (2000), Keşmir probleminin kalbinde Birlik Hükümetinin merkezileşmeci politikalarının olması nedeniyle ulus altı kimliklerin derinlerde gizlendiğini söyler. Ganguly ve Bose (2003), gibi bazı akademisyenler dini kimliğin rolünü daha düşük göstermekte ve çatışmanın köklerini siyasi mobilizasyonda ve kurumsal yozlaşmada, demokrasinin inkârında, baskıcı karşı ayaklanmada ve Pakistan müdahalesinde aramaktadırlar; dolayısıyla çatışmadaki dinsel rolü tamamen inkâr etmektedirler. (Ganguly, 76-107)

Choudhary ve Goswami (t.y.: 187) "1930'larda ve 1940'larda şekillenen Jammu ve Keşmir'in çatışmalı durumu, Keşmir'in kimlik siyasetinde aranabilir" diyerek Keşmir çatışmasını bir kimlik siyaseti olarak görmektedirler. Snedden (2015); ve Hewett (2003), Keşmirli kimliği ve Hindistan ve Pakistan'ın eski Jmmu ve Keşmir prens devletleri üzerine çatışması üzerinden konunun söylemsel yönünü sunmaktadır. Ganguly (2006), Hindistan'ın bir devlet olarak seküler milliyetçiliğe dayandığını söyler. Dolayısıyla Hindistan, çoğunluğu Müslüman olan Keşmir'i kendi seküler kimliğini göstermek için dâhil etmek istemektedir. Hindistan, şüphesiz ki sekülerizmin taahhüdü olarak, Müslüman çoğunluklu bir toprak alanının Hindu baskın olan devleti zenginleştireceğini iddia eder. Diğer yandan ise Keşmir'i kendine dâhil etmek ve buranın kendi idaresinde olması, Güney Asya'daki Müslümanların vatanı olarak Pakistan için de oldukça önemlidir. Pakistanlı liderler kendi uluslarının Keşmir olmadan eksik kaldığını söylemektedirler. Vali Nasr'ın (2005), kimlik siyasetiyle oynanan oyunu ortaya koyan ustaca katkısı ise oldukça önemlidir.

1.1.4.4 Hegemonya

Gilpin (1998: 15-16, 17), Hindistan-Pakistan rekabetinin, Hindistan'ın Pakistan üzerinde "hegemonya" kurmak için verdiği mücadelenin bir kronolojisinin, "aksiyon-reaksiyon" tipi güvenlik paradigmasının ve yanlış algılamaların tarihini oluşturduğunu söylemektedir. Jervis'e göre (1998: 101), "Her iki taraf da birbirini doğru bir şekilde gördüğünde bile yanlış algılamalarla savaşlar çıkabilir. Özellikle ilginç olan ise karşı tarafın niyetine dair algılamalar ve yanlış yargılamalardır. Her iki taraf da geçmişte savaşa neden olan düşmanlığa yönelik olduğundan fazla ya da eksik olarak tahminde bulunurlar..." Tanham (1996: 55, 51), Güney Asya perspektifinde Hindistan'ın sahip olduğu büyüklüğün verdiği avantajla tüm bölgeyi tek bir kültürel, coğrafi ve stratejik entite olarak gördüğünü iddia etmektedir. Pakistan, alt kıtayı domine etmek isteyen Hindistan ile mücadeleye girişen tek Güney Asya ülkesidir. Dolayısıyla Hindistan, Yeni Delhi'nin tüm alt kıtayı tek bir birim olarak kontrol etme arzusuna karşı çıkan bir "bölgesel istikrar bozucu" olarak Pakistan'ı görmektedir.

1.1.4.5 Ayaklanma/Kendi Kaderini Tayin

Keşmir konusunun diğer bir boyutu da kendi kaderini tayin ve egemenliktir. Ayaklanma ve Hindistan Keşmiri'nin ani "kurtuluşu" için verilen destek merkezi bir ulusal projedir ve Pakistan hükümetinin görüşüne göre, Keşmir tartışması Hindu-Pakistan ilişkilerinin "ana konusunu" oluşturmaktadır. Varma (2003), bu rakip taleplerin kısmi yararları ne olursa olsun, alt kıtadaki sınır ötesi tüm son dönem kızışmalarından Pakistan'ın sorumlu olduğu iddiasındadır. Ganguly (1997); Bose (2003); ve Schofield (2003), bunun hiçbir şekilde Keşmir konusunda Hindistan'ın pozisyonu olumlu karşılamanın ya da bölgede agresifçe davranmaya devam etmesinin bir onaylaması anlamına gelmediğini belirtirler. Aslında Keşmir ayaklanması, halkın seçtiği yetkililerin tutuklanması, seçimlerdeki hileler ve Hindistan Birliği içinde Keşmir'in otonom statüsünün sürekli bozulmasının da dâhil olduğu Hindistan'ın bölgedeki on yıllardır süren kötü yönetimine bir reaksiyon olarak 1980'lerde ortaya çıkmıştır. Hindistan, isyanı bastırmak için Keşmir halkına karşı yürüttüğü insan hakları ihlalleri yüzünden yoğun olarak suçlanmaktadır. Ganguly (1997), Sringar Vadisinin Keşmir Müslüman gençliğinin niçin 1960'ların ortalarında Hindistan karşıtı

başkaldırıda Pakistan'ın çabalarını desteklemekte başarısız kaldığını ancak 1990'larda Keşmir intifadasını başlattığını esas olarak açıklamaya çalışmaktadır. Bazaz (t.y.), Keşmir'in bağımsızlık mücadelesini ikiye ayırarak açıklar: Hindistan'ın Bölünmesi Öncesi ve Bölünmesi Sonrası. Keşmir'in otokratik Dogra yönetimine karşı vermiş olduğu mücadelenin Hindistan'ın Bölünmesi ile bitmediğini belirtir. Keşmir'in bağımsızlığı için geçmişten bugüne var olan duyarlılığın izini sürmektedir.

2002'de Hindistan ve Pakistan nükleer güçleri uzun yıllardır tartışmalı olarak süren Keşmir toprağı nedeniyle mobilize olmuşlar ve tüm dünyada bir panik ortaya çıkarmışlardır. Rekabetin yaşandığı bölgedeki geniş çapta doğrudan yaşananlara dayanarak Bose (1997), bu mücadelenin nasıl güney Asya ve dünyada ağır bir tehdite dönüştüğünü ortaya koyar ve barışa yönelik atılabilir adımlar önerir. Bose'e göre, "Hindistan devletinin büyüme ve tutarlılık konusundaki kurumsal çerçevesi ile vatandaşlar ve insani olarak haklarının sistematik ihlali altında hiçbir umudu kalmamış olan" Keşmirliler, şiddetli bir isyana dâhil olmuşlardır (s. 115). Bose (2003), bu konuda üç temel argüman sunmaktadır: 1989 yılında başlamış olan Keşmir Vadisindeki silahlı çatışmaların kökenleri, 1949 sonrası IJK halkının demokratik haklarının reddedilen tarihinde bulunabilir; bu tarihte, daha geniş sosyal - siyasi topluluklara kendilerini bağlayan Jammu ve Keşmir heterojen halklarının tek bir sosyal ve siyasi kimliği belirlenmiştir; ayrıca, Keşmir çatışması ne değişmez ne de tarihsel olarak benzersiz değildir ve dolayısıyla Jammu ve Keşmir'in siyasi anlaşma bulmaya yönelik diğer barış süreçlerinden öğrenileceklere rücu etmek de olasıdır.

Keşmir modern Hindistan siyasetinde çelişkili bir alanda yer almaktadır. Behera (2000: 13), Hindistan merkezi hükümeti ile bu sıkıntılı ilişkiyi çerçeveleyen kompleks ve çok katmanlı bağlamın şeffaf bir analizinin yapılmasını önermektedir. Büyük güç siyaseti ve bölünmüş bir Keşmir isyan hareketi Hindistan ve Pakistan arasında daimi bir barış tesisi için yapılacak çabalara ket vurmaktadır. Tremblay ve Schofield (2005), Pakistan'daki kurumsal rejim-askeri otoriteryanizmin ve Hindistan'daki demokrasi taleplerinin nasıl birbirine zıt olarak rekabeti teşvik ederek kızıştırdığını ortaya koyarken, Kapur ve Saideman (2005), bunların nüfuzlarını değerlendirmektedir. Leather (2003: 13), Keşmir'deki hareketin basit bir açıklamasının yapıldığı ve bu

hareketin “en başından itibaren iç ideolojik çatışmalarla ve kişisel rekabet nedeniyle felç halde” kaldığı konusunda haklı olarak dile getirmektedirler. Vaish (2011: 53-83), bu konunun uluslararası hukukun karmaşıklığı ve yorumlanmasıyla bağlantılı olan zorluklarıyla da bağlantılı ayrı bir açıklama sunmaktadır. Tavares (2008: 277) ise “Keşmir ne toprakla ilgili ne de dinsel bir tartışmadır, bu tartışma egemenlikle bağlantılıdır” vurgusunu yapmaktadır. Ganguly (1997: 10) de Pakistan hükümetinin kendi bakış açısından Keşmir’in Hindistan’a katılımını yasa dışı ve demokratik olmayan bir durum olarak görmektedir. Daha da ötesi, Pakistanlılar da Hindistan’ın katılımla ilgili halk oylaması yapmayı reddetmesinin Keşmir halkının kendi kaderini tayin hakkını görmezden geldiği konusunda hem fikirdirler. IISS (2007), üç ana noktaya odaklanmaktadır. Bunlardan birincisi, Keşmir’deki İnsan Hakları ve Adalet konusudur. İkincisi, kendi kaderini tayin konusuna adım adım yaklaşımdır, bu adımlar şu şekildedir: Alanın belirlenmesi; Askerden Arındırma; Keşmir halkı için kendini yönetme ve kendi kaderini tayin etme yolunda oldukça spesifik bir yol haritasının işe yararlılığının yanı sıra kapsamının ve uygulamaların açıklığa kavuşturulması için ortak yönetimdir. Üçüncüsü ise tüm dünyadaki çatışma çözümü ve barış süreçleri modelleridir. Jagmohan (1991), Keşmir’de 1990’ların başlarındaki özgürlük mücadelesini kapsayan genel gelişmelere odaklanmaktadır. Widmalm (2006) de 1980’lerin sonlarında Jammu’da ve Keşmir’de ayrılmanın ve şiddetin kullanımının ardındaki faktörü açıklamaya girişmiştir. Ganguly (1999), Hindistan Dâhilindeki Keşmir’deki Keşmirlilerin, eğitime ve sosyal hayata yönelik artan fırsatlarından bahisle Hindistan altındaki canlanmanın ele alındığı teoriyi vurgulamaktadır. Buna göre, Hindistan Hükümeti tarafından atılan bu adımlar, Keşmirlilerin daha da farkındalığını ve dolayısıyla kavrayışlarını artırarak daha fazla hak istemelerine neden olmuştur. Keşmirli perspektifinden Schofield (1996), Keşmirlilerin talihsizliklerinin izini sürer. Schofield’e göre, Keşmirlilere kendi kaderlerini tayin için tanınan tek şans İngilizlerin bölmesi sonrası yaşandı ama ne var ki onda da kandırıldılar. Pandow (2017: 5), Keşmir’in siyasi meselesini ulus devlet bağlamında analiz etmektedir. Keşmir bölgesinin bağımsız bir ulus olmak için tüm parametrelere sahip olduğunu göstermeye çalışır ve tüm Güney Asya’nın iyiliği için Keşmir altında birleşmeye izin verin (J&K, Azad Keşmir ve Çin’in el koyduğu kısım) demektedir. Korbel (2015),

Keşmirlilere kendi kaderlerini tayin hakkının verilmesiyle dünya topluluğuna bu bilince sahip olması çağrısı yapar.

1.1.5 İnsan Haklarının Durumu

AI (1993), yayınladığı bir raporunda Keşmir'deki insan hakları krizlerini ele almıştır. HRW (1996) da Keşmir krizinin Hindistan Güvenlik Güçleri ve Askeriye grupları tarafından devam ettirildiğini konu edinmektedir. Keşmir'de 11 Eylül sonrasındaki Hindistan Devlet Terörizmi konusunda 2000li yıllarda yoğun olarak görülen bir literatür boşluğu vardır. Mazari (2006), Keşmirlilerin Hindistan Güvenlik Güçleri altında yaşadığı baskıyı detaylı olarak anlatır. Yukarıda bahsedilen çalışmalara ek olarak, bazı araştırmacılar Keşmir'deki insan hakları konusuna eğilmektedir. Örneğin, HRW (1996), Keşmir krizi sırasında Hindistan Güvenlik Güçleri tarafından işlenen ihlallerin arkasında yaşananları tartışmaya açar. Benzer bir bakış açısını paylaşan Navlakha (2000); ve Noorani (2003), devlet terörü ve ulusal bir utanç sorunu olarak Hindistan silahlı kuvvetlerinin işledikleri zulümleri ele almaktadır. Amin (1995: 150) de Pakistan'ın Keşmir direnişine aktif olarak (askeri) destek sağlaması gerektiğini söyler. Diğer bir anlatımla "Hindistan ordusuna karşı öldürücü havaya uçurmalarla büyük zarar verebilecek bir yeteneğe sahip olması gereken direniş kendisini yüksek teknolojili modern gerilla savaş makinesi olarak geliştirmelidir." Geelani (2014), Keşmir'in dışarıdan nasıl gösterildiğinin resmini sunmaktadır. Buna göre, Holokost gibi zalimliklerin içerdiği dehşet düzgün bir şekilde anılmasına rağmen, 80,000 kişinin öldüğü, 6,000 belirsiz kişinin toplu mezarının olduğu ve binlerce gencin 1989 direnişi sonrası ortadan kaybolduğu Keşmir çatışmasını dünya görmezden gelmektedir.

1.1.6 İndo-Pak ve Stratejileri için Keşmir'in Jeo-stratejik Önemi

Fayaz (t.y.: 65) "Asya'da çok önemli bir jeostratejik alanda bulunan Keşmir, 1947'den itibaren Pakistan ve Hindistan arasındaki rekabetin ve çatışmanın kaynağı durumundadır" demektedir. Ayrıca, "Keşmir gerçekte Pakistan, Hindistan, Çin ve eski Sovyetler Birliği'nin (Orta Asya) birleştikleri önemli bir bölgedir. Keşmir Asya'nın merkezindeki stratejik bir geçiş yoludur. Hindistan'ın Keşmir'e tamamen sahip olması Pakistan'ı Çin'den koparacak, tamamen Pakistan'ın sahip olması ise Hindistan'a eski Sovyetler Birliği ile ortak bir sınır bırakmayacaktır" (s. 66). "Hindistan'ın Keşmir'in

kendisinin ayrılmaz parçası olduğu yönündeki değişmez tutumu yakın gelecekte bu ihtilafın çözümünü imkânsız hale getirmektedir" (s. 74). Jacob (2011: 18), Keşmir çatışmasının ve İndo-Pak ilişkilerini Orta Asya'daki daha geniş bir jeo-stratejik ve güçler dengesi gelişmeleri bağlamında açıklamaktadır. Hindistanlı strateji düşünürü olan Singh (1999: 1-3), 1948'in Mayıs ayında Keşmir'deki Pakistan ordusunun mobilizasyonunun ideolojik ya da komünal bir mantıktan ziyade jeostratejik bir gereklilik olduğuna haklı bir şekilde değinmektedir. Wenning (2003), global güvenlik açısından Keşmir çatışmasının etkisini açıklığa kavuşturmaktadır. "Keşmir krizi, yalnızca Jammu ve Keşmir arasındaki devletlerarası bir çatışma değil, aynı zamanda Hindistan-Pakistan arasındaki bir devletlerarası sorundur" demektedir (s. 209). Schofield (2015: 27), Keşmir'in yalnızca bölgesel değil aynı zamanda uluslararası da olan önemini ele alır. Schofield, "Aynı zamanda uluslararası öneminden de bahsediyorum; benim görüşüme göre, Jammu ve Keşmir'in çözümsüz statüsünden dolayı Hindistan ve Pakistan arasındaki daimi olagelen başarısız ilişki, bölgedeki ve dünyadaki olaylara verdikleri tepki karşılıklı düşmanlıklarının prizmasından gördükleri anlamına gelmektedir" demektedir.

Saini ve Dar (2013: 48), geçmişte Jammu ve Keşmir devletinin kuzey bölgesi olarak bilinen Gilgit-Baltistan'ın jeopolitik boyutlarını örnek vermektedir. Jammu ve Keşmir'in jeopolitik ve stratejik önemi Hindistan ve Pakistan'ı zorlu savaşlara, düşmanlıklara, düşük düzey çatışmalara sokmuştur. Kalis ve Dar (2013: 115), "dolayısıyla Keşmir'in jeopolitik önemi Hindistan ve Pakistan'ı son 65 yıldır zorlu sınavlara sokmuştur. İstikrarsızlığın ve düşmanlığın kökenleri, karayla çevrili ve bağımsızlıklarının ilk gününden İndo-Pak düşmanlığına katkı veren bir nedene dayanır ve çatışmanın konusu Keşmir üzerinden yürümektedir" yorumunda bulunmaktadırlar. Dixit (2002: 45, 108), kendi görüşüne göre, Pakistan'ın maceraperestliğinin tetikleyicisi sayılabilecek Kargil'in jeostratejik önemini anlatır. Desmond'un (1989), Time dergisinin 1989 Temmuz sayısında uygun bir ifadeyle "Dünyanın tepesindeki savaş" adını verdiği Hindistan ve Pakistan arasındaki Siaçen ihtilafı, büyük bir savaşın nedeni olma potansiyeline sahiptir. Ahmad (2006: 89), "Siaçen ihtilafının ana nedeni Keşmir ihtilafının kendisidir" demektedir. Wirsing (1998: 118-124, 134); Lancaster ve Khan (2003); Cloughley (2000: 376-377); Sing (2001: 70-71); Krishna (2001: 135-

137); Tellis (1997: 23); Krishna, AVSM ve Chari (2001: 261), gibi yazarlar da 1999'un ortasında Keşmir'in Kargil bölgesindeki Hindistan ve Pakistan askeri çarpışmalarını incelemişlerdir.

1.1.7 Silah Yarışı

Brito ve Intriligator (1995), silah yarışının iki ya da daha fazla entite arasındaki silahların, silahlı kuvvetlerin, gelişmiş askeri teknolojinin ve gücün biriktirilmesine yönelik bir rekabet olarak varsayıldığı görüşündedirler. Silah yarışını neyin oluşturduğu konusunda farklı görüşler vardır. Buzan ve Herring (1998: 80-81), silah yarışının, farklı ülkelerin orduları arasındaki normal etkileşim olan "silah dinamiğinin" en uç boyuttaki tezahürü olduğunu söylerler. Bir ülkenin silahlanma amaçları, bir diğer gücün kuvvetlerine nazaran açık ya da göreceli olabilir; bununla birlikte, silah yarışları yalnızca iki gücün göreceli olarak silahlanma amaçları olduğunda gerçekleşebilir. Ek olarak, "silahlanma yarışı" ifadesinin bizatihi kendisi bir miktar kafa karıştırıcı bir terimdir. Carnesale ve diğerleri (1983: 78), silah yarışını, illa ki "en iyisini yapmaya çalışan iki koşucunun içlerinden birinin bitiş çizgisinde ilk sendelemesi ile bitecek ya da her ikisinin de yorgunluktan bırakacağı yorucu bir çekişme" olarak tanımlarlar. Hammond (1993: 29), rekabet düzeyinin yoğundan nispeten sakine doğru değişebilecek periyotlar içinde olabileceğinden, silah yarışlarının yoğunluk ve askeri teçhizat bakımından lineer bir gelişime sahip olması gerekmediğini söyler. Uluslar, çeşitli düzeylerde gerçekleştirebildikleri silahlanma türleri kadar tabur düzeyleri ve konuşlandırmalar gibi konularda farklı pek çok alanda da çekişme halinde olabilirler. Hammond, belli bir rekabetin var olup olmadığına dair sekiz kriteri (bu kriterler silah yarışlarının kesin bir tanımına dayansa da) kullanmaktadır (detay için bkz.: s. 31). Colin Gray'in silah yarışları tanımı, silah yarışlarının temel bileşenlerini içeren yalnızca dört kriter içermektedir ve bu kriterler neredeyse her tanımlamada kullanılmaktadır. İlk olarak düşmanlıklarının farkında olan iki ya da daha fazla tarafın mevcudiyeti gereklidir. İkincisi, kendi silahlı kuvvetlerini, bu kuvvetlerin çarpışmadaki etkinliğini ya da silah yarışlarına diğer katılanlara karşı caydırıcılığını dikkate alarak yapılandırmalıdırlar. Üçüncüsü, sayı bakımından (kişiler, silahlar) ve / veya nitelik bakımından (kişiler, silahlar, organizasyon ve doktrin aşılama) bakımından rekabet etmelidirler. Dördüncü olarak ise sayısal anlamda ya da

niteliksel/nitelikteki gelişmeler bakımından hızlı büyümeler olmalıdır. (Gray, Ekim 1971: Çevrimiçi)

1.1.8 Hindistan ve Pakistan'ın Nükleer Silahlanması

Dünya çapındaki akademisyenler tarafından güvenlik modeli, 1998 yılındaki Hindistan'ın nükleer testleri için en kuşatıcı olan motivasyonu olarak değerlendirilmektedir. Chakma (2004: 12), Hindistan'ın nükleer silahlar edinmeye yönelik tercih ettiği stratejisini, "bir devlet olarak, en iyi kendisini, Çin'i ve 1974 sonrası Pakistan'ı içeren zorlu bir güvenlik ikileminin domine ettiği stratejik bir çevrede korunduğu algısıyla, kendi güvenliğini en temelde bağlantılandırır" görüşündedir. Ganguly (1999: 150), dışarıdan gelen tehditlere ve büyük güçlerin nükleer güvenlik sağlamada düşecekleri hatalara karşı zikzak bir cevap olarak Hindistan'ın nükleer silah edinmek için kullandığı yolu açıklamaktadır.

Itty Abraham et. al. (1998: 26), gibi akademisyenler Hindistan nükleer testlerinin nükleer araştırma ve geliştirme programı tarafından yaratılmış bir bilimsel ve teknolojik momentumun ürünü olduğu yönünde tekno merkezi bir görüş geliştirmişlerdir.

Nayar ve Paul (2003: 3), Hindistan'ın daha büyük bir uluslararası statüye erişmek için nükleer edinmeye dair faaliyetlerini açıktan yürüttüğü görüşündedirler. Hindistan'ın büyük güç statüsü için var olan "sürekli ve derin tutkusu" ve "bu statüyü gerçekleştirebilmek için bir önkoşulu" olarak nükleer yeteneğe sahipliği görüşmüştür. Subrahmanyam'a göre (Talbott'tan akt., 1999: 116), "Nükleer silahlar askeri silahlar değildirler. Onların mantığı uluslararası siyasettir ve bu da global nükleer düzenin mantığıdır... Hindistan bu düzende nesne değil oyuncu olmak istemektedir."

Eleştirel bir konstrüktivist bakış açısından Das (2009), siyasi liderlerin ideolojisi ile devletçi kimliklerin ifadeleri ve Hindistan'ın nükleer edinme politikalarındaki güvensizliklerin sunumları arasındaki söylemsel bağlantıların altını çizmektedir. Fray (2007), Hindistan'ın nükleer tercihinin parametreleri, nükleer silahların verdiği mesajla Hindistan'ın dünyada durduğu yer konusunda vereceği işarete dair düşünceleriyle kendi sosyal gerçekliğini yaratmış olan sınırlı sayıdaki stratejik

düşünür ve fikir lideri tarafından koyulmaktadır. Tellis (2001); Cheema (2010: 531); ve Chaudhary (2009), Hindistan'ın nükleer doktrinini ve stratejisini tanımlamaktadırlar. Hindistan'ın yükselen duruşunu, onun stratejik çıkarının kurumsal yapılarının daha geniş kapsamlı değerlendirmesi ve güvenlik amaçları bağlamında değerlendirmektedirler. Sharma (2001), Pakistan'ın şu anki nükleer silah kapasitesinin sınırlı ölçek ve doğrulukta başlangıç aşamasında olduğunu söyler. Yazara göre, Hindistan, etkin bir caydırıcılık yeteneğinin olması için gerekli olan test edilmiş bir uzun menzilli misil kapasitesinden mahrumdur.

1.1.9 Hindistan ve Pakistan Arasındaki Nükleer Silah Yarışı

Hindistan ve Pakistan gibi gelişmekte olan ülkeler açısından silah yarışı önem arz eder. Her iki devlet de iç ve dış güvenlik tehditlerini göz önünde tutarak bütçelerinin geniş bir kısmını savunmaya ayırmaktadır. Latif (2014: 129); Zech (2016); Bhutto (1965); Dhanda (2011); Adnan (2014); Basrur (2009); Dalton ve Krepon (2015); Joshi (2015); Malik (2009: 7); Thritnert ve Wagner (2009); Jalil (t.y.: 18); Jaspal (2005); Phadke (1988); Yunhua (1999); Joshi (2015); Sheikh ve Chaudhry (2013); Khan (Ed., 2011); Kanwal ve Chansoria (Ed., 2013); Kapur (2005), gibi akademisyenler, Hindistan'ın ve Pakistan'ın nükleer testlerinin izlerini bu ülkelerin nükleer doktrininde, politikasında ve gelişiminde ve her iki ülke arasındaki nükleer silah yarışında aramaktadırlar. Hou (2009), 1947 yılında ayrı devletler olarak kurulumlarından itibaren, Hindistan'ın Pakistan ile rakip ilişkisine başladığını söyler. İki ülke çatışması, temelde içerideki dini çeşitlilikten ve devam etmekte olup silah yarışına neden olan dış siyasi düşmanlıktan kaynaklanmaktadır. MacDonald (t.y.: 36), "1983'te Pakistan, parçalanabilir bir çekirdek olmaksızın nükleer yetenekli bir silah patlatarak - bir "soğuk test" yürüttü. Bunu ilerleyen yıllardaki iki düzine kadar soğuk test izledi. 1986 ve 1987 yılları geldiğinde Pakistan'ın nükleer programını silahlandırdığına inanılıyordu." Mian ve Ramana (2014), geçmiş on yılda Hindistan ve Pakistan arasındaki silah yarışının her iki ülkenin de ekonomik sınırlılıkları, Birleşik Devletler ve Çin'in silah sağlayıcılar olarak oynadıkları rol ve nükleer savaş tehdidi ve sonuçları olarak şekillendiğini söylemektedirler. Schneider (2016: Mart: 1), Güney Asya'nın nükleer silah dinamiğini kızıştıran bir tehlikeyle yüz yüze olduğunu iddia

etmektedir. Hem Hindistan hem de Pakistan 1998de nükleer testler yürütmüşler ve o tarihten itibaren de nükleer cephaneliklerini genişletmişlerdir.

Hersh (1993: 56), 1990 yılındaki kritik kriz boyunca Pakistan nükleer kuvvetlerinin tam bir teyakkuz halinde olduklarını ve gözlemci bir uzman tarafından durumun ""Küba füze" krizinden daha da korkutucu" olarak tanımlandığını söyler. Paul (2005: 3), Keşmir çatışmasını "zamanımızın en daimi ve çözümsüz çatışmalarından birisi" olarak tanımlayarak, İndo-Pakistan rekabetinin ABD ve SSCB arasındaki Soğuk Savaş rekabetine benzer olmadığını söylemektedir. Bu Güney Asyalı komşular yalnızca bir sınırı paylaşmakla kalmayıp (ve kolaylıkla diğerinden tehdit algılayarak) aynı zamanda da (kimlikleri açısından önem gösteren) Keşmir'in tartışmalı toprak parçası üzerine 1947'den itibaren aykırı taleplerde bulunmayı sürdürmektedirler.

Gunguly ve Hagerty (2005), Hindistan ve Pakistan'ın niçin büyük çaplı bir savaşa girmekten imtina ettiklerini açıklamaya çalışırlar. Korkulu Simetri kitaplarındaki en temel soru şudur: bir savaşın kaçınılmaz olduğu yönündeki tüm tahminlere karşın neden 1971 yılından itibaren var olan altı kriz boyunca Hindistan ve Pakistan arasında savaş olmadı? Savaşa ne kadar yaklaşmış olduklarına dikkat çekerler ancak her iki ülkenin de nükleer savaş geliştiriyor olmasının Hindistan ve Pakistan'ı sınırladığını ve üzerlerinde caydırıcı etki yarattığını söylemektedirler. Yazarlar, "karşılıklı nükleer savaş sahipliğinin gerginliğin kontrolünde kritik bir belirleyici" olduğu sonucuna varmışlardır (s. 161). Bu durum genelde nükleer silahların savaşları önlemede oynadığı dikkate değer rol oynadığı varsayımıyla kabul edilmektedir. Kenneth Waltz'a göre (Yaz 1997: 161), "nükleer silahlar en tehlikeye girdiği anda barışın korunmasına yardımcı olmuş ve savaşı önleyerek" diğer istikrarsız bölgelere sıçramasının, "Birleşik Devletler ve Sovyetler Birliği ve Hindistan ve Pakistan arasında" olduğu üzere ve Ortadoğu'da da önüne geçmiştir. Waltz (1981: 15, 14), Hindistan ve Pakistan'ın hala nükleer geliştirmenin ilk safhalarında olduklarını ve C4I2 sistemlerinin de henüz oluşmakta olduğunu söyler. Buna karşın, Pakistan'ın daha önceki muğlak nükleer statüsü ve geri püskürtme yeteneği, 1980'lerde Hindistan'ı önleyici saldırıdan alıkoymuştur. İslamabad'ın nükleer saldırıyla geri dönmesi korkusu, Hindistan savaş makinesini köşeye sıkıştırmıştır. Waltz'a göre (Eylül 1990: 731, 734), bu durum ne

bugün ne de gelecekte bir savaş silahı olarak nükleer silahların kullanımına yönelik düzenlemeyi etkili şekilde engellemektedir.

Karim (2014), en fazla da Güney Asya'da olmak üzere ileriye yönelik gerilimli bir senaryoda, nükleer aktörlerin olası reaksiyonlarını analiz etmektedir. Yazara göre, küçük grup bir proaktif eylem dahi konvansiyonel bir restleşme başlatmayı tetikleyebilir; sonrasında ise bu durum muhtemelen aktörlerin çekirdekleri kullanmayı düşünmeye mecbur bırakacaktır. Arnett ve diğerleri (1998), özellikle Pakistan'da prestij kaygısının, bürokratik-bilimsel momentumun ve orantısız sivil-askeri ilişkilerinin bunun temel kaynakları olduğu görüşünü tartışmaktadır. Ahmed'in de belirttiği gibi (1998), özellikle de yüksek askeri mertebedeki çoğu Pakistan ulusal liderin güçlerini ve kaynaklarını çoğaltmak gibi daha kısıtlı amaçları için bu durumu abartmaktadırlar.

Nizamani (2001: 148), ise Hindistan ve Pakistan'ın nükleer silahlanmasının "iki nükleer şahin arasındaki sevgi-nefret ilişkisinin" bir sonucu olması durumunu tartışmaktadır. Bu iki ülke için de nükleer bir savaşın patlak vermeyeceğine dair bir garanti yoktur. Nükleer silahların yaygınlaşması yeni ya da daha kötü bir krizin patlak vereceği yeni çatışmaları bir seviyeye kadar durdurmuştur. Ancak, "Hindistan barışa, Pakistan da savaşa girişemez." (Cohen, 1991: 15) Pakistan açısından Hindistan, aralarındaki tarihsel ilişkisellik ve Hindistan'ın ölçeği nedeniyle temel bir tehdittir. Pakistan, içerideki ekonominin zayıflıklarına karşın, kaynaklarının büyük bir kısmını savunma harcamalarına tahsis etmiştir. Ancak, Hindistan Çin ve Hint Okyanusu gibi dikkate alması gereken farklı rakiplere de sahiptir. Deger ve Sen (1990), yoğun yetki ve aynı zamanda da demokratik süreç talebinde bulunan daha geniş çaplı bir nüfusun sonucu olarak, Hindistan askeri harcamasının denge ve denetime daha fazla tabi olduğunu söylerler. Devam eden bu düşmanlık, her ne kadar her iki tarafın da hükümet yetkilileri inkâr etse de Hindistan ve Pakistan arasında silahlar yarışına neden olmuştur. Tibbett ve Lodhi (1997), ülkeler arasındaki bu silah yarışının her iki tarafta da ekonomik gelişmeyi geciktirdiği görüşündedir. Büyük çaplı kaynakların eğitim ve sağlığın temin edilmesi gibi alternatif verimli yatırımlar yerine askeri amaçlarla tahsis edilmiştir. Seiglie ve Liu (2002), büyüme etkilerini düşünerek gelişmekte olan

ülkelerin arasındaki silahla yarışının ortaya konulmasının önemli olduğunu söyler. Çünkü bir silah yarışı olduğu durumda ülkeler ya da uluslararası organizasyonlar ya da ülkeler tarafından sağlanan dış yardımın, eğitim ve sağlık gibi verimli alanlar yerine askeri sektöre aktarılması muhtemeldir. Habibullah (2004: 01), akademik yazında Keşmir üzerine Pakistan ve Hindistan arasındaki gerilimli ilişkinin silah yarışına ve iki ulus arasındaki güvenlik ikileminin nükleer çatışmaya yol açması durumunda, masum sivillerin katastrofik bir şekilde zarar görmesiyle sonuçlanacağı şeklinde bir görüş birliğinin olduğunu söylemektedir.

Krepon (2013: 02), alt kıtadaki nükleer tehlikeleri azaltmanın en güvenli yolunun Pakistan ve Hindistan arasındaki ilişkileri geliştirmeye yönelik uyumlu çabalar yoluyla olacağını söylemektedir. Nükleer rekabet yine Tavares (2008: 277) gibi pek çok akademisyen tarafından, Keşmir sorununun olası bir çözümüne engel koyan ve aynı zamanda da Hindistan ve Pakistan arasındaki iyi ilişkileri ve dolayısıyla da bölgesel güvenliği hasara uğratan faktörlerden birisi olarak ele alınmıştır. Cohen (Ed., 1991), Hindu-Pakistan silah kontrol önlemlerini Güney Asya'daki nükleerin yaygınlaşmasını yönetebilmek için geliştirmeyi önermektedir. Cohen ve Burns, İndo-Pakistan vakasında nükleer donakalma ve silah kontrol tedbirlerinin birleştiği NWFZ de dâhil olduğu caydırma teorisinin kullanımına dayanmaktadırlar. Burns (1991) da aynı zamanda konvansiyonel savaş önlemeye duyulan ihtiyaca vurgu yapar. Naim (1991), yetersiz bir şekilde koruma altında olan nükleer silahların istikrar bozucu etkilerini tartışır ve nükleer takasın çok düşük düzeyde olduğunu tahmin etmektedir. Ali ve Chellaney (1991: 323), temel kaygılarının bir sonucu olarak Hindistan nükleer ve uzay aktivitelerini dizginlemek yönündeki uluslararası baskıların gelişmesiyle temelde ilgilenmektedirler. Hindistan ve Pakistan'ın nükleer rekabetinin düzenlenmesi yönünde iki model önerilmektedir.

1.1.10 Hindistan ve Pakistan Arasındaki Güvenlik İkilemi

Güney Asya güvenlik ikilemi ve nükleer silahlar yarışı konusundaki literatür geniş bir alana yayılmıştır. Bölgede nükleer silahların girişine ve stratejik denge/dengesizlik uygulamalarına referans veren Ditmer (2001: 897-906; 2005) benzeri yazarlar, Güney Asya güvenlik ikileminden bahsetmektedirler. Frey (2006); Perkovich (1999); ve

Tellis (2001), gibi yazarlar da Hindistan'ın nükleer silahlarından ve bu silahların sonuçlarından bahsetmektedirler.

Pakistan'ın nükleer silahları ve bu ülkenin neden silah geliştirmeye zorlandığı hakkında geniş bir yazın vardır. (Salik, 2012); Malik (1993); ve McMahon (2010), Pakistan'ın güvenlik ikilemini tartışmaktadırlar. Hindistan'ın BMD sistemin sahip olması ve sonuçları gibi bireysel gelişmeler (Jalil, Yaz 2015); Hindistan-ABD nükleer işbirliği (Bukhari, Güz 2015); Hindistan'ın Soğuk Başlangıç doktrini ve bölgede TNW'ye giriş (Jalil, Bahar 2014; Sultan, Kış 2011 ve Bahar 2012: 147-167; Kazmi, Ekim 2012; Khan, 2011: 25-26; Jaspal, Ocak 2012; Salik ve Ladwig, Kış 2007/08: 165) konusunda çok sayıda çalışma da mevcuttur. Bu çalışmalar Hindistan ve Pakistan arasında güvenlik rekabetine ve genel anlamda silah yarışı eğilimine atıfta bulunmaktadırlar. Bununla birlikte, bu çalışmaların hiçbiri Keşmir çatışmasını ve İndo-Pak nükleer silah yarışı üzerindeki etkisini sistematik olarak incelememiştir. Nükleer silah yarışı teorik açıklamasını geliştirerek bu çalışma, Keşmir çatışmasına ve Güney Asya'daki nükleer dinamiklerine etkisi konusundaki literatüre ayrı bir katkı sağlamaktadır. Deshingkar (1998), Hindistan'ın Pakistan'a güvence verecek çok az şey yaptığını söylemektedir. Bunun yerine özellikle de son yıllarda Pakistan'ın gözünü askeri gücüyle korkutmanın yollarını aramaktadır, dolayısıyla Pakistan'ın güvenlik dilemmasını da artırmaktadır. Arnett (1998) de Pakistan'ın güvenlik ikilemini Hindistan kuvvetlerinin artan kapasitelerinin ışığında sunmaya çalışmaktadır. Arnett, Hindistan'ın konvansiyonel karşı güç mevcutlarını edinmesinin Pakistan'ı konvansiyonel bir savaşta zayıf hava mevcutlarının erkenden vurulmasını önlemek için mobil bir balistik güç geliştirmeye itmektedir. Khaliq (2012: 46), Keşmir'in, Pakistan'ın Hindistan'a karşı güvenlik politikasının ve Pakistan'ın Güney Asya'da uzun süreli varlık gösterme çabalarını yürütmesinin önemli bir unsuru olduğu görüşündedir. Norkevičius (2014), Güney Asya'daki bölgesel güvenlik sisteminde nasıl Hindistan ve Pakistan arasında Keşmir çatışmasının bu güvenlik dinamiğini değiştirdiğini analiz etmektedir.

1.1.11 Bir Çözüme Doğru

Cheema ve Nuri (2005); Yusuf ve Najam (2009); Swami (2007); Dholakia (2005); Rizwan ve Chandran (2005), Keşmir çatışması için çözüm yolu araştırmaktadır. Kumar (2005), Hindistan-Pakistan ilişkilerini ve iki ulus arasındaki barış olasılıklarını açıklamaktadır. Parthasarthy ve Kumar (2006), çatışmanın tüm taraflarının karşılıklı kabulüyle Keşmir ihtilafını yatıştırmayı hedefleyen geniş çaplı politika yönergeleri önermektedir. Amin (2005, 1995: 149), Keşmir ihtilafını çözmede bir çare olarak halk oylamasının önemini gözden geçirmektedir. Bose (1999, 1997), Bosna Hersek, Quebec ve Kuzey İrlanda gibi uluslararası deneyimden de yararlanarak Keşmir çatışması vakasında barışa yönelik yaklaşımları ortaya koymaktadır. Chowdhary (2010), çatışmanın Keşmir merkezli olduğunda bir şüphe olmamakla birlikte çözümünün Keşmir'in de ötesine gittiğini belirtmektedir. Wirsing (1994), tüm tarafların taleplerini ve karşı taleplerini değerlendirmektedir. Kendiliğinden çözülemeyecek bir problem olmasından ve Keşmir'in iki nükleer devlet arasında büyük bir savaşın parlama noktasına dönüşebilmesinden kaynaklı güçlü bir ABD rolünü desteklemektedir. Tahira (1990), Keşmir vakasında BM'nin kararlarını uygulamasında gösterdiği çifte standartların izini sürer. Wirsing (2003), bu ihtilafın kendisine Hindistan ve Pakistan perspektiflerinden bakar ve uluslararası olduğu kadar bölgesel bir perspektiften de potansiyel çözümüne bakmaktadır. Ganguly (2001); ve Dasgupta (2002), tarafından yapılan tarihsel hesaplar çatışmanın hızlı bir şekilde çözülmesinin bir hayal olduğunu göstermektedir. Önsözünde Keşmir anlaşmazlığına değinirken Korbel (1951), "Eğer tatmin edici bir çözüm bulunamazsa, patlama tehlikesi mevcut kalacaktır. Bu olduğunda, Komünist dünyanın tek başına hevesle beklediği an gelecektir." Bu aslında, "Keşmir'deki Tehlike" anlamına gelmektedir. Korbel, sorunların ardındaki gerçekleri sunmaya çalışmaktadır.

Ganguly (2001), anlaşmazlığın hızlı bir şekilde çözülmesinin bir rüya olduğunu ileri sürmektedir. Keşmir sorununun yalnızca Hindistan ve Pakistan tarafından ikili olarak çözülebileceğinin savunulduğu bir çalışma Tavares (2008: 276-302) tarafından yapılmıştır. Bununla tutarlı olan bir başka nokta da akademisyenler tarafından da paylaşılmaktadır: Habibullah (2004: 01), her iki ülkenin de kendilerini ayıran sorunları çözme konusunda kesin olmayan bir davranış gösterdiklerine ikna olmuş

görünmektedir. Keşmir çatışması hakkındaki bilimsel literatürdeki bir başka tema da barışçıl çatışma çözümüdür. Örneğin, Mitra (2001), Güney Asya'da neden bir silahlanma yarışının sürdüğünü açıklamaktadır. Güney Asya'daki çatışma çözümü ve güven artırıcı önlemler için teorik bir temel olarak yeni görüşler sunmaktadır. Mukherjee (2009), ilişkiyi özellikle de Hindistan açısından ele alır. Mukherjee ve Sridharan (2005), Hindistan ile Pakistan arasındaki güvenlik işbirliği alanlarına da odaklanmaktadır.

Noorani (2000), Keşmir anlaşmazlığı üzerindeki barış sürecinin etkilerini analiz etmektedir. Iqbal, Hossain ve Mathur (2014), Hindistan tarafından yönetilen Jammu ve Keşmir eyaletinde güvenlik güçlerinin tecavüzüne ve Keşmir Vadisinde devlet kuvvetlerinin işlediği cinsel suçlara karşı hesap verebilirlik ve adalet sorununa odaklanmaktadır. Bhatt (2011), hem Hindistan hem de Pakistan'ın 1998'de nükleer cephaneliğini ilan etmesinin ardından Güney Asya'nın barış ve güvenliğinin daha da tehlikeye girdiğini belirtmektedir. Behera (2006: 1), Keşmir Çatışmasını "birinin geçerliliğinin diğerini geçersiz kıldığı, bunun da herhangi bir uzlaşı olasılığını engellediği Hindistan ve Pakistan'ın meşruiyet artırıcı ideolojilerinin sabit kalan sıfır toplamlı bir testi" olarak nitelendirmektedir. Diğer taraftan Blarel (2008: 138), ise "Başından beri Keşmir anlaşmazlığı, ulus inşası mitleri ile katılım ve BM kararlarının hukuki yorumlanmasının rekabetini sembolize ediyor" demektedir. Nayar (2004), Pakistan dışişleri bakanı Khurshid M. Kasuri ile Hintli meslektaşı K. Natwar Singh arasındaki Yeni Delhi'de gerçekleşen toplantıyı tartışmaktadır. Dua (2004) da 24 Eylül 2004 tarihli BM Genel Kurulu toplantısı sırasında New York'taki Roosevelt Hotel'de Hindistan Başbakanı Manmohan Singh ile Pakistan Cumhurbaşkanı Müşerref arasındaki Keşmir konulu buluşmayı anlatır.

Khan (1956: 176, 177), Keşmir çatışmasının tek çözümü olarak bir halk oylamasını savunmaktadır, ancak iki tarafın da bunun uygulanabilirliği konusunda çok fazla umudu olmadığını söyler. Lord Birdwood (1956: 194), halk oylamasını Keşmir halkına borçlu olunan bir zorunluluk olarak görür, ama aynı zamanda kendi başına bağımsız bir Keşmir'in bir Commonwealth (İngiliz, Hint, Pakistan) vasiliğinde kurulmasını öneren karamsarlığını da açığa vurmaktadır. Bununla birlikte, bu fikrin

"havada kalabilir" olduğunu da itiraf eder. Singh (2005), Siaçen anlaşmazlığının çözülmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Bukhari (2016: 149), Keşmir ihtilafının en iyi şekilde "İşbirlikçi" çatışma çözme yaklaşımına dayanan "Çatışma Yönetimi" tekniğini benimseyerek ele alınabileceğini öne sürmektedir, bu anlaşmazlığın çözülmesi için daha fazla fırsat yaratabilecektir. Schaffer (2009: 77, 45, 114), Keşmir çatışmasının trajedisini ve Hindistan ve Pakistan'ı sorunu kararlı bir şekilde çözmeye zorlamada Washington'ın (ve uluslararası örgütlerin) diplomatik güç eksikliğini anlatmaktadır. Sindhu, Asif ve Samii (2006: 7), Keşmir meselesinin yirmi birinci yüzyıl ihtilafına dönüştüğünü kabul etmektedirler. Bölgenin nükleerleşmesi ve küresel terörizmin yükselmesi nedeniyle de konu farklı bir boyut kazanmıştır. Yazarların doğru bir şekilde kendi sözleriyle aktardıkları gibi bu konu "yirmi birinci yüzyıl çözümünü" gerektirir. Sidhu (2006: 7), Keşmir anlaşmazlığına yönelik bir kararın "Westphalian yaklaşımlara değil, yumuşak sınır ve ulus altı, ulusal ve bölgesel düzeydeki bir katılımı ifade eden egemenliğe yönelik yenilikçi yaklaşımlara dayanarak" çözülmeyeceğini (ve Hindistan ve Pakistan'ın son beş yıldaki eylemlerinin bu gerçeği doğruladığına) işaret etmekte haklıdır. Samii (2006: 242), çatışmanın anlaşılmazlığının kaynaklarını inceler ve haklı olarak "barışa giden yolun uzun olacağı ve sürecin kompleksliği" konusunda bizi uyarır.

1.1.12 Sonuç

Keşmir çatışmasında, silah yarışı, nükleer silah yarışı, Hindistan ve Pakistan arasındaki savaş, barış süreci ve Keşmir Vadisi'nde insan hakları ihlali gibi birçok konuda literatürün çokluğu açıktır. Bununla birlikte, bu konudaki birçok bakış açısı ve ayrıntı, Keşmir çatışmasının özellikle Hindistan ve Pakistan arasındaki nükleer silahlanma yarışını nasıl tetiklediğini ve bu iki ulusu bitmeyen bir nükleer silahlanma yarışına nasıl yönlendirildiğini ilerideki araştırmalar açısından daha ayrıntılı bir yansıtmanın gerekliliğini göstermektedir. Isard'a göre (1988: 64-67), silah yarışı araştırması, güvenlik literatürünün "Avrupa merkezli" odağının bir simgesidir: Doğu-Batı silah yarışı analizleri, Güney Asya ya da üçüncü dünyanın başka yerlerindeki silahlanma süreçlerine ilişkin çalışmaları aşmaktadır. Bu çalışma, bu konudaki literatür boşluğunu doldurma girişimlerinden biridir. Pakistan ile Hindistan arasındaki uzun zamandır devam eden askeri rekabet, silahlanma literatüründe önemli araştırma

alanları oluşturmasına rağmen, hiçbir çalışma bu iki komşu arasındaki silahlanma yarışının kesin bir sonucunu ortaya çıkarmamıştır. Bu konudaki literatürün çoğu ya Hint yanlısı ya da Pakistan yanlısı bakış açıları üzerine yazılmıştır. Ayrıca, bu çalışmaların çoğu, 1998 yılında Hindistan-Pakistan'ın nükleer testine başlamadan öncesinde yürütülmüştür. Son yıllarda Hindistan ile Pakistan arasında nükleer silahlanma yarışları artmıştır. Bu noktada, bu tür yazımın çoğu bu konunun son gelişmelerini kaçırmıştır. Bu bilgi boşluğunu doldurmak için bu tez, özellikle Keşmir çatışmasının Hindistan ile Pakistan arasındaki ikili ilişkileri nasıl güvensiz hale getirdiğine, her iki ülkeyi de bitmeyen bir nükleer silah rekabetine ve bu konudaki son gelişmelere nasıl zorladığına odaklanmaktadır. Bu bakımdan, bu çalışmanın bir benzeri mevcut değildir.

1.2 Teori İnşası

1.2.1 Giriş

Bu bölümde ilgili teorilerin tartışmasını yapacağım. "Realizm; Güvenlik İkilemi Teorisi ve Daimi Rekabet Teorisi" teorilerini analizimde kullanmaktayım. Her bir teorinin temel varsayımlarını, kısıtlamalarını ve akademik tartışmalarını tartışacağım ve her bölümü Keşmir çatışması ve Hindistan Pakistan nükleer silahlanma yarışı ile ilgili bir hipotezle sonuçlandıracağım.

1.2.2 Realizm

Uluslararası ilişkiler çalışmasında ana teoriler realizm, liberalizm ve konstrüktivizmdir. (Snyder, 2004: 52-53) Realizm, Eski Yunan döneminden köklerini almakta olup IR çalışmasında ilk düşünce grubu ve teorik yaklaşım olarak görülmektedir ve temel teoriden biri olmaya hala devam etmektedir. Realist görüş farklı dönemlerde bir transformasyon prosedüründen geçmiştir ve gelişmeye devam etmektedir, bu nedenle realizmin IR içindeki tek bir teori olduğunu söyleyemeyiz, ancak bir düşünme yapısı veya realist teorilerin geniş çaplı kurulumuna izin veren "genel yönelimi" ifade eder. (Donelly, 2000: 6) Politik realistler, tipik olarak Thucydides ve N. Machiavelli'den Thomas Hobbes'e kadar uzanan bir geleneğin parçası olduklarını iddia ederler. (Snidal ve Reus-Smit, 2010: 133) Realizmin klasik ideolojisi yüzyıllar öncesinden gelmektedir. Niccolo Machiavelli'nin "Prens (1553)" kitabı realizm teorisinin başlangıç noktası olarak kabul edilir. Bu kitap, Prens'in hükmünü, devleti ve insanları nasıl yönetmesi gerektiğini sunmaktadır. (Lukes, 2001: 560-570) Uluslararası İlişkileri incelemek için "Uluslararası Politika (1948)" adlı kitabıyla "realizmi" bir metodoloji olarak sunan kişi de Hans Morgenthau olmuştur.

Uluslararası İlişkilerde çağdaş realizm yaklaşımı I. ve II. Dünya savaşları arasında ortaya çıkmıştır. (Williams, 2007: 1-2) 1970'lerden bu yana, uluslararası siyaset teorisi iki tür realizm etrafında gelişmiştir: "yapısal realizm" ("yapısal realizm" Kenneth N. Waltz teorisine eklenmiştir - daha fazla bilgi için, bkz.: Waltz, 1979; Morgenthau, 1948 ve sonraki baskılar) ve "saldırgan realizm" (Bu düşünce okulu Mearsheimer, Yaz 1990: 5-57; Labs, Aralık 1997: 1-49; Zakaria, 1998; ve Gilpin, 1981 tarafından

öncülük edilmiştir) Aynı zamanda "savunmacı realizmi" teorisi de vardır (Waltz'a ek olarak, önde gelen savunma realizminin örnekleri şöyledir: Jervis, Ocak 1978: 167-214; Snyder, 1991; Jones, Güz 1998: 157-183; Elman, Güz 1996: 7-53) ve ek olarak "neoklasik," "koşullu," "spesifik," ve "genelleyici" realizm teorileri de vardır. ("Neoklasik realizm" terimi Rose tarafından eklenmiştir, Ekim 1998: 144-172) Bazı teorisyenler büyük güçlerin diktalarını diğer devletlere uygulatmak için sürekli çaba göstererek (Morgenthau, 1948: bölüm 1) "göreceli" güçlerini "maksimize etme" (Mearsheimer, 2001: 21) eğiliminde olduklarını iddia etmektedirler.

1.2.2.1 Klasik Realizm

Klasik realistler uluslararası sistemin temelde bireylerin ve kurumların üzerinde yer alan egemen devletlerden oluştuğuna inanmaktadırlar. (Garip, 1998; Viotti ve Kauppi, 1993: 52) Bununla birlikte, klasik realizm de çeşitli dallara ayrılmıştır. Bunlardan biri, ilk olarak devletlerin kilit aktörler olduğuna, ikinci olarak ise gücün kendi içinde bir amaç olması ve üçüncü olarak ülkelerin rasyonel davrandığı ilkelerine dayalı ve Thucydides'den temellerini alan siyasal realizmdir. (Keohaneed, 1986) Bununla birlikte, siyasal realizm Vestfalya Antlaşması'nın imzalanmasından sonra Orta Avrupa ülkeleri tarafından kabul edilmiştir. Siyasi realizmin önde gelen savunucuları arasında Hans Morgenthau, John Herz ve Hennery Kissenger vardır. Hans Morgenthau, altı siyasal realizm ilkesini tanımlamıştır; ilk olarak, siyaset insan doğasına kökleri dayanan nesnel yasalarla yönetilir. Siyasi realizm, uluslararası politikaların belirli nesnel yasalar üzerinde çalıştığını kabul etmektedir. (Morgenthau, 1948: 4-10) Dahası, "Ulusal Çıkar ve Güç" Morgenthau'nun teorisi ile ilgili ana fikirdir. Ulusal çıkar, aşıldığı taktirde devletin güvenliğini ve hayatta kalmasını tehlikeye atacağından hiçbir şekilde geçilmemesi gereken en dış sınırlar olarak tanımlanmaktadır. (Good, 1960: 597-610) Güç, politikaları uygulatma ve diğer devletlere daha önce yapmayı düşünmedikleri şeyleri yaptırma kabiliyeti olarak algılanmaktadır. (Petersen, 2012: 6-7) Morgenthau gücü bir amaç olarak görmektedir ve "erkekler ve kadınlar doğal anlamda politik hayvanlardır: güce sahip olmak ve gücün meyvelerinden tat almak için doğmaktadırlar" demektedir. (Jackson ve Sørensen, 2013: 72) Ayrıca, Morgenthau'ya göre, bu gerçek "güç siyasetinin koşulunun" yaratılmasının zeminini oluşturmaktadır. (Morgenthau, 1965: 195) Morgenthau bu durumu şöyle açıklar:

“Politika, kişilerin üzerinde güç için verilen bir mücadeledir ve nihai amacı ne olursa olsun, güç, kendi öncelikli hedefi ve kazanma, sürdürme ve siyasal eylem tekniğini belirlediğini gösterme şekilleridir.” (Morgenthau, 1965: 195) Gücü, geri kalanları etkileyebilecek bir tür kapasite olarak anlamak da mümkündür. Daha güçlü olmak için, bir yandan “kaynakların yeteneklere dönüştürülmesinden gelen” gücü ayarlamak gerekir. (Freeman, 1997: 3) Öte yandan, irade de hedeflere ulaşmak için yardımcı olması ve motive etmesi nedeniyle çok önemlidir. (a. e.: 3)

1.2.2.2 Yapısal Realizm veya Neo-realizm

Realist akademisyen Kenneth Waltz, realizmin alt teorisi olan “Neo-realizm” teorisini öne sürmüştür. (Waltz, 1979) Uluslararası sistemin anarşik ve devletlerden oluştuğunu belirtmiştir (Ayrıntılar için bkz.: Dunne, Kurki ve Smith, 2016: 77-94; Donnelly, 2000: 10; Krasner, 1992: 39; Saxena, South Asia News Review, 30 Mayıs 2015: Çevrimiçi). Dünya hükümetinin yokluğu, ülkelerin çıkarları ve hayatta kalabilmeleri için birbirlerine şiddet uygulamalarına izin verir. (Cudworth ve Hobden, 2010: 399-416; Goldstein ve Pevehouse, 2006: 73; Mearsheimer, Kış 1994/95: 10; Goldstein ve Pevehouse, 2013; Saxena, South Asia News Review, 30 Mayıs 2015: Çevrimiçi) Anarşik senaryo, “devletlerin birbirlerinden yararlanmak için fırsatlar aradığı acımasız bir arena” olarak da tanımlanabilir. (Kurki ve Smith, 2007: 55) Sonuçta devletlerin hiçbiri “anarşik dünya sistemi” ortamından kaçamazlar, sonuçta her zaman tehlikededirler ve hayatta kalmak için sürekli bir mücadele içinde olmaları gerekir. (Goldstein ve Pevehouse, 2006: 74) Bir devletin veya birkaç zayıf devletin hayatta kalmasının bir devletler koalisyonu ve / veya hegemon tarafından tehdit edildiği durumlarda, hayatta kalmalarını sürdürmek ve rakiplerin gücünü dengelemek için bir ittifak kurmaları gerekir. (Dunne ve Schmidt, 2005: 164) Güç mekanizmasının dengesi budur.

Yapısal ya da neo-realistler, devletlerin küresel olarak daha güçlü ve etkili olma isteklerinin (Waltz, 1985: 2-5) askeri teçhizatlanmaya ve kendi çıkarları uğruna sorunları, politika ve anlaşmaları manipüle etme diplomatik arzusuna neden olduğunu söylerler. Bunun, anarşik bir sistemde çatışmanın yükselmesine yol açtığını iddia etmektedirler. Uluslararası politikanın ardındaki temel sebep ve etkili faktör olan güç

ile devletler, askeri kabiliyete ve ekonomik duruma büyük önem vermektedirler. Waltz (1988) kendini korumanın bu anarşik sistemdeki her devletin birincil çıkarı olduğuna inanır. Devletin ana çıkarları arasında kendini koruma, askeri güvenlik (doğrudan veya dolaylı potansiyel tehdit olan dış tehditlere karşı koymak için), ekonomik refah ve bu devletin diğer devletlere ve diğer devletin bu devlete olan bağımlılığı üzerindeki etkisi bulunmaktadır. Morgenthau, devlet çıkarlarını "Güç arayışı" olarak tanımlamaktadır. (Elman ve Jensen, 2014: 54) Devlet adamları devletleri temsil ettiğinden, devleti koruma ya da devletin askeri teçhizatlarını dikkatlice en üst düzeye çıkarma çabası içinde planlı adımlar atmaktadırlar. (Griffiths, 2007) Diğer devletlerarasında kaynakları kontrol etme ve tahsis etme kabiliyeti, devletin küresel sistemdeki konumunu belirlemektedir, dolayısıyla bu kayda değer bir özelliktir. (Wendt, 1995) Neo-realistlerin uluslararası sistemi materyalist mercekle gördüklerini iddia etmek doğru bir tespit olur. Yapısal realizm, uluslararası toplumla ilgili beş varsayım üzerine kuruludur: 1) Uluslararası sistem anarşiktir; 2) Devletler kendilerine birbirlerine zarar verecek ve muhtemelen birbirlerini yok etmek için gerekenleri veren bir takım saldırgan askeri kapasitelere hâlihazırda sahiptirler; 3) Hiçbir devlet, diğer devletlerin niyetlerinden asla emin olamaz; başka bir devletin saldırgan askeri kabiliyetini kullanmayacağından da emin olamazlar; 4) Devletler için en temel itici güç hayatta kalmaktır; 5) Devletler araçsal olarak rasyoneldir; stratejik olarak uluslararası sistemde nasıl hayatta kalabileceklerini düşünürler. (Mearsheimer, 1994: 5-49)

Waltz, eş zamanlı olarak devletin gücüne önem vermektedir ve devletin güce erişimle ilgili risklerini vurgular. Bir devlet tarafından güce aşırı sahip olmak diğer ülkeler için güvenlik ikilemi yaratacaktır. Neo-realizm, askeri donanımın kendisinin kötü bir şey olmadığını, daha ziyade saldırgan niyetin (buna karşı) statükoyu korumak için ittifak kurmaya itecek sorunlara yol açtığını savunmaktadır. Güvenlik ikilemi, rakip devletin askeri kapasitesinden kaynaklanmaktadır. Korku salan devlet adamları, gelecekteki savaşlara hazırlanmak için barış döneminde güç maksimizasyonuna dayalı bir politika izlemeye çalışırlar ve sonrasında ortaya muhtemel şu sonuç çıkar: Birincisi, krizin savaşa dönüşmesi engellenir; ikincisi, rakip kriz süresince beklenmeyen taleplerde bulunma halini göstermez; üçüncü olarak, sınırsız bir silahlanma yarışı başlar; dördüncüsü de savaş korkusu rakipler arasında sürekli bir unsur haline gelir. Waltz,

savaştan kaçınma konusunda yaptığı vurgudan dolayı savunmacı bir analist olarak görülmektedir. Devletler, hegemon olmak yerine varlıklarını korumak için güç elde etmektedirler. (Waltz, 1979) Neo-realizm gibi yapısal IR teorileri, sistematik ve yapısal nedenlere odaklanarak devlet etkileşimini açıklamaktadır. Yalnızca geniş varsayımla ara değişkenler olarak devlet davranışında birim bazındaki çeşitliliklerde yapılmaktadır. Nükleer caydırıcılığa yapısal realizm yaklaşımı içinde Kenneth Waltz, devletlerin nükleer silah geliştirmek için yedi temel motivasyonunu listelemektedir:

Birincisi, büyük güçler diğer büyük güçlerin silahlarına karşı karşıyadır ve genelde de yeni silah ortaya sürenlerin silahlarının benzerlerini yaparlar…

İkincisi, bir ülke, kendi büyük güç müttefikinin diğer bir büyük gücün saldırısına hemen karşılık veremeyeceği korkusuyla nükleer silah edinmek isteyebilir...

Üçüncüsü nükleer müttefikleri olmayan bir devlet nükleer silahı eğer düşmanlarından bazıları sahipse isteyecektir. Dolayısıyla önce Çin ve sonrasında Hindistan nükleer edinmiştir ve muhtemelen Pakistan da bunu takip edecektir...

Dördüncüsü, bir devlet, düşmanlarının bugünkü ve gelecekteki konvansiyonel güçlülerinden duyduğu korkuyla yaşayarak nükleer silah sahibi olmak isteyebilir...

Beşincisi, bazı devletler, ekonomik olarak korkunç ve askeri anlamda riskli olan askeri silahlara ucuz ve daha güvenli bir alternatif olarak nükleer silahları görebilir...

Altıncısı, devletler nükleer silahları agresif amaçlarla isteyebilirler...

Son olarak, bir devlet küresel anlamdaki yerini sağlamlaştırmak için de nükleer silahlara ümit besleyebilir. Bunun nükleer silah geliştirmenin hem bir nedeni hem de bir sonucu olduğuna inanılmaktadır. Nükleer silahlarla birlikte gelen statüden zevk duyan birileri çıkabilir ve de Gaulle'ün ruhunda da gerçekten bu muhteşemliği arzulayan bir durum yok değildi. Ancak, nükleer askeri ticaret ciddi bir meseledir ve bu işe girme kararının gerisinde statü arzusundan daha derin niyetlerin olması beklenir. (Waltz, 1981: 7-8)

Bu görüşün üçüncü noktası, Hindistan ve Pakistan'ın nükleer silah programı için basit ve görünüşte ikna edici bir neden sunmaktadır. Aslında, Hindistan'ın nükleer gerekçelerine dair stratejik analizlerin çoğu "Çin faktörü" üzerinde yoğunlaşmaktadır. Bu durum, kuzeydeki muhalif komşusunun geleneksel üstünlüğünü vurgulamış olan 1962 savaşında Hindistan'ın Çin tarafından yenilgisinde açıkça görülmektedir. Ayrıca, Çin'in 1964'teki ilk nükleer silah testi, Hindistan'a kendi nükleer cephaneliğini kurma zorunluluğu getirmiştir. Öte yandan, Pakistan, 1971'de Doğu Pakistan'da (şimdiki Bangladeş'te) Hindistan tarafından mağlup edildiğinde ve topraklarını yitirdiğinde Hindistan'ın konvansiyonel üstünlüğü karşısında kendini güvensiz ve korku içinde hissetmiştir. Ayrıca, Hindistan'ın ilk nükleer testi gerçekleştirdiği 1974'te, Pakistan da nükleer silah yapmak için tüm gücünü ortaya koymuştur. Bu yüzden, açıklamaya dair bu ana zemin, bazen dördüncü kategoriye giren sebeplerle desteklenmektedir. Bu gerekçe dâhilinde, gelecekteki bir nükleer silah sahibi Pakistan karşısında Hindistan'ın nükleer kapasiteyi öncelikle geliştirerek önlem almasında Batı büyük bir teşvik edici gibi görünmüştür. Bu argüman özellikle 1980'ler boyunca stratejik değerlendirmelerde popüler olmuştur.

Neo-realizm eleştirisinin çoğu yukarıda belirtilen nedenlere değil, neo-realist modelin altında yatan varsayımlara dayanmaktadır. Üç temel varsayım aşağıdaki gibi özetlenebilir:

(1) Devletler en önemli aktörlerdir (devlet merkezli varsayım); (2) Devletler, ulusal çıkarlar peşinde koşmada rasyonel bireyler gibi davranırlar (üniter rasyonel-aktör varsayımı); ve (3) Merkezi hükümeti olmayan uluslararası bir sistem bağlamında hareket ederler (anarşi varsayımı). (Goldstein, 1994: 47)

Bu varsayımlar arasında, anarşi varsayımı en çok eleştiri çekendir. Waltz'a göre (1981: 4), "devletler anarşi koşullarında bir aradadırlar. Kendi başının çaresine bakma, anarşik bir düzende eylemliliğin temel ilkesidir ve devletlerin kendi kendilerine yardım etmeleri gereken en önemli yol ise kendi güvenliklerini sağlamaktır." Eleştiri yapanlar, giderek küreselleşen ve devlet dışı uluslararası aktörlerin ortaya çıktığı bir dünyada sürdürülmesi özellikle güç görünen anarşi varsayımının geçerliliğini genelde sorgulamaktadırlar. Bununla birlikte, Güney Asya'nın stratejik arenası söz konusu

olduğunda, bu eleştirmenlerin konumu oldukça zayıflamaktadır. Aslına bakılırsa, Güney Asya'nın stratejik yapısı gerçekten de anarşik olarak tanımlanabilir. Burada ne bir bölgesel güvenlik sözleşmesi dayanağı ne de geniş güvenlik mimarisi bulunmamaktadır. Ne Hindistan ne de Pakistan, NPT ve CTBT gibi başlıca uluslararası nükleer rejimlerin bir üyesi değildirler. BM, Keşmir sorununa ilişkin akamete uğrayan arabuluculuk girişimleri nedeniyle büyük ölçüde itibarsızlığa uğramıştır. Bölgesel iş birliği için tek kurumsallaşmış platform olan SAARC gündemi, herhangi bir ikili güvenlik meselesini açıkça dışarıda bırakmaktadır. Güney Asya ülkelerinin ekonomilerinin temelde benzer şekilde yapılandırılmış olması ve tamamlayıcılıktan uzak kalan yapıları nedeniyle, bölge içi ticaret de şu ana kadar minimum düzeyde kalmıştır. Dahası, Hindistan'ın nükleer silah edinmesinin ardındaki mantığı tanımlamakta, devlet merkezci ve aynı zamanda üniter rasyonel aktör varsayımı da fayda sağlamaktadır.

1.2.2.3 Neo-realizm ve Keşmir Çatışması

Neo-realist paradigma, her devletin kendi güvenliğinden sorumlu olduğu anarşik bir uluslararası sistemde devletlerin var olduğunu ileri sürmektedir. Bu, her devletin kendi savunması için hazırlık yaptığı bir kendi başının çaresine bakma sistemidir. (Waltz, 1979) Devletler, diğer devletlerin tehditlerine karşı iç ve dış dengeleme ile tepki vermektedirler. İç dengeleme, devletlerin diğer devletlerden gelen bir tehdide karşı koymak için ekonomik ve askeri olarak donanım kazanmaları anlamına gelir. Dış dengeleme ise tehditlere karşı koymak veya dengelemek için ittifaklar oluşturmayı kapsamaktadır. (Mearsheimer, 2001; Sagan, 2000: 16-46) Jammu ve Keşmir hakkında konuştuğumuzda, bölünme her iki perspektiften de haksız olduğu için durum oldukça zordur. Her iki taraf da ne o bölgede yaşayan kendi halkını tehlikeye atmak ne de teslim olmak ve topraklarını vermek istememiştir. Ayrıca, yeni bağımsız olan Hindistan da prestij için can atmış ve "dünyanın gözünde" görünümünü kaybetmek istememiştir. Dolayısıyla, arttırdığı özgüvenini ve gücünü, "kardeşlerinin" güvenliği sağlayabilmek için göstermek istemiştir. Başka bir deyişle, Hindistan, o bölgede yaşayanların büyük çoğunluğu Müslümanların oluşturması nedeniyle haklı da olan Pakistanlıların tepkilerine neden olan üstün konumundan yararlanmıştır. Bununla birlikte Pakistan, yeni doğmuş olan devlette bir hükümet kurmakta ve anarşik

ayaklanmaları kontrol altına almakta zorlandığından, daha alt bir pozisyonda kalmıştır. Hindistan zaten her koşulda saldırgan olduğu için, bu durum Pakistan'ı sürpriz bir saldırı başlatmaya zorlamıştır. Sonuç olarak, haksız bölünmeden bu yana Hindistan ile Pakistan arasında karşılıklı bir güvensizlik var olmuştur.

1.2.2.3.1 İndo-Pak Nükleer Silah Yarışı ve Neo-realizm

Hindistan ve Pakistan'ın 1998 sonrası nükleer silah birikimi, uluslararası toplumun - Asya'daki nükleer silahların yayılmasını da içerecek şekilde - güç dağılımını değiştirmesine de hizmet etmiştir. Bu, Asya'da bölgesel rekabetin artmasına neden olmuş ve Hindistan ve Pakistan'ın küresel anlamda nükleer bir güç olarak tanınmasına izin vermiştir. Yapısal realizm veya neorealizm, devletin güç arzusunu harekete geçirenin, uluslararası toplumun anarşik yapısı olduğunu savunmaktadır. (Dunne, Kurki ve Smith, 2016: 77-94) Küresel toplumun büyük küresel aktörlerin (ABD gibi) üzerinde hüküm süren tek bir yüksek otoriteye sahip olmaması nedeniyle, devletler askeri ve küresel çabalarını destekleyecek derecede ve bir saldırı durumunda kendilerini savunabilecekleri güçlü bir askeri ve ekonomik sistemlerinin olması gerektiğini düşünmektedirler. Anarşik uluslararası sistemde devletlerin çıkarlarını geliştirmek için stratejik oportünizm ile bağlantılı karakterleri (Drezner, 2011: 50) Hindistan ve Pakistan'ın nükleer silah programlarını ve yeteneklerini geliştirmedeki stratejik zamanlamalarında açıkça görülmektedir. Bu stratejik oportünizm ilkesi, Hindistan ve Pakistan'ın 1998'deki Soğuk Savaş'tan hemen sonra niçin önemli nükleer silah yeteneklerini geliştirmeyi tercih ettiklerini ve ABD'deki Terörizm Savaşı ve terörist saldırılar sonrası 2004'ten itibaren politika yaratma ve geliştirme konusundaki daha yeni ve yoğun bir yükselişi analiz etmede kullanılacaktır. Sonuç olarak rekabet, genel anlamda realizme altında uluslararası topluluğun anarşik olduğu varsayımlarının doğal bir türevidir. Hayatta kalma ihtiyacı en güçlü kuvvettir ve bu durum kaçınılmaz olarak, güçlü devletlerin saldırıya uğraması ihtimali zayıf devletlerden daha az olduğundan, saldırı tehdidine karşı korunmak kadar saldırıya maruz kaldığında kendini savunabileceği güce ulaşabilme yolunda devlet rekabetine de yol açar. (Dunne, Kurki ve Smith, 2016: 77-94) Bu nedenle, Hindistan ve Pakistan'ın nükleer silah birikimi jeopolitik bir stratejidir (Zakaria, 2009: 159) ve saldırıya karşı bir sigorta gibidir.

Kenneth Waltz, anarşinin güç için rekabet etmek dışında devletler için çok az seçenek bıraktığını savunmaktadır. (Dunne, Kurki ve Smith, 2016: 77-94) Bir devletin gücünü artırması durumu, küresel topluma hükmetmesini ve hegemonya kurmasını engellemek için diğerlerinin ona karşı denge kurması için bir etki yaratır; bu nedenle, güç dengesi (rekabetçilik yoluyla) uluslararası toplumun doğal halidir. (Drezner, 2011: 39) Uluslararası sistemin doğal olan anarşik hali ve devletlerin aksiyonları ve reaksiyonları rekabet ve saldırganlığa yol açması, İndo-Pak örnek vakasının ortaya koyduğu üzere, realist ideolojinin tam olarak değindiği konudur.

1.2.2.4 Neo-klasik Realizm

Neo-klasik realizm, öncelikle bir ulusun dış politikası ile iç politikası arasındaki ilişkiyi inceler. Neoklasik realistler, Waltz'ın uluslararası yapı ve sonuçları hakkındaki düşüncelerine karşı çıkmazlar, ancak aynı zamanda birinci ve ikinci imgeleri de[5] dış politikayı analiz etmek için ek niteliğindedirler. (Schweller, 2003: 317) Realisttirler çünkü uluslararası sistemin ve göreceli güç kapasitelerinin, bir devletin dış politikasını büyük ölçüde şekillendirdiğine inanırlar; ancak, neo-klasik realisttirler çünkü yapının tesirini ve dış politikada göreceli materyal kapasiteleri birim düzeyinde ara değişkenlerin etkilediğini belirtirler. (Rose, 1998: 146) Gideon Rose, siyasi liderlerin ve seçkinlerin göreceli güç algılarının dış politika karar alma sürecinde önemli olduğunu ve bu nedenle bazı devletlerin davranışlarının birbirleriyle yarışma konusunda benzeştiğini iddia etmektedir. Zakaria, genişlemeyle ilgili geleneksel realist varsayımları yeniden formüle eder. Önemli karar vericiler devlet gücünde nispi bir artış algıladıklarında, ülkelerin çıkarlarını yurtdışında genişletmeye çalıştıklarını belirtmektedir. (Schweller, 2003: 337) Dolayısıyla devlet adamları baş aktörlerdir. Ek olarak, ulusal güç, "devlet aygıtının kendi amaçları için ortaya çıkartabileceği ulusal gücün bir bölümü" olan devlet gücüyle aynı değildir. (a. e.: 337) Bu ise analiz biriminin ulus değil devlet olduğu anlamına gelir. Genişlemecilik hem uluslararası hem de devletin iç gücünden kaynaklı bir eğilimdir. (Legro ve Moravcsik, Güz 1999: 28) Özet olarak, neoklasik realistler nispi materyal kapasitelerle dış politika kararları

[5] Birinci ve ikinci imge değişkenleri "iç politika, içerdeki kapasitesi ve süreçler, devlet gücü ve niyetler, liderlerin saldırı-savunma dengesinin ve yeteneklerin göreceli dağılımı konusundaki algılamaları" değişkenleridir.

arasında doğrudan bir bağlantı olmadığını savunurlar. Siyasi liderlerin ve elitlerin nispi güç algısı, ara değişkendir. Dolayısıyla güç analizi, bir devletin dayanıklılığının ve yapısının incelenmesini de dâhil etmek zorundadır. Son olarak, sistemik baskılar dış politikanın genel yönünü etkileyebilir ancak devlet davranışının ayrıntılarını etkileme zorunluluğu yoktur. (Rose, 1998: 146-147)

1.2.2.5 Savunmacı Realizm

Savunmacı realizm, dünya siyasetinin anarşik olduğu realizm paradigmasının temel prensibiyle hemfikirdir, ancak, Hobbesyen savaş durumundan daha barışçıl bir atmosfer olduğunu varsayar. Savunmacı realizm, yalnızca güvenlik tarafından tetiklenen durumlara odaklanır ve devletlerin diğerlerinin güdülerine dair bilgilerinin yalnızca onların uluslararası politikaları tarafından iletilen bilgilere dayandığı ön kabulüne dayanmaktadır. Güvenlik ikilemi, temelde uyumlu hedefleri olan devletlerin nasıl rekabet durumuna gelebileceğini açıklamakta merkezi bir rol oynamaktadır. (Jervis, 1978) Devletler her zaman birbirleriyle savaşa girmezler çünkü güvenlik çok zoraki bir durum değildir ve devletler deneyimleme yoluyla bunu başarmayı anlayabilir veya öğrenebilir. (Rose, Ekim 1998: 149) Birimler (devletler) oldukça farklılık arz eder. Rasyonel devletler, statükoyu korumaya çalışan güvenlik arayıcılardır ve nadiren görülen dış tehditlere temel olarak devletlerarasında dağılmış gücü dengeleyerek cevap verirler. (a. e.: 149) Bu, anarşiye verilen tepkilerinin sabit olmadığı anlamına gelir. Devletler "savunmacı konum alanlardırlar" çünkü güç dengesini korumaya çalışırlar. (Schweller, 2003: 328) Güvenlik ikilemi[6] ve bu güvenliğin değişkenliği, savunmacı realizmde çok önemli kavramlardır. (MacGregor, 2003: 11)

Güvenlik ikilemi her zaman mevcuttur, ancak devletler yapısal dönüştürücüler (modifiye ediciler) saldırı-savunma dengesini saldırı lehine değiştirirse saldırganlığa başvururlar. Stephen Van Evera, saldırı-savunma dengesini askeri teknoloji ve doktrin, coğrafya, ulusal sosyal yapı ve savunma ittifakları ile dengeleme davranışı gibi diplomatik faktörlerin toplamı olarak tanımlar. (Evera, İlkbahar 1998: 56) Askeri

[6] "Bir devletin kendi güvenliğini arttırmak için aldığı önlemler genellikle diğer devletlerin güvenliğini azaltır." (Mearsheimer, 2001: 35-36)

teknoloji, saldırana veya mütecaviz olana (aggressor) destek verebilir. (a. e.: 66) Doğal veya insan kaynaklı engeller ve üçüncü devletler ya da silahsızlaştırılmış bölgeler gibi geniş tampon bölgeleri, devletlerin istilaya uğramasını önlerler. (a. e.: 69) Yine de, birbirine düşman olan iki taraf ne kadar yakınsa, güvenlik ikilemi de o kadar yoğundur. (MacGregor, 2003: 11) Ayrıca, ham kaynaklara erişim de coğrafi parametre içindeki güvenlik ikileminin ciddiyetini etkiler. Kendi toplumları içinde popüler olan hükümetler, fethetme ve kendini savunma konusunda genel olarak daha iyidir. (Evera, İlkbahar 1998: 66) Devlet liderlerinin ve seçkinlerin algıları etkilidir. (MacGregor, 2003: 12) Son olarak, kolektif güvenlik sistemleri, savunma ittifakları ve tarafsız devletlerin dengeleme davranışı, bir devletin savunmasını güçlendirmektedir. (a. e.: 69) Van Evera, dört farklı yapısal dönüştürücüyü (modifiye edici) güvenlik ikilemi seviyesine etki edenler olarak sunarken; Jeffrey M. Taliaferro, üçüncü dönüştürücü (modifiye edici) olan ulusal sosyal yapının dış politika ve iç politika üzerindeki etkisinin, savunmacı neoklasik varsayımlara uygun olarak açıklandığını belirtmektedir. (Taliaferro, Kış 2000/01: 141-143) Bu neo-klasik realizmin başka bir biçimini temsil ettiğinden, Hindistan vakasını doğrudan savunmacı realizm başlığı altında değil neo-klasik realizm altında analiz etmek için kullanılacaktır.

1.2.2.5.1 Savunmacı Realizm ve İndo-Pak Nükleer Silah Yarışı

Güvenlik ikileminin zorlu doğası, savunmacı realistleri, Hindistan ve Pakistan vakasında da bu olgunun etkilerini araştırmaya itmektedir. Güvenlik ikilemi, askerî yapılanmaların - bu yapılanan devletin diğer devlet tarafından daha önce düşünülenden daha tehlikeli olduğu şeklinde- rakiplerin inançlarını değiştirebileceğini söylemektedir. (a. e.: 136) 1962'de Çin'le yıkıcı bir savaş yaşayan Hindistan, 1964'deki Çin nükleer patlamasının, yalnızca Çin'in durumunu bölgesel bir güçten küresel nükleer bir güç haline getirdiğine değil aynı zamanda Hindistan'ın varlığını da bu yeni silah sistemi ile tehdit ettiğine inanmaktadır. Çin'in nükleer birikim kazanmasındaki yeni gelişmeler karşısında, "Hintli analistler, nükleer silahlara sahip olmayan bir Hindistan'ın, zorbalık ve 1962 bozgununa benzer saldırganlıklarla karşı karşıya kalacağı sonucuna varmışlardır." (Joeck, 1997: 37) Buna ilaveten, güvenlik ikileminin tüm alt kıta için üstü örtülü imaları da olmuştur. Hindistan ile Pakistan arasındaki Bangladeş'in yaratılmasıyla sonuçlanan 1971 savaşı, Hindistan ile karşılaştırıldığında konvansiyonel

olarak zayıf olan Pakistan'ı nükleer bir kapasiteye ihtiyaç duyduğu konusunda ikna etmiştir. Joeck, bu durumu "Hindistan'ın Çin ile olan rekabeti, aynı zamanda Hint-Pakistan rekabetini de körüklemektedir" şeklinde özetlemektedir. (a. e.: 43) Çatışma tarihine ek olarak var olan askeri donanımlar, birbirlerinin niyetlerini açıkça öngörmeyen bu üç devleti ciddi bir üç taraflı güvenlik ikilemine sürüklemiştir. Hindistan ve Pakistan'ın ulusal güvenlik hedefleri ve çıkarları ışığında, savunmacı realizm bakış açısından Hindistan ve Pakistan'ın ulusal çıkarlarını ve güvenlik amaçlarını seçememiş oldukları görülür. Savunmacı realizm, bu durumu güvenlik ikilemi (Hint-Pakistan rekabetini de tetikleyen Hint-Çin rekabeti), özellikle de askeri kapasiteler, yapısal dönüştürücü (modifiye edici) temelinde açıklamaktadır.

1.2.2.6 Saldırgan Realizm

Realizmin bir başka çeşidi de saldırgan realizmdir. En bilinen saldırgan realist, John Mearsheimer'dır. Birçok varsayımında savunmacı realizm ile aynı fikirde olsa da - devletlerin davranışları söz konusu olduğunda - savunmacı realistlerin ortak önermelerinde farklı düşer. (Dunn ve Schmidt, 2005: 170) Mearsheimer, anarşik uluslararası sistemin devletleri göreceli güçlerini maksimize etmeye zorladığı görüşündedir, çünkü diğer devletlerin niyetlerinin belirsizliği göreceli kazanımlara dayalı kendi başının çaresine bakma ilkesini güçlendirmektedir. (a. e.: 170) Mearsheimer, "saldırgan askeri eylemin sistemdeki tüm devletler için her zaman bir tehdit olduğunu" iddia eder. (Mearsheimer, Yaz 1990: 10) Nispi kapasitelere odaklanan saldırgan realizmde, devletler daha güçlü hale geldiklerinde uluslararası çevre üzerindeki nüfuzlarını ve kontrollerini en üst düzeye çıkarmaya çalışacaklardır. (Siddall, 3-6 Ekim 2000: 2) Güç birikimi genellikle diğer devletlerin zararınadır. Devletin hayatta kalmasını garanti etmenin tek yolu budur ve saldırganlık da devlet ilişkilerinin temel taşıdır. Mearsheimer olağanüstü çalışması olan Büyük Güç Politikalarının Trajedisi eserinde, beş temel prensibe dayanan saldırgan realizmi geliştirmiştir: 1) Uluslararası sistem, merkezi otoriteden yoksundur; 2) Devletler, diğer devletlere karşı güç kullanmaya başvurabilir; 3) Her devlet egemenliğini korumak ister; 4) Devletler rasyonel aktörlerdir; 5) Bir devletin askeri gücü, muhaliflerin kafasında güç kullanma korkusunu yaratır. Dışa saldırganlık korkusu belirsizlik yaratır ve devletleri ordularını artırmaya ve sürdürmeye zorlar. Güçlü devlet güvenlik

meselelerinde işbirliğini reddeder ve rakiplerle uğraşırken de agresif davranır. (Mearsheimer, 2001)

Nispi güç, devlet güvenliği alanında askeri kabiliyetler olarak tanımlanmaktadır. Askeri gücün iki önemli yönü vardır: devletlerarasındaki güç dağılımı ve devletlere sunulan askeri gücün niteliği. (Mearsheimer, Yaz 1990: 10-11) Dağılımın sistemdeki kutup sayısı ve bunların nispi gücü ile ilgisi vardır. (a. e.: 11) Devletler, yararlarının maliyetlerinin üzerinde olduğu yer ve zamanda genişlemeci politikalar izlerler. (Taliaferro, Kış 2000/01: 128) Askeri gücün niteliği saldırıyı destekliyorsa, genişleyici motivasyonlara (saldırgan) sahip devletlerin savaşa girmesi beklenir. Saldırgan realizm güvenlik güvencelerini reddeder ve güvenilmez görür. Mevcut ve potansiyel tehditler nedeniyle, devletin varlığını garantileyici bir caydırma için ve askerin kendine yeterliliğini sağlamak adına, askeri sektörde araştırma ve geliştirme gereklidir. Statükodan duyulan hoşnutsuzluk, devletlerin aynı zamanda giderek daha fazla güç kullanmalarını teşvik eder. Bu nedenle, devleti hegemon olmaya yönlendiren güç maksimizasyonu politikası statükodan, şüphelerden ve güvensizlikten kaynaklı memnuniyetsizlik ve uluslararası anarşi nedeniyle zorunlu sayılmaktadır. Hegemonya, bir devletin istenmeyen politikaların yerine sistemden daha fazla yarar sağlamasını olası kılacak istediği politikaları koymasını mümkün kılar; kendi rakibinin yükselişini onun rakibinin silahlanmasını sağlayarak önler. (Elman, 2004: 567) Güvenlik maksimizasyonuna dayalı Büyük Güçler siyaseti, yukarıdaki iddiayı kanıtlamak için iyi bir örnektir. Saldırgan realizmin savunmacı realizmden en belirleyici farkı güç maksimizasyonu stratejisini savunmasıdır. Realizm, nükleer silahların mutlak bir güvenlik garantörü olarak görülmesi nedeniyle, devletlerin hayatta kalmasını sağlamak için onları KİS almaya teşvik eder. Realistler ayrıca, nükleer silahlara karşı diğer nükleer silahların caydırıcılığını da iddia ederler. Bu düşünce, KİS'ın çoğalması ve MAD korkusuna dayalı nükleer doktrinleri vurgulamaktadır. MAD'a dayalı rekabet eden nükleer doktrinler Güney Asya'daki stratejik ortamı stabilize etmektedir. Bununla birlikte, saldırgan realizm öğretilerine dayanan Hindistan ve Pakistan'ın agresif güvenlik politikaları, düşmanlıklara, krizlere, nükleer silahlanma yarışına, füzelerin çoğaltılmasına ve güvenlik ikilemine neden olmuştur ve Güney Asya'nın stratejik istikrarını etkilemiştir. Saldırgan realistler Hindistan ve Pakistan'ın kararını

da rasyonel bulabilirler. Çin'in nükleer testi hem askeri kapasitelerin dağılımını hem de niteliklerini değiştirmiştir. Hindistan'ın nispi askeri kapasitesi, Çin'e kıyasla önemli ölçüde azalmıştır ve bu durum Hindistan'ın ulusal güvenlik hedeflerini tehdit etmiştir. Saldırgan realizmin ilkelerine göre, Hindistan, dışarıdan herhangi bir kurum veya anlaşmaya güvenmeksizin hayatta kalmasını garantiye almak için nükleer sahibi olmaya karar vermekte haklıdır. Aynı durum Pakistan için de geçerlidir. Doğu Pakistan'da 1971'de Hindistan'a yenilmek; onun konvansiyonel üstünlüğünden çekinmesi ve nihayet 1974'te Hindistan'ın nükleer denemesi; işte bütün bu durumlar Pakistan'ın hayatta kalmak için nükleer sahibi olmaya zorlamıştır.

1.2.2.7 Güvenlik İkilemi Teorisi

Güvenlik İkilemi terimi ilk olarak 1951'de John Herz tarafından kullanılmıştır; anarşik uluslararası ortamda devletlerin güvenliğinden endişe duydukları görüşüne dayanır. Kendilerini güvenceye almak için daha fazla güç elde etmeye yönelirler. Bu da komşuları ve rakipleri daha güvensiz kılar ve en kötüsüne hazırlanmak için onları zorlar. Güvenlik ve güç birikiminin kısır döngüsü ortaya çıkar. (Herz, 1950) Tarih boyunca bu anlayışı gelişmiş ve uygulamaları artmıştır. Yine de "güvensizliği doğuran güvensizliğin dinamik 'aksiyon-reaksiyon' döngüsünün" olduğu ana ilke aynı kalmıştır. (Wheeler ve Booth, 1992: 32) Patrick Morgan (2007), bir devletin güvenliğini artırmak için kendisini silahlandırdığı ancak bunun sonucunda diğer hükümetlerin de silahlanmasından korktuğu ve sonuçta herkes için güvenliğin azaldığı bir durumu tanımlamak için bu terimin uluslararası politikada nasıl kullanıldığını açıklamaktadır. Barry Posen, Güvenlik İkilemini "biri kendi güvenliğini arttırmak için bir şey yaptığında diğerinin verdiği reaksiyon sonunda daha az güvenli hale gelmesi" şeklinde bir koşul olarak sunmaktadır. (Posen, 1993: 104) Bu durum, dâhil olan aktörlerin iyi niyet taşıdıklarını, çünkü tek amaçlarının kendi güvenliklerini artırmak olduğunu göstermektedir. Wheeler ve Booth (1992), belirli bir durumun iyi niyet mi yoksa kötü niyet mi gösterdiğini açıklamanın bir yolu olarak istemsiz ve kasıtlı Güvenlik İkilemleri arasında ayrım yapar. Jervis (1976) de hükümetlerin caydırıcı bir konumda mı yoksa spiral bir model durumda mı olduğuna karar vermeleri gerektiğine dikkat çekerek bu konuyu vurgulamaktadır. Yalnızca spiral model, "savunmacı

anlamdaki eylemlerin umulmayan ve istenmeyen sonuçları" ile ilgilendiği için Güvenlik İkilemindeki işleyen dinamikleri netliğe kavuşturur. (Jervis, 1976: 66)

Güvenlik ikileminin var olduğu durumlarda, rakibin verdiği tepkiyle güvenliğin azalması daha fazla istikrarsızlığa yol açtığından, güvenlik sıfır toplamlı bir oyun olarak görülür. (Jervis, Ocak 1978: 169-70) Barry Buzan bu güvenlik ikilemine "güç-güvenlik ikilemi" demektedir. (Buzan, 1983: 157) Askeri donatımlar ve silahlanma yarışları güvenlik ikileminin karakteristik özellikleridir. Nükleer silahların ve füzelerin gelişimi, güvenlik ikileminin bir tezahürüdür. Füze savunması gibi savunma silahlarının konuşlanması bile devletlerarasındaki güvenlik ikileminin büyümesine katkıda bulunuyor. Güney Asya'daki güvenlik dinamiklerini karmaşıklaştıran bir diğer faktör ise iki adet ikili bitişik ülkenin güvenlik rakibi olmasıdır. Bunlardan biri Hindistan ve Pakistan iken diğeri ise Hindistan ve Çin'dir. Eğer Çin, ABD'ye karşı kendisini güvenceye almak için silahlanır veya savunmaya geçerse, Hindistan tarafından bir tehdit olarak görülecek ve dolayısıyla Hindistan'ın saldırgan ya da savunma kapasitesini ayarlamasına neden olacaktır. Bu da, Pakistan'ı tehdit edecektir ve karşılık olarak kendi duruşunu ve kapasitesini ayarlayacaktır. Benzer şekilde, Pakistan-Çin ittifakı, konvansiyonel donatımını ve nükleer gelişimini artırarak bu duruma tepki veren Hindistan'ı tehdit eder. Buna genellikle basamaklı etki denir.

1.2.2.7.1 Güvenlik İkilemi Teorisi ve İndo-Pak Çatışması

Hindistan ve Pakistan, güvenlik ikileminin klasik bir örneğini sunar. Hindistan, bölgesel ve küresel üstünlük tutkusu ile çok daha büyük bir ülkedir ve Çin'den aleni olarak duyduğunu ilan ettiği bir tehdit algısıyla askeri ve nükleer duruşunun büyük kısmı Pakistan'a yöneliktir. Bunun tipik bir örneği, sınırlı savaş doktrinini (Soğuk Başlangıç), benimsenmesidir: Prahar gibi kısa menzilli balistik füzelerin ve BMD sisteminin geliştirilmesi. Bu nedenle, Hindistan güvenlik ikilemini Pakistan'daki kadar ciddi hissetmezken, askeri ve nükleer gelişmelerinin çoğu Pakistan'a odaklıdır. (Ganguly ve Kapur, 2012: 3) Bölünmeden bu yana iki ülke üç kez savaşa girmiştir. 1971 savaşı bağımsız bir Bangladeş'in kurulmasına yol açmıştır. Dünyanın en yoğun nüfuslu bölgesinde devam etmekte olan bu çatışmanın potansiyel istikrarsızlaştırıcı etkisi büyük endişe vericidir. Bunun yanı sıra, her iki tarafın da nükleer devlet haline

gelmesine bağlı olarak kaygı düzeyinin yoğunlaşmasıyla birlikte, büyük çaplı bir çatışmadan "kaçış" ihtimali de artık önemli ölçüde artmıştır. Hindistan ve Pakistan arasındaki bu tür sert ilişkilerin sonucunda, yalnızca artan bir güvensizlik ve niyetlerin belirsizliği durumu ortaya çıkmaktadır. Mayıs 1998'de, her iki ülkenin de peş peşe nükleer testler gerçekleştirmesiyle nükleer silahlanma yarışına dair endişeleri ateşlenmiş ve uluslararası kınama almışlardır. Pakistan'ın konvansiyonel silahlı kuvvetleri, Hindistan kuvvetlerine karşı önemli ölçüde düşük seviyededir ve konvansiyonel bir kampanyayı sürdürebilecek kapasitede bir endüstriyel ve ekonomik temeli de yoktur. Bu potansiyel olarak nükleer güç edinme güdülerini de zorlamaktadır. Bazı bilim adamları bir nükleer caydırıcının, oyun alanını potansiyel olarak eşitleyebileceğini savunmaktadırlar. Ahmed (2000), bu caydırıcılığın değerine ilişkin "yanlış bir inanç" olduğunu iddia etmektedir, çünkü gerçekte bu durum olumsuz bir sonuç doğurarak Pakistan'ın güvenliğini azaltmıştır. Ayrıca, Soğuk Savaş süper güçleri arasında olduğu gibi karşılıklı bir anlayışın olmaması, bu caydırıcılığın geçerliliğini de minimize eder.

> "Pakistan'ın nükleer programının başlatılması, Hindistan'ın nükleer altyapısının genişlemeye başladığı 1960'lara kadar uzanmaktadır. 1971'deki Hindistan-Pakistan savaşından sonra - Pakistan doğu bölgesinde yenilerek burayı kaybettiğinde ve Bangladeş'in bağımsız bir ülke olarak ortaya çıkmasıyla birlikte - nükleer silahları tercih etme konusundaki gerçek karar alınmıştır." (a. e.: 782)

Burada Hindistan ile Pakistan arasındaki operasyonda Güvenlik İkilemini görebiliriz. Pakistan, nükleer kapasitesini tesis ederek güvenliğini artırabileceğini fark etmiştir. 1974'teki Hindistan'ın nükleer testi ise bir sonraki önemli dönüm noktası olmuştur. Hemen ardından Pakistan, Hindistan tehdidine dayandırdığı gerekçeyle, nükleer belirsizlik politikası benimseyerek yeniden katılmıştır. Ahmed (2000: 782), 1998'deki nükleer testler yürütme konusundaki misliyle mukabele yanıtı için de aynı durumun geçerli olduğunu söylemektedir. Şerif hükümeti, "Pakistan'ın aynı şekilde yanıt vermemesinin, onu agresif ve hegemonist komşusuna karşı savunmasız bırakacağını" vurgulamıştır. Pakistan'ın Hindistan'da yapılan testlerin ardından test yapmayı seçmesi, kısmen uluslararası toplumun Hindistan'ı cezalandırılmamış olmasının bir sonucu da olabilir. Ahmed (2000), Pakistan yanıtının, Hindistan'daki açıktan

silahlanmayı teşvik eden görüşleri güçlendirdiğini ve dolayısıyla Hindistan'ın silah sistemlerini konuşlandırmayı seçmesi durumunda Pakistan'ın da buna uygun davranma konusunda baskı altında kalacağını belirtmektedir. Burada, Wheeler ve Booth'un "iki eşit ve istenmeyen seçenek arasında bir seçime" odaklanmak şeklinde ifade ettiği Hindistan ve Pakistan arasındaki Güvenlik İkileminin özelliklerini görmekteyiz. Bu mukabil davranışta Güvenlik Kavramı dinamiklerinin işleyişini anlayabiliriz. Hem Hindistan hem de Pakistan daha fazla güvenlik istemekle birlikte, peşpeşe gelen aksiyon-reaksiyon döngüsü ile güvensizlik yine güvensizliği doğurmakta ve tam tersi durum ortaya çıkartmaktadır.

1.2.2.8 Daimi Rekabet Teorisi

Rekabet, çoğu zaman realist düşünceyle yakından bağlantılı bir kavramdır. Bunun nedeni, devletlerin çoğu zaman ana aktörler olmaları ve rekabet teorisinde güç ilişkilerinin gerekli olmasıdır. Realist rekabet teorisi varsayımlarından biri, bir çatışmanın uzun sürmesi için rakip devletlerin nispi eşitlikte olması gerektiğidir. İki ülke arasındaki rekabet çok dengesiz ise en güçlü devletin "isteğini daha zayıf rakibine empoze etmesi ya da gerektiğinde askeri olarak yenmesi" beklenir (Diehl ve diğerleri, 2005: 29) ve böylece rekabet uzun süreli bir çatışmaya dönüşmez. Ancak bu, Hindistan'ın daha fazla askeri güce sahip olduğu Keşmir ihtilafındaki duruma uymaz. (a. e.: 29) Dolayısıyla, bu çalışma, Hindistan ve Pakistan arasındaki Keşmir ile ilgili anlaşmazlığın şu anda yaklaşık 71 yıl sürdüğü gerçeğine de uygun olan Daimi Rekabet Teorisine odaklanmayı seçmiştir. Daimi Rekabet Teorisi, iki ülke arasındaki rekabeti üç safhaya ayırır: daimi rekabetin kökenleri, rekabetçi istikrar ve rekabetin sona ermesi. (a. e.: 30)

Daimi bir rekabetin başlaması için siyasi şoklar gereklidir. (a. e.: 32) Bunun örnekleri Dünya Savaşları ve Sovyetler Birliği'nin çöküşüdür ya da yeni ülkelerin yaratılması da siyasi bir şok yaratabilir. Yeni bir ülkenin ortaya çıkması, bölgedeki güç dengesini bozabilir ve sınırların nereden çekilmesi gerektiğine ilişkin kararların anlaşmazlığına neden olabilir. (a. e.: 33) Siyasi şoklar, daimi bir rekabetin başlaması için bir ön koşul olsa da, sırf şartlar mevcut olduğu için rekabetin yaşanacağı da garanti edilemez. (a. e.: 32) Daimi rekabet teorisinde, güç ve kapasite bakımından eşit olan rakiplerin daha

uzun çatışmalara daha eğilimli olduğu, ancak, "asıl önemli olanın tartışmanın kaynağının, rakiplerin statükoya yaklaşımları ve ilk ihtilafın çatışmayı çözüp çözmeyecek olduğu" varsayılmaktadır. (a. e.: 36) Eğer daha zayıf bir devlet savaşı başlatırsa, askeri çatışmanın seviyesini de düşürebilir ve bu nedenle en fazla kapasiteye sahip olan ülke mücadeleye girişen ülkeyi caydıramayabilir. (a. e.: 36-37) Ancak, yine de çoğu zaman yaşanan şey, zayıf olanın umduğu başarıyı elde edemeden geri çekilmesidir; buna karşın zayıf taraf yıkıcı zararlara maruz kalmadığından gelecekte de çatışmaya devam etme kapasitesine sahiptir. (a. e.: 39) Ancak, bu durum tekrarlanan çıkmazlara da yol açar, çünkü "katılanlardan biri veya her ikisince de kabul edilemez olan statüko devam eder ve bu durum gelecekte statükoyu değiştirme girişimlerini ortaya çıkarır". (a. e.: 37) Taraflardan biri tercihlerini değiştirmediği veya rakibini tümüyle yenmediği sürece, bu durum uzun yıllar boyunca tekrarlanabilir.

Çatışma bu noktaya ulaştığında, daimi rekabetin sona ermesine kadar devam edecek rekabet, istikrarlı veya "kitlenmiş" bir hale gelir. Bu aşamada rakip hükümetler, genellikle çatışmanın çözümünü daha da zorlaştıran, düşmanca politikaları birbirine karşı geliştirirler. (a. e.: 40) Kitlenmiş durumu aşabilen ve daimi rekabeti sonlandırabilecek farklı senaryolar da vardır. İlk senaryo, demokratik ülkelerin birbirleriyle savaşmadıklarını söyleyen Kant'ın daimi barışı ile ilgilidir. Bu argüman, rakip ülkelerin ikisinin de tamamen demokratikleşmesi durumunda çatışmaya son verebileceği yönündedir. Bununla birlikte, askeri çatışmaların aslında demokratikleşme döneminde ortaya çıkmaya daha eğilimli olduğuna dair kanıtlar da vardır. (a. e.: 46) Kalıcı bir rekabete son verebilecek başka bir durum da ortak bir güvenlik tehdidinin ortaya çıkmasıdır. (a. e.: 50) Bu durumda, rakip ülkeler aynı zamanda karşılıklı tarafları çatışmayı çözme yönünde zorlayacak olan ortak tehdidi ele almak için işbirliği yapmaya başlayabilir. Genel olarak, kalıcı bir rekabetin sona ermesi için siyasi bir şok gerekir, örneğin "uluslararası sistemdeki büyük değişiklikler ittifak ilişkilerini yeniden yapılandırabilir, işbirliği için yeni fırsatlar sunabilir veya rekabetin daha önceki dönemlerden daha pahalı hale gelmesine neden olabilir." (a. e.: 51) Bunun örnekleri, Soğuk Savaş'ın sona ermesinde ve ABD'de 11 Eylül 2001'de gerçekleşen terörist saldırıda görülebilir. Son olarak, rekabet halindeki devletlerin birinde veya her ikisinde de liderlik yapısındaki bir değişikliğin kalıcı rekabet

çözebileceğini söyleyen bir hipotez de vardır. (a. e.: 52) Göreve gelen yeni insanlarla, yeni politikalar ve fikirler söz konusu durumu değiştirebilir ve rakip ülkelerde düşmanlığa son verebilir ve diplomatik müzakerelere başlayabilirler.

Bununla birlikte, çatışmayı etkileyen sadece rakip devletler değildir. Diğer ülkeler de daimi rekabeti etkileyebilir. Araştırmalar, "genel olarak, diğer rekabetlere de girişmiş olan rakiplerin daha fazla ölçüde düşmanlık, dalgalanma (volatilite) ve daha yüksek düzeyde bir savaş ihtimali" yaşadığını göstermektedir. (a. e.: 43) Bu, rakip ülkelerin düşmanları, ittifakları ve coğrafyasının çatışmayı olumsuz etkileyebileceği ve rakip tarafların aynı zamanda diğer anlaşmazlıklarda muhalefet durumunda olduğu taktirde durumun daha da kötüleşeceği anlamına gelir. (a. e.: 44) "Mütemadiyen, en tehlikeli rekabet bağlantısı, iki veya daha fazla rakibin tek veya daha fazla askeri çatışmada bir araya geldiği zamanda olmuştur". (a. e.: 44) Daimi Rekabet Teorisi Keşmir çatışmasının çoğunu açıklamak için kullanılabilse de çatışmada açıklayamayacağı önemli hususlar da vardır. Her şeyden önce, teorinin ana odağı ulus-devletler üzerinedir ancak örgütler, terörist gruplar, yerel halk, vb. gibi diğer aktörler de çatışmayı daimi kılmakta önemli bir rol oynayabilir. Başka bir deyişle, Daimi Rekabet Teorisinin iç aktörleri hesaba katmaması teorinin bir zayıflığıdır. Ayrıca, bu teori tarafından güç ilişkilerine yapılan aşırı vurgu, ticaret ve ekonomi gibi liberal karşılıklı bağımlılığın önemine olan ilginin azalmasına yol açmaktadır. Son olarak, şu da belirtilmelidir ki Hindistan ile Pakistan arasındaki Keşmir'le olan ihtilaf henüz bitmediği için daimi rekabetin sona ermesi de faydalı olamayabilir. Daimi Rekabet Teorisinin bu kritik yönlerine rağmen, bu çalışma Keşmir ihtilafını analiz etmek için söz konusu teori seçilmiştir. Bu tez ulus devletlerin rolüne odaklanmaya karar verdiğinden, bu teori gerçekten oldukça bağlantılıdır. Dolayısıyla hipotez, Daimi Rekabet Teorisinin Keşmir ihtilafının neden bu kadar uzun sürdüğünü açıklamaya yardımcı olabileceğidir.

1.2.2.9 Sonuç

Realistler, uluslararası hukukun ancak uluslararasındaki başatlık ilişkisinin bir ürünü ve güç dinamiğinin bir yansıması olduğuna inanmaktadırlar. (Kelly, 2004) Genel olarak, bir devletin uluslararası sistemdeki davranışı hem kimlik hem de kimlik dışı

konulardan kaynaklanmaktadır. Tanımlayıcı bir model oluşturmak için bu konuların teorik bir bakış açısına yerleştirilmesi şarttır. Örneğin, egemen uluslararası sistemdeki tipik toprağa dayalı (teritoryal) meselelere bakıldığında, (Morgenthau, 1993; Agnew ve Anderson, 1992; Agnew ve Tuathail, Mart 1992: 190-204; Dalby, 1991: 261-283) klasik realizm jeopolitika ile güç siyaseti arasındaki benzerlikleri ortaya koyar. Bu bağlamda realizm, uluslararası yapıyı muhtemelen çatışmayla sonuçlanacak bir anarşi olarak kabul etmektedir. (Art ve Jervis, 1985: 2-7; Burchill, 1996: 67-92; Jervis, 1985: 86-101; Waltz, 1985: 08-28) Neo-realizmin saldırı ve savunma stratejileri, ancak, yine de sırasıyla maksimum güç ve güvenlik sağlamak amacıyla ulusal çıkarlara odaklanmaktadır. (Keohane, 1986; Waltz, Yaz 2000: 5) Dolayısıyla, diğer devletlerle ilişkiler, muhtemel maliyetlere karşı faydalar göz önünde bulundurularak, rasyonel seçimler üzerinden formüle edilir. (Jervis, 1985: 86) Güvenlik ikilemi, silahların niteliği ve coğrafi yakınlık gibi güvenlik dönüştürücüleri (modifiye ediciler) etrafında şekillenir. Pakistan ve Hindistan arasındaki ciddi güvenlik ikilemi, nükleer silahların konvansiyonel olmayan yapısı ve güvenlik hedefleri ile birlikte, Hindistan ve Pakistan'ın yarışmasına izin vermektedir.

Neo-realizm, bu araştırma konusunun dinamiklerini kavramsallaştırmak adına konuyla özellikle bağlantılı bir teoridir. Statükoya dayalı bir problem çözme teorisidir. Neo-realizm, uluslararası sistemdeki aktörler, değerler, konular ve güç düzenlemeleri hakkında çeşitli varsayımları paylaşmaktadır. Bu teori, güç ve hayatta kalma konularıyla ilgili güvenlik konularına odaklanmaktadır. (Dunne ve Schmidt 2006; Lamy 2006) Neo-realistler açısından devletler kişisel çıkarlara odaklıdır ve anarşik ve rekabetçi bir sistem onları işbirliğine dayalı davranışa karşılık kendi başlarının çaresine bakmaya zorlar. (Lamy 2006) Bu bakış açısı, Hindistan ile Pakistan arasında gerçekleşen silahlanma yarışını anlamaya yardımcı olmaktadır. Ayrıca, her iki ülkenin ittifak kurma çabalarını, özellikle de Hindistan'ın ABD ile stratejik ortaklığını ve Pakistan'ın Çin ile olan ortaklığını kavramayı da sağlar. Dahası, neo-realistler, devletlerin, faydayı en üst düzeye çıkarmak ve kayıpları en aza indirmek için stratejiler seçen rasyonel aktörler olduğunu da savunmaktadır.

Keşmir çatışması ve İndo-Pak'ın nükleer silahlanma yarışı, geniş bir aktör yelpazesine sahip kalıcı bir çatışmadır. Bu tez realist perspektifin, Keşmir çatışmasının doğasını ve dış aktörlerinin tutumunu anlamak için temel bir teorik yaklaşım sunduğunu savunmaktadır. Realist bakış açısı ve Keşmir çatışması ile ilgili olarak - güç, çatışma, rekabet, çıkar gibi - ortak birçok temel kavram var olduğundan, çatışmayı realist bakış açısıyla incelemek suretiyle, Keşmir çatışmasının uzunluğu ve karakteri için uygulanabilir bir açıklama bulabileceğimi zannediyorum.

Bu bölümde konu ile ilgili literatür gözden geçirilmiş ve ilgili teoriler detaylıca tartışılmıştır. Bir sonraki bölümde Keşmir'in Dogra Hâkimiyetinden günümüze siyasi arka planı ve 1846'dan günümüze Keşmir ihtilafının kısa açıklamaları ele alınacaktır. Hindistan ile Pakistan arasında sınır çatışmalarına ilaveten Keşmirle ilgili yapılan savaşlar, çatışmanın nedenleri, doğası ve özellikleri ayrıntılı olarak anlatılacaktır.

İKİNCİ BÖLÜM

KEŞMİR SORUNU: SORUNUN KÖKENİ, MAHİYETİ VE YAŞANAN GELİŞMELER

2 Giriş

Keşmir Vadisi olarak da adlandırılabilecek Keşmir, geçmişte Jammu Eyaleti Prensliği ve Keşmir'in bir parçası konumunda olmuştur.[7] (Kazi, 2014: 14) Prenslik Eyaletleri, geçmişte Britanya Hindistanı'na bağlı kalmamışlardır. Coğrafi anlamda Keşmir, Güney Asya ve Orta Asya'nın ortasında önemli bir noktada yer almaktadır ve Hindistan'ın en kuzey eyaletidir, ayrıca, sıklıkla Himalaya Dağları'nın başlangıç noktası olarak da görülmektedir. Burası, Hindistan ve Pakistan arasında çekişmeli bir toprak alanıdır. (Alam, 1982; Talbot ve Singh'ten akt. Ellis ve Khan, 1999: 270; BBC News, 25 Şubat, 2010: Çevrimiçi) Bu çekişme, Hinduların ve Müslümanların iki ayrı ulus oldukları ve dolayısıyla tek bir ulus-devlet altında yaşamalarının mümkün olmadığı anlayışına dayanan İki Ulus Teorisi'ne göre, (Effendi, 2010: 3; Yusuf, Brookings, 13 Haziran, 2003: Çevrimiçi) Britanya Hindistanı'nın bölünmesi ile ortaya çıkmıştır. (Yusuf, Brookings, Haziran 13, 2003: Çevrimiçi; Márová, 09 April 2013: 5) Bu teorinin temel ilkesi, Müslüman çoğunluklu ve birbirine komşu olan bölgelerin, Müslüman olmayan çoğunluktaki birbirine komşu diğer bölgelerden ayrılmasına ve böylece Pakistan ve Hindistan'ın bağımsız iki devlet olarak şekillenmesine dayanmaktadır. (Ali, 1985: 149-159) Keşmir ve Jammu'nun da dâhil olduğu ve toplamda 562 tane olan Eyalet Prensliği statüsündeki bu bölgelere, her bir bölgenin çoğunluk nüfusunun isteği ve coğrafi komşulukları temel alınarak Hindistan'a ya da Pakistan'a katılma hakkı verilmiştir. (Thomas, 1992: 19; Bose, 2003: 30; Snedden, 2013: 8; Kazi, 2014: 14; UN News Center, 15 Mart 2017: Çevrimiçi) Keşmir'in Hindu Kralı Maharaja ise aslında çoğunluğu Müslüman olmasına rağmen Hindistan'a katılmayı tercih etmiştir. (Brown, 1996: 149) Keşmir'in bölünmesi, nüfusunun çoğunluğu tarafından kabul görmemiştir ve dolayısıyla bu toprak parçası hala çekişmeli bir konu olma özelliğini sürdürmektedir. (Talbot ve Singh'ten akt. Ellis ve

[7] Prenslik Eyaletleri, doğrudan İngiliz sömürge otoritesi tarafından yönetilmemiştir. İngiliz Himayesi altında ama soydan aktarılan kendi monarşileri altındaydılar.

Khan, 1999: 270) Bu bölünmenin bir parçası olarak 10 milyon kişi yerlerinden edilmiştir ve yarım milyonu aşan Müslüman, Hindu ve Sihler ise çıkan gösteriler sırasında ve yaşanan katliamlarda hayatlarını kaybetmişlerdir. (BBC News, 08 Ağustos, 2007: Çevrimiçi) Ayrılıkçı şiddet sonucu, 47.000'i aşan sayıda kişi ölmüştür; çatışmalar dolayısıyla ortadan kaybolan kişiler ise bu rakama dâhil değildir. Bazı insan hakları gruplarına ve hükümet dışı örgütlere göre, ölü sayısı bu sayıların da üzerinde seyretmektedir. (CNN, 29 Mart, 2017: Çevrimiçi)

Hâlihazırdaki Jammu-Keşmir krizi, aslına bakılırsa Güney Asya'nın en tehlikeli, kanlı ve çözülmemiş uluslararası çekişmesi olarak süregitmektedir. (Silva, 2004: 88; Kittrie, 2003; Majid ve Hussain, 2016: 149) Keşmir çatışması, Hindistan ve Pakistan arasındaki günümüz ilişkilerini de şekillendirmektedir. (Keşmir çatışması hakkında geniş çaplı bir literatür oluşmuştur. Örneğin bkz.: Lamb, 1991; Hodson, 1997; Dasgupta, 2002; Gupta, 1968; Birdwood, 1956; Brecher, 1953; ve Ganguly, 1997) Bu çekişmeli durumun ilk altmış yılında, Hindistan ve Pakistan dört savaşta (1947-48, 1965, 1971 ve 1999) çarpışmışlardır ve bu savaşların üçü (1947-48, 1965 ve 1999) çekişmeli bölge olan Jammu-Keşmir eyaleti için gerçekleşmiştir.[8] (Chaudhury, European Council on Foreign Relations, t.y.: Çevrimiçi; Rossow, US News, 04 Ekim, 2016: Çevrimiçi; Pandey, Vif India, 17 Nisan, 2017: 1, Çevrimiçi) Aynı zamanda, dünyanın en üst düzeydeki çarpışma alanı olan Siaçin'deki çatışmalara da dahil olmuşlardır. (Raghavan, 2002; John, Kış 1997: 5) Buna ilaveten, Hindistan ve Çin de daha büyük çaplı bir askeri çarpışmanın parçası olarak 1962 yılında Aksai Çin için çatışmışlardır. (Maxwell, 1970; Garver, 2002) Aradan geçen 71 yılda Keşmir, üç savaşın ardından Hindistan ve Pakistan arasında belirsiz seyreden barış sürecine karşın hala çözümsüz olarak beklemektedir. (BBC News, 08 Ağustos 2007: Çevrimiçi) Keşmir'in çoğunluk nüfusu ise bu çatışmadan dolayı yılmış bir haldedir ve artık Keşmir'i bağımsız bir devlet olarak görmeyi istemektedirler. (Majid ve Hussain, 2016: 151) BM ise Keşmir'in geleceğine dair kendi almış olduğu kararı uygulamakta başarısız kalmıştır. Benzer bir şekilde, uluslararası toplumun diplomatik baskısı ve her

[8] Bölgedeki krizlerin ve savaşların tarihi için bkz.: Paul, ed., 2005; 1947/48, 1965 ve 1971 savaşı için bkz.: John, Kış 1997: 5; Bradnock, 1998: 2; Selig S. Harrison et. al. ed., 1998; Blinkenberg, 1998; Singh ed., 1999; 'Thritnert ve Wagner, 2009: 22; Bukhari ve Parveen, Temmuz 2014: 15; Schofield, 2015: 19; Geçmişteki uygulama için bkz.: Brines, 1968.

iki ulusun askeri müdahalesi de bu çekişmeye uygun hiçbir çözüm getirememektedir. Dolayısıyla, bu çekişmeli durumun çözümüne yönelik pek çok çaba başlatılmış olmakla birlikte hepsi yararsız kalmıştır. (Bukhari ve Parveen, Temmuz 2014: 15)

2.1 Coğrafi ve Demografik Gerçekler

Coğrafi olarak, Keşmir krizi, Himalaya Dağları'ndaki Pakistan, Hindistan, Afganistan ve Çin'in birleştiği noktada bulunan 86.000 kilometrekare bir bölgedir[9]. (Cheema, Ocak-Haziran 2015: 45; CNN, 29 Mart 2017: Çevrimiçi; Khan, 1994: 495; Wenning, Kasım 2003: 197; Tahira, 1990: 12; Hassan ve Hasan, 1966: 8) Keşmir Vadisi bugün yaşanan düşmanlıkları tam merkezini temsil etse de asıl çatışma alanı tüm Jammu ve Keşmir eyaletini ve beş bölgesini (Jammu, Ladakh, Keşmir Vadisi, Gilgit ve Baltistan) kapsamaktadır. (Khan, 1994: 495) Jammu ve Keşmir'in bölünme öncesi konumu Hindistan'daki 562 prens devlet arasında en büyüğü şeklindeydi. Buranın yüzölçümü yaklaşık 222.870 kilometrekare ya da diğer bir ifadeyle Danimarka, Hollanda, Lüksemburg ve Belçika'nın toplamının yaklaşık iki katı bir alandır. (Prasad, 2005: 1; Khan, 1994: 495; Ataöv, 2001: 7) Bununla birlikte, bölünme sonrası burası Hindistan, Pakistan ve Çin üçlü nükleer devletleri tarafından kontrol edilmeye başlanmıştır. (Choudhury, Sri Lanka Guardian, 08 Ekim 2010: Çevrimiçi; Durrani, PKKH, 04 Şubat 2013: Çevrimiçi) Keşmir'in Hindistan ve Pakistan tarafından kontrol edilen kısımlarını ayıran Kontrol Hattı, 435 mil (700 km) uzunluğundadır. (Karnad, 2004; CNN, 29 Mart 2017: Çevrimiçi) Jammu ve Keşmir olarak adlandırılan Hindistan'ın kontrolündeki eyalet, Keşmir'in yaklaşık %45'ini oluşturmakta ve bölgenin güney ve doğu kısımlarında yer almaktadır. Pakistan kontrolündeki Azad Keşmir, Gilgit ve Baltistan adlı üç bölge ise Keşmir'in %35'ine denk gelmekte ve bölgenin kuzey ve batı bölgelerini oluşturmaktadır. Bölgenin kuzeydoğusunda Çin kontrolündeki tek bölge olan Aksai Çin ise Keşmir'in yaklaşık %20'sini oluşturmaktadır. (Bukhari ve Parveen, Temmuz 2014: 14-15; CNN, 29 Mart 2017: Çevrimiçi) Hindistan aynı zamanda, Pakistan'ın Keşmir'de 3.220 mil kareyi Çin'e bıraktığını iddia etmektedir. (CNN, 29 Mart 2017: Çevrimiçi) Srinagar, Jammu ve Keşmir Eyaleti içinde yaz

[9] İbrahim'e göre (1990: 9), bölgenin tamamı 84,471 mil karedir.

başkenti iken, Jammu kış başkentidir. Azad Keşmir'in başkenti Muzaffarabad'dır. (CNN, 29 Mart 2017: Çevrimiçi)

2.1.1 Nüfus

1941'deki son nüfus sayımına göre, Keşmir'in nüfusu bölünmemiş Hindistan'da dört milyon civarındaydı. Keşmir'in %76'sı Müslüman çoğunluğa sahipken, Hindular %21'ini, Sihler %1.6'sını ve Budistler de geri kalan nüfusu oluşturuyordu. (Brush, 1949: 81-98) Ancak, Bose'e göre, Keşmir'in nüfusu %77 Müslüman, %20 Hindu ve geri kalan %3 ise Sihler ve Budistlerden oluşuyordu. (Bose, 2003: 27-28) Keşmirli bir araştırmacının 2004 yılında verdiği rakamlara göre, Keşmirliler tahminen 11,5 milyonluk bir nüfusa sahiptiler: 7 milyonu Hindistan altındaki Keşmir'de, 2,5 milyonu doğrudan Pakistan tarafından idare edilen kuzeydeki Gilgit ve Baltistan'da ve dolaylı olarak Pakistan kontrolü altındaki Azad Keşmir'de, 1,5 milyon mülteci Pakistan'da ve yarım milyonu Amerika Birleşik Devletleri ve Avrupa'da olmak üzere, dünyanın 114 ülkesinden daha büyük bir nüfusa sahip hale geldi. (Hilali, 2004: 77) Gilgit, Baltistan ve Ladakh çok seyrek nüfusa sahip olduklarından, eyaletin tamamı en kalabalık bölgeleri olan Jammu ve Keşmir'den adını almıştır. (Khan, 1994: 495) Şu anda Keşmir bölgesi, farklı kültürel geçmişlere, farklı dinlere ve dillere sahip yaklaşık on iki milyon insanın yaşadığı bir etnik heterojenlik paradigmasını temsil etmektedir. Burayı bölen hat, Hindistan tarafından yönetilen yaklaşık dokuz milyon nüfuslu Keşmir'i üç milyon nüfuslu Pakistan'ın kontrol ettiği bölgeden ayırmaktadır. (Gershman, 2001)

2.2 Siyasi Bir Entite Olarak Keşmir'in Kökeni

Keşmir çatışmasının karmaşık yapısını anlamak için, Keşmir'in kökenini ve gelişimini coğrafi olarak tanımlanmış bir birim veya devlet olarak kısaca incelemek gerekir. Srinagar şehrinin kurucusu İmparator Ashoka, Keşmir'i M.Ö. üçüncü yüzyılda Kıta Yarımadası-İmparatorluğu'nun bir parçası haline getirmiştir. Daha sonra imparatorluk Bengal'den Deccan'a, Afganistan'dan Keşmir'i de içeren Pencap'a kadar genişlemiştir. M.S. 1. yüzyılda, Kushans Keşmir Vadisi'ni işgal etmiştir. Lalitadatya, 8. yüzyılın başlarında Keşmir'i yönetmiş, 9. yüzyılda hükümdar olan Avantivarman

ise devleti içeride konsolide etmiştir. Bununla birlikte, 10. yüzyıldan itibaren Keşmir'de iktidar mücadelesi yoğunlaşmıştır ve ilk kez 1354'te Hindu egemenliğinin yerini Müslüman egemenliği almıştır. Keşmir'in ilk Müslüman hükümdarı olan Şahab-ud-Din Baltistan, Kishtwar, Ladakh ve Jammu bölgelerini fethetmiştir. 1586'da Babür İmparatoru Ekber, devleti İmparatorluğuna katmıştır. Bununla birlikte, Keşmir krallığı olarak Keşmir Vadisi'nin başlı başına uzun olan tarihi sona ermiştir. (Keşmir'in kapsamlı tarihi için bkz.: Bamzai, 2007; Zutshi, 2004; Rai, 2004; Lamb, 1993; Jha, 1996; Gupta, 1966)

2.2.1 Dogra Hükmü

Keşmir devleti 1320'den 1819'a kadar Müslümanlar tarafından yönetilmiştir; bu dönem, Afgan hükümdarı Ahmed Şah Abdali'nin 67 yıllık hükmünü içerir. (Korbel, 1954: 12) Sih hükümdarı Ranjit Singh, Afganları 1819'da mağlup etmiştir ve devlet 1819'da Sih yönetimi altına girmiştir. (Bhandari, 2006: 47) Ranjit Singh, Jammu'nun Rajası (kralı) olarak Jammu'nun Dogra Rajput'u olan Gulab Singh'i atamıştır; 16 Mart 1846'da Sih imparatorluğunun çöküşünden hemen sonra, İngiltere Gulab Singh ile "Amritsar Antlaşması"nı imzalamıştır. Bu antlaşma ile Gulab Singh, İngiliz İmparatorluğu'ndan devleti 750.000 pounda satın almıştır. Gulab Singh aynı zamanda İngiliz üst hâkimiyetini de kabul etmiştir, İngiltere devletin dış ilişkilerini kontrol etme hakkını saklı tutmuştur. Daha sonra Gulab Singh, Jammu ve Keşmir'in Maharaja olarak tanınmıştır.[10] (Bose, 2003: 15; Bamzai, 2007; Bamzai, 1994: 666; Zutshi, 2004; Rai, 2004; Lamb, 1993; Jha, 1996; Gupta, 1966; Schofield, 2000: 9, 16; Korbel, 2008: 11 -12; Gupta, 1966: 21-26)

Ancak, Dogra hâkimiyeti Keşmir halkının ezici çoğunluğu tarafından memnuniyetle karşılanmamıştır; yönetime katılmalarına izin verilmemiş ve üzerlerine ağır vergiler yüklenmiştir. Sonuç olarak, 1947'de Britanya Hindistan'ın bölünmesine dek yönetime karşı inatla protesto etmişlerdir. Ancak Dogra Hanedanı, hâlihazırda genel olarak Keşmir adıyla bilinen bir devlet yaratmıştır. Dogra'nın Keşmir'deki hâkimiyeti 1947'de İngiliz Hindistanı'nın Hindistan ve Pakistan şeklinde iki devlete bölünmesiyle

[10] Jammu ve Keşmir devletinin kökeni ve gelişimi hakkında tam bilgi için bkz.: Lamb, 1966: 24-34; Baz, 1954; Gupta, 1967; Korbel, 1954; Lamb, 1991: 8.

sonuçlanmıştır.[11] (Bahera, 2006: 14; Bamzai, 2007; Zutshi, 2004; Rai, 2004; Lamb, 1993; Jha, 1996; Gupta, 1966; Schofield, 2000: 9, 16; Korbel, 2008: 11-12; Gupta, 1966: 21-26)

2.2.2 Dogra Hâkimiyeti Sırasındaki Siyasi Hareketler

1932'de, Jammu ve Keşmir eyaletindeki siyasi hareketler Hindistan'daki diğer herhangi bir Prenslik eyaletinden önce başlamıştır; O yıl Keşmirli Şeyh Abdullah ve Jammulu Chaudhry Ghulam Abbas, eyalet içindeki Müslümanların ayrıcalıklarını gündeme getirmek için Tüm-Jammu ve Keşmir Müslümanları Konferansı'nın oluşumuna başkanlık etmiştir. (Behera, 2007: 16) 1938'de, partinin Keşmir'i dinden bağımsız olarak temsil etmesi için Ulusal Konferansı olarak adını değiştirmişlerdir (Guha, 2004: 80; Puri, 2013: 16), bu hareket Şeyh Abdullah'ı Kongre partisinin umut vaat eden lideri Nehru Jawaharlal'e yaklaştırmıştır. (Schofield, 2003: 21) Bu Ulusal Konferans en nihayetinde, prenslik eyaletlerindeki siyasi hareketlerin kongre destekli bir konfederasyonu olan Tüm Hindistan Eyalet Halkları Konferansı'nın önde gelen bir üyesi olmuştur.

Üç yıl sonra siyasi, bölgesel ve ideolojik farklılıklar nedeniyle Konferans içinde çatlaklar ortaya çıkmıştır. Parti liderliğinden oluşan bir grup, Abdullah'ın Kongre ve Nehru'ya olan eğilimleri ve Keşmir siyasetini laikleştirmesiyle hayal kırıklığına uğramıştır. (Snedden, 2013: 23; Low, 1991: 226; Behera, 2007: 19; Snedden, 15 Eylül 2015: 133) Sonuç olarak, Abbas Ulusal Konferans'tan ayrılmış ve 1941'de Mirwaiz Yusuf Şah işbirliğinde eski Müslüman Konferansını yeniden canlandırmıştır; bu gelişmeler etnik Keşmirler ve Jammululular arasında ve ayrıca Hindular ve Jammu Müslümanları arasında kırılmalar olduğunu göstermiştir. (Puri, 2013: 16-17) Jammu bölgesindeki Müslümanlar Pencapça konuşurlar ve Keşmir Vadisi'ne kıyasla Pencap Müslümanlarına kendilerini daha yakın bir yakınlık hissederlerdi; (Behera, 2007: 107) zaman içinde; Müslüman Konferansı, Hindistan Bütün Müslümanları Birliği ile ideolojik olarak daha fazla uyum göstermeye başlamış ve bağımsız bir "Pakistan" için destek vermiştir. (Snedden, 2013: 23) Müslüman Konferansı, Jammu bölgesindeki Müslümanlardan ve Vadi'deki bir miktar Müslümandan halk desteği almıştır.

[11] Jammu ve Keşmir devletinin kökeni ve gelişimi hakkında tam bilgi için bkz.: Lamb, 1966: 24-34.

(Schofield, 2003: 22-23; Snedden, 2013: 24) Bunun aksine, Abdullah'ın Ulusal Konferansı ise Vadi'de etkili olmuştur. (Snedden, 2013: 24) Chitralekha Zutshi, Keşmir Vadisi'ndeki halkın siyasi bağlılığının 1947'de kırıldığını, ancak kırılganlığı ve farklı bir siyasi programının olmayışı nedeniyle Müslüman Konferans'ın bu durumdan faydalanamadığını belirtmektedir. (Zutshi, 2003: 299)

1946'da Ulusal Konferans, Mahramanın iktidarı halkı teslim etmesini isteyen "Keşmir'den Çık" hareketini başlatmıştır; bu hareket, Hindistan'ın yanlısı duruşu nedeniyle azalan kendi popülerliğini artırmak için çalışmakla suçlanan Abdullah'a karşı Müslüman Konferansı tarafından yoğun eleştiri almıştır. Müslüman Konferansı, bunun yerine İngiliz Hindistan'daki Müslüman Ligi programına benzer bir "eylem kampanyası" başlatmıştır. Hem Abdullah hem de Abbas hapsedilmiştir. (Schofield, 2003: 24) 22 Temmuz 1947'ye gelindiğinde, Müslüman Konferansı bu eyaletin Pakistan'a katılımını talep etmeye başlamıştır. (Snedden, 2013: 25)

Aslında Jammulu Dogra Hinduları, Prem Nath Dogra'nın önde gelen lideri olduğu Bütün Jammu ve Keşmir Rajya Hindu Sabha altında organize edilmiştir. (Puri, 2013: 4) 1942'de Balraj Madhok, RSS'ı bir pracharak olarak eyalete gelmiştir. İlk başta, Jammu'da ve daha sonra Keşmir Vadisi'nde bir RSS şubesi kurulmuştur. Prem Nath Dogra ayrıca Jammu'daki RSS'in de başkanlığını (sanghchalak) yapmıştır. (Jaffrelot, 2011: 288-301; Jaffrelot, 1996: 149-50) 1947 Mayıs'ında, Bölünme planını takiben Hindu Sabha, (sonuç olarak devletin bağımsızlığını destekleyeceği anlamına gelen) Maharajanın devletin statüsü ile ilgili olarak karar verebileceği her şeye destek verdiğini belirtmiştir. Bununla birlikte, Bölünmeyle ortaya çıkan toplumsal huzursuzluğu ve aşiret istilasını müteakiben, bu eyaletin Hindistan'a katılımını ve sonuç olarak da Jammu'nun Hindistan ile tam entegrasyonunu destekleyen bir konuma gelmiştir; (Puri, Kasım 2010: 4-5; Gupta, 2012: 194-95) Kasım 1947'de, eyaletin Hindistan'a katılımından kısa bir süre sonra, "Şeyh Abdullah'ın komünist egemenliği altındaki Dogra karşıtı hükümetine" karşı çıkan Hindu liderleri Jammu ve Keşmir'in "tam entegrasyonunu" sağlamak amacıyla Jammu Praja Parishad'ı başlatmışlardır. (Jaffrelot, 2011: 288-301; Gupta, 2012: 195)

2.2.3 Müslüman Konferansı

1931'de, Maharajın yönetimine karşı Müslüman basın tarafından Pencap'a komşu olan Lahor'dan[12] şiddetli bir propaganda kampanyası başlatılmıştır. (Kashmir Conflict: A Study of What Led to the Insurgency in Kashmir Valley & Proposed Future Solutions. s. 5) Broşürler ve dergilerde Müslümanların kasti olarak bastırıldığı dile getirilmiş ve halk Hindu danışmanları tarafından etkilendiğini iddia ettikleri Maharaja karşı çıkmaya ikna edilmeye çalışılmıştır. İslam'ın tehlikede olduğunu ilan etmişlerdir. Bunların birçoğu İngiliz Hindistan'ın diğer bölgelerindeki üniversitelerde siyaset eğitimi almış eğitimli Keşmirli Müslümanlardı. Aralarında Keşmir'in ilerideki lideri olacak ve Müslüman Konferansı'nın kurulmasına yardımcı olacak Şeyh Abdullah da vardır. Keşmir çevresindeki birçok camide ateşli ve belagati yüksek konuşmalar yapan inançlı bir hatip olan Abdullah, Müslümanları Hindu yöneticilerine karşı komünal bir ayaklanmaya provoke etmiştir. Haziran 1931'de yaptığı bir hükümet karşıtı konuşma nedeniyle hapsedildiğinde daha fazla ün kazandı. Duruşma boyunca mahkeme yakınında binlerce Müslümanın bir araya gelmesi ve bildirilerin okunmasıyla büyük bir gösteriye dönüşmüştür. (Bamzai, 1994: 731)

2.2.4 1947 Hindistan Bağımsızlık Bildirgesi

1947'deki Hindistan Bağımsızlık Bildirgesi, İngiliz Hindistanı'nı Hindistan ve Pakistan şeklinde iki bağımsız ülkeye bölmüştür. Ayrıca, İngiliz Kraliyeti altındaki bölgenin beşte ikisini oluşturan 99 milyon nüfuslu 562 prenslik devletinin üstündeki hâkimiyet durumunun Hindistan alt kıtasında İngiliz yönetiminin bitmesiyle birlikte zaman içinde azalacağı da belirtilmiştir. Bu Bildirge, 15 Ağustos 1947'ye kadar iki idareden birine katılmaları için prenslere gerçekte sadece iki seçenek sunmuştur.[13] (Korbel, 2008: 11-12; Gupta, 1966: 21-26) Junagadh, Haydarabad ve Keşmir hariç hepsi Hindistan'a ya da Pakistan'a katılmışlardır. Daha sonra, Hindistan rejimi Haydarabad ve Junagadh'ı askeri harekâtla ilhak etmiştir. Ancak, Keşmir, karmaşık özellikleri nedeniyle Ekim 1947'ye kadar bağımsız olmaya devam etmiştir. (Gupta,

[12] Lahore günümüz Pakistan'ındadır ve ana kentidir.
[13] Jammu ve Keşmir devletinin kökeni ve gelişimi hakkında ayrıntılar için bkz.: Gupta, 1966: 44; Schofield, 2000: 28.

1966: 78-89; Panigrahi, 2009: 43-45) 562 tane prenslik devletinin en büyüğü olan bu devlet, özellikleri dolayısıyla tektir. Buranın alanı, beş ayrı bölgeye bölünmüş 84.471 mil kare idi: (1) Jammu; (2) Keşmir; (3) Poonch; (4) Ladakh ve Baltistan; ve (5) Gilgit, Hunza ve Nagar'dan oluşan Kuzey Bölgeleri. (Schofield, 2000: 3-4) İngiltere'nin 1941 nüfus sayımına göre, Keşmir, dört milyondan fazla nüfusun yüzde 77'sini Müslüman, yüzde 20'sini Hindu, diğerlerini de Sihler, Budistler ve Hıristiyanlar oluşturuyordu. (Senedden, 2013: 10, 39; Daha fazla ayrıntı için bkz.: Rizvi, 1992: 49-50; Bose, 2003: 16) Müslümanlar Pakistan'a katılmak isterken, Hindular, Sihler ve diğerleri Hindistan ile olan birliği şiddetli bir şekilde desteklemiştir. Ancak, ağırlıklı olarak Müslüman olan bu devlet, Hindu hükümdarı olan Hori Sing tarafından yönetilmiştir. (Rai, 2004) Ek olarak, bu devlet coğrafi olarak yalnızca Hindistan ve Pakistan'a değil aynı zamanda Çin, Rusya ve Afganistan'a da bitişikti. Bu nedenle, Maharaja Hori Sing'in Hindistan ve Pakistan'ın zamanlaması yapılmış bağımsızlık tarihi olan 15 Ağustos 1947'ye kadar seçimini yapması zor olmuştur. (Kulke ve Rothermund, 1986, 292; Rizvi, 1992: 50) Bazı düşünürler, kendisinin aslında bağımsız kalmaya karar verdiğini, çünkü bu devlet Müslümanlarının Hindistan'a katılım durumunda mutsuz olacağını, Hindular ve Sih'lerin ise Pakistan ile birleşilmesine şüpheyle bakacağını düşündüğünü öne sürmektedirler. (Ankit, Nisan 2010, 36-39; Ankit, Mayıs 2010, 44-49) Maharaja, 11 Ağustos'ta bağımsızlığını savunan başbakanı Ram Chandra Kak'ı görevden almıştır. Gözlemciler ve akademisyenler bu hareketi Hindistan'a katılıma yönelik bir eğilim olarak yorumlamaktadırlar. (Raghavan, 2010: 106)

2.2.5 Bağımsız Bir Keşmir

Hindistan'ın 15 Ağustos 1947 - 27 Ekim 1947 arasındaki ayrılması sırasındaki süre boyunca Keşmir, uluslararası anlamda hiçbir şekilde tanınmamasına rağmen bağımsız kalmıştır. Bu dönemde, Jammu ve Keşmir Devleti'nin kış başkenti olan Jammu'nun kuzeybatısında Maharajaya karşı bir isyan patlak vermiştir; bölgedeki insanlar Hori Sing'in ordusu tarafından boyun eğdirilmiş ve aşırı vergiler uygulanmıştır. (Schofield, BBC News, 2002: Çevrimiçi) Bu isyan, daha sonra genellikle Pakistan yönetimi altındaki Keşmir olarak da bilinen Azad (bağımsız) Keşmir'in oluşumu ile

sonuçlanmıştır. (Patron, 2003) Bu olay, Pakistan'ı cesaretlendirmiş ve bütün Keşmir bölgesini kontrol altına almak için daha fazla aşiret kuvveti göndermiştir. Saldırıdan korkan Keşmir kralı, aşiret kuvvetleriyle savaşmak için Hindistan'dan askeri yardım istemiştir. İleride Hindistan genel valisi olacak olan dönemin Keşmir ve Mountbatten Maharajası, kanun ve düzenin tekrar sağlanması ve işgalci aşiret kuvvetlerinin ihraç / tasfiye edilmesinin ardından halkın isteklerine göre katılım aracının onaylanacağına dair bir anlaşma imzalamıştır. (Bose, 2003) Aynı yıl, Kasım 1947'de, Hindistan'ın ilk Başbakanı Javaharlal Nehru, Keşmir'in geleceğine Keşmir halkının arzusuna göre karar verileceğine söz vermiştir, ancak Hindistan BM Güvenlik Konseyi yönergeleri uyarınca yapma konusunda anlaştığı halk oylamasına gitme konusundaki taahhüdünü hiçbir zaman yerine getirmemiştir. (Govt. of AJK)

2.2.6 Duraklama Anlaşması

Keşmir Maharajası, 12 Ağustos 1947'de hem Hindistan hem de Pakistan'a "Duraklama Anlaşması" teklif etmiştir. 1947'deki Hindistan Bağımsızlık Yasası'na göre, bu anlaşmanın amacı, Britanya Hindistan Hükümeti'nin Keşmir hükümeti ile yapmış olduğu anlaşmaların ve idari düzenlemelerin, yeni anlaşmalar yapılıncaya kadar her iki idare ya da idarelerden biri ile devam edeceği şeklindeydi. 15 Ağustos'ta Pakistan, Keşmir'in iletişim, posta ve telgraf hizmetlerini yönetme yetkisi veren anlaşmayı imzalamıştır. Buna karşılık Pakistan, Keşmir'e yiyecek ve diğer temel gereklilikleri sağlama yükümlülüğü altına girmiştir. Öte yandan, Hindistan halkın temsilcilerinin onayı alınmadığı için bu anlaşmayı imzalamamıştır. (Schofield, 2000: 39-40; Lamb, 1994: 82; Ali, 1973) Bu eylem, Hindistan Dışişleri Bakanı V.P. Menon tarafından, "Bunun etkilerini görmek için zaman istedik" ve "devleti yalnız bıraktık. . . üstelik zaten ellerimiz o kadar doluydu ki doğrusunu söylemek gerekirse, benim Keşmir'i düşünmeye vaktim de olmadı." (Jammu ve Keşmir Kurucu Meclis Tartışması, 05 Kasım 1951, Korbel, 2008: 62 kaynağından alıntı yapılmıştır; Menon, 1956: 394; Schofield, 2000: 40 kaynağından alıntı yapılmıştır) Pakistan Hükümeti (GOP), Duraklatma Anlaşmasını Keşmir'in Pakistan'a nihai katılımına yönelik ilk adım olarak değerlendirmiştir. Bunun yanı sıra, Pakistan'ın liderleri, bölünmenin temelinin din olması nedeniyle Keşmir'in coğrafi olarak Hindistan'dan daha fazla

Pakistan ile bağlantılı olduğunu ve iletişiminin de Pakistan'dan yapıldığını, devletin bugün veya yarın kendi ülkeleri olan Pakistan'ın bir parçası olacağına inanmışlardı. Dolayısıyla, kralın Pakistan'a katılımını sabırsızlıkla beklemekteydiler. (Khalid, 1990: 21)

2.3 Poonch İsyanı

Bölünme sırasında, en tepedeki Keşmirli siyasetçiler, sırasıyla Ulusal Konferansın ve Müslüman Konferansın liderleri olan Şeyh Abdullah ve Gulam Abbas, "Keşmir Çıkış Hareketi" başlatmak ve İngilizlerden 1846'da Dogras'a kabul edilen "Keşmir Satışı" kararının iptali talebinde bulunmak suçlarından Maharaja hapishanesinde bulunmaktaydılar. (Lamb, 1991: 94-95) Bu fırsat Maharajaya, bölünmenin temel ilkelerine aykırı olarak Keşmir halkının kaderini tayin edeceği özgür bir ortam vermiştir. Maharaja, Poonch da dâhil Müslüman nüfuslu Jammu bölgelerinde Sihler ve Hindularla olan karargâhını güçlendirmiştir. Daha sonra bu bölgelerdeki Müslümanlara silahlarını devlet polisine teslim etme emri vermiştir. Birçoğu silahlarını emre göre teslim etmişse de Müslümanlar daha sonra silahlarını Sihlerin ve Hinduların ellerinde gördüklerinde isyan etmişlerdir. Maharaja, bir terör dalgası ortaya çıkarmış ve Jammu bölgesindeki Müslümanları temizlemeye başlamıştır. Bu süreçte, Jammu'daki 500.000 Müslüman nüfusun tümü Hindular ve Sihler tarafından hedef alınmış, 200.000 kadarı ölmüş ve geri kalan kısım ise Pakistan'a kaçmıştır. (Schofeld, 2003: 123; Lamb, 1997: 202) Poonch'un hareketsizleştirilen askerleri, bu nedenle NWF'de bulunan Pathan aşiretleriyle doğrudan temasta bulunmuştur ve onlardan yeni silahlar istemişlerdir. Ekim 1947'de, bu bağlantılar yapılan büyük Pathan aşireti istilasını ateşlemekte önemli bir rol oynamıştır. (Bould, 2005: 32; Bose, 2003: 32; Bose, 2005: 32; Bould, 2003: 41; Shedden, Kasım 1947: 8; Freeman, 1950; Snedden, 2009: 11; Cheema, 1990, 2013: 41. Daha fazla bilgi için bkz.: Gupta, 1966: 101-102 ve Schofield, 2000: 41-43) Pakistan'ın yeni atanan bölge yetkilileri, belki de aşirettekilerin kendi "Peştunistan" hareketini desteklemekten alıkoymak için yağmacılara yardım etmişlerdir (Freeman, 1950; Odell, 1948) ve heyecanlı Pakistan milliyetçilerinin zengin olanları da ekipman için fon sağlamıştır. Maharajanın güçlerine karşı, Pakistan'ın NWFP ve FATA bölgesinden birçok Peştun kabilesi de

Müslüman kardeşlerini desteklemek için savaşa katılmıştır. (Nawaz, 2008: 49; Korbel, 1954: 73) Jammu'nun batı bölgelerinden isyancı kuvvetler, Müslüman Konferans lideri Sardar İbrahim'in liderliğinde örgütlenmiştir. 03 Ekim 1947'de, Pakistan Rawalpindi'de geçici bir Azad Jammu ve Keşmir Hükümeti'nin oluşumunu ilan ederek, Poonch[14], Muzafferabad, Baramula, Bhimber ve Kotli'nin yanı sıra Gilgit - Baltistan'ı özgür bırakmışlardır. (Bose, 2003, bkz.: yuk. not 11, s. 35; Snedden, 2013: 45; Bose, 2003: 32; Bhat, Eylül 2015, bkz.: yuk. not 23, s. 74) Devletin kuzeyinde, İngiliz Hindistan tarafından kiralanmış olan ancak bağımsızlıktan kısa bir süre önce Maharajaya geri döndürülen Gilgit Temsilciliği kurulmuştur. Gilgit'in nüfusu devletin Hindistan'a katılımını desteklememiştir. Düşünürlere göre, Gilgit halkının yanı sıra Chilas, Ishkoman, Koh Ghizr, Punial, Yasin, Hunza ve Nagar halkı da Pakistan'a katılmıştır. (Bangash, 2010: 137; Bangash, The Express Tribune, 09 Ocak 2016: Çevrimiçi)

Başkent Srinagar'a giden açık bir yoldaki tek kilit kasaba olan Baramulla'daki Maharaja'nın kuvvetlerini yendikten sonra başkentte yürümüşlerdir. Ancak, onların Srinagar'ı ele geçirmelerinden önce Hori Sing, devletini işgalcilere karşı korumak için askeri yardım sağlamak amacıyla 24 Ekim 1947'de Hindistan'a başvurmuştur. (Khan, 1994: 495, 508; Gupta, 1966: 110-114; Schofield, 2000: 50-51; Schofield, 2010: 52; Snow, The Diplomat, 19 Eylül, 2016: Çevrimiçi; Ray, War on the Rocks, 14 Eylül 2016: Çevrimiçi; daha fazla bilgi için bkz.: Hori Sing'in Grover'daki Mountbatten'e yazdığı mektup, ed., 1995: 108) Durumun tamamen kontrolünden çıktığını gören Maharaja, Srinagar'dan kaçmıştır ve iddiaya göre, 26 Ekim 1947'de askeri yardım için Hindistan Hükümetine başvurmuştur. (Nath, 1998: 48-50; Lamb, 1994: 82; Sumit Ganguly et. al., 2003, bkz.: yuk. not 5, s. 2) Lord Mountbatten'e bir mektup yazmıştır: "Devletimin şu anki koşulları ve var olan durumdaki aciliyet gerektiren haller gereğince Hindistan İdaresinden yardım istemekten başka seçeneğim kalmadı. Doğal olarak, Devletim Hindistan İdaresi altına girmeden istediğim yardımı gönderemeyecekler. Buna istinaden bunu yapmaya karar verdim ve hükümetiniz tarafından kabul edilmek üzere katılım belgesini ekte gönderiyorum." (Singh, 1947)

[14] İngiliz Hint Ordusu'ndan son zamanlarda serbest bırakılan askerler tarafından yoğun olarak işgal edilen bir bölge.

Mektubu aldıktan sonra, Hindistan otoritesi Maharajanın isyancılara karşı kuvvetlerini desteklemek için askerler göndermiştir. Ancak Jeff Hay, "Mountbatten bunu ancak yakın gelecekte bir oylama yapılması şartıyla yaptı; Keşmir halkının, Hintli mi yoksa Pakistanlı mı olacağına karar vermelerini istedi" demektedir. (Hay, 2006: 2-6) Lord Mountbatten, Maharaja Hori Sing'e şöyle cevap vermiştir: "Katılımın tartışma konusu olduğu herhangi bir devlet içinde siyasetleri dolayısıyla katılıma ilişkin sorun devlet dâhilindeki halkın arzusu yönünde karar verilmesi gerekmektedir. Hükümetin isteği, Keşmir'deki yasa ve düzenin geri kazanılması ve toprağın istilacıdan arındırılmasının hemen ertesinde, katılım sorunu halka refere edilerek çözülmelidir." (Menon, 1985: 399- 400; Wirsing, 1998: 55; Mountbatten, 1947, 27 Ekim; daha fazla bilgi için bkz.: Higgins, 1970: 323-325) Ayrıca, bu esnada Mountbatten - "Hindistan ya da Pakistan'a katılım konusunda verilecek bir karar iki düşünceye dayanmalıdır: Ortaya çıkmakta olan iki egemen siyasanın topraklarına kendi lokasyonları itibariyle tımarlık ilişkileri ve tebalarındaki kendi nüfuslarının tercihleri." (Bose, 2007: 163-167) Eric Margolis de şöyle demektedir: "Mountbatten, Keşmir halkının çoğunluğunun kendi tabiiyetlerini seçmelerine izin verileceğini ve Nehru'nun da açıktan onların isteklerine saygı duyulacağına söz verdiğini, ancak en nihayetinde hem tavsiyelerin hem de vaatlerin göz ardı edilmiştir." (Margolis, 2001: 66)

Hindistan, belirli koşullar altında askeri yardım sağlamayı kabul etmiştir: Birincisi, Maharaja, Keşmir'in Hindistan'a katılımını ilan etmek durumundaydı, ikincisi olarak da "devletin katılım sorunu, halka referans ile çözülmeliydi." (Varshney, 2010: 194; Khan, 15 Eylül, 2010: 30; Hewitt, 2003: 71; Khan, 1994: 509; Sumit Ganguly et. al., 2003, bkz.: yuk. not 5, s. 2; Ray, War on the Rocks, 14 Eylül 2016: Çevrimiçi) Maharaja Singh'e gönderilen ve kabule eşlik eden kişisel bir mektupta Mountbatten, "Keşmir'de yasa ve düzen geri gelir gelmez ve toprağı istilacıdan temizlediğinde devlet'in erişim sorunu halka atıfta bulunarak çözülecektir" demiştir. (Farrell, 2003, bkz.: yuk. not 4, s. 298) Maharaja, Hindistan tarafından Keşmir halkının oyu olmaksızın kabul edilecek olan bir katılım mektubunu 26 Ekim 1947'de Hindistan'a teklif etmiştir. (Lamb, 1966, bkz.: yuk. not 3, s. 35; Khan, 2001: 364; Koithara, 2004, bkz.: yuk. not 7, s. 34; Ray, War on the Rocks, 14 Eylül 2016: Çevrimiçi) Bu mektup ertesi gün Genel Vali tarafından kabul edilmiştir. (Lamb, 1966, bkz.: yuk. not 3, s. 35;

Raghavan, 2010: 108; Jha, 2003: 69; Rediff, t.y.: Çevrimiçi) Sonrasında Hindistan ve Pakistan arasında katılımın meşru zemini üzerine gerçekleşen ve Keşmir üzerine ilk savaşı sonuç olarak doğuran ciddi bir tartışma yaşanmıştır. Hindistan'ın bakış açısı Maharajanın geçerli bir katılım kararı vermiş olmasıydı. Buna karşılık Pakistan, Keşmir'in kaderinin Keşmir halkı tarafından henüz onaylanmadığını savunmuştur. (Khan, 2001: 373) Pakistan Hori Sing'in katılımını, bunun gönüllü bir kararın sonucu olmadığı ve Hindistan ve Pakistan arasında daha önceki Duraklatma Anlaşmasını imzaladığı için tartışılmaya açmıştır. (Khan, 1956: 45-52; Jha, 1996; Ali, 1967) Devletin en büyük siyasi partisi olan ve Şeyh Abdullah başkanlığındaki Ulusal Konferans bu katılımı onaylamıştır. Ulusal Konferans lideri Syed Mir Qasim, Maharaja Hori Sing'in katılımı ve halkın desteğiyle Hindistan'ın orduya gönderme konusunda "yasal" ve aynı zamanda "ahlaki" rasyonalizasyona sahip olduğunu savunmuştur. (Panigrahi, 2009: 54)

Katılım mektubunun imzalanmasından sonra[15] Hindistan birlikleri hızla Keşmir'e gönderilmiş ve Hindistan ile Pakistan arasında Keşmir'e üzerine ilk savaş başlamıştır. (Guha, 12 Ağustos 2008; xx; Farrell, 2003, bkz.: yuk. not 4, s. 298; Bose, 2003: 36; Ganguly ve Kapur, Ocak 2010: 49; Rizvi, 1992: 50) Hindistan ve Pakistan Keşmir bölgesindeki ilk silahlı çatışmasını 1947 yılında yaşamış ve bu çatışma da 1947 - 1949 yılları arasında bir savaşa dönüşmüştür. Yukarıda yazılı olduğu üzere, Pakistan birlikleri Keşmir Müslümanlarını ve isyanlarını desteklemek için önce Keşmir bölgesine girmiştir. Daha sonra, Hindistan ordusu da Keşmir Maharajasının isteği üzerine bölgede ortaya çıkmış ve Keşmir üzerine savaş da böylece başlamıştır. (Wolpert, 2010: 22-23)

2.4 Katılım ve Çatışma

Daha önce de söylendiği gibi, bölünme zamanında, Keşmir gelecekteki durumunu belirleyi olmamıştır. Maharaja Hori Sing, Pakistan'a mı yoksa Hindistan'a mı katılacağını ya da bağımsız mı kalacağını saptayamamıştır. (Alam, 1982, bkz.: yuk. not 1, s. 62) 1947 yılının Ağustos ayında, Maharaja Pakistan ile bir Duraklama

[15] Alastair Lamb ve diğer araştırmacılara göre, katılımın imzalanmasından önce, Hint birlikleri Keşmir vadisine gönderilmiştir.

Anlaşması'na girmiştir. (a. e.: 62) Bu anlaşma uyarınca, Jammu ve Keşmir'de posta, telgraf ve demiryolları gibi bazı hizmetleri yönetme sorumluluğu Hindistan'dan Pakistan'a devrolmuştur. (a. e.: 62) Ancak, Poonch eyaletindeki isyanla Maharaja kısa sürede fikrini değiştirmiştir. (Lamb, 1966, bkz.: yuk. not 3, s. 36) Poonch, II. Dünya Savaşı sırasında İngiliz ordusu için önemli bir asker toplama bölgesi olmuştur. (a. e.: 37) Sonuç olarak, bu bölgedeki eski askerler, 1947 yılının Ağustos ayında Azad Keşmir kurtuluş hareketinin çekirdeği haline gelen bir askeri tecrübe kadrosu oluşturmuşlardır. (a. e.: 37) Hindistan, harekete silah ve birlik verdiği iddiasıyla Pakistan'ı suçlamakla birlikte, köy atölyelerinde üretilen silahların peşine düşen Poonch isyancılarının Pakistan'daki Pathan aşiret ülkesiyle iletişim halinde oldukları görülmektedir. (a. e.: 37) Başlangıçta, Poonch'un yükselişi, Maharajanın yönetimini bölünmeden sonra yönetimden uzaklaştırma girişiminden başka bir şey değilse de karakteri kısa sürede değişmiştir. (a. e.: 38) Eylül ayında, Pencap'ta kontrolden çıkan Müslüman-Sih çatışması Keşmir'e taşmıştır. (a. e.: 38) Pencap'tan geçen Hindu ve Sih grupları, Jammu'da 200.000'den fazla Müslümanın ölümüne yol açan bir dizi katliam işlemiştir. (a. e.: 38) Azad Keşmir hareketi ile temas halindeki bu olayları duyan Pathan kabileleri, 22 Ekim'de Keşmir'i işgal etmişlerdir. (Alam, 1982, bkz.: yuk. not 1, s. 62) Hindistan katliamlar için Pakistan'ı suçlarken, Hindistan da aşiret istilası için Pakistan'ı suçlamıştır. (Lamb, 1966, bkz.: yuk. not 3, s. 38) Ancak, katliamların Hindistan hükümetinden etkisi dışında gerçekleştiği ve bunun da Pathan aşiret istilasına yol açtığı argümanı mevcuttur. (a. e.: 38) Maharajanın Hindistan'a Katılım Aracını uygulamaya karar vermesi de bu istila dolayısıyla olmuştur. (Shukla, 1984: 4; Sinha'dan akt. Razdan, 2012: 226) Hindistan Genel Valisi tarafından 27 Ekim 1947'de kabul edildikten sonra, Hint birlikleri Keşmir'e girmiş ve aşiretleri geri püskürtmüştür, ancak sınır bölgelerinden kovmayı başaramamıştır. (Alam, 1982, bkz.: yuk. not 1, s. 62)

2.4.1 Katılım Aracı

Jammu ve Keşmir devletinin Hindistan Birliği'ne Katılım Aracı 25 Ekim 1947'de Maharaja Hori Sing tarafından imzalanmış ve Hindistan Genel Valisi ile Keşmir hükümdarı arasında 27 Ekim 1947'de uygulamaya sokulmuştur. (Singh, Boloji, 22

Mayıs 2018: Çevrimiçi) 15 Şubat 1954 tarihinde, Meclisi Bakshi Mohammad önderliğinde, Jammu ve Keşmir Kurucu Meclisi devletin Hindistan'a katılımını onaylamıştır. 17 Kasım 1956'da, Jammu ve Keşmir Anayasası en nihayetinde Meclis tarafından kabul edilmiştir. Hindistan, 26 Ocak 1957'de Jammu ve Keşmir'in bu üyeliğini resmileştirmiştir. (Gupta, 1966; Singh, Boloji, 22 Mayıs 2018: Çevrimiçi; Noorani, Frontline, 16 Eylül 2000: Çevrimiçi) 24 Ocak 1957'de, Kurucu Meclis kararlarının, aslında özgür ve tarafsız bir halk oylamasıyla yapılması gerekirken, devletin nihai bir tanzimini teşkil etmeyeceğini belirterek BM bir karar çıkarmıştır. (UNSC, 24 Ocak 1957: Çevrimiçi)

2.4.2 Katılımın Yasallığı

Buna rağmen, bu katılımın şüpheye mahal bırakan gerçekliği, Maharaja tarafından imzalanan "Katılım Aracı"nın ve Lord Mountbatten'in Hindistan kuvvetlerini Keşmir'e göndermeden önce bunu kabul etmesinin yasallığı, çeşitli olayların zaman çizelgelerinin analizine dayalı olarak, ciddi ihtilaflarla örtülmeye devam etmektedir. (Lamb, 1991: 137, 150-152; Schofield, 2003: 54-58; Lamb, 2002: 157-158; Lamb, 1994: 67-72) Hindistan hükümetinin iddia edilen "orjinal katılım belgesini" hiçbir zaman üretmemiş olması, aynı zamanda bu belgenin doğruluğu, güvenilirliği ve geçerliliği hakkında da ciddi şüpheler ortaya koymaktadır. (Lamb, 2002: 166-167) Noorani de Keşmir'in Hindistan'a katılımının kesin surette şarta bağlı olduğunu yazmaktadır, Keşmirlilerin kendi kaderini tayin etme haklarının BM Kararlarından kaynaklanmadığını, ancak bu haklarının BM Katılım Aracına ilişkin bir koşul olarak ilintilendiğini de söylemektedir. Devlet seçimlerinin bu şartı yerine getirmediğini, çünkü Mountbatten'in "Meclis seçimi" değil de halka bir referanstan bahsetmesinden beri seçimler bu koşulu yerine getirmediğini de yazar. (Noorani, Greater Kashmir, 06 Aralık 2013: Çevrimiçi)

Pakistan Hükümeti, hileli olduğunu ve nüfusun iradesini temsil etmediğini söyleyerek katılımı reddetmiştir. Yine de, "Katılım Belgesi," kaderlerine ait kararlar alınırken isteklerini yerine getirmediği için, "Keşmir halkı" yerine "Keşmir'in Hindu yöneticisinin," Hindistan'a katılmış olduğunu açıkça ortaya koymuştur. (Bahera, 2006: 28; Korbel, 1954: 88; Schofield, 2003: 61) Dahası, Keşmir Maharajasını Hindistan ile

herhangi bir anlaşmadan/katılımdan alıkoyan 15 Ağustos 1947 tarihli "Durdurma Anlaşmasını" Pakistan'la zaten uyguladığını Pakistan gündemde tutmuştur. (Schofield, 2003: 71) Bu arada, Hindistan'ın askeri müdahalesine ve şüpheli yanlış niyetlere cevap veren Pakistan Hükümeti, aynı zamanda Keşmir'e derhal asker gönderilmesini emretmiş ancak (o dönemde Pakistan başkumandanı olarak hizmet veren) İngiliz General Douglas D. Gracey tarafından bu uygulanmamıştır. (Korbel, 1954: 87)

Sonrasında yapılan araştırmalar, Maharaja Hori Sing tarafından imzalanan ünlü "Katılım Aracı" nın imzalanmasına dayanarak müdahalenin yasal olduğu iddiasında bulunan resmi Hindistan versiyonunda da şüphe uyandırmıştır. Lamb'a göre, Hindistan birlikleri Srinagar'a indikten sonra Keşmir kralı Hori Sing şartlı bir Katılım Aracı imzalamak zorunda kalmıştır. (Lamb, 1997: 175) Lamb tarafından belirtildiği gibi, "Bu masalın doğruluğu, 1963'te ortaya çıkan M.C. Mahajan'ın otobiyografisinde, zımni de olsa sarsılmıştır. M.C. Mahajan, Delhi'den 26 Ekim'de - o sabah erken varışını takiben - ayrılmadığını iddia etmektedir. V.P. Menon ile Jammu'ya yapılan ortak ziyaretin aslında 27 Ekim'de gerçekleştiğini belirtmektedir." Menon ve Mahajan, Maharajanın Katılım Aracı'nın imzasını almak için Jammu'ya gitmekteydiler. Ayrıca, Keşmir: Tartışmalı Bir Miras-1846-1990 kitabında, Lamb (s. 131), Patiala kuvvetlerinin, Hintli yetkililerin Hindistan askerlerinin müdahale ettiğini iddia ettiği tarih olan 17 Ekim'de - 26 Ekim'den önce - Srinagar havaalanına zaten daha önce indiği belirtilmiştir. (Ayrıntılı tartışma için ayrıca bkz.: Lamb, 1994: 91-98) Başka bir çalışmada Lamb, Maharajanın Hindistan'a Katılım Aracı'nı imzalamadan iki gün önce, Poonch isyancılarının ve onların aşiret müttefiklerinin Muzaffarabad merkezli Azad Keşmir hükümetini kurduğunu iddia etmektedir. (Lamb, 1966, bkz.: yuk. not 3, s. 66) Ek olarak, Mart 1948'de yürürlüğe giren, Maharajanın Şeyh Abdullah önderliğinde kurmuş olduğu rejim olan "Yasal" Keşmir vardı. (a. e.: 66) Son olarak, 1947'nin son üç ayında neredeyse hiç çatışmaksızın Pakistan'ın eline geçen ve devletin toprağının yaklaşık üçte birini içeren Gilgit bölgesi vardı. (a. e.: 66)

Keşmir'in Hindistan'a katılımı koşullu olmuş ve bir halk oylaması şartına bağlanmış (Lone, 2009) ve bu nedenle de diğer Hindistan devletlerine göre farklı bir anayasal statüye sahip olmuştur. Ekim 2015'te Jammu ve Keşmir Yüksek Mahkemesi, 370 nolu

maddenin "kalıcı" olduğunu ve Jammu ve Keşmir'in, diğer prenslik devletlerinin birleşmesi gibi Hindistan'la birleşmediğini, ancak özel statüsünü koruduğunu ve Hindistan'ın anayasası altında egemenliğinin kısıtladığını söylemiştir. (PTI, The Economic Times, 10 Kasım 2015: Çevrimiçi) 1947'den bu yana Nehru ve diğer Hintli liderler, Hindistan'a "geçici" katılımın Keşmirli Müslüman kitlesini tahrik edici olabileceğinden korkmuşlardır. Patel'in Devlet Bakanı V.P. Menon, 1964'te yapılan bir röportajda Hindistan'ın halk oylaması konusunda aldatıcı olduğunu itiraf etmiştir. (Noorani, The Greater Kashmir, 07 Ocak 2017: Çevrimiçi) A.G. Noorani, Pakistanlı ve Hintli pek çok lideri Keşmir halkını uğrattıkları sarsıntı için suçlamaktadır ama Nehru'nun kilit suçlu olduğunu da söyler. (Siddiqi, Dawn, 15 Haziran 2014: Çevrimiçi)

2.5 Javaharlal Nehru'nun Halk Oylaması Önerisi

Hindistan'ın Keşmir'deki "muhtasar otoritesi" sonucunda Javaharlal Nehru, bir düzenlemenin bulunması gerektiğine, aksi taktirde Hindistan'ın Keşmir'i "süngü noktasında" tutamayacağına karar vermiştir. 1947'den itibaren, kendi geleceklerini kurma hakkına yalnızca Keşmirlilerin sahip olduğunu defalarca savunmuştur. (Schofield, 2003: 83-86) Hint Ordusu Keşmir'e gönderildiği gün olan 27 Ekim 1947'de Hindistan Başbakanı Javaharlal Nehru, Pakistan'daki meslektaşına aşağıdaki telgrafı göndermiştir.

> "Şunu açıkça belirtmek isterim ki bu acil durumda Keşmir'e yardım etme sorununun, Hindistan'a yanaşmak için devlet'i etkilemek maksadıyla tasarlanmamıştır. Sürekli katiyette kamuoyuna açıkladığımız görüşümüz, tartışmalı bir bölgeye veya devlete katılım sorununa halkın isteklerine göre karar verilmesi ve bu görüşe bağlı kalmamız gerektiğidir." (Lamb, 1991: 182)

Dört gün sonra, Başbakan Nehru yine Pakistan Hükümetine şunu bildirmiştir:

> "Barış ve düzen tesis edildiğinde Keşmir'den birliklerimizi geri çekeceğimize ve devletin geleceği ile ilgili kararları halka bırakacağımıza dair güvenceniz, yalnızca sizin hükümetinize değil, aynı zamanda Keşmir ve Dünya halkına da verdiğimiz bir taahhüdümüzdür." (Lamb, 1991: 182; Cheema ed., İslamabad: 2006: 48-52)

02 Kasım 1947'de, Tüm Hindistan (All-India) Radyosu'nda yayınlanan bir yayında Nehru, yaniden şu açıklamayı yapmıştır:

> "Keşmir'in kaderinin en nihayetinde halk tarafından karar verileceğini ilan ettik. Verdiğimiz sözü - ve bu Maharaja tarafından da kabul edilmiştir - sadece Jammu ve Keşmir halkına değil aynı zamanda dünyaya da verdik. Bu sözden geri dönmeyeceğiz (vazgeçmeyeceğiz). Birleşmiş Milletler gibi uluslararası himaye altında referandum yapmak için barış ve hukuk tesis edildiğinde bunu yapmaya hazırız. Bunun dürüstçe ve halka adil bir referansla yapılmasını istiyoruz ve çıkacak hükümleri de kabul edeceğiz." (Wirsing, 1998: 56; Ali, 1985: 296-97; Hindistan Hükümeti, Jammu ve Keşmir, Delhi 1948: 55)

Jammu ve Keşmir'in Modern Tarihi: Shimla Anlaşmasının Antik Zamanları kitabının yazarı olan Agrawal bu kitabında, 03 Kasım 1947'de All-India Radyosu'nda yayınlanan bir yayında Nehru'nun şu sözlerinden bahsetmektedir:

> "Keşmir'in kaderinin en nihayetinde halk tarafından karar verileceğini ilan ettik. Bu sözümüzü sadece Keşmir halkına değil dünyaya da verdik. Bundan geri dönmeyeceğiz ve dönemeyiz de." (Agrawal, 1995)

Hindistan, 23 Şubat 1948'de BM Güvenlik Konseyi'nin 239. toplantısında kendi duruşunu şu şekilde sürdürmüştür:

> "Güvenlik Konseyi'nin de bildiği gibi, barışı sağladıktan ve devlet dâhilindeki tüm insanların geri dönmesinden sonra özgür bir halk oylaması yapılmalı ve halkın kalmaya devam edip etmeme konusunda karar vermesi gerektiğine dair görüşlerini tamamen taahhüt etmektedir. Hindistan ile birlikte mi kalacağına, Pakistan'a mı gireceğine ya da eğer isterlerse bağımsız mı kalacaklarına karar vermelidir - bunu yapmayı eğer seçiyorlarsa - sözüne Hindistan Hükümeti tamamen bağlıdır." (Naqshbandi, 2006: 78)

01 Nisan 1955'teki Hindustan Times New Delhi'de yayımlanan 31 Mart 1955'te Lok Sabha'daki ifadesinde Nehru, "Keşmir, Hindistan ve Pakistan arasındaki tüm bu sorunların belki de en zorlusu. Keşmir'in Hindistan ile Pakistan arasında eşlenecek bir şey olmadığını, kendine ait bir ruhu ve kendine özgü bir kişiliği olduğunu da hatırlamalıyız. Keşmir halkının iyiliği ve rızası olmadan hiçbir şey yapılamaz"

demiştir. (Roy, The Hindu (Chennai, Hindistan), 28 Kasım 2010: Çevrimiçi) Hindistan makamı, 1948'deki Jammu ve Keşmir'deki halk oylaması hakkında bir bildiri de yayınlamıştır. Nehru'nun Jammu ve Keşmir'de halk oylaması hakkında bu gibi açıklamalar yaptığı pek çok örnek vardır. (a. e.) Pakistan ve ayrılıkçı Hurriyat liderleri, Hindistan Hükümetinin "Nehru'nun Sözünü" yerine getirmesini talep ediyor. (Kashmir Reader, 19 Mayıs 2014; The Hindu (Chennai, Hindistan), 19 Mart 2011: Çevrimiçi) Bu beyanlar, katılımın "şartlı ve provizyonel" niteliğini yansıtmaktadır. (Lamb, 1991: 182) Dr. Ijaz Hussain tarafından belirtildiği gibi, "Keşmir'in Hindistan'a katılımı tamamlanmamıştır, Hindistan'ın iddia ettiği gibi kesin ve geri alınamaz haledir. Spontane ve geçici bir düzenlemeden daha fazlası değildir ve nihai tasarrufu için de insanlara atıfta bulunulmuştur." (Hussain, 1998: 51-53)

2.5.1 Hindistan Otoritelerinin Nehru'nun Sözü Konusundaki Pozisyonları

Hindistan hükümeti, Nehru'nun 1950'lerin sonundaki vaadinden vazgeçtiği pozisyonunu benimsemiştir. 17 yıl boyunca Başbakan olmasına rağmen, bir halk oylaması için ciddi bir çaba göstermemiş; vaatleri "iyi bir siyasi hamle" olarak görülmüştür. (Rediff, 16 Haziran 2004: Çevrimiçi) Önceki politikalarının tersine, halk oylamasının devletin her bölgesinde yapılabileceğini ve devletin bu sonuçlara göre bölünebileceğini önermiştir. Özgürce oy kullanabilmek için devletteki birliklerin azaltılması yolunda "farklı bir yaklaşıma" maruz kalmıştır. (Raghavan, 2010: 225; Shankar, 2016: 6-7) Schofield'e göre, Pakistan'ın Amiral Nimitz'in dışında bir hakem kabul etmede gösterdiği isteksizlik ve Hindistan'ın Nimitz'i onaylamaması, ilerleyişte bir duraklamaya neden olmuştur. (Schofield, 2003: 83-86) Halk oylaması yapmama nedeni Hindistan Savunma Bakanı Krishnan Menon tarafından şu sözlerle verilmiştir: "Çünkü halk oylamasını kaybederiz. Keşmirli Müslümanlar hiçbir zaman Hindistan lehine oy kullanmayacak ve bu da Hindistan'ın birliğini etkileyecek ve halk oylamasını kabul etme sorumluluğu alan hiçbir Hint hükümeti hayatta kalamaz." (Endrst, The Pittsburgh Press, 08 Eylül 1965; Tourtellot, 06 Mart 1965: Çevrimiçi) Hindistan Başbakan Yardımcısı Sardar Vallabhbhai Patel'in de aynı görüşleri dile getirmiştir: "Müslümanların yatıştırılması Gandhi'nin suikaste uğramasını

güçlendirdi… Keşmir'i zayıflatırsak ya da bize karşı bir halk oylaması yapılsa ve bir milyon Hindu kovulursa ne olacak? Sadece Nehru suikasti değil, aynı zamanda Hindistan'daki Müslümanlara karşı bir misilleme de." (Brecher, 1952: 54) Hindistan'daki halkın çoğunluğu, Keşmir'den vazgeçmenin Hindistan'ın sekülerizm düşüncesinden verilecek bir taviz olduğunu bunun da ülkenin diğer bölgelerindeki ayrılıkçı grup güçleri ve Müslümanlar arasında bir yankı uyandırabilecektir. Bu nedenle, Hindistan Nehru'nun Hint kimliği kavramını değiştirmiştir ve 1966'da Indira Gandhi (Nehru'nun kızı) Hindistan'ın politikasını şöyle açıklamıştır:

> "Başlangıçta Hindistan, o sırada bir halk oylaması yapılmasını gerçekten de önermiştir, ancak öncelikle devletin işgalciden (Pakistan) kurtulmuş olması ve barışın restore edilmesi şartıyla… Bu temel koşul hiçbir zaman Pakistan tarafından yerine getirilmediğinden, bir halk oylaması sorunu söz konusu olamamıştır… Bugün herhangi bir halk oylaması, tanım gereği Hindistan'ın bütünlüğünü sorgulamış olacaktır. Ayrılma sorununu gündeme getirecektir… Hindistan'ın dini gerekçelerle ikinci bir bölünmesini hoş göremeyiz ve görmeyeceğiz de. Bu, Hindistan devletinin temelini çökertir." (Rose, Kış 1999/2000: 94)

Nehru'nun halk oylaması seçeneğinden geri çekilmesi, ilgililer için büyük bir darbe olmuştur. (Shankar, 2016: 12) Araştırmacılar Hindistan'ın hiçbir zaman bir halk oylaması yapma niyetinde olmadığını ve geri çekilmenin kendi inançlarının doğruluğunu vurgulamak için yaşandığını öne sürmüşlerdir. (Shankar, 2016: 6) Düşünür Mahesh Shankar, 1954 ABD-Pakistan Paktı'nı güçlendireceği anlaşılan Pakistan'ın agresif tutumu ve militarist duruşuy nedeniyle Nehru'nun yaşadığı hayal kırıklığı sonucu geri çekilmenin yaşandığını savunmaktadır. Bu faktörler, Pakistan'a verilmekte olan imtiyazların stratejik bakımdan ve geniş bir şekilde duyulan maliyetini, Hindistan için kabul edilemez kılmıştır. (Shankar, 2016: 15-17)

2.6 1947 İndo-Pakistan Savaşı

1948 yılının Mayıs ayında, Pakistan birlikleri (teoride) Pakistan sınırlarını korumak için çatışmayı resmi olarak haklı çıkarmayı amaçlamıştır; ancak aslında Jammu'nun bir kısmına girmek ve Hindistan birliklerinin Mendhar vadisindeki iletişim hatlarını kesmeyi planlamıştır. (Schofield, 2003: 65-67) C. Christine Fair, bunun, o zamandan

beri devam etmekte olan olası inkâr edilebilirliği sağlamak için belli dönemlerde güç ve "asimetrik savaş" kullanan Pakistan'ın başlangıcı olduğunu söylemektedir. (Fair, Aralık 2010: 107-108) 01 Kasım 1947'de Mountbatten, Cinnah'la yapılacak bir konferans için Lahor'a uçmuştur ve halkın çoğunluğunun görüşüyle Dominyon'a razı gelmeyen yöneticilerin bulunduğu tüm prenslik devletlerinde (Haydarabad, Junagadh ve Keşmir de dâhil olmak üzere), katılımın "tarafsız bir şekilde halkın iradesine atıfta bulunulmasıyla" belirlenmesini önermiştir. Cinnah teklifi reddetmiştir. Hintli düşünür A.G. Noorani'ye göre, Cinnah'a kendi nüfuzunu tüketmiştir. (Noorani, 2014: 13-14) Cinnah'a göre, Hindistan, katılımı "hile ve şiddet" yoluyla almıştır. (Schofield, 2003: 61) Bir halk oylamasını gereksiz bulmuştur ve devletlerin çoğunluk nüfusa göre razı gelmek zorunda kalmaları gerektiğini söylemiştir. Cinnah, Keşmir karşılığında Junagadh'ı Hindistan'a katma çağrısı yapmıştır. Bir halk oylaması için, Hindistan askerlerinin ve iktidardaki Şeyh Abdullah'ın görüntüsü altında "ortalama bir Müslümanın Pakistan'a oy verme cesaretine sahip olmayacağını" hissettiğini iddia ederek eş zamanlı ordu istemiştir. Mountbatten, halk oylamasının Birleşmiş Milletler tarafından yürütülebileceğini belirterek karşı geldiğinde Cinnah, işgalin başarılı olacağını ve Pakistan'ın (şüpheli) halk oylamasını kaybedeceği beklentisiyle, Genel Valiler tarafından bunun yürütülmesi gerektiğini belirtmiş ve teklifi reddetmiştir. Mountbatten de kendi anayasal konumu göz önüne alındığında bunun meşru gösterilemeyeceğini belirtmiş ve Hindistan da Cinnah'in Şeyh Abdullah'ı görevden alma talebini kabul etmemiştir. (Raghavan, 2010: 111) Başbakan Nehru ve Liaquat Ali Han Aralık ayında yeniden bir araya gelmiştir ve Nehru, Güvenlik Konseyi üyesi ülkelerin "uluslararası barışın korunmasını tehlikeye sokması muhtemel" konularda dikkat uyandırmasına Birleşmiş Milletler Şartı'nın 35. Maddesi uyarınca izin verilmesi dolayısıyla, bu uzlaşmazlığa atıfta bulunma konusunda Hindistan'ın niyetiyle ilgili Han'ı bilgilendirmiştir. (Schofield, 2003: 67-68)

2.7 BM'nin Arabuluculuk Çabaları

İki hükümetin Keşmir ihtilafını doğrudan müzakerelerle çözme konusunda gösterdiği başarısızlığın ardından, Hindistan hükümeti 01 Ocak 1948'de BM temsilcisi

aracılığıyla durumu BM Şartının 34. ve 35. Maddeleri[16] uyarınca Güvenlik Konseyi'nin dikkatine sunmuştur. (Khan, 2001: 365; Gershman, 2001) Hindistan, Pakistan'ı Keşmir'in isyancılarına "silah ve mühimmat tedariki dâhil olan ancak sadece bunlarla da sınırlı olmayan" yardımda bulunmakla suçlayarak, BM Güvenlik Konseyi'nden yardım istemiştir. (Wolpert, 2010: 23-24; Lamb, 1991: 164; Lamb, 1992; Deora ve Grover ed., 1991: 64; Sumit Ganguly et. al., 2003, bkz.: yuk. not 5, s. 2; Alam, 1982, bkz.: yuk. not 1, s. 63; Ministry of Foreign Affairs, Government of India, 01 Nisan 2003: 2, Çevrimiçi; Kashmir Library, 05 Ocak 1949: Çevrimiçi; The Diplomat, 19 Eylül 2016: Çevrimiçi) Jammu ve Keşmir Yüksek Mahkemesi Hakimi A.S. Annand, kitabında şöyle yazmaktadır: "Hindistan hükümeti, Güvenlik Konseyine Pakistan Hükümeti'nden yapılmasını talep etmesi için şunları istemiştir: (1) askeri ve sivil hükümet personelinin, Jammu ve Keşmir Devleti'nin işgaline yardım etmeye katılmasının önlenmesi; (2) diğer Pakistan vatandaşlarını Jammu ve Keşmir Devleti'ndeki mücadelede yer almaktan vazgeçme çağrısında bulunmak… " (Anand, 1991: 102) Hindistan, nihai katılım konusunun Keşmir halkının isteklerine göre çözüleceğine ne var ki bunun ancak "işgalcilerin" bölgeden çıkarılmasıyla olabileceği vaadinde bulunmaktadır.[17] (Kahn, 1994: 495, 512-13; Farrell, 2003, bkz.: yuk. not 4, s. 299) BMGK'de Pakistan, Keşmir'deki aşiretlere yardımda bulunduğu konusundaki tüm yasadışı eylem iddialarını reddetmiştir. Meselenin başlangıcında Keşmir'deki durumu, esasında Maharaja'nın baskıcı rejimine yönelik bir halk isyanı olarak sunmuştur. (Lamb, 1992) Pakistan da uluslararası anlaşmaların ihlali, devrimin başlatılması, "Pakistan topraklarına çok sayıda saldırı" ve "Pakistan devletinin yıkımı amaçlı... geniş çapta bir soykırım kampanyası" gibi suçlamalarla, 35. Madde uyarınca Hindistan hükümetine karşı suç duyurusunda bulunmuştur. (Alam, 1982, bkz.: yuk. not 1, s. 63) Pakistan, Keşmir'in Hindistan'a katılımının ve Hindistan'ın bölgedeki askeri varlığının geçerliliğine de karşı çıkmıştır. (Kahn, 1994: 495, 513; Ali, 1973) Bu duruma cevap olarak Güvenlik Konseyi, 13 Ağustos 1948'de UNCIP kurmuştur.

[16] BM Şartı - 34. madde: "Güvenlik Konseyi, anlaşmazlığın veya durumun sürekliliğinin uluslararası barışın ve güvenliğin korunmasını tehlikeye sokması muhtemel olup olmadığını belirlemek için, uluslararası sürtüşmeye yol açabilecek veya uyuşmazlığa yol açabilecek herhangi bir ihtilafı ya da durumu araştırabilir." (a. e.) Madde. 35 / 1: "Birleşmiş Milletler'in herhangi bir Üyesi, herhangi bir anlaşmazlığı veya 34. maddede belirtilen herhangi bir durumu Güvenlik Konseyi'nin dikkatine sunabilir." (a. e.)

[17] Hindistan, BM Şartı'nın 35. Maddesi uyarınca şikâyette bulunmuştur ve Pakistan'ın işgalcilere askeri teçhizat, eğitim ve malzeme sağladığını iddia etmiştir.

(Singh, 1995: 10; Alam, 1982, bkz.: yuk. not 1, s. 64; Farrell, 2003, bkz.: yuk. not 4, s. 299) UNCIP ikili bir işleve sahip olmuştur: BM Şartı'nın 34'üncü maddesi uyarınca gerçekleri araştırmak ve zorlukları yumuşatması ve Konsey'in talimatlarını yerine getirmesi için herhangi bir tahkim makamı kullanmak. (Alam, 1982, bkz.: yuk. not. 1, s. 64; Farrell, 2003, bkz.: yuk. not. 4, s. 299; Cheema, Ocak-Haziran 2015: 50) UNCIP, 1948-1949 yılları arasında alt kıtayı üç kez ziyaret ederek Hindistan ve Pakistan için uygun bir çözüm bulmaya çalışmıştır. (Schofield, 2003: 70)

21 Nisan 1947'de, Güvenlik Konseyi, ilerideki 15 yıl boyunca Keşmir anlaşmazlığının uygun bir şekilde çözülmesine ilişkin temel BM duruşunu belirten ikinci bir kararı kabul etmiştir. Karar, Keşmir sorunuyla başa çıkmak için üç aşamalı bir prosedür belirlemiştir; Kısım I, Pakistan'ın Keşmir bölgesini silahsızlandırması çağrısında bulunmuştur; Kısım II, Hindistan'ın askeri varlığının hukuka ve düzenin korunmasına uygun olarak azaltılmasını gerekli kılmıştır; Kısım III ise tarafsız bir BM idaresi nezaretinde Keşmir halkının isteklerini belirleyecek halk oylaması nihai bir çözüm önermiştir. (Sumit Ganguly et. at., 2003, bkz.: yuk. not 5, s. 2; Alam, 1982, bkz.: yuk. not 1, s. 64; Farrell, 2003, bkz.: yuk. not 4, s. 299) BM 47 Nolu Kararı, çözüme yönelik idealist bir yaklaşım ortaya koymuş, ama bu yolun takip edilmesi zorluklar göstermiştir. (Kahn, 1994, bkz.: yuk. not 23, s. 514) Esasında bu Karar, Pakistan'ın birliklerinin erkenden geri çekilmesi ve Hindistan'ın reddettiği bir halk oylaması çağrısı yaparken, Pakistan ise Ulusal Keşmir Konferansı (Ulusal Konferans) kapsamında tarafsız bir halk oylaması yapılmasının imkânsız olacağını düşünmüştür. (Alam, 1982, bkz.: yuk. not 1, s. 64-65; Kahn, 1994, bkz.: yuk. not. 23, s. 514) Karar her iki tarafça da reddedilmiştir. (Alam, 1982, bkz.: yuk. not 1, s. 65) Buna karşılık olarak Pakistan, silahsızlanmaya yönelik bir girişime kalkışmamış, tam tersine aşiretlerin ardındaki düzenli birliklerini mobilize ederek durumu daha da kızıştırmıştır. (Kahn, 1994, bkz.: yuk. not 23, s. 514) UNCIP 07 Temmuz 1948'de Pakistan'a ulaştığında, durumun büyük ölçüde değiştiğini fark etmiştir. (Alam, 1982, bkz.: yuk. not 1, s. 66) Pakistan Dışişleri Bakanı Zafrullah Han, Pakistan askerlerinin 8 Mayıs'tan beri Keşmir'de savaşmakta olduğunu kabul etmiştir. (a. e.: 66) Bunu keşfeden UNCIP, ateşkes sağlama çabalarını, ardından silahsızlanmayı sağlayan ateşkes anlaşmasını imzalamıştır. (a. e.: 66) Bu, Keşmir'de serbest ve tarafsız bir halk

oylaması yapılmasına izin vermiştir. (Pattanaik, 2004: 214; Alam, 1982, bkz.: yuk. not 1, s. 66) Komisyon'un çabalarının sonuçları, Komisyon'un 13 Ağustos 1948 ve 05 Ocak 1949 tarihli kararlarında vücut bulan ve her iki tarafça da kabul edilen anlaşmalar olmuştur. (Alam, 1982, bkz.: yuk. not 1, s. 66) Bunlar iki şekilde uygulanmıştır: Birincisi, 1 Ocak 1949'da gerçekleşen düşmanlıkların sona ermesiyledir. (Alam, 1982, bkz.: yuk. not 1, s. 66; Farrell, 2003, bkz.: yuk. not 4, s. 300; Khan, 1994, bkz.: yuk. not 23, s. 515) İkincisi, Hindistan ve Pakistan askeri komutanları, UNMOGIP tarafından denetlenecek bir ateşkes hakkı konusunda, 22 Temmuz 1949'da imzalanan Karaçi Anlaşması uyarınca mutabakata varmışlardır. (Karachi Agreement, 27 Temmuz 1949: 273, 282; Farrell, 2003, bkz.: yuk. not 4, s. 300; Han, 1994, bkz.: yuk. not 23, s. 515) Komisyon dağılmış ve 1949'dan 1953'e kadar BM temsilcileri tarafından arabuluculuk çabaları sürdürülmüştür. (Farrell, 2003, bkz.: yuk. not 4, s. 300) BM, öncelikle "halk oylamasının amaçlarına yönelik görüşün serbestçe ifade edilmesine" elverişli bir durum yaratmak için "ilerici bir silahsızlanma programı üzerinde uzlaşma" sağlamaya odaklanmıştır. (General A.G.L. McNaughton, Jammu ve Keşmir'e Saygı önerisinde bulunmuştur) (Rajan, 2005)

2.7.1 Dixon Planı

Arabuluculuktaki uluslararası çabalar başarısız olmuştur. Avustralyalı bir hukukçu olan Sir Owen Dixon, anlaşmazlığı değerlendirmek üzere ilk UNRIP olarak atanmıştır. Devlet çapında değil de bölgesel[18] düzeyde bir halk oylaması şeklindeki Dixon'ın önerisi reddedilmiştir. (Snedden, 2005: 64-86; Dixon Plan ile ilgili ayrıntılar için bkz.: Qazi, Insights: Kashmir, 15 Şubat 2015: Çevrimiçi) Dixon'a göre, Pakistan, bu öneriyi "açık sözlülükle reddetmiştir". Pakistan liderliği, halk oylamasının tüm devlet içinde ya da dini çizgileri temel alarak bölünerek yapılması gerektiğine inanmaktadır.

[18] Dixon Mayıs 1950'de alt kıtaya gelmiş ve Keşmir'i ziyaret ettikten sonra Hindistan ile Pakistan arasında bir zirve önermiştir. Zirve beş gün sürmüştür, sonunda Dixon eyalet çapında bir referandumun imkânsız olduğunu ilan etmiştir. Nehru daha sonra bir bölünme referandmu planı önermiştir: Jammu ve Ladakh Hindistan'a, Azad Keşmir ve Kuzey Bölgeleri Pakistan'a gidecekti ve Keşmir Vadisi'nde bir referandum düzenlenecekti. Dixon bugüne kadar kendi ismini taşıyan planı uygun bulmuştur. (Raghavan, 2010: 188-189) Dixon, Jammu ve Ladakh'taki insanların açıkça Hindistan'ın lehine olduğu konusunda hemfikir olmuştur; Aynı şekilde, Azad Keşmir ve Kuzey Bölgeleri dâhilinde olanlar da açıkça Pakistan'ın bir parçası olmak istemiştir. Bu, Keşmir Vadisi'ni ve belirsiz siyasi arazideki Muzaffarabad'ın çevresinde "belki de bitişik bir ülke" bırakmıştır.

(Snedden, 2005: 64-86) Dixon ayrıca, yüksek ruhlu insanlar olmayan Keşmirilerin korku veya uygunsuz etkiler altında oy kullanabileceği konusunda endişeliydi. (Snedden, 2005: 75) Pakistan'ın itirazlarını takiben, halkın oylaması sırasında Şeyh Abdullah yönetiminin "komisyonda" (hükümsüz olarak) tutulmasını önermiştir. Bu Hindistan için kabul edilebilir görülmemiştir. Bu noktada, Dixon yumuşaklığını kaybetmiş ve görevindeki başarısızlığını ilan etmiştir. (Raghavan, 2010: 188-189) Dixon'ın erken gelen çekilmesi eleştirilmiştir, ancak muhtemelen Dixon da anlaşmazlığı çözmeye ne kadar yaklaştığının farkına varmamıştır. (Noorani, Frontline, 12 Ekim 2012: Çevrimiçi)

Bir yıl sonra, Dixon'ın yerini Amerikalı diplomat Frank Graham almıştır. 23 Aralık 1952'de UNSC, askeri varlıkların iki tarafça da azaltılmasını önermiş, bu öneri Pakistan tarafından kabul ve Hindistan tarafından da reddedilmiştir. Graham'ın 14 Şubat 1953 tarihli önerisi, bir çözüm bulmak için yapılan ve her iki tarafın da reddettiği son önemli UNRIP çabası olmuştur. (Koithara, 2004, bkz.: yuk. not 7, s. 36) Arabuluculuk girişimleri, iç ve dış siyasi ve toplumsal gelişmeler Hindistan'ı halk oylaması düşüncesinden uzaklaştırırken, halk oylaması için en uygun koşulları yaratmaya odaklanmıştır. Hindistan otoritesinin halk oylamasına duyduğu giderek artan düşmanlığının temelleri, "devletin fiili olarak bölünmesi, soğuk savaş, devletin Sovyetler Birliği ve Çin'e yakınlığı, Birleşmiş Milletlerin arabuluculukta başarısızlığı, Jammu ve Keşmir'deki siyasal gelişmeler ve Hindistan'ın bu toprakları kontrol altında tutmaya kararlılığı" gibi faktörleri içermektedir. (Khan, 1994, bkz.: yuk. not 23, s. 516)

1960'larda BM halk oylaması yapmak için gerekli koşulları yaratmada başarısız olmuş ve Keşmir meselesi BM Güvenlik Konseyi radarından çıkarak, Soğuk Savaş'ın ısrarcı talepleri ile yeri doldurulmuştur.[19] (Khan, 1994, bkz.: yuk. not 23, s. 520) İronik olarak, Hindistan'ın isteksizliği ve samimiyetsizliği nedeniyle, UNSC'nin kararlarının uygulanması hala yerine getirilmemiştir. (Schofeld, Ağustos 2000: xvii) Keşmir sorununun uluslararası gözetimi ile hüsrana uğrayan Pakistan, bir kez daha Keşmir halkını Hint işgaline karşı büyük bir ayaklanmaya teşvik etmeye çalışarak çatışmanın

[19] ABD ile Sovyetler Birliği arasında artan gerilimler nedeniyle Güvenlik Konseyi, Keşmir konusunda uluslararası fikir birliği sağlayamamıştır.

askeri yolla çözümüne kalkışmıştır. (Khan, 1994, bkz.: yuk. not 23, s. 521) Ayaklanma hafif kalmış ve Pakistan ateşkesi ihlal ettiğinde, Hindistan birlikleri Pakistan'a girerek karşılık vermiş ve Pakistan'ın büyük şehirlerini işgal tehdidinde bulunmuştur. (a. e.) 1965'te ve 1971'de Keşmir ile ilgili tartışmalar büyük çaplı çatışmaya evrilmiş ve ateşkes hattındaki ufak bazı düzeltmelerle sonuçlanmıştır. (Prescott, 1987: 61; Desmond, Time, 31 Temmuz 1989: 26: Çevrimiçi) Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi, bu kez halk oylaması konusunu arkaya atarak ve önceliği silahlı çatışmanın başlatılması evvelindeki askeri pozisyonlara her iki ülkenin de dönmesi talebiyle müdahale etmiştir. (Khan, 1994, bkz.: yuk. not 23, s. 521) Ateşkes çağrısında bulunan BM kararları, çatışmaya aracılık için dâhil olmayı önermemiş, ancak iki hükümeti de "BM Şartı'nın 33. maddesinde belirtilen müzakere ve arabuluculuk gibi barışçıl yollardan yararlanma" çağrısında bulunmuştur. (a. e.) Sovyetler Birliği, Hindistan ve Pakistan arasındaki Keşmir'e ilişkin ikinci savaşı sona erdiren ateşkes anlaşmasına arabulucu olarak kabul edilmiştir. Sonuç Taşkent Bildirisi çatışmanın istikrarlı bir çözümü noktasında değilse de şu nedenlerden dolayı önemlidir: (1) devletin fiili bölünmesini açıkça onaylamıştır; (2) askeri olaylardan önceki pozisyonlara ordu geri dönmüştür ve (3) uluslar zarar verici propagandadan caydırılarak gerginlikleri azaltmaya söz vermiş ve gelecekte ortaya çıkacak tüm endişe verici konularda görüşme yapmak konusunda anlaşmışlardır.[20] (Khan, 1994, bkz.: yuk. not 23, s. 522; Farrell, 2003, bkz.: yuk. not 4, s. 304) Saltoro Range'de Siaçin Buzulunu ele geçirmek için Hint ve Pakistanlı askerler arasında mücadele bugüne kadar devam etmektedir. (Desmond, 1989, bkz.: yuk. not 47, s. 26) Hindistan Pakistan'ın önce geri çekilmesi gerektiğine ve Pakistan da Hindistan'ın sonrasında geri çekilmesine dair hiçbir garanti olmadığına yönelik açıklamalarda bulundu ve sonunda hiçbir geri çekilme gerçekleştirilmedi. (Varshney, 1992: 212) İki ülke arasında silahsızlanma süreci konusunda anlaşma sağlanamamıştır. Ayrıca, Keşmir ile ilgili gerginliklerin, her iki

[20] Devletin defacto bölünmesinin tanınmasının önemi, hattın, Pakistan'ın Hindistan'la olan uluslararası sınırı ile aynı şekilde ele alınmasıydı, bu nedenle bazıları, ateşkes hattına daha fazla yasal önem tanıdığını iddia etmektedir.

tarafın da nükleer güçlere sahip olduğu, duyulmadık ve tam ölçekli bir savaşa Hindistan ve Pakistan'ı sürükleyebileceği korkusu sürmektedir.[21]

Soğuk Savaş tarihçisi Robert J. McMahon, Amerikan yetkililerinin, halk oylamasından kaçınmak için Hindistan'ın farklı UNCIP ateşkes tekliflerini çeşitli şüpheli yasal tekniklerle reddetmesi nedeniyle, Hindistan'ı giderek daha fazla kınandıklarını iddia etmektedir. Ayrıca, Müslüman çoğunluğun Pakistan'a katılımının "en muhtemel sonuç" olacağı ve halk oylamasına gitmeyi ertelemenin Hindistan'ın kendi çıkarlarına hizmet edeceği gibi nedenlerden dolayı da "haklı" olduklarını söylemektedir. (McMahon, 01 Haziran 2010: 34) Güvenlik Konseyi, doğrudan veya dolaylı olarak Keşmir anlaşmazlığıyla ilgili olarak 18 karar almıştır. Bütün bu kararlar, Jammu ve Keşmir'in nihai tavrının BM denetimli halk oylamasında ortaya konulan istekle uygun olması gerektiği yönündedir. En son karar 1998 yılında kabul edilen 1717 Sayılı karardır. (Hussain, 2014: 4) Pakistan, Keşmir anlaşmazlığını tüm yollarla çözmeye çalışmıştır - silah gücüyle, diplomasiyle ve uluslararası propagandayla. Askeri güçler başarılı olamamışlardır ve bunların maliyeti de tüm uluslararası muhtemel izolasyonun yanı sıra Cihadist uluslararası tecrit güçlerinin geri tepmesi ve aynı zamanda da nükleer savaş riskine yol açması dolayısıyla artmıştır. (a. e.: 5) 1966'dan sonra Keşmir anlaşmazlığı konusunda BM aktif bir rol oynamadıysa da Keşmir konusunu canlı tutmuştur. 19 Nisan 1967'de, Pakistan'a iki günlük bir ziyareti sırasında, UJN Genel Sekreteri U. Thant, Keşmir konusunda UNSC'nın ele geçirildiğini ve bu konudaki bir çözüme yönelik aksiyonun bu nedenle gerçekleşmediğini söylemiştir. Hindistan Başbakanı Lal Bahadur Shastri ve Pakistan Başbakanı Ayub Han tarafından Sovyet Başbakanı Aleksei Kosygin aracılığıyla müzakere edilen ve 1965 savaşı sonrasında Ocak 1966'da imzalanan Taşkent Anlaşması, Keşmir ile ilgili statükoyu ve mevcut kontrol hattının arkasındaki birliklerin geri çekilmesini onaylamıştır. Hindistan ile Pakistan arasındaki 1971'deki üçüncü savaş sırasında ise Keşmir ikincil bir rol oynamıştır. (Kreutzman, 2008)

[21] Spector, "Hindistan-Pakistan Savaşı: nükleer olabilir," NYT, 07 Haziran 1990, Kısım A, a23, 2. Sütun. Her iki devletin de henüz nükleer silah kullandığı düşünülmese de, her ikisi de bunu haftalar içinde yapabilecektir. Militan Hindu B.J.P Parti lideri - Başbakan V.P. Singh'in Hindistan'daki parlamento koalisyonu, örneğin, savaş gelirse "Pakistan'ın sona ereceğini" ilan etmiştir. Buna karşın, 1960'ların sonlarında Çin ve Sovyet güçleri arasındaki düşmanlıklar - aslında iki nükleer devlet uzak bir sınır bölgesinin kontrolü için çatışmalarla sınırlıdır. (a. e.)

Mart 2001'de Hindistan ve Pakistan ziyareti sırasında Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri Kofi Annan, Keşmir kararlarının sadece danışman önerileri niteliğinde olduğunu ve bunları UNSC tarafından zorlanabilir nitelikteki VII. Bölüm altındaki Irak ve Doğu Timor kararlarıyla karşılaştırmanın elma ile armudun karşılaştırması şekline dönüşeceğini söylemiştir. (Sengupta, Rediff, 26 Haziran 2004: Çevrimiçi; BBC News, 16 Mart 2001: Çevrimiçi; The Hindu (Chennai, Hindistan), 10 Mart 2001: Çevrimiçi) 2003 yılında Pakistan Devlet Başkanı Pervez Müşerref, Pakistan'ın BM kararları haricinde alternatif ikili seçenekleri de düşünmeye istekli olduğunu söylemiştir. (The Hindu (Chennai, Hindistan), 19 Aralık 2003: Çevrimiçi; The Times of India, 17 Kasım 2012: Çevrimiçi; Reddy, 06-19 Kasım 2004: Çevrimiçi) 13 Ağustos 1948'de, BM Güvenlik Konseyi üç kısımdan oluşan bir karar almıştır: ateşkes, Keşmir'in geleceğine referandumda karar verilirken Pakistan birliklerinin geri çekilmesi ve Hindistan birliklerinin geri çekilmesi. "Kararın ilk kısmı hariç, bir dizi birbirini izleyen karara rağmen, diğer hükümlerinde bir gelişme olmamıştır." (Suri ve Chandran, 2008: 94) O zamandan beri, Hindistan ve Pakistan bu çatışmada herhangi bir önemli değişiklik olmaksızın kilitlenmişlerdir.

2.8 1962 Sino-Hindistan Savaşı

Çin Halk Cumhuriyeti ile Hindistan arasındaki Sino-Hindistan savaşı, her ikisinin de iddia ettiği bir bölgeye yönelik olarak 1962'de gerçekleşmiştir. Hindistan savaşta yenilmiş ve Çin'in Aksai Çin isimli bölgeyi ilhakıyla sonuçlanmıştır, hâlihazırda da aynı durum devam etmektedir. Daha küçük bir alan olan Trans-Karakoram da - her ne kadar Çin tarafındaki toprak alanının bir kısmı Hindistan tarafından Keşmir'in bir parçası olarak iddia edilse de - Çin ile Pakistan arasındaki Kontrol Hattı LOC olarak sınırda belirlenmiştir. Hindistan'ı Çin'den ayıran çizginin adı "Asıl Kontrol Hattı" olarak adlandırılmıştır. (Easen, CNN, 24 Mayıs 2002: Çevrimiçi) 1962'deki Sino-Hindistan savaşı sırasında, Pakistan Dışişleri Bakanı Zulfikar Ali Butto, Çin-Pakistan dostluğunu pekiştirmiştir ve o dönemden sonra "Sino-Pakistan dostluğu Pakistan'ın dış politikasının temel taşı olmuştur". (Wolpert, 2010: 31) Çin ile Pakistan arasındaki dostluk, Keşmir bölgesinde bulunan kuzeydeki toprak sınırı olan Gilgit ve Baltistan konusunda anlaştıklarında daha da konsolide olmuştur. (Gupta ve Bansal, 2007: 46) 02

Mart 1963 tarihinde Sino-Pakistan Sınır Sözleşmesi, Çin Dışişleri Bakanı Chen Yi ve Pakistan Dışişleri Bakanı Butto tarafından Pekin'de imzalanmıştır. (a. e.: 46) Bu anlaşmada Pakistan, Keşmir Devleti'nin 2000 mil karesini Çin'e bırakmıştır (Wolpert, 2010: 31) ve Çin de Pakistan'a 750 mil kare vermiştir (Gupta ve Bansal, 2007: 48) ve böylece iki ülke de Keşmir'in kuzeydeki sınırların nerede çizilmesi gerektiği konusunda hemfikir olmuşlardır. Buna rağmen, Hindistan bu sınırları kabul etmemiş ve BMGK'nde karşı çıkarak bunun yasadışı olduğunu ilan etmiştir. (Wolpert, 2010: 31) Bu durum Pakistan ile Hindistan arasındaki bazı görüşmelerin yolunu açmıştır, ancak "'ters propaganda' 'yapmayı kesme anlaşması" dışında hiçbir anlaşmaya varılamamıştır. (a. e.: 31)

2.9 1965 İndo-Pak Savaşı

1965'in başında Pakistan ABD'den yeni M48 Patton tankları almıştır ve Pakistan Dışişleri Bakanı Butto, "Nehru'nun 1964'teki ölümünün Pakistan'ın için devletin 'geri almasını' kolaylaştıracağını açıklayarak Keşmir'in kurtarılmasını önermiştir."[22] (a. e.: 32) Hindistan ile Pakistan arasındaki çatışma, 1965 yılının Nisan ayında Gujarat bölgesindeki tartışmalı Kutch Rann topraklarındaki sınırda iki tarafın da çarpışmasıyla yeniden alevlenmiştir. Bu, iki komşu arasındaki ikinci savaşın başlangıcıydı. Çatışmalar, 1965 yılının Ağustos ayında, BM gözlemcilerinin Pakistan ordusunun ateşkes hattını aşıp Hindistan tarafından kontrol edilen Keşmir topraklarına geçtiğini bildirmeleriyle daha da şiddetlenmiştir. (a. e.: 32-33) 06 Eylül 1965'te Hindistan da uluslararası sınırı aşarak Pakistan topraklarındaki Lahor'a girmiştir.[23] (a. e.: 33) 20 Eylül 1965'te BM Güvenlik Konseyi, 05 Ağustos 1965'ten önce alınan sınır bölgelerine geri çekilme ve ateşkes talep ederek ve tüm devletlerin kötüleşen durumdan çıkması çağrısında bulunarak 211 Sayılı Kararı kabul etmiştir. (UN Security Council 1965) Ek olarak, "Soğuk Savaş sırasında nadiren görülen bir süper güç birliği ile Washington ve Moskova tarafından Hindistan ve Pakistan'a ortak silah ambargosu dayatılmıştır." (Sidhu, 2006: 173) Birleşmiş Milletler Kararı ve silah ambargosunun sonucunda, 21 Eylül'de Hindistan, 22 Eylül'de ise Pakistan ateşkesi kabul etmiştir.

[22] Pakistanlı liderlerin Hindistan liderliği hakkındaki algıları için bkz.: Gauhar, The Nation, 05 Eylül 1999: Çevrimiçi.
[23] 1965 Hint-Pakistan savaşının tanımı ve analizi için Ganguly, 1994'e bkz.

(US Department of State) Bu, Keşmir çatışmasının çözüldüğü anlamına gelmemekle birlikte en azından savaş sona ermiştir. Ocak 1966'da gerçekleşen bir sonraki Taşkent müzakerelerinde SSCB, hem Pakistan hem de Hindistan tarafından üçüncü taraf bir arabulucu olarak kabul edilmiştir. (Sidhu, 2006: 173) 10 Ocak 1966 tarihinde Pakistan Cumhurbaşkanı Ayub Han ve Hindistan Başbakanı Lal Bahadur Shastri, 1965 Ağustos ayına kadar yürürlükte olan sınırlara çekilmeyi ve diplomatik ve ekonomik ilişkileri yeniden tesis etmeyi kabul etmiştir. Ertesi günü ise Lal Shastri Bahadaur kalp krizinden hayatını kaybetmiştir. (Wolpert, 2010: 34)

2.10 1971 İndo-Pakistan Savaşı ve Simla Anlaşması

Hindistan ile Pakistan arasındaki 1971 Savaşı, Pakistan açısından bir kayba ve Doğu Pakistan'da bir askeri teslime neden olmuştur. Savaşın bir sonucu olarak Bangladeş, Hindistan'ın desteğiyle bağımsız bir devlet ve Güney Asya'da net bir bölgesel güç olarak ortaya çıkmıştır. (Schofield, 2003: 117; Gershman, 2001; Ganguly, Ağustos 1999: 60) Savaşın ardından Simla'da yapılan ikili bir zirvede Hindistan, Güney Asya'da barışı desteklemiştir. (Dixit, 2003: 228-229; Ganguly, 1999: 60-63) 02 Temmuz 1972'de Indira Gandhi ve Butto, Simla Anlaşmasını imzalamıştır. Güç kullanmadan Keşmir çatışmasını çözme konusunda anlaşmışlardır. (Ganguly, 1999: 163, Farrell, 2003, bkz.: yuk. not 4, s. 304, Ministry of Foreign Affairs, Government of India, 01 Nisan 2003: 5, Çevrimiçi) Ayrıca, anlaşmazlıklar sadece barışçıl yollarla değil aynı zamanda iki taraflı olarak da çözülecekti. (Ganguly, 1999: 176-77; Yansheng ve Jiali, 1996: 25; Hindistan ve Pakistan müzakereler yoluyla ikili anlaşmalar yapmayı kabul etmiştir. Bkz.: Banks, ed., 1990: 1025) Indira Gandhi'nin Keşmir'in uluslararası bir sınırı olarak kabul ettiği "bölgeyi bölen Kontrol Çizgisine (LOC) saygı duyma konusunda anlaştılar." (Ataöv'den akt. Simla Anlaşması, 2001: 219-220; Freedom House, 2009: Çevrimiçi) Ancak, Pakistan bu konuda hemfikir değildi. (Wolpert, 2010: 47) Yine de Butto, Hindistan'dan Keşmir olayını uluslararası forumlardan uzak tutacağı sözünü aldı. (Paul, 2013: 226) Simla Anlaşması, Hindistan ve Pakistan "arasındaki resmi ilişkilerin yenilenmesinin temeli". (Indurthy ve Haque, 2010: 12) Dolayısıyla Hindistan ve Pakistan, "BMGK ya da bir dış gücün rol oynamasına son vermişlerdir." (a. e.: 12) Pakistan için üçüncü savaş bir felaketti.

Geçmiştekinin yalnızca yarısı kadardı ve "alt kıtanın Müslümanları için bir yuva olduğu anlayışı ağır bir şekilde baltalanmıştır." (Ganguly, 1999: 177)

Buna göre, Simla Anlaşması, Hindistan ve Pakistan tarafından formüle edilmiş ve imzalanmıştır, bu sayede ülkelerin ikili görüşmeler yoluyla farklılıklarını barışçıl yollarla gidermeye ve Kontrol Hattını bu şekilde sürdürmeye karar vermişlerdir. Çok taraflı müzakereler dışlanmamakla birlikte her iki tarafın da bu anlaşmalar üzerinde hemfikir olmaları şartı koyulmuştur. (Cohen, 2002: 32-60) Hindistan'a göre, bu BM veya diğer çok taraflı müzakerelere son verilmesi anlamına gelmekteydi. Ancak, Pakistan, antlaşmadaki "BM Şartı" atfı ile kastedilen ifadeyi tekrar açıklamış ve yine BM, Amerika Birleşik Devletleri, Birleşik Krallık ve çoğu Batılı hükümetin Hindistan'ın yorumuyla benzeştiğini iddia etmiştir. (Vaughan Lowe et. al., ed., 2008: 340; Cheema, 2009: 47; Schaffer, 2009: 122-123; Cohen, 2002: 32-60; Kux, 1993: 434; Lyon, 2008: 166) Simla Anlaşması sona erdi Hindistan kontrollü Keşmir ve Pakistan kontrollü Keşmir arasındaki Kontrol Hattını kurmuş ve savaş durumunu sona erdirmiştir. (Johnson, 2005; CNN, 29 Mart 2017: Çevrimiçi) Anlaşma, iki tarafın da sürdürülebilir barışı sağlamak için tekrar görüşeceğini belirtti. (Guha, 2008, Bölüm 20, s. VII) Hint-Pakistan ihtilafına son vermek için tasarlanan Simla Anlaşması, Keşmir'de uzun vadeli barışı getirmede başarısız olmuştur. (Johnson, 2005) Simla Anlaşması, Keşmir sorunu için yasal anlamdaki istikrarlı çatışma çözme metotlarından en yeni olanını temsil etmektedir.

2.11 1999 Kargil Krizi

Çatışma, hem Hindistan hem de Pakistan'ın nükleer silah testlerini başarıyla gerçekleştirerek kendilerini nükleer güç olarak ilan ettikleri 1998'de daha da kırılgan bir aşamaya gelmiştir. (Ganguly, 2001: 101; Ataöv, 2001: 155, 157; Khan, 2001: 361) Amerikan nükleer silahların yayılmasını önleme toplulukları, Hindistan ve Pakistan nükleer testlerinin Keşmir bölgesini savaşa daha yatkın hale getirdiğini açıklamışlardır. (Ganguly, 2001: 108) Olumlu bir rahatlama (détente) sinyali olarak, her iki devletin de başbakanları Şubat 1999'da Lahor'da barış görüşmeleri başlatmışlardır. Ancak, 1999'da, Hindistan ve Pakistan arasındaki Kargil Savaşı olarak bilinen dördüncü savaş başladığında tüm umutlar ortadan kaybolmuştur. (Patterson

ed., Ağustos 2013; Ataöv, 2001: 208-209; Bose, 1999: 150) Kargil savaşı, Nisan ve Haziran 1999 arasında Hindistan ile Pakistan'ın Keşmir'de LOC boyunca başlattığı başka bir savaştır. 1999 ilkbaharında, Pakistan Kuzey Işık Piyade'den taburlarını geçirerek ve Kashmirli isyancılar LOC'u geçerek üç noktaya sızmıştır: Batalik, Dras ve Kargil. (Ganguly, 2001: 114; BBC News, 08 Ağustos 2007: Çevrimiçi) Bunlar, uzak fakat stratejik açıdan önemli üç pozisyondur. (Ganguly, 2006: 47) Hindistan ordusu ve istihbarat yetkilileri, kar nedeniyle önceki kış bazı kışlaları boşalttıklarından, bu zorlayıcı arazide izinsiz bir giriş beklememişlerdir. (Ganguly, 2001: 114) Ancak, Mayıs 1999'un son haftasına gelindiğinde, Hint ordusu bu Keşmir isyancı gruplarının ve Pakistan ordusunun LOC boyunca 70 konumu işgal ettiğini fark etmiştir. Dahası, işgalciler Kargil'den Leh'e giden yol üzerindeki çok sayıda stratejik noktayı işgal etmişlerdir ve Keşmir'in kuzey kesimlerini devletin geri kalanından kesebilecek konumda olmuşlardır. Örgütsel, lojistik ve topografik sınırlamalar, Hint askeri operasyonlarını karada kısıtlamıştır. (Ganguly, 2001: 116-17) Hindistan'ın, dünyadaki dördüncü en büyük hava gücü olan Hava Kuvvetlerini (Lambeth, 2012: 289) hem insan hem de maddi anlamda son derece ağır sonuçları olduğu kanıtlanan (487 kişinin ölmesi ve 1000 kişinin de yaralanması nedeniyle) "Vijay" operasyonu aracılığıyla kullanmasının nedeni de budur. (Ganguly, 2001: 117) "Pakistan Hindistan ile ilan edilmemiş bir savaşı kışkırtmış" iken Hindistan hiçbir zaman Pakistan'a karşı savaş ilan etmemiştir. (Ganguly, 2006: 46) Haziran ayı başında, Hindistan Dışişleri Bakanı Jaswant Singh, yalnızca Kargil sorunuyla ilgili kriz için diplomatik çözümler üstlenmeye istekli olduğunu göstermiştir. Ancak, iki başbakan arasındaki görüşmeler oldukça başarısız olmuştur. Haziran ortasında Hint ordusu, Hindistan için Pakistan'ın iki önemli stratejik noktası olan ve 1984'ten bu yana Hindistan ve Pakistan arasında mücadele konusu olan Batalik ve Dras'ta kontrolünü yeniden kurmayı başarmıştır. (Ganguly, 2001: 118; Ali, 19 Nisan 2001: 18-27; Nanda, 1999)

Konuyla ilgili geniş bir literatürün ortaya çıkmasına rağmen, Kargil'deki Kontrol Hattını aşan Pakistan işgallerinin altında yatan gerçek motivasyonlar hala tartışmaya açıktır.[24] Açıklamaların çoğu Pakistan'ın Keşmir konusunda uluslararası ilgiyi yeniden

[24] Kargil krizinin kaynağı ve ilham olan konular hakkında Pakistan literatüründe yetersizlik vardır. Müşerref, Kargil istilasının başlıca hedeflerinin, Hindistan'da istilalarını önlemek için Kontrol Hattı

çekmekle kendini motive ettiğini söylemektedir.[25] Pakistan ordusu, başarılı olması halinde Hindistan'ın tartışmalı Siaçin Buzulu'na giden ana tedarik rotasını durdurabilecek olan "oldu-bitti" stratejisi ile de ilgilenmiştir.[26] Pakistan'ın eski Cumhurbaşkanı ve askeri generali Pervez Müşerref şöyle yazmaktadır: "Kargil çatışmasını anlamaya çalışmak için şu vurgulanmalıdır ki Kargil tek bir defalık operasyon değil, Hindistan ve Pakistan'ın ulaşılamaz ve karla kaplı Kuzey Bölgelerinde bulunan Kontrol Hattı boyunca taktiksel düzeydeki atak ve karşı atakların en sonuncusuydu. Hindistan, varlığımızın zayıf (ve tam tersi) olduğunu hissettiği bir lokasyonu ele geçirmiş olacaktı. Siaçin'i işgal etmeyi böylece başardılar. Keşmirli özgürlük savaşçısı mücahitleri, Hint ordusunun kış nedeniyle ayrıldığı Kargil tepelerini işte bu şekilde işgal etti." (Musharraf, 2008: 87) Kargil çatışmasındaki savaş ölülerinin sayısı 1000'den fazladır ve dolayısıyla standart sosyal bilimdeki savaş tanımına uymaktadır.[27] (bkz.: Singer ve Small, 1972; Ghosn ve Palmer, t.y.: 3; Savaş ölüm tahminleri için bkz.: Kargil Review Committee, 1999: 23, 98; Singh, 2001: 101-103; Bose, 1999: 150; Kronstadt, 2000: 5)

Kargil Savaşı sırasında, Pakistan devletinin tutumunu yalnızca birkaç ülke desteklemiştir. Kargil dünya gündemine girerken, BM ve ABD müdahalesi de kaçınılmaz olmuştur. Rusya Hindistan'a destek verirken, Çin ihtiyatlı bir şekilde tarafsız kalmıştır; Navaz Şerif'in Çin'deki ziyareti sırasında dahi, Çin Dışişleri Bakanlığı, LOC'a saygı duymaları ve Keşmir çatışması konusunda çözümler bulması için her iki devleti "ısrarlı bir şekilde saygı" duymaları konusunda uyarmıştır. (Bose, 1999: 150; The Economist, 2008: Çevrimiçi) Haziran ayının son haftasında ABD, birlikleri çekmek için Pakistan Başbakanı Navaz Şerif ile konuşarak arabuluculuk yapmaya başlamıştır, ancak çatışma Temmuz ayı başlarında da devam etmiştir. (Ganguly, 2001: 118) 04 Temmuz 1999'da Washington'da Keşmir ve Kargil kriziyle

---

boyunca mevcut boşlukları kapatmak olduğunu iddia etmiştir; Malik, 2006; Singh, 2001; Verma, 2002; Çatışmanın çeşitli yönleri için bkz.: Singh, 1999; Hindistan'ın Hindistan'daki istihbarat yetersizliği ve savaşın ardından gerçekleşen resmi açıklaması için bkz.: Kargil Review Committee, 2000.

[25] Kargil operasyonunu başlatma konusunda Pakistan askeri ve siyasi motivasyonlarının net bir özeti için bkz.: Sengupta, Ekim 1999: 42-46.

[26] "Oldu-bitti" stratejisi kavramının bir tartışması için bkz.: George ve Smoke, 1974; Siaçin Buzulu anlaşmazlığına dair Hintli bir perspektif için bkz.: Verma, Ağustos 2007; Pakistan perspektifi için bkz.: Niazi, 1999.

[27] Kargil çatışması hakkında ayrıntılı tartışmalar için bkz.: Kargil Review Committee, 1999; Singh, 1999; Bammi, 2002; Krishna, 2001: 77-138.

ilgili Clinton-Navaz Şerif toplantısı yapılmış ve Clinton, Hindistan-Pakistan'ı Keşmir'deki kırılgan LOC'u yeniden düzenlemek için somut adımlar atmaya çağırmıştır. (Ganguly, 2006: 53) Clinton ve Şerif ortak bir bildirisinde, "1972 Hindistan-Pakistan Simla Anlaşması'na uygun olarak kontrol hattının restorasyonu için somut adımlar atılacağı" belirtilmiştir. (Bose, 1999: 152) ABD ve uluslararası toplum Pakistan'ı savaşı kışkırttığı için kınamıştır. Clinton, Navaz Şerif'e "sınırların kanla yeniden çizilemeyeceğini" (Ganguly, 2006: 53) ve ABD'nin bundan sonra yalnızca Hindistan'ı destekleyeceğini söylemiştir. (Ganguly, 2006: 48) O sırada, iki ülkenin de ordusu ve militanları Hindistan Keşmirinin dağlarını terk etmiş ve her iki ülke de Kargil çatışmasında zafer kazandıklarını iddia etmiştir. (Talbot, 2004: 39) Kargil Savaşı'ndan bu yana ilan edilmiş bir savaş olmamakla birlikte iki ülke de hala çatışma halini devam ettirmektedir. (Mukherjee, 2014: 44)

2.12 Kargil Savaşı ve 11 Eylül Sonrası Keşmir Çatışması

1999'da (her ikisi de yeni nükleer güç ilan etmiş olan) Hindistan ve Pakistan, Kargil kentinde Kontrol Hattını istilacıların geçmesi sonrası, Keşmir'de kısıtlı bir sınır çatışmasında çarpışmıştır. (CNN, 29 Mart 2017: Çevrimiçi) Ateşkes yürürlüğe girebilmiş ve daha büyük bir kriz öncelikle ABD Başkanı Bill Clinton'ın kişisel çabaları nedeniyle önlenebilmiştir. Bununla birlikte, Başkan Clinton'ın "nükleer parlama noktası ve dünyadaki en tehlikeli yer" olarak tarif ettiği bölgedeki bu çatışma ile Keşmir Uyuşmazlığı için erken bir çözümün gerekliliği bir kez daha gündeme gelmiştir. (Karp ve Burkins, 17 Mart 2000; Shaffer, 2009: 153)

ABD'deki 11 Eylül terör saldırıları sonrasında Pakistan ile Hindistan arasındaki ilişkiler daha da kötüleşmiştir. (Indurthy, İlkbahar, 2005: 44) Terörizme karşı büyüyen ABD / küresel algılarını kendi lehine sömürmeye çabalayan Hindistan, Pakistan'ın Keşmir'de devam etmekte olan isyanı desteklediği iddiasına karşı kendisini kötü niyetli propaganda kampanyasına dahil etmiştir. Hatta Hindistan, Afganistan'da ABD'nin saldırı operasyonlarına benzer bir şekilde, Pakistan topraklarında militanların "sıcak takibini" yapmakla Pakistan'ı açıktan tehdit etmeye başlamıştır. (Haqqani, 2004: 49) Hindistan'ın Pakistan merkezli Keşmirli aktivist gruplarla hemen bağlantısı olduğu 12 Aralık 2001'de Yeni Delhi'deki Hindistan Parlamentosuna

gerçekleşen ve Hindistan'ın ısrarla Keşmir'deki Pakistanlı militan gruplarla bağlantılandırdığı terörist saldırı ise bu kötü niyetli atmosferi daha da kızıştırmıştır. (Wirsing, 2003: 120-121) Sonuç olarak bu durum, ABD ve diğer büyük güçlerin artan baskısıyla yatıştırılmıştır. Bu olay, Pakistan'ın Keşmir halkının haklı sebeplerine verdiği manevi ve diplomatik desteği nedeniyle siyasi-askeri olarak baskı altına alınması için Hindistan'a bir savaş nedeni sağlamıştır ve tehlikeli nükleer mukabil kuvvet ile sonuçlanan bir yıllık geniş çaplı askeri gerginliğe yol açmıştır. (Chaudhury, Ağustos 2009: 62; Chari, Cheema ve Cohen, 2007: 2; Shaffer, 2009: 176-177) Operasyonel bir konuşlanma durumunda buradaki kuvvetlerin uzun süreli kalmasının ortaya çıkardığı muazzam maliyet ve Hindistan'ın iki nükleer güç arasındaki bir savaşın karşılıklı olarak oldukça yıkıcı olacağını ve bunun da kendi siyasi ve askeri hedeflerine ulaşmasına hiç yardım etmeyeceği gerçeğini hesaba katması gibi etkenler de gerilimin düşmesine neden olmuştur. (Chari, Cheema ve Cohen, 2007: 160) Bu uzak durma hali, Keşmir Uyuşmazlığının erkenden çözümünün önemini vurgularken, aynı zamanda Pakistan'ın Taliban ve diğer yabancı militanların (KALICI ÖZGÜRLÜK Operasyonu ertesinde Afganistan'dan kaçan) sığınma, toparlanma ve yeniden örgütlenme için şartların oldukça ağır olduğu FATA bölgesine girişlerini engellemek için batı sınırlarını etkin olarak kapatma çabalarını da ciddi şekilde azaltmıştır. Kaçınılmaz olarak gerçekleşen bu olayının olumsuz etkileri, ABD liderliğindeki koalisyonun yanı sıra Pakistan'ın terörle mücadeledeki çabalarını da olumsuz etkilemiş ve şu anki yaşanan karmaşık duruma yol açmıştır. (Brown, 30 Kasım 2008: Çevrimiçi)

2.13 Keşmir Çatışmasının Doğası

2.13.1 Toprak (Teritoryal) Boyut

Hindistan ve Pakistan arasındaki çatışma, toprak nedeniyle çözülmemiş meseleleri içermektedir. (Yadav, 1996; Villaseñor, RESET, 01 Temmuz 2012: Çevrimiçi; Saxena, South Asia News Review, 30 Mayıs 2015: Çevrimiçi) Keşmir nedeniyle yaşanan Hindistan-Pakistan savaşları ve Simla Anlaşması altında ve LOC'un kurulmasından itibaren, Hindistan yönetimindeki Keşmir güneye ve doğuya (Jammu, Ladakh ve Keşmir Vadisi) Pakistan yönetimindeki Keşmir kuzeye ve batıya doğru

bölünmüştür (Azad Keşmir, Gilgit ve Baltistan). (Gershman, 2001; Mahmood, Joan Kroc Enstitüsü) Hem Hindistan hem de Pakistan tüm bölgeyi ilhak etme hakkına sahip olduklarını iddia ettikleri için (Hagerty, 1998: 69), her iki ülkenin de Keşmir'in bazı bölgelerini işgal eden önemli bir askeri gücü vardır. (Khan, 1994: 495, 496) LOC boyunca halen yaklaşık bir milyon asker görev yapmaktadır. (McCarthy, The Guardian Londra, 29 Temmuz 2002: Çevrimiçi) İkilem, her bir rakibin de bir diğerinin Keşmir bölgesindeki varlığını ve bunun yasadışı olduğunu iddia etmesinden kaynaklanmaktadır. (Khan, 2001: 361, 373) Her iki ülke de milliyetçi bir politika izlemekte ve katılım teorisi üzerinden tartışmalı bölgeleri iddia etmektedir. (Khan, 1994: 504)

Hindistan, Keşmir'in Maharajasının 1947'de Hindistan Birliği imzaladığı anlaşmayı ileri sürerek, Keşmir'i hiçbir zaman toprak anlaşmazlığı olarak kabul etmemiştir ve dolayısıyla da Keşmir'in konumunun tamamen meşru ve adil olduğunu iddia etmektedir. (Kalis ve Dar, Mart-Nisan 2013: 119; ICG Asia Report, Sayı 6, 04 Aralık 2003; Saini ve Dar, Mayıs 2013: 54; IDSA POK Project Report, Yeni Delhi, Mayıs 2011; Hindistan'ın iddialarının ayrıntılı bir açıklaması için bkz.: Das, 1950: 264-282) Hindistan, Jammu ve Keşmir'in ayrılmaz bir parçası olduğunu iddia etmektedir ve isyancıları desteklemek ve Jammu ve Keşmir için lojistik ve eğitim sağlamak gibi nedenlerden dolayı da Pakistan'ı suçlamaktadır. (Cheema, Ocak-Haziran 2015: 46; Ministry of External Affairs, Government of India, 01 Nisan 2003: 6, Çevrimiçi) 1947 yılında tüm ülkenin Hindistan'ın kendine entegral olarak bağlı kalması talebi ve Pakistan'ın tamamen kendisine dahil olması talebi (Hussain, Al Jazeera, 21 Ağustos 2011: Çevrimiçi), bugün hem Hindistan hem de Pakistan açısından bir illüzyon gibi görünmektedir. (Schofield, 2015: 30) Pakistanlı liderle, Hindistan'ın kontrolündeki Keşmir bölgesindeki statükodan hiç de memnun değildirler ve Keşmir toprağını gasp etmenin yollarını aramaktadırlar. (Cohen, 2001: 219; Tellis, Fair ve Medby, 2001: 46; Ayrıca, bkz.: Thornton, 1999: 184; Ganguly, 2002: 128; Hagerty, 1998: 135) Pakistan Devlet Başkanı Pervez Müşerref'in de dediği gibi "LOC bir problemdir, çözüm olamaz". The Times of India (Yeni Delhi), 17 Haziran 2003: Çevrimiçi) Bu amaçla Pakistan devam eden Keşmir ayaklanmasını şiddetle desteklemektedir. (The Tribune, 02 Ağustos 2006: Çevrimiçi)

2.13.2 Kimlik

En başından beri Hindistan ve Pakistan'daki liderlik, Keşmir meselesini şahsi bir ulusal kimliğe dönüştürerek asıl sorunu bununla birleştirmişlerdir. (Silva, 2004: 89) Hindistan, kendi laik ideolojisinin bir sembolü ve tasdiki olarak, Müslüman çoğunluklu eyaletini elinde tutmayı gerekli addetmiştir. (Silva, 2004: 89; Basrur, 2008; Malik, 2002) Bu esnada, Güney Asya Müslümanları için bir vatan olarak yaratılan Pakistan, Keşmir'e yönelik irredentist bir iddiada bulunmuştur: Pakistanlılar için Kashmir'in devralınması gerçekleşmeden kendi kimlikleri tamamlanmamış kalacaktır.[28] Pakistan açısından Keşmir, rajın Pakistanı'nın henüz bitmemiş olan işinin bir parçasıydı (Pakistan Perspektifine göre, bkz.: Cheema, 1992), 1930'larda ve 1940'larda kurucular, ayrı devletin tamamlanmasını hayal etmişlerdir. (Silva, 2004: 89; Cheema, Ocak-Haziran 2015: 47; Bodansky, Keşmir Kütüphanesi, 1995: Çevrimiçi; Rizvi, Linkedin, 7 Eylül 2015; Çevrimiçi) 22 Temmuz 2016 tarihinde, Pakistan Başbakanı bir açıklamasında, "Keşmir'in Pakistan olacağı günü bekliyoruz" demiştir. Bunun cevap olarak Hindistan Dışişleri Bakanı, Sushma Swaraj, Pakistan başbakanının "Keşmir'in asla Pakistan'ın bir parçası olamayacağını" bilmesi gerektiğini söylemiştir. (Jamal, The Diplomat, 27 Temmuz 2016: Çevrimiçi) Hindistan açısından, Jammu-Keşmir'in kontrolü, Hindistan devletinin sekülerliğinin bir kanıtı sayılmıştır. (Silva, 2004: 89; Hint pozisyonunun kapsamlı bir incelemesi için bkz.: Varshney, 1992) Bu birbirine tamamen zıt konumlar, Jammu-Keşmir meselesini, Hindistan ile Çin arasındaki iki ülke arasında sınır anlaşmazlığından da daha belirsiz/zorlu bırakmıştır. (Silva, 2004: 89) Pakistan, Müslüman-Keşmir'in yüzde 60'ının üzerindeki nüfusunun Müslüman olması dolayısıyla, bu bölgenin Pakistan'ın toplumsal kimliği açısından önemini belirtmektedir. Pakistan da Hindistan ile ihtilafında, kendi çok etnili nüfusunu birleştirici bir bölge olarak gösterme bakımından burayı kullanıyor gibi görünmektedir. (Peters, 2006: 20) Hindistan, bölgeyi Hindistan'ın çok etnili bir devlet olarak seküler kimliği için de önemli görmektedir. (a. e.) Pakistan'ın Keşmir'e ulaşma çabaları, Hindistan ile Pakistan arasında 1947-48'de, 1965'te ve 1999 Kargil krizlerinin sebebi olmuştur. (a. e.)

[28] Pakistan'ın kimliği hakkında bir tartışma için bkz.: Cohen, 2004; Pakistan'ın Keşmir'e olan taleplerinin ideolojik temeli için bknz.: Butto, 1969; Keşmir anlaşmazlığı konusundaki Hint pozisyonu için bkz.: Gupta, 1966; Bums, NYT, 18 Mayıs 1996: 3, Çevrimiçi.

2.13.3 İdeoloji

İdeolojik anlamda Keşmir konusundaki anlaşmazlığın izleri, Hindistan ve Pakistan milliyetçi hareketlerinin oldukça farklılaşarak dayandıkları ulus-inşa kavramlarına kadar sürülebilir. (Ganguly, 1997: 8) Keşmir, her iki ülkenin de kendi benlik algılamaları açısından oldukça değerlidir. Hem Hindistan hem de Pakistan, bu bölgeyi kendi devletlerinin tamamlanması açısından gerekli düşünmektedirler. (a. e.) Hindistan, laik ve demokratik bir devlet fikrine kendini adamıştır. (a. e.) Dolayısıyla Hindistan açısından, Jammu ve Keşmir'in heterojen hali, ülkenin çoğulcu ve laik karakteriyle ayakta durmaktadır ve tüm inançların laik bir himaye altında yaşayabileceği Hint Birliği'nin bütünleyici gücünü ifade etmektedir. (a. e.) Amerika Birleşik Devletleri'ndeki Hindistan Büyükelçiliği'nin web sitesinde, Keşmir'in heterojenliğinin "Hindistan'ın etnik, dilsel, kültürel ve dini çeşitliliğini yansıttığı" belirtilmektedir. (Embassy of India, Washington DC, Kashmir Library: Çevrimiçi) Keşmir bölgesi, Hindistan'da Müslüman çoğunluğa sahip tek devlet olduğundan, bu bölge, Hindistan'ın laiklik ve federalizm konusundaki taahhüdünün "tacındaki mücevher" olarak görülmektedir. (Mahmood, Ekim 2001) Keşmir'in çok etnikli ve laik Hindistan'dan ayrılması bir teamül oluşturabilir ve çok etnik gruptan oluşan Hindistan'ın istikrarını ve bütünlüğünü tehlikeye atarak diğer etnik azınlıkların da Hindistan Birliği'nden ayrılmasına ilham verebilir. Artan parçalanma, alt kıtanın Balkanlaştırılmasına yol açabilir. (Wirsing, 1994: 230) Aksine Pakistan milliyetçi hareketi, Güney Asya Müslümanları için bir vatan olarak hizmet sunacak dini temelli bir devlet kurmaya çalışmaktadır. (Ganguly, 1997: 8) Pakistan bakış açısına göre, Keşmir'in Müslüman çoğunluğu Pakistan'da yaşayan Müslümanlarla bir araya gelene kadar bu hedefe ulaşamayacaktır. (a. e.) Bu nedenle İslamabad için, Keşmir anlaşmazlığı, devletin Müslüman çoğunluğunun Hindu tahakkümüne karşı mücadelesini ifade etmektedir. Çatışma bile kutsal bir savaş (Cihad) olarak tasvir edilmektedir. (Feeley, 2000: 777, 783)

2.13.4 Kendi Kaderini Tayin Mücadelesi

Keşmir'in ayrılıkçı grupları, Keşmir'in Hindistan tarafından kontrol edilen bölgesinde yer almaktadır. (Bkz.: Kazi, 2014: 14; Khan, 2003: 60-61; Mahmood, Ekim 2001;

Ganguly, 1997; Hewitt, 1995; Gupta, 1968; Hint-Pakistan ilişkileri bağlamında Keşmir ayrılık hareketinin kökeninin mükemmel bir tarihsel anlatımını sunan Cheema ed., İslamabat: 2006: 48-52) 1987'de tartışmaya yol açan devlet parlamentosu seçimlerinden sonra, 1989'da silahlı ve yaygın bir halk isyanı (Desmond, 2007: 5-16) Keşmir'de başlamıştır. Keşmir ayrılıkçı grupları ve Hindistan hükümeti arasındaki çatışmanın kökeni, yerel otonomi ve kendi kaderini tayin[29] konusundaki taleple bağlantılıdır. (Mathur, 01 Şubat 2016: 21) 1947'den itibaren aradan geçen kırk yıl sonrası, Hindistan'ın hiçbir zaman kendi kaderlerini belirlemeleri için halk oylaması hakkı vermeyeceğine ikna olan Keşmirliler, 1980'lerin sonlarında Hint işgaline karşı seslerini yükseltmişlerdir. (Schofeld, Ağustos 2000: 138; Khan, 1994: 495, 499; Schofield, 2015: 24) Hintli bir düşünür olan Sumantra Bose'e göre, "Keşmirler Müslümanlar olarak laik bir devlete sadık olmadıkları için değil, ancak Hindistan devletinin kurumsal çerçevesine inanmadıkları ve vatandaş olarak haklarının kötüye kullanılması nedeniyle isyan etmişlerdir. Protestolarının (ki esasında olarak şiddet içermiyordu) acımasızca ve orantısız bir şiddetle bastırılmak istendiği özellikle 1990'lı yılların başında, gerektiğinde zor kullanarak da olsa "kendi kaderini belirleme" arayışlarını azimle sürmüştür ve (yüzyılın başında Walter Lawrence'in gözlemlediği gibi) "kan görmenin" bir zamanlar lanetli olduğu bir toplumda tabanca meşru bir siyasi silah halini almıştır." (Bose, 1997: 115) Daha kesin olarak 1987'de Hindistan'da tartışmalı bir devlet seçimi yapıldığında ve sonuç olarak silahlı asi grupları kuran parlamento üyelerinin kazanmasıyla Keşmir isyanlarda bir katalizör yaratmıştır. (BBC News, India-Pakistan: Timeline; Jeelani, Media Monitors Network, 25 Haziran 2001: Çevrimiçi; Hussain, BBC News, 14 Eylül 2002: Çevrimiçi) Temmuz 1988'de Hindistan Hükümetine karşı yapılan bir dizi gösteri, grev ve taarruz Keşmir isyanını başlatmıştır. Hareketin başında barışçıl olmasına rağmen Hindistan hareketi bastırmak için güç ve şiddet kullanmıştır ve masum insanları öldürmüştür. Sonuç olarak, Keşmir halkı Hindistan'a karşı silahlı bir mücadele için kendini savunmak üzere silah almıştır. (Pervez, 2013: 89) Öte yandan, Afganistan savaşındaki mücahitlerin başarısıyla, Keşmir özgürlük mücadelesi 1990'larda yeni bir ivme kazanmıştır. (Ganguly ve

[29] Baba, 2014; Bose, 2005; Schofield, 2010; Mahmood, Ekim 2001 ve Robinson, 2013 gibi yazarlar onlarca yıl boyunca süren siyasi baskı ve Keşmir'in kendi kaderini tayin hakkının reddedilmesine karşı yerli bir Keşmirli cevabı olarak bunu görmektedir.

Kapur, 2012: 39-40) 1989'dan bu yana Keşmir'deki isyancı gruplar, "bağımsız bir Keşmir veya Pakistan'la birleşme taleplerini desteklemek için şiddet ve sivil kargaşa kampanyası sürdürmüşlerdir." (Prakash, 2000: 315)

1989 sonrası durum eskisinden de kötüye dönmüştür ve erkek, kadın, genç ve yaşlı neredeyse tüm insanlar Hindistan'a karşı protesto gösterilerine katılmışlardır. Bu dönem aynı zamanda Keşmir Vadisi tarafından desteklenen gerillaların artışını da görmüştür; Bose haklı olarak buna Keşmir isyanının intifada aşaması demektedir. Bu süre zarfında binlerce sivil ve silahlı insan öldürülmüştür. 21-23 Ocak tarihleri arasında yani sadece üç günde, yaklaşık üç yüz sivil protestocu Hint ordusu tarafından öldürülmüştür. (Bose, 2003) David Ludden (2014: 236-237), "Keşmirlilerin, 1990'larda Hint Ordusu ile sert savaşlar vererek Keşmir'i özgürleştirmek için savaştığını ve Hindistan ordusunun Keşmir'i toptan işgalini doğurduğunu ve bunun da Keşmir kimliğinin Hindistan milliyetinden daha fazla yabancılaşmaya neden olduğunu yazmaktadır." "Vadide direniş faliyetleri 1993-1995 yılları arasında en yüksek seviyeye ulaşmıştır. 1993'te 5,247, 1994'te 5,829 ve 1995'te 5,938 şiddetli olay yaşanmamıştır. Bunlar aslında, 1990-99 arasındaki on yıl boyunca kaydedilen en yüksek rakamlardır." (Singh, 2001: 196) Daha yakın bir zaman olan 1999'da, LOC / Kontrol Hattı boyunca her iki ülke arasında savaş gerçekleştiğinde, Hint-Pak ilişkileri Keşmir nedeniyle daha da kötüleşmiştir. 1998 yılında, bir ölçüde gerilimlerin kökeninde görülebilecek olan nükleer testleri gerçekleşmiştir. 1999'daki Kargil Operasyonu, "İndo-Pakistan tartışmaları kuvvet ve diplomasi yoluyla çözmekteki başarısız girişimlerden birisi olmuştur." (Lavoy, 2009/14: 15) Bose 1989 sonrası Keşmir'deki savaşı üç safhaya ayırmaktadır: Bose'nin intifada aşaması olarak tanımladığı 1996'dan 1998'e kadar olan dönem, 1996'dan 1998'e kadar olan moralsizlik ve körelme gösterilen ikinci dönem ve 1999-2002 arasındaki İslami radikalizm ve fidayeen (intihar timi) dönemidir. (Bose, 2003) Ancak, 2002'den sonra iki safha daha gerçekleşmiştir, biri 2003-2007 yılları arasındaki CBM inşa aşaması olarak adlandırdığımız dönem ve Ağustos 2008'den itibaren sayılan intifada aşamasının canlanmasıdır. 1989'dan bu yana, Temmuz 2003'ten sonra, Hindistan ve Pakistan, önemli ilerlemelerin bir kısmı olan Kasım 2003'ten itibaren sınırda, 2005'te LOC otobüsünün karşıya geçmesi ve 2005 Ekim ayındaki deprem boyunca beş

noktada 60 yılın ardından ayrılmış ailelerin buluştuğu bir zemin yaratan sınırların açılması gibi özellikle bir dizi CBM başlatmışlardır. (Renner ve Chafe, 2007: 3)

Şiddetin artması yalnızca bazılarının söylediği gibi Hint demokrasisinin paradoksundan değil, aynı zamanda da Keşmir vadisindeki isyanı Pakistan'ın aktif olarak desteklemesi nedeniyledir. Victoria Schofield'in iddia ettiği gibi, Pakistan'ın 1990'da Keşmir Vadisi'nde "militanlık" desteği ona göstermek istediği ünü vermektedir: bu da devlet destekli bir terörizmdir. (Schofield, 2008: 85) İnkârlara rağmen, Pakistan merkezli isyancı gruplar Keşmir'de açıkça faaliyet göstermişlerdir. Hindistan, Pakistan'ın hareketi desteklediğini iddia etmektedir; Pakistan ise bu iddiayı mücadelenin tamamen yerli ve Keşmir halkının kendi kaderini tayin hakkının ret edilmesi ve Hindistan baskıcı politikalarının sonucu olarak reddetmektedir. (Chari, Cheema ve Cohen, 2007: 32-33; Brown, 30 Kasım 2008) Dışişleri Bakanlığı (MFA) kaynaklarının sürekli iddia ettiği, Pakistan'ın yalnızca ahlaki ve diplomatik destek verdiği ve Birleşmiş Milletler sponsorlu halk oylamasının bu çatışmaya en uygun çözüm olduğudur. (Pakistan Tribune, 15 Eylül 2012: Çevrimiçi) Pakistan Misyonuna göre, "Pakistan, Keşmir halkının Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi kararı uyarınca Jammu ve Keşmir'de halkın kendi kaderini tayin etme hakkını elinde tutmaktadır." (Pakistan Mission to UN, t.y.: Çevrimiçi) Aynı zamanda, hem devletlerin muazzam silahlanmasına hem de Güney Asya'nın bugünkü nükleerleşmesine yol açmıştır. (Wirsing, 2003: 5-6) Ancak, sadece bir amaç için savaşanların sayısı, yalnızca bir isyancı gruptan ibaret de değildir. Keşmir'deki asi gruplar oldukça parçalanmış durumdadır. Keşmir'de şu anda 130 isyancı grup hala faaliyet sürmektedir ve silahlı ayrılıkçı grupların sayısı yüz binlerce kişiye ulaşmıştır. (Ganguly, 1997: 138) İronik olarak, bu militan birimlerin bazıları bazen birbirleriyle dahi çelişkili hedeflere sahip olabilmektedir. Başlıca "militan" gruplar, bağımsız bir Keşmir'i ve Pakistan'a katılımı savunan gruplardır. Bütün Partiler Hurriyat Konferansı ve Jammu ve Keşmir Kurtuluş Cephesi[30], Keşmir'in bağımsızlığını desteklemektedir. Buna karşılık Hizbul Mücahidleri, İhvanul Muslimin ve Ceyş-e-Muhammed, Keşmir'in Pakistan ile bağlantısını ilişkisini savunmaktadırlar. (Ganguly, 1997: 169-171; Gershman, 2001)

[30] Tüm Taraflar Hurriyat Konferansı ve JKLF, çeşitli isyancı grupların en eskisi ve muhtemelen en popüler konumundadır.

Politik amaçları çok belirgin olmayan bir dizi daha küçük asi grup da vardır. (Ganguly, 1997: 169)

Bugün bu isyancı grupların ortaya çıkmasına neden olan faktörler konusunda Hindistan ve Pakistan arasında güçlü bir görüş ayrılığı vardır. Hindistan Hükümeti, isyan sorununu Pakistan Hükümetinin sponsor olduğu bir terörizm olarak görmektedir. Delhi, Pakistan'ın isyancıları ahlaki, lojistik ve finansal olarak desteklediğini savunmaktadır. Hindistan liderliği, Pakistan'ın devlet destekli bu terörizmi İslami köktendinci ideolojiyi Keşmir'e bulaştırmanın bir aracı olarak kullandığını ileri sürmektedir. (a. e.: 15) Hindistan'ın Keşmir'deki demokratikleşme sürecini tehlikeye sokmakta olduğuna inanılmaktadır. (Embassy of India, Washington D.C., Kashmir Library: Çevrimiçi) Öte yandan, Pakistan, konuya Keşmirlilerin Hint baskılarına karşı bir kurtuluş mücadelesi olarak bakmaktadır. Bu bağlamda, Pakistan Hükümetinin bir üyesi yakın zamanda şöyle demiştir: "Keşmir halkı adil mücadelelerini sürdürmeye kararlıdır ve Hindistan boyunduruğundan kurtulmak için fedakârlık yapmaktan korkmamaktadırlar." (Memon, Associated Press of Pakistan News Summary, 23 Ağustos 2002: Çevrimiçi) Pakistan'ın Perspektifinden ayaklanma, Keşmir halkının yabancılaşmasını ve Hint işgalinin tamamen reddedilmesini açığa vuran tamamen yerli bir meseledir. İsyan, Keşmir halkının kendi kaderini tayin etme mücadelesini temsil etmektedir. (a. e.) Pakistan Delhi'yi büyük çaplı insan hakları ihlalleri ve Keşmir'deki terörizmle suçlamaktadır. (Khan, 2001: 361, 382) Weiss'e göre, "Keşmir çatışması Keşmirliler için kendi kaderini belirleyici (son dönemde ayrılıkçı) bir hareketi; Pakistan ve Pakistan'ın kontrolü altındaki Keşmir için irredentist bir hareketi; Hindistan için ise bir sivil isyanı temsil ediyor." (Weiss, 25 Haziran 2002: Çevrimiçi)

2.14 Keşmir - En Militarize Olan Bölge

Jammu ve Keşmir, dünyadaki en militarize olmuş alanlardan biridir. Halkın öfkesinin yönelimlerini yasal yollarla kıramayan Hint Devleti, isyanı bastırmak için kitlesel askeri seferberliğe[31] ve sınırları olmayan baskıyla isyanı dizginlemeye

[31] Bağımsız tahminler, Hint Ordusu ve BSF ve CRPF ve STF gibi paramiliter alayları içeren en az 500.000 asker olduğunu gösteriyor (Bkz.: Varadarajan, 1993; Baker, 1994; HRW, 1996; Bose, 2000; Kak, 01 Eylül 2014).

başvurmaktadır. Vadiyi ziyaret eden akademisyen ve insan hakları uzmanı Prof. William Baker, Hindistan karşı saldırganlığının özeliklerini şöyle özetlemektedir:

> Vadinin yaklaşık 4000 mil kare içerdiğini ve bu küçük alana 600.000'den fazla askerin toplandığını düşünün. Nitekim, Keşmir, dünyadaki en geniş çaplı işgal kuvvetleri yoğunluğuna sahip olma şüphesiyle karşı karşıyadır. (Baker, 1994)

1993 yılında Pakistan Askeri İstihbaratı, Hindistan ordusunun Keşmir'de 300000/400000 birliğinin görev yaptığı tahmininde bulunmuştur. (Barua, 2005) Anthony Davis'in Jane Davis Review'da 1995'teki yazısına göre, Hindistan, Keşmir'e sayıları gittikçe artmakta olan isyan karşıtı ve toplamda sayısı yaklaşık 400 bini bulan toplam sekiz tümen ve bir dizi bağımsız tugaydan oluşan taburu sevk etmiştir. (Davis, Ocak 1995) Mukherjee (2013: 94) ve Kazi (2011: 97) 2004 yılında yaklaşık 500.000-700.000 Hint askerini Keşmir'de konumlandırmıştır. Bu söz konusu bölgeyi dünyadaki en ağır militarize alanlardan biri haline sokarak her on sivile bir asker düşmesi anlamına gelmektedir. ICG, Mayıs 2012 raporunda hem Azad Keşmir'in hem de (Hindistan tarafından yönetilen) Jammu ve Keşmir'in "yoğun biçimde militarize kaldığını" belirtmektedir. (ICG, 03 Mayıs 2012: 18, Çevrimiçi) Economist tarafından belirtildiği üzere, her iki ülke de "Keşmir'in geri kalanı için doğru otorite" olma iddiasıyla "çok sayıda" Hindistanlı ve Pakistanlı birliği Keşmir'de konuşlandırmıştır. (The Economist, 08 Şubat 2012: Çevrimiçi) FH, "(a) çok sayıda Pakistan askeri personelinin Gilgit-Baltistan'da, özellikle de 2009 seçimleri gibi potansiyel huzursuzluk dönemlerinde konuşlandırıldığını" belirtmektedir. (FH, 18 Ağustos 2011: Çevrimiçi) IANS, ABD'de bulunan Gilgit-Baltistanlı bir eylemci olan Senger Sering'den yaptığı alıntıda, bölgenin son derece militarize olduğunu ve Pakistan Ordusunun "her şeyi" kontrol ettiğini söylediğini bildirmiştir. (IANS, 22 Şubat 2012: Çevrimiçi) Ayrıca, bazı kaynaklar da Kontrol Hattı'nın ağır biçimde militarize edildiğini ifade etmektedir. (WSJ, 23 Ekim 2011: Çevrimiçi; Al Arabiya, 04 Şubat 2011: Çevrimiçi; AFP, 30 Mart 2012: Çevrimiçi) Hindistan Keşmir'de sıklıkla insan hakları ihlallerine neden olan güvenlik kuvvetlerini Keşmir'i kontrol etmek için kullanmaktadır. Hindistan'ın eylemleri, insan hakları ya da diğer maliyetleri göz ardı ederek Keşmir'i kontrolü altında tutma düşüncesine dayanmaktadır. Hindistan'ın güvenlik kuvvetlerini ve devlet gücünü geniş çaplı olarak kullanması, Keşmir

Vadisi'ni "İnsani Trajedi" haline getirmiştir. (Majid ve Hussain, 2016: 149; Hussain, 2014: 4)

2.15 Jammu'da ve Keşmir'de İnsan Haklarının Durumu

İnsan hakları ihlalleri 1947'de bölünmenin çok başlarında başlamıştır. Bazı tahminlere göre, Ağustos-Ekim 1947'de Jammu'da ve Keşmir'de, 500.000 kişilik Müslüman nüfustan yaklaşık 200.000'i kaybolmuş, muhtemelen öldürülmüştür ve geri kalanlar arasındaki birçok Müslüman da komşu Batı Pakistan'a kaçmıştır (şimdiki Pakistan). (Detaylar için bkz.: Lamb, 1992: 121-140; Schofield, 1996: 133-135) Son yetmiş yılda Keşmir, kaybedilmiş bir cennet haline gelmiştir. Halkı Hindistan ile Pakistan arasındaki keskin bir çatışmada sıkışıp kalmıştır. Hindistan-Pakistan arasındaki devletlerarası çatışmanın odak noktası haline gelmiştir. (Bose, 2004)

Kendi kaderlerini tayin haklarının gereği olarak, Keşmir'de tutulan Hintliler ağır insan hakları ihlalleriyle karşı karşıya kalmışlardır. 1989'da Keşmir'de özgürlük mücadelesinin yükselişinden bu yana, yaklaşık 100.000 kişinin[32] Hindistan güvenlik güçleri (çoğunlukla da gençler) tarafından öldürüldüğü ve yaklaşık 1000 kişinin de kaybolduğu bildirilmiştir. (Schofield, 2015: 24; Shah, The Tribune (Pakistan), 21 Kasım 2010: Çevrimiçi; Joshi, ORF Online, 03 Kasım 2017: Çevrimiçi) Keşmirli bir düşünür olan Geelani, çatışmada şu ana kadar 80.000'den fazla kişinin öldüğünü ve 1989'dan beri 8.000-10.000 arasında gencin gözaltında kaybolduğunu belirtmiştir. Hindistan'ın kontrolündeki Keşmir'in farklı yerlerinde büyük 6.000 civarında toplu ve isimsiz mezar vardır. (Runner ve Chafe, 2007; Geelani, 2014: 31) Bugüne kadar 135.657 sivil tutuklanmış; 22.819 kadın dul kalmış; 10,283 kadın tecavüze uğramış ve 107,577 çocuk yetim kalmıştır. (Kashmir Media Service, 2018: Çevrimiçi; Shah, The Tribune (Pakistan), 21 Kasım 2010: Çevrimiçi; Schofield, 2015: 24) 1989'dan bu yana 2156 civarında tanımlanamayan ceset ismi belirsiz olarak mezarlara gömülmüştür, yaklaşık 50.000 kişi de öldürülmüştür. Yerinden Edilmiş Kişilerin ebeveynleri, 1989'daki ayrılıkçı isyandan bu yana yaklaşık 10.000 kişinin kaybolduğunu belirtmiştir. (Nabanita, News One India, 23 Ağustos 2011: Çevrimiçi) Azad Jammu ve Keşmir Tüm Partileri Hurriyat Konferansı, 1989'dan 15 Ekim 2012 yılına kadar

[32] Uluslararası Af Örgütü'ne göre, bu rakam 80.000. (AI report, 2001)

93.274 Keşmirlinin öldüğünü, 6.969 gözaltı cinayetinin işlendiğini, 117.345 tutuklama ve 105.891 evin yıkılması, Hint güvenlik güçlerinin 22.728 kadını dul bıraktığı, 9.920 kadına silahla tecavüz edildiğini ve 107,351'den fazla çocuğun yetim kaldığını belirtmiştir. (Shoukat, Reader Supported News, 16 Kasım 2012: Çevrimiçi) Düşünürlere göre, Hint kuvvetleri, yargısız cinayet, tecavüz, işkence ve zorla kaybetmeler de dâhil olmak üzere Keşmirli sivil nüfusa yönelik birçok insan hakları ihlali ve terör eylemi gerçekleştirmiştir. İsyancılar tarafından işlenen suçlar da olmuştur, ancak Hint güçlerinin işledikleri ile aynı ölçüde değildir. (Iqbal, Hossain ve Mathur, 29 Eylül 2014; Kazi, 2014: 14) Jawayria Malik, "Keşmir: Hindistan'ın Terör Hükmü" adlı makalesinde, Hindistan'ın Keşmir'deki vahşetini; "Şu anda Hint ordusunun Jammu'daki ve Keşmir'deki yoğunluğu, dünyanın hiçbir yerinde bulunmayan bir ölçüde, her bir Keşmirliye dört asker düşecek kadardır. Ocak 1989'dan Aralık 2007'ye kadar Keşmir'deki Hint birlikleri tarafından yaklaşık 100.000 Keşmirli öldürülmüştür ve çeşitli güç sorgulama merkezlerinde ve işkence hücrelerinde Hindistan kuvvetlerinin gözaltında tutulduğu sırada birçok kişi ortadan kaybolmuştur. Herhangi bir sebep olmadan yaklaşık 113 bin 888 sivil tutuklanmış, 22.591 kadın dul kalmış, 1756'sı tecavüz edilmiş ve sayısı 107,051 olduğu düşünülen çocuk yetim kalmış, kabaca 105,536 bina / evin vahşice tahrip edilmesiyle evsiz kalan insanların sayısı ise tahmin edilemeyecek düzeylere ulaşmıştır. İşgal altındaki Keşmir'de bir, iki veya daha fazla üyesini kurtuluş için kurban vermemiş bir ev yoktur". (Pakistan Observer, 04 Şubat 2008: Çevrimiçi)

Keşmir hareketine Hint ordusunun kendi kaderini tayin hakkı için verdiği yanıt, sertliği ve vahşiliğiyle karakterize edilmektedir. (Geelani, 2014: 31) Hindistan hükümeti, belli dönemlerde Keşmir'de birçok acımasız yasa uygulamaktadır. Bunlar arasında Silahlı Kuvvetler Özel Yetki Yasası (1990); Jammu ve Keşmir Kamu Güvenliği Yasası (1978); Ulusal Güvenlik Yasası; Terörist ve Yıkıcı Faaliyetler Yasası (1990); ve POTA (2002) sayılabilir. 1978'deki Jammu ve Keşmir Kamu Güvenliği Yasası, herhangi bir şüphelinin tutuklanmasına ve bu kişinin din, ırk ve toplum temelinde düşmanlık ve nefret hisleri yaratmak gibi geniş çaptaki faaliyetleri için yargılanmadan iki yıl hapis cezasına çarptırılmasına izin vermektedir. (Kashmir Issue, 15 Ağustos 2016: Çevrimiçi) Bu yasa, Keşmir'de yoğun bir şekilde suiistimal

edilmekte ve 12-16 yaşındaki erkek çocuklara karşı sadece taş attıkları için kullanılmaktadır. 1990'daki AFSPA, ISF izinsiz olarak ev aramaları ve tutuklamalar yapma ve potansiyel teröristlerin şüpheli sığınaklarını yok etme gücü vermektedir. Yasa, Hindistan Güvenlik Kuvvetlerine, kovuşturma nedeniyle dokunulmazlığı olan herkesi kovma ya da öldürme gücü vermektedir. (a. e.) 1990'daki Terörist ve Yıkıcı Faaliyetler Yasası uyarınca, bir kişi terörist veya yıkıcı eylemlerde bulunduğu için bir yıla kadar herhangi bir resmi suçlama veya yargılama olmadan gözaltına alınabilir. Mahkeme duruşmaları gizlice yapılmalıdır. (National Assembly of Pakistan, 2018: Çevrimiçi) Ulusal Güvenlik Yasası, devlet güvenliğine ve kamu düzeninin korunmasına zarar verecek şekilde davranan veya yabancı bir güçle bağlantı kuran kişilerin engellenmesi için bir yıla kadar gözaltı ya da duruşmasının devamına izin vermektedir. (a. e.) POTA (2002), ölümcül bir silahla işlenen herhangi bir eylemi terör eylemi olarak görmektedir. Ayrıca, terör örgütü iddia edilen bir örgüte destek aranmasını; (teröristlerin) sempatizanlarının toplanmasını ve herhangi bir terör örgütüne desteğin açıklandığı bir toplantıyı düzenlemeyi ve bu toplantıya yardım etmeyi de yıkıcı terör eylemleri olarak değerlendirmektedir. (National Assembly of Pakistan, t.y.: Çevrimiçi) Afzal Guru (2001'de Hindistan Parlamentosu'na yapılan terör saldırısından şüphelenilen bir kişi) asılmasından sonra polisin genel bir uygulamasıyla keyfi olarak Jammu ve Keşmir Polis Tasarısı 2013 uygulamaya sokuldu ve Keşmir Vadisi'nde sokağa çıkma yasağı başlatıldı. Tasarının hükümlerinden biri, idari ve adli makamların polis tarafından tutulduğu "Özel Güvenlik Bölgeleri" kurmak olmuştur. Ayrıca, "köy savunma komiteleri" olarak sivil milislerin kurulmasını ve mevcut polis yapısının dışındaki özel polis memurlarının görevlendirilmesini de önermiştir. (Zargar, Kashmir Watch, 25 Şubat 2013: Çevrimiçi) Tasarı onaylandığında ve yürürlüğe konduğunda tartışmalı AFSPA'ya oldukça benzer güçleri devlet polisine vermektedir.

Keşmir, son 20 yılda, sıradan vatandaşlar için "yaşayan bir cehennem" olmuştur. Bir turist cennetinden dünyadaki en baskıcı yerlerden birine dönüştürülmüştür. (Bose, 2000: 100) Keşmirlilerin hakları ciddi şekilde ihlal edilmiştir. (Mohan, 2012: 218) Silahlı Kuvvetler Özel Yetkiler Yasası'nın güvenlik kuvvetlerine çok fazla güç vermesi ve bu yasayı sıklıkla suiistimal etmeleri nedeniyle bölgedeki bitmek bilmeyen

insan hakları ihlalleri ve şiddet döngüsü, uluslararası toplumun dikkatini çekmiş ve konu hakkındaki görüşler, insan haklarını iyileştirmek için Hindistan'ın ilerici adımlar atmasına neden olmuştur (Mohan, 2012: 223). (Mukherjee, 2014: 44) Keşmir'de her iki ülkenin güvenlik güçleri tarafından Keşmirlilerin haklarının ihlal edilmesine ilişkin birkaç örnek vardır. Bunlardan en bilinenlerinden biri, 2009 yılındaki Shopian tecavüz davasıdır. (Mohan, 2012: 223) Günümüzde Keşmir, dünyadaki en militarize çatışma bölgesidir (Mukherjee, 2014: 44) ve kontrol noktaları, kuşatma ve arama işlemleri, dayak, küçük düşürücü sözlü suiistimal, yargısız infaz, tecavüz ve gözaltında işkence (Bose, 2000: 100), yoksulluk, yolsuzluk, idari başarısızlık, polis vahşeti, kimlik politikası ve yukarıda da belirtildiği gibi insan hakları ihlalleri bu bölgenin genel karakteri haline gelmiştir. (Mukherjee, 2014: 44)

2.16 Çözüm Yolu

Keşmir sorununun çözümü için farklı seçenekler mevcuttur ve bunlar aşağıdaki gibidir: i). Keşmir'in tampon devlet olarak ilan edilmesi ve ona bağımsızlık verilmesi; ii). Keşmir halkına kendi kaderini tayin hakkı vermek için Keşmir'de halk oylaması gerçekleştirmek; iii). Pakistan'a Keşmir Vadisi'nin ve Hindistan'a da Jammu Vadisi'nin verilmesi; iv). Hindistan ve Pakistan'ın Keşmir bölgesinden tüm güçlerini geri çekmesi ve bölgenin 5 ila 10 yıl boyunca BM altına verilmesi ve bunun sonrasında Keşmirlilerin bağımsızlık isteyip istemediklerini veya Hindistan ya da Pakistan'a katılmak isteğini kendilerinin seçmeleri. (Cheema, 2010: 06-20) Ancak çatışmaya katılan üç tarafın tümü, yani Hindistan, Pakistan ve Keşmirliler, bir ya da diğer nedenden ötürü bu çözümleri kabul etmemektedirler. (Ashraf, 2002) Pakistan, her zaman BM kararlarına göre ve barışçıl yollarla Keşmir sorununun çözümünü desteklemiştir. Pakistan, Hindistan ile barışçıl ve anlamlı müzakereleri destekleyerek Keşmir ihtilafının çözümü için dürüstlüğünü her zaman göstermiştir. (Gaershadmah, Temmuz-Aralık 2007) Bununla birlikte Keşmir'in Hindistan'ın ayrılmaz bir parçası olduğu ve Keşmir çatışması konusunda anlamlı diyalogu reddetmekte Hindistan'ın gösterdiği ısrarlı tavır çözümü her zaman bozucu nitelikte olmuştur. Hindistan, Keşmir ile ilgili müzakereleri kabul ettiği zaman, amacı hiçbir zaman bir çözüm bulmak değil, müzakere görüntüsü yaratarak uluslararası baskının yönünü değiştirmek olmuştur.

(Sajjad, Mahwish ve Kiran, 2010) Ayrılıkçı Hurriyat lideri Syed Ali Shah Geelani şunları söylemiştir: "Her şeyden önce Keşmir'in bir iç mesele olduğunu söyledikleri zaman, bu gerçeğe aykırıdır. Jammu ve Keşmir meselesi uluslararası bir meseledir ve bize verilen sözler yerine getirilmediği sürece de bu sorun çözülmeden kalacaktır." (Hindustan Times, 11 Eylül 2014: Çevrimiçi)

2.17 Sonuç

Meredith Weiss, çatışmanın altında yatan temel soruları bütünlüklü olarak ele almakta ve "çatışmanın temeli, egemenlik ve Keşmirlilerin Hindistan'da kalmaya, Pakistan'a katılmaya ya da bağımsız bir devlet kurma yoluyla kendi kaderini tayin ihtimali sorunudur" demektedir. (Weiss, 25 Haziran 2002: 3, Çevrimiçi) Ancak sorun aslında o kadar da basit değildir. Hindistan, "Keşmir'in Hindistan'ın ayrılmaz bir parçası olduğunu" söylemekte ısrar ederken, Pakistan "Keşmir'in kendi yaşam çizgisi" olduğunda ve Hindistan alt kıtasının bölünmesinin henüz tamamlanmamış gündemini teşkil ettiği konusunda ısrar etmektedir. (Ahmar, 2004: 3) Pakistan'ın resmi görüşü, Keşmir'in Hindistan ile düşmanlığın temel nedeni olduğu şeklindedir. Pakistan'a göre, Keşmir sorununun ele alınması ve çözülmesi durumunda, diğer tüm konular rahatsız edici düzeyde ve çözülebilir niteliktedir. (ICG Asia Report, No.68, 04 Aralık 2003) Pakistan, Keşmirlilerin arzusunu yapılacak bir halk oylaması ile belirlemeye çağrı yapan BM kararını uygulamadığı için Hindistan'ı suçlarken, 1947'de alt kıtanın bölünmesinin ardından Keşmir'in Hindistan'a katılımının yasallığını sorgulamaktadır. (Ray, War on the Rocks, 14 Eylül 2016: Çevrimiçi) Hindistan ise Keşmir'in 1947'de Hindistan'a katılımının yasal olduğunu ve 1956'da Keşmir Kurucu Meclisinin devlet "Hindistan Birliğinin ayrılmaz bir parçasıdır ve olacaktır" kararıyla katılımın "nihai ve dönülmez" bir şekle dönüştüğü görüşündedir. (Cheema, 1992: 101) Geleneksel yaklaşıma göre, Pakistan, burayı "asla" bırakmayacaktır çünkü bunun anlamı var oluş nedeninden (raison d'etre) ilelebet vazgeçmesi ile eşdeğer olacaktır. Hindistan da "asla" vazgeçmeyecektir, çünkü tartışmalı alanın üçte ikisini hâlihazırda zaten kontrol etmektedir ve bu alternatiflerden herhangi biri, Hindistan Birliğinin başka bir bölgesinde yer alan diğer ayrılıkçı girişimlere yol açmanın yanı sıra Hindistan'ın laik ideolojisine de meydan okuyacaktır. (Bkz.: Bums, NYT, 18 Mayıs 1996: 3)

Anlaşmazlığın tüm taraflarınca yakın gelecekte kabul görebilecek bir çözüm yolu bulunmamaktadır ve sorun devam edecek gibi görünmektedir. (Fayaz, t.y.: 75) Beklenen bir gelecekte Keşmir anlaşmazlığına çözüm görülmemektedir. Her şey denenmiştir: savaş, baskı, ikna, müzakereler ve seçimler. Şu anki tek soru, kötü bir durumun kontrolden çıkmasının nasıl önleneceğidir. (Hoodbhoy, The Scroll, 01 Ağustos 2016: Çevrimiçi) Keşmir çatışmasının bu kadar karmaşık olmasının sebeplerinden biri, çatışmanın hem iç hem de dış bir boyutunun olmasıdır. (Mukherjee, 2014) İçteki kısım, Hindistan'ın baskıcı / dragonvari tedbirleriyle bölgedeki kafa tutan ayrılıkçı grupları baskılamasıyla (Mukherjee, 2014), dışa bakan yönü ise Pakistan'ın çatışmaya katılımı ve dört İndo-Pak savaşıyla ilgilidir. Yeni Delhi'deki politikacılar için, sınırdaki çatışma bölgeleri her zaman korku taşımaktadır çünkü dış kuvvetlerin çevresel bu çatışma bölgelerine katılımının hesap edilmesi çok zordur. Pakistan'ın "Keşmir stratejisi, Keşmir'in bağımsızlığını değil, buranın Pakistan'a katılımını teşvik etme stratejisini yansıtmaktadır." (Lieven, 2012: 189)

Keşmir, İndo-Pakistan stratejik ilişkilerinde önceliğe sahiptir. Dünyanın en zorlu bölgesel anlaşmazlıklarından biri olan tartışmalı eski prens krallığı, Hindistan'la Pakistan arasındaki ihtilafın ve güvensizliğin merkezinde yer almıştır; Başkan Müşerref'in 2000'de ilan ettiği gibi, "Her türlü otobüs diplomasisini ve kriket diplomasisini ve her şeyi deniyoruz. Neden hepsi başarısız oldu? Başarısız oldu çünkü çekirdek konu ele alınmadı ... çünkü tek bir anlaşmazlık var, Keşmir anlaşmazlığı ... diğerleri sadece sapmalardır, çözülebilecek küçük görüş farklılıkları." (Parthasarathy, The Hindu, 17 Ocak, 2000: Çevrimiçi) Keşmir çatışması sadece toprağa dair (teritoryal) bir tartışma değildir. Aslına bakılırsa bağımsızlıklarından beri Hindistan ve Pakistan arasındaki ikili ilişkilerin tüm yönlerinin pratikte şekillenmesini etkilemiştir. (Cohen, Aralık 2001) Haziran 1948'den itibaren UNCIP'ın Çek temsilcisi Josef Korbel'in yazdığı gibi "Keşmir'in mücadelesi toprağa dair (teritoryal) mücadele olsaydı doğal kaynaklar, insan gücü veya stratejik pozisyon için ya da ulusların geleneksel olarak mücadele ettiği diğer herhangi ödüller için, bir süre önce çözülmüş olabilirdi; tüm Alt Kıta için bugünkü teşkil ettiği tehdidi artık etmeyebilirdi." (Korbel, 1954: 25)

Özetle, bu bölüm 1846'dan bugüne Keşmir ihtilafının bir özetini vermeye çalışmıştır. Üçüncü bölümde, Jammu'nun ve Keşmir'in Hindistan ve Pakistan için jeostratejik önemi anlatılacaktır. Aynı zamanda, Keşmir çatışmasına yönelik İndo-Pak politikaları da anlatılacaktır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KEŞMİR'İN JEO-STRATEJİK ÖNEMİ: İNDO-PAK'İN KEŞMİR ÇATİŞMASİNA YÖNELİK POLİTİKA VE STRATEJİLERİ

3 Giriş

Keşmir vadisi yeryüzündeki en güzel yerdir. (Brinkman, 1996: 11; Bukhari ve Parveen, Temmuz 2014: 14) Buranın güzelliğinden dolayı Babür hükümdarları burayı "Keşmir cenneti" olarak adlandırmıştır. (Cheema, Ocak-Haziran 2015: 45) Keşmir Vadisi'ne ayak basan ilk Avrupalı olan Francois Bernier, 1665'te şu ifadelerde bulunmuştur: "Doğruyu söylemek gerekirse krallık, hayal gücümün öngördüğü her şeyi güzellikte geride bırakıyor... Gerçekten Moğollar, Kachemire'yi sebepsiz yere Hintlilerin yeryüzünün cenneti olarak adlandırmamış...." (Bernier, 1996: 400) Keşmir, eski Sovyetler Birliği, Afganistan, Pakistan, Çin ve Tibet ile sürekli bir nöbet tutulmasını gerektiren bitişik sınırlara sahip karasal bir bölgedir. Bu da devleti coğrafi, politik, ekonomik ve askeri açıdan çok önemli kılmıştır. (Bukhari ve Parveen, Temmuz 2014: 14; Karim ve Ahmad, Ocak-Şubat 2016: 52; Hilali, 2004: 75, 76, 77) 19. yüzyıldan beri, Jammu ve Keşmir Devleti, Hindistan Yarımadası'nda benzersiz bir jeopolitik statü kazanmıştır. Hindistan, Pakistan ve Çin tarafından geliştirilen ve sayıca artan silahlı kuvvetlerin karakteri nedeniyle, Jammu ve Keşmir'in jeo-stratejik konumu önem kazanmaya devam etmektedir. (Raina, 2002; Qazi, Insights: Kashmir, 23 Kasım 2012: Çevrimiçi) Keşmir, Hindistan ve Pakistan'ın birbirine saldırmasının çok kolay olduğu önemli bir stratejik yerdedir. Bu nedenle her iki ülke de Keşmir sınırlarında ağır kuvvetler konuşlandırmakta (Shamem, t.y.: çevrimiçi) ve dağlık bölgenin kendilerine ait olduğunu iddia etmektedir. (BBC News, t.y.: Çevrimiçi)

3.1 Keşmir'in Jeo-stratejik Önemi

Tarihsel olarak, Keşmir, Büyük İpek Yolu olarak bilindiğinden beri nehirleri ve Orta Asya'ya giden rotaları kontrol eden önemli bir stratejik pozisyonda kalmıştır. (Alam ve Bali, 2012: 20; Schofield, 1996: 3) Çarlık Rusyası İmparatorluğu, Orta Asya bölgelerinde artan gücü ve Hindistan topraklarına yakınlığı nedeniyle, Avrupa güç yapıları bağlamında Keşmir çatışmasına daha fazla stratejik önem vermiştir. (Kazi,

Insights: Kashmir, 23 Kasım 2012: çevrimiçi) Soğuk Savaş'ın başlaması ve 1949'da Çin'deki Komünist rejimin yerleşmesi de Keşmir'in stratejik önemini artırmıştır. Amerikalılar da Çarlık hükümdarlarının yıkılmasından sonra Sovyet Rusya'nın artan Komünist etkisini bastırmak istemişlerdir. Pakistan'la el ele vermişlerdir ve hatta ülkede askeri üslerini kurmuşlardır. (Kazi, Insights: Kashmir, 23 Kasım 2012: Çevrimiçi) Sovyetler Birliği ve İngiltere de 19. yüzyılda stratejik öneme sahip olan Keşmir bölgesinin işgali için birbirlerine rakip olmuşlardır. Keşmir, İngiliz Hindistan'ı ve Rusya arasında tampon bölge olarak kalmıştır. (İspahani, 1989: 153) Hindistan'da iktidarın devrine kadar Keşmir, Büyük Britanya'nın stratejik politikasında merkezi bir noktada olmuştur; "1846-1947 yılları arasında Jammu ve Keşmir eyaletinde olan her şey bir şekilde bu stratejik politikanın bir ürünü idi". (Lamb, 1991: 17)

Coğrafi olarak Jammu ve Keşmir, dünyanın üç nükleer gücü tarafından sınırlandırılmaktadır; Çin, Hindistan ve Pakistan. (Behera ve Joseph ed., 2004: 212; Historical Section General Headquarter, 1990: XI) Sonuç olarak, Keşmir, 1947'den beri Hindistan ile Pakistan arasında bir rekabet ve çatışma kaynağı olmuştur. (Fayaz, 2016: 65) Keşmir'den hem Hindistan'ın hem de Pakistan'ın birbirlerine saldırması çok kolaydır. Her iki devletin de Keşmir sınırlarında devasa güçler konuşlandırmasının nedeni de budur. (Kalis ve Dar, Mart-Nisan 2013: 120; Tripathi, Asia Times, 12 Temmuz 2017: Çevrimiçi) Tendulkar (1960-63: 69), belki de Hindistan'ın tamamında, Keşmir'in en büyük stratejik öneme sahip olduğunu iddia etmektedir. Javaharlal Nehru, Keşmir'in stratejik önemini şu şekilde resmetmektedir:

> "Keşmir Kuzey sınırı… Afganistan, SSCB ve Çin'in sınırlarıyla ortaktır. Keşmir'in güvenliği… özellikle de Güney Keşmir ve Hindistan sınırının ortak olması nedeniyle Hindistan'ın güvenliği açısından hayati öneme sahiptir." (Government of India, 1948: 45-46)

Liaquat Ali Han da şunları söylediğinde Keşmir'i benzer bir şekilde resmeder: "Keşmir'in Hindistan'a katılımı Pakistan'ın güvenliği için bir tehdittir." (Hassan, 1966: 80) Ayrıca, "Keşmir'in stratejik konumu, Pakistan'ın kendisi olmadan Hindistan'a gelebilecek acımasız bir hükümete karşı kendini savunamayacağı şekilde"

olduğunu söylemiştir. (Malik, 2008; Brecher, 1953: 47) Keşmir'in jeopolitik önemi de aşağıdaki gibi gösterilebilir:

> "1947'den sonra Keşmir, emperyalist zamanlardan daha büyük bir stratejik değere dönüşmüştür. Buranın hem Hindistan hem de Pakistan'ın askeri ilgisi olması lokasyonundan ve her iki devletin de savunma tutumu açısından kullanışlı olmasından kaynaklanmaktadır - Hindistan açısından özellikle Keşmir Vadisi üzerindeki kontrolü, - Çin sınırına yakında bulunan - uzak Ladakh'ın korunması için gerekli hale gelmiştir. Pakistan ile olası bir savaşta da Hindistan, Pakistan'ın bölgeyi en uygun şekilde Hindistan'dan hızlı kesmeyi amaçlayan zırhlı ve taktiksel hava kuvvetleri saldırısı sonucunda, Keşmir'de savunmasız bir duruma düşebilir. Ancak, Keşmir, Pakistan toprakları ile çok sayıda bağlantıya da sahip olmuştur: bölünmesi ekonomik karmaşa anlamına geliyordu... ve Keşmir'den gelen doğal erişim yolları esasında Batı Pencap'a gidiyordu." (Ispahani, 1989: 184)

Keşmir, Asya'nın tam merkezinde stratejik bir kavşaktır. Pakistan'ın tamamen buraya sahip olması, Hindistan'ı eski Sovyetler Birliği ile ortak bir sınırı olmaksızın bırakacak ve Hindistan'ın tamamıyla sahipliği ise Pakistan'ı sınır olarak Çin'den kesecektir. Keşmir, hem Hindistan hem de Pakistan için ana su ve enerji üretim kaynağı olarak hizmet vermektedir. (Suharwardy, 1983: 70; Snow, The Diplomat, 19 Eylül 2016: Çevrimiçi) Ayrıca, Çin ile Pakistan arasındaki ana kara bağlantısı olan İpek Yolu da Keşmir'den geçer. Bu oldukça önemlidir çünkü Çin Hindistan'la sınır çatışması halindedir ve aynı zamanda da Pakistan'ın önemli bir diplomatik ve askeri müttefikidir. İpek yolu, Çin'in en büyük bölgesel rakibi olan Hindistan'a karşı cesur bir duruş sergilemesini sağlamaktadır. İpek Yolu'nun stratejik önemini gösteren bir örnek, Pakistan'ın 1965'te yolu yeniden açtığı zamandır. Pakistan, bu rotadaki modern bir hava üssü olan Gilgit'in tam kontrolünü Çin'e devretmiştir. (Raina, 1994: 25-26) Günümüzde Gilgit, Çin'in Hint topraklarına en derinden nüfuz edebileceği nokta olduğu için de çok önemlidir. (a. e.) Bu, Kuzey Hindistan'daki Himalayalar yoluyla yaratılan doğal güvenliği önemli ölçüde etkisiz hale getirir. İlginç bir şekilde, bu hamle yalnızca 1960'larda Çin ile Hindistan arasında sınır gerilimleri ortaya çıktığında yapılmıştır. İpek Yolu ayrıca, Çin ile Pakistan arasındaki ilişkiyi ve ticareti de güçlendirmektedir. Keşmir'de büyük jeopolitik öneme sahip başka birçok alan da

vardır. Karakoram Geçidi'ndeki Siaçin Buzulu da bunlardan biridir. Çin ve Pakistan kuvvetlerinin Keşmir'de bağlantı kurmasını engelleyen tek engel budur. (a. e.) Pakistan ve Çin kendi ordularını Siaçin'de bağlamaya izin verilirse, Hindistan'ın kuzey sınırındaki ulusal güvenliği büyük ölçüde zarar görecektir. Böyle bir bağlantı, Hindistan'ın en büyük iki rakibinden oluşan çok güçlü bir askeri güç yaratacaktır. Bu güç, Hindistan aleyhine ortak ve potansiyel olarak belirleyici bir askeri harekette bulunabilecektir.

3.1.1 Azad Jammu ve Keşmir

1948'de Pakistan, Jammu ve Keşmir topraklarının 86.023 kilometrekaresini özgürleştirmiştir. Daha sonra Pakistan, bu alanı şu anda Gilgit-Baltistan olarak bilinen NA ve AJK olmak üzere iki ayrı entiteye ayırmıştır. AJK alanı 13,528 kilometrekaredir ve NA ise 72,495 kilometrekare içerir. 222,236 kilometrekare olan tüm Jammu ve Keşmir bölgesinin dışında, şu anda Pakistan'ın kontrolü altındaki bölge 78.114 kilometrekaredir. 1963 Sino-Pak Sınır Antlaşması ile Pakistan, Shaksgam Vadisi'nin bulunduğu bölge olan 5.180 kilometrekarelik bir alandan Çin'e yönelik olarak kanun dışı şekilde feragat etmiştir. (Alam ve Bali, 2012: 19) AJK, Pakistan ile Çin arasındaki güç oyununu güçlendirmede stratejik coğrafi konumu nedeniyle büyük bir etkiye sahiptir. Bölge, Batı'daki Pencap ve Kuzey Batı Eyaletleri, doğudaki Hindistan'ın Jammu ve Keşmir bölgesi, kuzeybatıdaki Afganistan'ın Wakhan Koridoru ve kuzeydeki Sincan eyaletleriyle sınırlarını paylaşmaktadır. Pakistan ve Çin arasında bağlantı köprüsü olma potansiyeline sahiptir. AJK'nın stratejik önemini fark eden Pakistan, kasıtlı olarak yasal özerklik vermekten kaçınmıştır. (Tripathi, Daily Excelsior, 13 Temmuz 2017: Çevrimiçi; Pusarla, My Ind.net, 24 Ekim 2015) Aslında, Azad Keşmir, üzücü bir şekilde Hindistan ile Pakistan arasında oldukça tartışmalı bir konu olmaya devam etmektedir.

3.1.2 Gilgit-Baltistan

Gilgit-Baltistan, 1947'den bu yana Hindistan ve Pakistan arasında bölünmüş olan eski Jammu ve Keşmir prenslik devletlerinin bir parçasıdır. Bölge, kuzeyinde Afganistan'ı; kuzey doğusunda Çin'i; güneyde Pakistan tarafından idare edilen devlet AJK'a ve güneyde Hindistan tarafından yönetilen Jammu ve Keşmir'e sınırdır. (Saini ve Dar,

Mayıs 2013: 48; Hudson Institute, 04 Mart 2011: Çevrimiçi) Gilgit-Baltistan bölgesi idari olarak sırasıyla Gilgit ve Baltistan olarak iki bölüme ayrılmıştır. Gilgit de Astore, Gilgit, Diamer, Ghizer ve Hunza Nager olmak üzere beş bölgeye ayrılmıştır; Baltistan ise altında Skardu ve Ghanchi bölgelerini elinde tutmaktadır. Kuzeydeki Hindu Kush ve Karakoram Sıradağları ile güneydeki batı Himalayalar arasında yer alan Gilgit-Baltistan'ın jeo-stratejik yerleşimi Pakistan için daha da önemli bir yer tutmaktadır. Coğrafyası, bölgeler arası alışverişler için önemli bir merkez olma avantajını sunar. Tahmin edilebileceği gibi Pakistan ve Çin, bu bölgenin önemini jeo-stratejik ve ekonomik amaçlarını ilerletmek için kullanmışlardır; Hindistan ise büyüklüğü ve etkiyi değerlendirerek yan hatlarını izlemektedir. (Chansoria, Sunday Guardian, t.y.: Çevrimiçi; Saini ve Dar, Mayıs 2013: 50; Sethi, The VIF India, 22 Şubat 2012: Çevrimiçi)

Gilgit-Baltistan, uranyum, bakır, değerli taşlar ve altının bolca bulunduğu kaynak bakımından zengin bir bölgedir; buzlu su kütleleri ise Güney Carolina büyüklüğüne eşit bir havza alanını kaplar. (Sethi'de atıf yapılmıştır, The VIF India, 22 Şubat 2012: Çevrimiçi) Özbekistan, Türkmenistan ve Kazakistan da dâhil olmak üzere Orta Asya ülkelerinin mineral ve enerji bakımından zengin pazarlarına erişmek için, Gilgit-Baltistan kendini odak noktası olarak belirlemiştir. Pakistan'ın ve bu konuda Çin'in bile, bölgedeki jeo-stratejik hedeflerini ilerletmek için bu dik koridorun altını çizmesi doğaldır. (Chansoria, Sunday Guardian, t.y.: Çevrimiçi) Gilgit-Baltistan, Pakistan'ın suları (dolaylı olarak gıdalar için de) ve enerji güvenliği için çok önemlidir. İndus Nehri, Pakistan'a girmeden önce Gilgit-Baltistan'dan geçer. Pakistan'ın nehirlerini besleyen sert çekişmeli Siaçin Buzulu dâhil önemli buzullar Gilgit-Baltistan'da bulunmaktadır. (Kumar, Future Directions, 11 Temmuz 2017: Çevrimiçi)

Gilgit Baltistan stratejik olarak son derece önemli bir bölgedir çünkü dünyanın en yüksek asfaltlanmış uluslararası yolu olan Karakoram Karayolu, Pakistan'ı Çin ile bağlamaktadır. (Sood, 2005: 22; Kalis ve Dar, Mart-Nisan 2013: 120; Gupta, IDR, 02 Ekim 2015: Çevrimiçi) 15.397 fit yükseklikte inşa edilen Karakoram karayolu, Khunjerab Geçidi'ni geçen asfaltlanmış en yüksek düzeydeki stratejik yoldur. Karayolunun barındırdığı tüneller, füzelerin konuşlandırılması açısından güvenli bir

alan sağlar ve uluslararası ve Hintli gözetim sistemleri tarafından tespit edilme durumuna karşı etkili bir şekilde koruma sağlar. Eski Pakistan Başbakanı Navaz Şerif, Gilgit-Baltistan'ın Hunza Vadisi'nde bulunan Attabad Gölü üzerinde CBRC tarafından inşa edilen beş adet Pakistan-Çin dostluk tünelini açmıştır. (Haider, Dawn, 14 Eylül 2015: Çevrimiçi) Bu tüneller, 2010 yılında gerçekleşen devasa bir toprak kayması sonucu suya battıktan sonra yeniden inşa edilmiştir. Ayrıca, Karakoram Karayolu Çin için hayati bir stratejik yoldur ve Çin ve Kuzey Kore'den nükleer malzeme, füze ve füze bileşenlerinin temini için kullanılmaktadır. (Lakshman, 2008: 44) Çin, Tacikistan, Hindistan ve Pakistan sınırındaki bu bölgede, jeopolitik ve jeo-stratejik denklemleri son yıllarda Çin değiştirebilmiştir. Çin'in Karakoram Karayolu'nun ilerletmesi, karayolu ve demiryolu erişiminin yanı sıra barajlar ve tüneller dâhil diğer yapılardaki gelişimi, Pakistan üzerinden Basra Körfezi ve Arap Denizi'ne stratejik erişimini uzatmasını sağlamaktadır. Tartışmalı bölgedeki Çin birliklerinin varlığı, Pekin'in Keşmir ihtilafına doğrudan katılımına yol açmaktadır. (Kapila, 13 Eylül 2001: Çevrimiçi) Son dönemdeki raporlar, Çin'in Gilgit-Baltistan'da birlikler kurduğunu kanıtlamıştır. (Harrison, NYT, 26 Ağustos 2010: Çevrimiçi) Bu bölgelerdeki Çin birliklerinin varlığı hem Pakistan hem de Çin tarafından reddedilse de, Hint endişeleri gerçek ve dikkat gerektirmektedir. (The Indian Express, 02 Eylül 2010: Çevrimiçi) Çin birlikleri, Jammu ve Keşmir'deki Ladakh bölgesinde bulunan Hint toprağına 19 km içine son zamanlarda izinsiz girmiştir. (Daily Excelsior, 27 Nisan 2013: Çevrimiçi) Çin Hükümeti bölgedeki ekonomik ve altyapı gelişimine atıfta bulunurken, bu müdahale edici tavır Hindistan için endişe verici bir durum arz eder. Hem AJK hem de Gilgit-Baltistan, medyada ve bilimsel literatürde açık bir şekilde eksik ve gözardı edilmiş durumdadır. (Behera, 2007: 170-171)

3.1.3 Siaçin Buzulu Anlaşmazlığı

Siaçin Buzulu, sert havaları ve elverişsiz arazileriyle tanınan, 18.000 ila 22.000 fit arasında dünyanın en yüksek savaş alanıdır. (Mishra, 2010: 108; Dawn, 29 Eylül 2005: Çevrimiçi) Keşmir'in kuzeyindeki dağlarda ve Pakistan'ın en kuzey kesiminde yer almakta ve Çin, Hindistan ve Pakistan sınırlarının Himalayalar'da buluştuğu sınırlara da yakındır. (Dawn, 29 Eylül 2005: Çevrimiçi) Buzul, yaklaşık kırk yedi mil uzunluğunda ve iki ila dört mil genişliğindedir. Kışın kar yağışı ortalama on buçuk

metredir ve kar fırtınası 150-artı knots (saatte 170 milden fazla) değerine kadar ulaşabilmektedir; sıcaklık az-çok 400 Fahrenheit civarında kalır ve rüzgâr nedeniyle bazen çok daha düşmektedir. Bu faktörler, bu çekişmeli büyük toprak parçasına "üçüncü kutup" unvanını kazanmıştır. (Ahmad, 2006: 88; Mishra, 2010: 108)

Siaçin anlaşmazlığı, Hindistan kuvvetlerinin Nisan 1984'teki bir harekâtta Siaçin buzulunu ele geçirmesi ve dolayısıyla Çin, Hindistan ve Pakistan sınırlarına komşu olan Doğu Karakoram dağ sırasına yaklaşması sonucu Hindistan tarafından başlatılmıştır. Birkaç üst düzey Hint ordusu yetkilisine göre, Hintliler bahsi artırmakla suçlanmalıdır, Pakistanlılar yalnızca Hint birlikleri oradayken tepki göstermişlerdir. Gerçekte, Hintliler hiç yoktan bir kriz yaratmışlardır. Pravin Sawhney, Hindistan'ın Siaçin saldırganlığı konusundaki resmi açıklamasını reddetmiştir - bu görüşe göre, Hindistan, Pakistan'ın bölgeyi ele geçirmesine karşı önceden hareket etmiştir ve Pakistan'ın neden Leh'e yaklaşmak için zahmetsizce Shyuk ve İndus Nehri kullanabilecekken Saltoro sırtını ve Siaçin buzulunu geçtiklerini sorgulamıştır.[33] (Bkz.: Mehta, Sunday (Calcutta), 19 Mart 1995: Çevrimiçi; Chibber, Ocak 1990: 146-52) İnsan ve maddi güç bakımından verilen ağır kayıplara rağmen o zamandan beri devam eden çatışmada Hindistan, Pakistan ile dostane bir yolla çözüme gitmek konusunda çok az esneklik göstermiştir. (Ahmad, 2006: 88; Nayeer, 2003: 232) Ancak, ateşkesin yürürlüğe girdiği Kasım 2003'ten bu yana Siaçin ile mücadele yaşanmamıştır. İki ülke, birlikleri de Siaçin Buzulu'ndan taburlarını çekmeyi kabul etmişler, ancak geri çekilmeden önce birbirlerinin konumlarını doğrulamak için bir süre beklemişlerdir. (Dawn, 29 Eylül 2005: Çevrimiçi)

3.1.3.1 Hindistan ve Pakistan Neden Bu Buzulun Tepesinde Çarpışmaktadır?

Keşmir'den akan buzlu sular, Hindistan'da bir milyar kişiye su ve elektrik sağlamaktadır. Ayrıca, Pakistan da tarım sektörünü geliştirmek için bölgeden akan buzlu sulara oldukça güvenmektedir. Çoğalan nüfus ve artan elektrik ihtiyacına sahip olan Hindistan, daha fazla hidro tesis geliştirmek için bölgeye yaklaşmaktadır.

[33] Noorani (Nisan 1996: 10-11), Hindistan'daki Siaçin buzulunun askeri-stratejik değerini ispatlamak için çok sayıda Hintli ve yabancı yazardan alıntı yapmaktadır.

Pakistan, Hindistan'ın sulama için gerekli suyu kendine yönlendirebileceğinden ve bunu kendisine karşı bir silah olarak kullanabileceğinden korkmaktadır. Bu nedenle Keşmir, her iki devlet için de kontrolü diğerine varoluşsal bir tehdit oluşturabilecek temel bir ulusal güvenlik sorununu teşkil eder. (Snow, The Diplomat, 19 Eylül 2016: Çevrimiçi) Pakistan'dan, Pakistan ve Hindistan'ın en yüksek askeri üssü olan Siaçin buzullarına giden 13 yol vardır. Ancak, Keşmir Hindistan'ın elinde olmasaydı, Himalaya konusunda hiçbir zaman pozisyon alma şansı bulamazdı. Böylece Hindistan Keşmir'i işgal etmiştir ve bugün Hindistan için Siaçin'e giden tek bir yol, Hindistan tarafından yönetilen Keşmir aracılığıyladır. (Tripathi, Asia Times, 12 Temmuz 2017: Çevrimiçi) Keşmir'den Pakistan'a - örneğin, Jehlum nehri ve diğer ana nehirler gibi - nehirler akmaktadır. Keşmir, bu nedenle de Pakistan için önemlidir. Ancak, Hint işgali dolayısıyla, Pakistan buranın su kaynakları için de savaşmak durumundadır. Hindistan, Pakistan'ın nehirlerinde (Kishan Ganga) enerji üreten barajlar inşa etmiştir, ancak, bunu reddetmektedir. Bu meselede Pakistan'ın duruşu uluslararası bir mahkemece haklı bulunmuştur ve Hindistan'ın bu barajla ilgili her türlü çalışmayı ilerletmesi engellenmiştir. (a. e.) Bununla birlikte, en önemlisi, Pakistan'ın Siaçin hakkındaki iddiası Keşmir anlaşmazlığı bağlamında görülmelidir. Hindu Maharajanın 1947'deki katılım eylemi yasadışıdır, Hindistan'ın Keşmir'in kendi kaderini tayin hakkını şart koşan BM kararlarını resmi olarak kabul eden Hindistan tarafından da bu gerçek örtük olarak onaylanmaktadır. Hem Hindistan hem de Pakistan açısında Jammu ve Keşmir eyaleti ve tartışmalı Kuzey Alanları (Siaçin buzulu dâhil), uluslararası denetimli halk oylaması tarafından çözülmesi gereken bir konudur. Siaçin Buzulu, Jammu ve Keşmir eyaletinde resmen kabul edilen LoC'un dışında yer almakla birlikte, Pakistan'ın Kuzey alanlarının ayrılmaz bir parçasıdır ve Pakistan'ın bağımsızlıktan bu yana sürekli idari kontrol sağladığı bir alanda bulunmaktadır. (Ahmed, 2006: 96-97)

3.1.3.2 Hindistan'ın Stratejik Gafı

Hindistan'ın Siaçin buzulunu istila etmesinin ve işgal etmeye devam etmesinin nedeni, buranın Yeni Delhi için algılanan stratejik değeridir. Hindistan askeri teşkilatının ülkenin olağandışı olan Siaçin'e yönelik stratejisinde kesin bir söz sahibi olduğuna inanılmaktadır. (Ahmad, 2006: 97) Hindistan, Siaçin buzulunu, Pakistan'ı Çin'den ayıran toprakların başlangıcı olarak algılamaktadır. Hint algısında Siaçin'in jeo-

stratejik önemi, buranın kontrolünün Hindistan'ın Jammu, Keşmir ve Ladakh'ın savunmasını Pakistan ve / veya Çin tehditlerine karşı desteklemesinden kaynaklanmaktadır. Burası, Leh ve Kargil alanlarında Hint kuvvetlerinin kavşağını değiştirebilir ve Aksai Çin karayolunu Karakoram geçişi ile bağlantı andırabilecektir. Siaçin üzerindeki kontrol, Hindistan'ın Çin ile sınır müzakerelerinde pozisyonunu güçlendirirken, Karakoram otoyolunu ve Khunjarab geçişini izlemesini de kolaylaştıracaktır. (a. e.: 97-98) Hindistan için, hâkim tepeleri kontrol etmek, Siaçin çatışmasının çok önemli bir yönüdür. Bu konu temel piyade taktiklerinden kaynaklanır: yükseklik stratejik bir avantaj sağlamaktadır. Gyong La dışında Hint kuvvetleri, hâkim tepeleri işgal ve kontrol etmektedir. Ancak, Hindistan'ın kötümser yorumuna göre, yükseklik Siaçin'in durumunda taktiksel bir dezavantaja yol açmaktadır. (a. e.: 98) Pakistan Hint pozisyonlarına karşı kendi kuvvetlerini saldırtmadığı sürece, çok daha yüksek irtifalarda konuşlanmanın dezavantajına sahip olan Hintlilerdir. Hindistan'ın, Pakistan'ın Siaçin buzuluna erişimini engellemek için Saltoro sırtlarındaki tehlikeli alanları tutmaktan başka bir seçeneği yoktur; böylece kuvvetlerini riskli irtifa, hava durumu ve araziye maruz bırakmamış olur. Hindistan'ın stratejisi de finansal açıdan çok maliyetlidir. (Ahmed ve Sahni, 1998; Noorani, Nisan 1996: 11)

Yaklaşık 35 yıllık bu ihtilaf, çoğunlukla olumsuz iklim koşulları ve zorlu arazi koşullarından dolayı yüzlerce zayiata neden olmuştur. Coğrafi olarak uzak kalan ve iklimsel olarak elverişsiz bir bölgede bir çatışmanın sürdürülmesinin finansal maliyeti her iki devlet için de çok büyüktür. Bununla birlikte, yüksek konumda kalan Hindistan, Pakistan'dan daha fazla miktarda askeri zayiat ve maddi kayıplara maruz kalmaktadır. (Ahmad, 2006: 88; Lashkar, India Abroad, 02 Mart 2001; Ahmed ve Sahni, 1998; Scott, Asia Week, 30 Nisan 1999: Çevrimiçi; Bedi, Ekim 1999: 27-31; Dar, Academia, t.y.: 46) Hindistan'ın neden bu anlamsız savaşı sürdürmekle ilgilendiğini belirten Kuldip Nayar, "Bharatiya Janata Partisi liderliğindeki hükümet, kuvvetlerin Siaçin buzulundan çekilmesini göze alamaz, çünkü insanlar bunu bir kaçış olarak görecekti" demektedir. (Singh, 17 Şubat 1990: 301-02; Nayar, Rediff, 16 Temmuz 1999: Çevrimiçi; Sidhu, India Today, 31 Mayıs 1992: Çevrimiçi) Pakistan'ın Siaçin ile ilgili stratejik bakış açısı, Hindistan'ı gelecekteki herhangi bir uzlaşmaya

taviz vermeye zorlayacak kadar buranın maliyetini onun için yüksek tutmak şeklindedir. Hindistan buzulu ne kadar uzun süre tutarsa, yaşayacağı fiziksel ve maddi kayıp da o kadar fazla olacaktır. Bu açıdan bakıldığında, Siaçin ihtilafını çözmeye yönelik herhangi bir çaba, Pakistan'dan daha fazla Hindistan'ın çıkarına hizmet etmiş olacaktır. (Ahmed ve Sahni, 1998: 3-4; Margolis, 2001: 133-35)

3.2 Hindistan Açısından Keşmir'in Önemi

3.2.1 Ekonomik Taraflar

Hindistan, ekonomik argümanlarını Keşmir'in ağırlıklı olarak tarımsal olduğu ve Hindistan'daki "tamamlayıcı" sanayi merkezlerine erişmesi gerektiği gerekçeleriyle temellendirmiştir.[34] İstatistiki olarak, Keşmir'in ihtiyaçlarını karşılama konusunda Hindistan'ın rakibinden daha donanımlı olduğunun kanıtı olarak, Keşmir'in ithalatında ilk sıradaki pamuk tekstilini ve üçüncü sıradaki şekeri Hindistan göndermektedir. Bununla birlikte, geçmişte pamuk-tekstil ve şeker ithalatının değerinin dörtte üçü kadarlık kısmına karşılık gelen diğer iki ithalat kalemi olan deri eşya ve tahıl[35] şu anda Pakistan'da bulunan bölgelerden gelmiştir. Hindistan'ın ateşkes anlaşmasıyla almış olduğu bölgedeki ekonomik sorunlara yaklaşımı biraz daha aydınlanmış görülmektedir. Toprak reformu ile tipikleşen "Keşmir sosyalizmi," içişleri üzerindeki kontrolün yerel yönetim organına verilmesi yoluyla (Keşmir'de Hindistan için Müslüman dostları kazanma politikası altında) elde edilmiştir. Ev içi üretim endüstrisine yönelme, el işi kooperatiflerinin kurulması ve bu ürünler için Hindistan genelinde kontrollü pazarların yaratılmasıyla olmuştur. Bu el sanatları pazarlarında, "Keşmir Evleri," avantajlı fiyatlar hükümet tarafından belirlenmektedir. (Fischer, 1953: 83) Hindistan, kereste endüstrisine yardım etme girişiminde çok daha az başarılı olmuştur; Banihal Geçidi üzerinde kütük taşımak için kamyonların kullanılması, Jhelum Nehri'nin kereste sevkiyatı kaybını hiçbir şekilde telafi etmemiştir.

[34] Başlıca ithalatlara gelince: Keşmir şu anki Hindistan bölgelerinden pamuklu tekstil ve şeker; şimdiki Pakistan'dan tahıl, deri, ham yün ve pamuk, yağ ve tuz almıştır. Tüm ithalat-ihracat istatistikleri, Jammu-Keşmir'in 1944-1945 tarihli İdari Raporu'ndan alınmıştır. (Dhar, 1951: 143-162; bkz.: Pithawalla, 1953: 85-87)

[35] Pamuk-tekstili ve şeker ithalatı için toplamda yaklaşık 4 milyon dolar, bkz.: Dhar, 1951: 22; Pithawalla, 1953: 85.

3.2.2 Jeo-Stratejik Yönler

Temel olarak doğal bir güzellik mekânı olan Keşmir'in stratejik önemi, Hindistan'ın Kuzey sınırını savunmak için burayı ideal bir tedarik ve hava istasyonu yapan yüksek Himalaya sıradağları ile çevrili geniş bir ova alanı olmasından kaynaklanır. Afganistan, Doğu Türkistan ve Orta Asya devletlerine fiziksel yakınlığı dolayısıyla özellikle Gilgit-Baltistan bölgesi Hindistan açısından jeopolitik öneme sahiptir. Dolayısıyla, burası Hindistan için büyük bir finansal ve stratejik önemdedir. (Kalis ve Dar, Mart-Nisan 2013: 119) Hindistan neden bölgeyi tüm maliyetine kaşın bırakmayı istememektedir? Bunun belki de en önemli nedeni, belgelere dayanan kaynakların ve o zamanın mevcut durumunun ortaya koyduğu üzere, 1947 Hindistan bağımsızlık yasasının imzalanmasından hemen sonra, toprak dağılımını ele alırken Hindistan güvenliğinin ilk planda düşünülmüş olmasından kaynaklanmaktadır. Keşmir'in Keşmir Maharajası yoluyla katılımını sağlamada önemli bir rol oynayan V.P. Menon şöyle yazmaktadır:

> "Şahsen Hindistan hükümetine Keşmir Maharajasının katılımının kabulünü önerdiğimde, aklımda yalnızca Keşmir'in yağmacılar tarafından işgali durumunda bunun Hindistan'ın bütünlüğü için büyük bir tehdit oluşturacağı yönünde bir kaygı vardı. Mahmud Ghazanawi'nin zamanından bu yana, yani yaklaşık sekiz asır boyunca, yalnızca Babür döneminde kısa bir süre hariç olmak üzere, Hindistan kuzeybatıdan periyodik istilalara maruz kalmıştı. Mahmud Ghazanawi'nin bizzat kendisi, bu saldırıların en az on yedisini yönetti. Pakistan devletinin kurulmasından itibaren on haftadan da kısa bir süre içinde ilk yaptığı ise Kuzey Batı boyunca aşiret istilasına izin vermek olmuştu. Bugün Srinagar, yarın Delhi. Tarihini veya coğrafyasını unutan bir millet kendini tehlikeye atar." (Menon, 1961: 394)

Nehru, 1947'de Kurucu Meclis'e yaptığı konuşmada, bölgenin stratejik önemini şu sözlerle vurgulamaktadır:

> "Coğrafi konumu nedeniyle Keşmir, Sovyetler Birliği, Çin ve Afganistan olmak üzere üç ülkeye sahip sınırlarıyla Hindistan'ın güvenliği ve uluslararası temaslarıyla yakından bağlantılıdır. Ekonomik olarak da Keşmir, Hindistan ile çok yakından ilgilidir. Orta Asya'dan Hindistan'a kadar olan karavan ticaret yolları Keşmir eyaletinden geçmektedir." (Nehru, 1961)

Keşmirsiz Hindistan, Orta Asya'nın siyasi haritasında önemli bir yere sahip olamayacaktır. Kuzey sınırları önemli üç ülkeyle (SSCB, Çin ve Afganistan) bağlantılıdır. Bu nedenle, stratejik olarak Keşmir, Hindistan'ın güvenliği için önemlidir ve tarihin başlangıcından beri de öyle olmuştur. (Nehru, 1949: 95) Gandi'nin, Keşmir'in "belki de tüm Hindistan'da en büyük stratejik değere sahip olduğunu" söylediği bildirilmektedir. Şeyh Abdullah, 21 Ekim 1947'de Yeni Delhi'deki gazetecilerle konuşurken şunları söylemiştir: "Devletin (Keşmir) sahip olduğu stratejik pozisyon, Hint hâkimiyetine katılacak olursa Pakistan'ın tamamen çevreleneceği bir konumdur." (Ali, 1985: 284)

Hindistan açısından ikinci büyük tehdit, Çin'in Ladakh'tan Sikkim'e kadar bölgenin kendi bölgesi olduğunu iddia etmesi dolayısıyla, Çin'den gelmektedir. Asya'nın bu iki güçlü ülkesi, 1962'de aradaki sınır nedeniyle savaşa girmiştir. Ladakh, Hindistan için birkaç nedenden dolayı önemlidir: Bunlar, koruyucu bir Himalaya sınırını sürdürme arzusu, Ladakh'ın Tibet ile fiziksel yakınlığı, Vale'ye doğru Tibet'ten Ladakh'a kadar uzanan rotalar, kötü tanımlanmış sınır boyunca "dalgalı" seyreden nüfus, Tibet'teki Komünist egemenliği altındakilerle yöneticilerin manevi bağları ve Keşmir hükümeti içinde güçlü bir Komünist grubun varlığıdır. (Feer, 1953: 140-141) Ladakh ve Tibet'teki gibi kırılgan rotalarda büyük bir askeri operasyon yürütmenin zorluğu, artık daha az endişeye yol açmaktadır. Bununla birlikte, Tibet'teki Çinlilerin artan askeri faaliyetlerine dayalı raporlar, Hindistan ovalarına yakın Himalayaların etkin kontrolünü sağlama konusunda Hindistan'ın daha kararlı davranmasına neden olmaktadır. Her ne kadar Hindistan, Afganistan ve Pakistan arasındaki meseleleri daha da kızıştırmak için çok önceden beri girişimlerde bulunmuş olsa da, (Pakistan'ın Ladakh'ı ihmal etmede izlediği aynı nedenlerle) son dönemlerde de kuzey ve kuzeybatıda Pakistan idaresine müdahale etmek için birtakım çabaları olmuştur. Bu nedenle, Keşmir ile güçlü fiziksel ve kültürel bağlara sahip bulunmayan Hindistan, daha ziyade yasal iddiaları, ekonomik yardımı ve kalkınmayı vurgulamıştır. Ladakh'a konusunda Hindistan, stratejik bir zorunluluk hissetmektedir. Keşmir bağlılığını kazanmak için uzun bir çaba sarf edilmiştir. Buna rağmen, isyan eden Hindistan yanlısı eski bir lider şöyle demektedir: "Her kim dört milyon Keşmirlinin Hindistan'ın

ticaretine, ordusuna ve parasına bağlı olduğunu düşünüyorsa hata ediyordur." (Mayfield'den akt. 1955: 194, Indian press release, 25 Nisan, 1953)

Karakoram Geçidi'ndeki Siaçin Buzulu, Çinli ve Pakistanlı kuvvetlerin Keşmir'de bağlantı kurmasını engelleyen tek engeldi. Eğer Çin'in ve Pakistan'ın militanlarını Siaçin'de birleştirmelerine izin verilirse, Hindistan'ın kuzey sınırının tamamındaki ulusal güvenliği ciddi şekilde baltalanacaktı. Böyle bir bağlantı, Hindistan ile savaşmış olan iki büyük rakibinden oluşan çok güçlü bir askeri güç yaratacaktı. Bu güç, Hindistan aleyhine ortak ve muhtemelen kararlı da olan bir askeri manevrada bulunabilecekti. Hindistan'ın 1984'ten beri Siaçin'de konuşlandırılan kuvvetlere büyük miktarda para harcamasının nedeni de bu olmuştur. 1984'ten bu yana, her iki tarafın birlikleri de dünyadaki en yüksek ve en zorlu şartlara sahip savaş alanı olarak nitelendirilen alanda yerleştirilmişlerdir. (Kalis ve Dar, Mart-Nisan 2013: 119) Hindistan Keşmir'i kaybederse tasarımlar büyük kolaylaşacaktır; bunun ilk sonuçları, bu ülkenin artık Pakistan'a karşı ilk savunma hattı olarak LOC boyunca sıra dağlara sahip olmaması şeklinde gerçekleşecektir. Pakistan, aldığı muazzam ABD yardımının yüzde 80'inden fazlasını Hindistan'a karşı silahlanmak için harcayarak oluşturduğu devasa askeri teçhizatı harekete geçirebilecek olan Jammu, Pencap ve Himachal Pradesh ovaları söz konusu yerlerdir. Delhi'ye baskı yapmak da artık Pakistan açısından çok daha kolay olacaktır. (Karlekar, Daily Pioneer, 20 Ağustos 2016 Cumartesi: Çevrimiçi)

3.2.3 Kimlik/İdeolojik Yönler

Hindistan, seküler milliyetçilik ve çoğulculuk temelinde devlet inşasını tercih etmiştir.[36] Somini Sengupta'ya göre, Keşmir, Hindistan ulusal projesinin başından beri vazgeçilmez bir parçası olmuştur: "Keşmir'i Pakistan'a kaptırmak, seküler ve çok etnikli bir demokrasi örtüsünü kaybetmek olacaktır." (Sengupta, NYT, 13 Ocak, 2002: Çevrimiçi) Abemanu Singh Ranawat, "Birçok Hintlinin Keşmir Hindistan'da kalmazsa bunun hayatımızda bir şeylerin azaltılacağını düşündüğünü" açıkça söylemektedir. (Hilali'de alıntı, 2004: 80) Çeşitli milliyetçi hareketlerle mücadele

[36] Hindistan'daki ulus inşası ve Keşmir çatışmasıyla ilişkisi hakkında ayrıntılı bir tartışma için bkz.: Ganguly, 2001.

etmek zorunda olan Hindistan, tek Müslüman çoğunluklu eyaleti Keşmir'in ayrılmasına izin verildiği taktirde, "toprak bütünlüğünün" uğrayacağı zarar konusunda endişelenmekten asla vazgeçmemiştir. Hindistan'ın eski Başbakanı BJP lideri Atal Behari Vajpayee, "Pakistan dört milyon Keşmir Müslümanı isterse - Keşmir'in Hindistan'dan ayrılması durumunda - 120 milyon Hintli Müslüman almaya hazır olması gerektiği" konusunda Pakistan'ı uyarmıştır.[37] Bu nedenle, Hindistan açısından bakıldığında, bölünmeden bu yana Hindistan, şiddetli milliyetçi hareketler olan örneğin kurtuluş talep eden Keşmirli Müslümanların ve bağımsız bir "Khalistan" için mücadele eden Pencaplı Sihlerin pençesindedir. Benzer şekilde, Hindistan'ın kuzey-doğusundaki Hristiyan Nagas, Hindu Assamese, Mizos ve Gharo kabileleri esasında Hindistan yönetiminden ayrılmayı talep etmektedir. Dahası, Hintli elitler, ulus inşası ve ulusal entegrasyon sorunlarının çok faktörlü kalmaya devam etmesi ve Hindistan'ın toprak bütünlüğünü savunmanın zorluğu konusunda hassasiyetlerini korumaktadırlar. Hindistan içindeki isyancı hareketlerin ulusun birliğini yıktığını, hükümetin meşruiyetine meydan okuduğunu ve "Hinduluk" sürecine zarar verdiğini düşünmektedirler. (Buzan ve Rizvi ed., 1986: 40; aynı zamanda bkz.: Dumont, 1970: 32; "The Emergence of Modern 'Hinduism' as a Concept and as an Institution: A Reappraisal with Special Reference to South India," Sontheimer ve Kulke, 1989: 29-49) Hindular, Pakistan'ın Hindistan birliği ile barışık olmadığını ve Keşmir'in kendi kaderini tayin çağrısının Hindistan devletinin temelini zedelediğini düşünmektedirler. Hindistan için Keşmir temel bir meseledir; çünkü hiçbir Hindistan hükümeti, topraklarının herhangi bir kısmının ve halkının, din ve dil temelinde Hindistan Cumhuriyeti'nden yabancılaştırılmasına izin vermeye istekli değildir. (Dixit, 1998: 247) Bu gelişme, Hindistan'ın toprak boyutunu küçülterek coğrafi olarak parçalanmış bir siyasi varlık haline getirecektir. Dolayısıyla Keşmir, Hindistan'ın entegrasyonunu sürdürmesinde anahtar bir roldedir, çünkü Keşmirlilerin ayrılmasına izin verilmesinin ardından, Hindistan'ın "Balkanlaşması" kontrol edilemez bir hal alacaktır. Dahası, Hintliler, Keşmir'i terk etmenin, Yeni Delhi'ye karşı dış savunma hattını azaltmak ve

[37] BJP, tüm inançların gurur duyacağı ve yasal olarak var olan farklılıklarını koruyan yeni icat edilmiş bir Hint kimliği ile bütünleştiği Nehruite "salata kâsesi" felsefesini hala dışarıda bırakmaktadır. BJP, bu ayrımcı yasal ve politik korumaların (örneğin, Anayasa'nın 370. maddesinde öngörülen Keşmir'in muafiyetleri ve bir halk oylaması taahhüdü gibi) Hinduist "eritme potası" uğruna ortadan kaldırılmasını talep etmektedir. (Bkz.: Rose, 1999/2000: 95; The Hindu, 18 Temmuz 1990: Çevrimiçi)

burayı birkaç dakika içinde düşman saldırılarına tabii kılmak anlamına geldiğini de düşürmektedir.

3.3 Pakistan Açısından Keşmir'in Önemi

3.3.1 Ekonomik Yön

Pakistan akademisyenleri ve diplomatlar tarafından, Keşmir'in niçin Pakistan ekonomisi için "hayati" olduğunu açıklamak için sayısız sebepler listelenmiştir. Bunlardan en önemlisi ülkenin (o zamanki) batı kısmına akan çoğu nehir kaynağını sahip olmasıdır. Pakistan'ın Keşmir'i neden ekonomisi açısından "hayati" olarak düşündüğünü açıklamak için Pakistanlı akademisyenler ve diplomatlar tarafından sayısız sebepler sıralanmaktadır. (Keşmir'in Pakistan için ekonomik önemi için bkz.: Singh, 1999: 3, Khan'dan alıntı, 1970: 10; Singh, 1999: 2-3, Prasad ve Pal'dan alıntı, 1987; Wilson, Nisan-Haziran 1997: 253, 359) Keşmir'in Pakistan'ın kereste ve maden zenginliklerine erişim sağladığı üzerine fikir birliği vardır. Keşmir'in "Sanayileşme ve hem kendi halkının hem de Pakistan'ın yaşam standartlarını yükseltmek için de vazgeçilmez olan büyük ölçekli hidroelektrik santraller için var olan potansiyeli" de konu edilmiştir. (Khan, 1956: 61) Yaşam hattı olarak Keşmir'in Pakistan için önemi, Pakistan haritasına bakılarak iyi bir şekilde anlaşılabilir. Pakistan'dan geçen altı nehirden üçü olan İndus Nehri, Jhelum ve Chenab Keşmir'den doğarken, kalan üçü olan Ravi Nehri, Sutlej ve Bias da Hindistan'dan doğmaktadır. (Kalis ve Dar, Mart-Nisan 2013: 120) Pakistan'ın tarımsal yaşamı da büyük ölçüde Keşmir'e bağlıdır. (Singh, 1999: 1-3) Ekonomik anlamda, Keşmir'den doğan İndus, Jhelum ve Chenab suları, Pakistan'ın tarımsal yaşamı için hayati öneme sahiptir. Askeri yönetici Mareşal Saha Mareşal Muhammed Ayub Khan'ın, Keşmir ve Kanal Suyu Uyuşmazlıklarının Pakistan açısından ölüm kalım meselesi olduğu yönündeki sözlerinden de anlaşıldığı üzere, Keşmir ve Kanal suları Pakistan'ın yaşam hattıdır. (Admin, Viewstonews, 16 Kasım 2010: Çevrimiçi; Brecher, 1982: 45-60) Pakistan için Keşmir'in ekonomik önemi, Hindistan için olduğundan daha da büyüktür. Mahnaz Ispahni, Keşmir'in neden "Pakistan topraklarına sayısız bağlantısı" olduğunu açıklar. "Buranın ayrılması ekonomik bozulma anlamına gelmektedir, çünkü Keşmir suları (Pakistan) Batı Pencap'ın sulanması ve güç kaynakları için gereklilik arz etmiştir; kereste kaynakları

Batı Punjab nehrindendir; söğütü ve reçinesi Pakistan Endüstrisinde kullanılmıştır." (İsphani, 1989: 184; Cheema, Ocak-Haziran 2015: 48) Gerçek şu ki, 16 Eylül 2003 tarihinde Jamat-ud-Dawa'nın şefi Hafız Saeed'in yaptığı konuşmada da söylediği gibi, "Tüm su birikintileri Hindistan Keşmir'dedir. Pakistan'ın ekonomik refahının sağlanması ve çiftliklerinin çoraklaşmasını engellenmesinin tek yolu, Hint işgalindeki Keşmir'in kontrolünü zorla ele geçirme uğraşlarını arttırmaktır, ne zaman ki Keşmir Hint kontrolünden kurtulur işte o zaman Pakistan'ın çıkarları da korunabilir." (Waslekar, 2005: 48) Pakistan idaresi cumhurbaşkanı Keşmir Sardar Muhammed Anwar Han, halka açık bir forumda Pakistan'ın ekonomisinin Keşmir'e bağlı olduğunu, Keşmirlilerin güvenlik, güç ve refah için savaştıklarını söylemiştir. Pakistan'ın su kaynaklarının Keşmir'de doğması dolayısıyla burası çok önemlidir. Pakistan idaresindeki Keşmir Başbakanı Sardar Sikander Hayat, 06 Mart 2003 tarihli bir seminerde, "Keşmir Pakistan'ın nehirleri olmadan çölleşecek. Keşmir'in özgürlük savaşçıları gerçekte Pakistan'ın su güvenliği için savaşıyor" demiştir. (Waslekar, 2005: 48)

Diğer tüm nedenler arasında, Pakistan'ın Keşmir'i kontrol etmek istemesinin iki nedeni göze çarpmaktadır: Bunlar, hidroelektrik gücün gelişimi ve Sind ve Pencap'ta sulama için su kaynaklarının güvenliğidir. Pakistan'ın kurulmasından birkaç yıl önce, Müslüman planlamacılar hidroelektrik potansiyelini kullanarak endüstriyel kalkınmayı genişletmek için Keşmir'i seçmişlerdir.[38] Şu nokta kesindir ki, bu planlar temelde az gelişmiş bir Keşmir'e fayda sağlamak için değil, bir bütün olarak Pakistan'a yardım etmeyi amaçlamıştır.[39] (Cohen, 1953) Sulama projelerini korumak için Pakistan'ın Keşmir'e sahip olma ısrarı, durumun gerçek bir resmini yansıtmaktan ziyade olumlu bir uluslararası görüş oluşturmak için kullanılmış da olabilir. Keşmir ile ilgili bir makalede David E. Lilienthal'de de geçen (Lilienthal, 1951: 22-23), "Pakistan'ın suyunu keserek Hindistan'ın böylesi bir toprağı tahrip edişini hiçbir ordu yapamazdı" ve "Nehru sonrası kötü bir Hint hükümeti gelmesi durumunda, Keşmirsiz bir Pakistan kendini savunamaz" şeklindeki propaganda kullanılmıştır. Dahası, coğrafi ve

[38] Spate'in (1948: 15) ifadesiyle, "Pakistan'ın endüstriyel bir geleceği olacaksa ekonomik olarak Keşmir'in su gücü kaynakları çok önemlidir."
[39] Cohen (9-10), Pakistan'ın acil enerji ihtiyaçlarının (1956 sonrası) şimdi bizzat kendisi için projelendirilen tesisler tarafından karşılanabileceğini belirtmektedir.

ekonomik olarak, eyalet Pakistan tarafından her taraftan çevrelenmiştir. Bu eyalet, Rawalpindi üzerinden Pakistan'a geçen Jhelum Vadisi ile dış dünyaya tek erişime sahiptir. Jammu'yu dış dünyayla birleştiren tek demiryolu hattı Sialkot'tan geçmektedir. Posta ve telgraf hizmetleri Pakistan Egemenliğine düşeceği kesin olan bölgelerden geçirilmiştir. Ayrıca, Keşmir, petrol, tuz, şeker ve yaşamın diğer gerekli ürünleri gibi ithal ettiği tüm malzemelerin güvenli ve sürekli geçişlerinde, Pakistan'ın bir bölümünü oluşturacak bölgelere bağımlı olmuştur. Ayrıca, turist geçiş trafiği geliri, Rawalpindi üzerinden zahmetsizce erişilebilirdir. P.N. Dhar'a göre, "Keşmir kerestesi Jhelum'u ve Kishenganga boyunca tüketileceği Pakistan'daki Jhelum deposuna kadar yüzmektedir."[40] Aynı zamanda, Dhar'ın da açıkladığı gibi, "Pakistan'ın ekonomisi, kendi orman kaynaklarının yetersizliği nedeniyle demiryolu ve sivil ihtiyaçları için Keşmir'in ormanlarına bağlıdır." (Dhar, Nisan-Haziran 1951: 160) Buna bağlı olarak, William Barton da şunları söylemiştir: "Pakistan'ın kömür veya büyük sanayi altyapısı yoktur; askeri ve ekonomik projeler geliştirmesi gerekmekte ve bu amaca ulaşmak için büyük ölçekte sanayileri inşa etmesi gerekiyor. Bu nedenle, yeterli bir kömür arzı bulunmadığında, tek yol hidro-elektrik tesislerden güç elde etmektir; bunlar için de büyük ölçüde Keşmir'in nehirlerine bağlı olmalıdır." (Barton, Nisan-Haziran 1951: 156)

3.3.2 Stratejik Düşünce

Pakistan'ın stratejik nedenlerden dolayı Keşmir'i ihlal etmeye gereksinim duymaktadır. (Agius, 2010: 50) Keşmir olmaksızın Pakistan, askeri açıdan o kadar savunmasız bir hale gelir ki batı bölgesini asla yeterince savunamaz. Görünüşte bu argüman, Hindistan'ın Keşmir'i kontrol etmesi durumunda - şu anda iki ülke arasında Sutlej ve Ravi Nehirlerinde olduğu gibi- doğal savunma hatları olmayacağı temeline dayanmaktadır. Pakistan'a girişlerin güneybatı Jammu'dan kontrolü Hindistan'ın işgalini kolaylaştırabilir. Dolayısıyla, Keşmir'in bu kısmı Pakistan için stratejik bir öneme sahiptir. Stratejik olarak Hindistan'ın Keşmir'deki askeri varlığı, Pakistan'ın tehlikeli derecede büyük savunma parametrelerini genişletmekte ve onu nehirlerin

[40] Kereste, Keşmir'in en önemli ihracat ürünüdür ve 1946-47 arasında 7,490,000 cft. kısmı Çanab ve Jhelum Nehirleri üzerinden ihraç edilmiş ve devlete 87, 47.000 Rs gelirini getirmiştir. (Bkz.: Dhar, Nisan-Haziran 1951: 160)

yaşam hattı kaynağından kopartmaktadır. (Ahmed, Kasım-Aralık, 1996: 22) Pakistan'ın askeri teşkilatı, Keşmir'in Pakistan'a dâhil edilmesinin, ona diğer koşullarda sahip olmadığı düzeyde bir stratejik bir derinlik kazandıracağına inanmaktadır. (Chari, Cheema ve Cohn, 2003: 36) Pakistan'ın tamamı Hindistan hava saldırılarına karşı savunmasız olsa da, Hindistan'ın büyük kısmı Pakistan uçaklarının menzilinin dışında kalmaktadır. Pakistan'ın bakış açısına göre, Güney Keşmir'de mevzilenen Hindistan kara kuvvetleri, Shakergarh uzantısını ve daha da önemlisi Lahor ile İslamabad'ı birbirine bağlayan Grand Trunk Yolunu tehdit etmektedir. (Wrising, 1994: 86) Bu bağlamda, Pakistan makamları, Keşmir olmaksızın Pakistan'ın, Hindistan'a gelebilecek acımasız bir hükümete karşı kendini savunamayacağına inanmaya başlamıştır. Tecrübeli Keşmirli siyasetçi Sardar Abdul Qayum, "Pakistan, Keşmir hakkındaki iddiasından vazgeçerek Bağımsız bir entite olarak var olamazdı. Hindistan'a sanal bir rehineye dönüşecektir ve yaşama şansı da Hindistan'ın var olmasına izin vereceği süreye bağlı kalacaktır." (Khan, 1990: 47) Keşmir'in Pakistan için stratejik önemini daha da artıran bir diğer faktör ise Çin'in kuzeyde ve doğuda çevrelediği, batıda Orta Asya cumhuriyetlerinin ve Rusya'nın ve Güneyinde alt kıtanın yer alması nedeniyle kendine özgü jeo-stratejik konumunun var olması olmuştur. (Schafiled, 2000: 225) Bu anlamda, stratejik olarak Keşmir ve Kuzey bölgeleri, Pakistan'ın varoluşu için dört vilayetinin sahip olmadığı istikrar sağlamaktadır.[41]

Pakistan'ın bakış açısından, Keşmir stratejik olarak konumlanmıştır ve "Pakistan'ın ekonomik ve askeri olarak felce uğraması" için kullanılabilir. Keşmir'in stratejik konumu, düşük yoğunluklu çatışmalara ve gerilla tarzı Hindistan'la savaşa Pakistan'ı dâhil etmiştir. Hindistan taburlarının Jammu ve Keşmir'deki varlığı, NWFP için arkadan doğrudan bir tehdit oluşturabilir, yani J&K, Hindistan tarafından saldırıya yönelik bir strateji olarak kullanılabilir; pek çok kişi ise J&K'nın Hindistan'a dâhil olması durumunda Pakistan ordusunun tehlikeye gireceğine de inanmaktadır. (Behera ve Joseph ed., 2004: 212) 1951'deki Pakistan Başbakanı, Keşmir'in Pakistan açısından stratejik değerini, "Keşmir çok önemli… hayatta kalmamız için hayati bir gereklilik.

[41] Keşmir'in önemi, bölgesel güçler olan Hindistan, Afganistan, Çin ve Rusya'nın buluşma yeri olarak algılandığında daha da artmaktadır. (Ahmed ve Khan, 1999-2000: 77-78)

Bu haritada göreceğiniz gibi, Keşmir Pakistan'ın başındaki bir şapka gibi. Eğer Hindistan'ın başımıza bu şapkayı koymasına izin verirsem, o zaman ben her zaman Hindistan'ın insafına kalırım, Keşmir öyle bir stratejik konumdadır ki kendisi olmadan Hindistan'da gelebilecek acımasız bir hükümete karşı Pakistan kendini savunamaz" şeklinde nitelendirmiştir. (Admin, Viewstonews, 16 Kasım 2010: Çevrimiçi) Pakistan'ın ilk başbakanı Liaquat Ali Han da Keşmir'in Pakistan'ın güvenliği için hayati önem taşıdığını belirtmiştir. Nehru'ya gönderilen bir kablolu mesajda, "Pakistan'ın güvenliği Keşmir'e bağlı olduğunu" vurguladı. (Wrising, 1994: 86) Liaquat, burası olmadan Pakistan'ın "Hindistan'da başa gelebilecek vicdansız bir hükümete" karşı kendini savunamayacağı kadar Keşmir'in stratejik önemde olduğuna inandığını söylemiştir. (Litenthal'ın Wirsing ile Röportajı, 1951, Malik tarafından alıntılanmıştır, 2002: 207)

3.3.3 Ulusal Kimlik

Pakistan da Keşmir hakkındaki iddialarını desteklemek için güçlü argümanlara sahiptir, çünkü ulusal kimliğinin korunması için burası hayati öneme sahiptir. Muhammed Ali Cinnah, Keşmir'in Müslüman kimliği nedeniyle İslami Pakistan'ın bir parçası olması gerektiğine inanmıştır. (Brecher, 1982: 51-54) Raiz Ali Şah'ın günlüğüne göre, Cinnah şunları söylemiştir: "Keşmir Pakistan'ın şah damarıdır ve hiçbir millet ya da ülke şah damarının düşmanının kılıcı altında kalmasına tahammül edemez." (Shah, 1950, Alıntı Rehman'da, 1998: 23) Pakistan'ın ismindeki "K", alt kıtadaki yeni Müslüman devlet için seçilen addan bir alıntıdır. Ayrıca, güçlü etnik, kültürel, coğrafi ve ekonomik bağlantılar da gelişmiştir. (Amin, Nisan 2003: 38) Pakistan, komşusu Hindistan'ın tek Müslüman çoğunluk eyaleti üzerindeki iddiasına karşı öfkelidir. Pakistan'ın varoluş amacı, alt kıtanın Müslümanlarının Hindu hâkimiyeti altındaki Hindistan'ın baskısı altında değil, özgür ve başarılı yaşayabilecekleri bir vatan oluşturmak olmuştur. Liaquat Ali Han'ın iddiası şöyledir:

> "Keşmir çok önemli, hayatta kalmamız için hayati bir gereklilik. Bu haritada göreceğiniz gibi, Keşmir Pakistan'ın başındaki bir şapka gibi. Eğer Hindistan'ın başımıza bu şapkayı koymasına izin verirsem, o zaman ben her zaman Hindistan'ın insafına kalırım. Keşmir öyle bir stratejik konumdadır ki kendisi olmadan

> Hindistan'da gelebilecek acımasız bir hükümete karşı Pakistan kendini savunamaz" şeklinde nitelendirmiştir. (Gopal, Şubat 1967: 67; ayrıca, bkz.: Lilienthal, 04 Ağustos 1951: 57)

J&K eyaleti, Hindistan'a göre, Pakistan'a daha yakındır. Keşmir yalnızca ezici bir Müslüman çoğunluk alanına sahip değil, aynı zamanda, teritoryal olarak da Pakistan'a bağlanan nehir ve doğal iletişim hatları ile Pakistan topraklarına komşudur; tarihsel olarak, ekonomik olarak, dini ve kültürel olarak Pakistan'a Hindistan'dan daha yakındır. Stratejik mülahazalar da Keşmir'i Pakistan ile ilişkilendirmektedir. Dahası, Keşmir, Pakistan'ın İslami milliyetçiliğinin simgesidir ve konuyu uluslararası toplumun gündemine tutma ve Keşmir'de ezilen Müslümanları destekleme konusunda kendisini ahlaki bir taahhüt altında hissetmektedir. Bu çatışmanın ana konusu budur ve diğer her şey marjinal kalmaktadır. Pek çok Pakistanlı, Keşmir'in Pakistan'ın kendi imajına ve kimliğine meydan okuduğuna ve Hindistan ile Pakistan arasındaki ana çatışma kaynağı olduğuna inanmaktadır. Başkan Ayub Khan, konuyu şöyle açıklamaktadır: "Keşmir iki ülkeyi ayrı tutmaktadır ve bu sorun çözülmediği sürece de ayrı kalacağız. Ayrı kaldığımız sürece ise diğer sorunların çözümünün geçersiz kılınması tehlikesi var olacak." (Gupta, 1966: 439)

Pek çok Pakistanlı için, stratejik olarak bitişiklerinde olan Keşmir'in Hindistan tarafından işgal edilmesi konusunda varılacak uzlaşma, iki ulus teorisinin rasyonelliğini inkâr etmek anlamındadır ve Pakistan içindeki bölgeciler için dahi bir emsal teşkil edebilir. Keşmir, her zaman Pakistan fikrinin bir parçası olmuştur - Pakistan'daki "K" harfi Keşmir'e aittir.[42] (Bamzai, 1994: 834) Pakistan'ın Keşmir İşleri Bakanı'nın 1951'de belirttiği gibi: "Keşmir Pakistan'a bir inanç nesnesidir, sadece bir toprak parçası veya nehir kaynağı değil." (Nayar, 1992: 305) Pakistan'ın eski Başbakanı Zülfikar Ali Butto da 1964'te, "Pakistan tam anlamına erişecekse Keşmir kurtarılmalı" demiştir. (Sengupta, NYT, 13 Ocak 2002: Çevrimiçi) Pervez Müşerref şöyle demişti, "Keşmir kanımızın içinde akıyor. Hiçbir Pakistanlı, Keşmir ile bağlantılarını koparamaz. Bütün Pakistan ve dünya bunu biliyor. Ahlaki, siyasi ve

[42] "PAKISTAN" adı, 1936'da Cambridge öğrencisi Chaudhury Rahmat Ali tarafından yaratılmıştır. P (Pencap) A (Afgan-Kuzey Batı Frontier Bölgesi) K (Keşmir) S (Sindh) TAN (Baluchistan) bileşenini temsil eden bir kısaltma olarak yazılmıştır.

diplomatik desteğimizi Keşmir'e vermeye devam edeceğiz. Keşmir'deki ilkeli duruşumuzdan asla bir milim dahi feragat etmeyeceğiz." (Musharraf, 12 Ocak 2002)

3.3.4 İdeolojik Yönler

Keşmir'in Pakistan için önemi ayrıca, Cinnah'ın ayrı bir Müslüman vatanına olan talebini temel aldığı, iki ulus teorisi gibi ideolojik faktörlerde de yatmıştır. (Malik, 2002: 267) General Akbar Han'a göre, "Keşmir'in Pakistan'a katılımı sadece arzu edilebilirlik meselesi değil, ayrı olan varlığımız için de mutlak bir zorunluluk olmuştur." (Khan, 1990: 10) Bu tür görüşlerin önde gelenleri dahi şunu söylemektedirler: "Jammu ve Keşmir eyaleti, Hindistan ve Pakistan'ın ulusal ideolojilerinin test edildiği bir savaş alanıdır." (Mirza, Temmuz-1994: 70) Şerif-ul-Mücahid, Keşmir'i aynı zamanda, Pakistan'ın bir ideolojisiyle eşit kılmaktadır: "Keşmir giderse, ideoloji gider. Pakistan'ın bir devlet olarak tasfiyesi sadece zaman meselesi olabilir." (Mujahid, 1964: 43) Buranın önemini özetlerken, "bu çatışma bölgenin kaynakları ve halkı üzerinde üzerine olduğu kadar, aynı zamanda kimlikler, hayal gücü ve tarih çatışmasıdır da" sonucuna varabiliriz. (P.R. Chari et. al., 2003: 35)

3.4 Hindistan'ın Keşmir Çatışmasına Yönelik Politikası

3.4.1 Javaharlal Nehru'nun Keşmir Politikası

Javaharlal Nehru'nun Keşmir politikası iki temel gerçeğe dayanmıştır: Birincisi, Şeyh Abdullah ve Ulusal Konferansı tarafından ahlaki ve politik destek verilmekle birlikte, Maharaja Hori Sing tarafından imzalanan Katılım Aracı hukuki bir iddia olarak görülebilir. Nehru'nun Şeyh Abdullah'la dostane ilişkileri sayesinde Keşmir'in Hindistan'a katılacağı yönündeki düşüncesi paralelinde Nehru'nun halk oylaması konusundaki coşkusu açıklanabilir. Kendisi, katılım yasal olarak onaylanır onaylanmaz, Pakistan'ın Hindistan ile çatışmaya girmeksizin Keşmir'i işgal etmesinin zor olacağının farkında olmuştur. Bu nedenle, katılımın kesinleşmesi konusu, Şeyh Abdullah'ın zihninde Nehru ve Hindistan'dan gelen baskı sonucu her zaman bulunmuştur. (Noorani, 1999: 268) Ayrıca, Nehru, sorunu mümkün olan en kısa sürede bir halk oylaması aracılığıyla çözmek istemiştir, o kadar ki, dünyanın geri kalanı ve özellikle de Batılı güçler çatışmayı onun gibi algılamamıştır. (Ali, 1985:

296-97; Wirsing, 1998: 56; Government of India, White Paper on Jammu & Kashmir, Delhi 1948: 55) Nehru'nun Şeyh ile olan ilişkisi Keşmir üzerinde güç kazanma ve tüm Keşmirlerin kalplerini fethetme yaklaşımlarından birisi olmuştur. Keşmir'in statüsü belirsiz kalmış ve tartışmalı ilerlemiştir. Ancak, herkes Şeyh Abdullah'ın bölgedeki popülerliğini ve gücünü kabul etmiştir. Şeyh Abdullah, Keşmir'in geleceğinin yalnızca Keşmir halkının istekleriyle tanımlanması gerektiğini iddia eden Nehru'nun halka yönelik açıklamalarını beğenmiştir. (Guha, 2004: 83) Nehru, 1952'de Kalküta'da yaptığı konuşmasında, Keşmir çatışmasına karşı tutumunu açıkça göstermiştir: "Öyleyse, Keşmir halkı bize çıkmamızı söylerse, bunu yaparız... Yarın Şeyh Abdullah Keşmir'in Pakistan'a katılmasını isterse, ne ben ne de Hindistan'ın bütün kuvvetleri onu durduramayacaktır…" (Noorani, 1999: 268) Hindistan'da popüler bir İngiliz yazar olan Philip Pratt dahi, Hindistan'a kuvvetlerini geri çekmesini ve Şeyh'in bağımsızlık hayalini gerçekleştirmesini önermiştir. Yazarın düşüncesi ahlak üzerine kurulmuş, fakat aynı zamanda ekonomi ve sağduyuyla da desteklenmiştir: "… kaynaklarımız ve geleceğimiz gücünü kesen karmaşadan kurtuldu…" (Guha, 2007: 193) Örneğin Şeyh Abdullah kendi özerkliğini yaratmaya karar verecek ya da daha az muhtemel olan Pakistan'a katılacak olursa, Nehru'nun Keşmir çatışmasından bu derece kolayca ayrılacağına inanmak zordur.

Şeyh Abdullah ve Nehru arasındaki dostane ilişkilere rağmen, birçoğu Abdullah'ın iktidardan ayrılması ve hatta 1953 ve 1958'de hapis cezasına çarptırılmasıyla sonuçlanan birçok anlaşmazlık ve hatta çatışmalar da var olmuştur. Bununla birlikte, Guha'nın (2004: 80) da yazdığı gibi Nehru, Abdullah'ı "Keşmir'deki adamı" olarak ünlendirmiştir. Maharaja'nın Hindistan'a katılımından sonra Nehru, Abdullah'ı devlet bakanlığı yerine Keşmir devletinin başbakanı olarak ilan etmiştir. (Guha, 2004: 81) Keşmir'deki "önde gelen popüler kişilik" dediği Abdullah'a böyle bir otorite vermek suretiyle Nehru, Hindistanlılar birliklerini geri çekmeyi kabul etseler bile, halk oylaması durumunda kazanma ihtimalinin yüksek olacağından emin olmuştur. Ancak, Abdullah, bir halk oylamasının Keşmir'de kargaşaya yol açacağından emindi. Hindu milliyetçisi siyasi parti olan Bharatiya Jana Sangh'ın lideri S.P. Mookerjee tarafından organize edilen Praja Parishad hareketi, Abdullah'ın aklına bağımsızlık fikrinin tohumlarını atmıştır. (Guha, 2007: 190) Bu nedenle, bağımsız Keşmir fikrini yaymaya

ve paylaşmaya başlamış, görüşmeler yaparak Keşmir halkı arasında konuşmalar yapmış ve hatta "Hint saldırganlığına" karşı BM üyelerine dahi başvurmuştur. (Guha, 2004: 81) Nehru, kız kardeşine yazdığı mektupta Abdullah'ı "sorumsuz davranıyor" olmakla nitelendirmiştir. Bunu söyleyerek, Keşmir'in Hindistan'dan ayrılması için Abdullah'ın istekli olduğunu kastettiği çıkarımına ulaşmak zor değildir. (Guha, 2007: 184) Nehru ikiyüzlülüğü yüzünden suçlanabilir, çünkü birçok kez Keşmir konusundaki isteklerini kamusal olarak açıklıkla desteklemiştir, ancak yine de Keşmirli dostunun popülaritesini yönetmek suretiyle de Keşmir'i tutmak istemiştir. Nehru'nun bir girişimin bir halk oylaması yapma nedenlerinden biri de daha başlangıçta Pakistan'ı "geride bırakmak" olmuştur. (Guha, 2007: 182) Bununla birlikte, Abdullah da hiçbir zaman bağımsız Keşmir fikrinden vazgeçmemiştir, İngiliz generalinin söylediği gibi, Şeyh asla iyi bir insan olmasa da ülkesine ve milletine olan aşkı konusunda samimi kalmıştır. (Guha, 2007: 192) Yeni Delhi'deki yönetim, Keşmir'i Müslüman devleti haline getirmek için Pakistan'la komplo hazırladığı iddiasıyla Abdullah'ı suçlamış ve tekrar hapse attırmıştır. Guha'nın "Keşmir'de Bir Pencere Açmak" adlı makalesinde yazdığı gibi, Abdullah, Hindistan'ın "bir Hindu Pakistan" olacağından korkmuştur, ancak Keşmir'in Pakistan'a katılmasını da hiç düşünmemiştir. (Guha, 2004: 81) Bu nedenle, Abdullah ile ilişkilerin bozulmasından sonra kamuoyunun Hindistan karşıtı olmaya dönüşmesiyle, Keşmir'deki statükoyu korumak ideal bir seçim haline gelmiştir; bunun dışında, Hindistan'a ait JK'nın bir kısmını elde tutacak bir bölgesel halk oylaması da Nehru için kabul edilebilir olmuştur. (Shankar, 2016: 6) Nehru, Şeyh'in desteğini kaybetmesi ve Pakistan'ın askeri gücüne olan güvenin arttırması nedeniyle, halk oylamasını erteleme ya da başkalarına unutturma için de çalışmıştır. Nehru, Pakistan'ın askerlerini çatışma alanından çekmesi konusunda Birleşmiş Milletlerin zorlamada bulunmasını istemiştir ve referandumdan önce başka önkoşullar önermiştir. Bu nedenle, Keşmir'in önde gelen üyesi ile Nehru'nun ilişkileri, Keşmir uzlaşmazlığında Hindistan politikasının belirlenmesinde büyük rol oynamıştır.

3.4.2 BJP'nin Keşmir Politikası

Öncelikle söylemek gerekir ki, Hindistan'ın Keşmir politikası tarih boyunca tutarlı kalmıştır. Hindistan, iktidarda olan partiden bağımsız olarak, Hindistan idaresinde

yönetilen Keşmir'in halkına kendi kaderini tayin etme hakkı vermede hiçbir zaman esneklik göstermemiştir. Yasir Masood, "BJP, sağ eğilimli bir Hindu milliyetçi partisi. Dini kimlik temelinde açıkça harekete geçen ve açıkça Müslüman aleyhtarı bir duruş sergileyen ilk büyük parti" şeklinde yazmıştır. (Khan, 2014: 13; Chowdhary, East Asia Forum, 16 Mayıs 2014: Çevrimiçi) Anti Müslüman duruşlu Atal Bihari Vajpayee, Pakistan'la kalıcı bir çatışmaya son vermek için barış sürecini ilerletmek istemiştir. (Jaleel, The Indian Express, 12 Temmuz 2015: Çevrimiçi) Yine de, 2004 seçim kampanyası sırasında BJP, Pakistan ve Keşmirli ayrılıkçılara karşı sert bir duruş sergilemiş ve 370. maddeye karşı çıkma haline geri dönmüş, ancak seçimleri kaybetmiştir. (Chowdhary, East Asia Forum, 16 Mayıs 2014: Çevrimiçi) Modi'nin Hindistan Başbakanı olarak görevi devralmasından beri, Hindistan'ın savunma kabiliyetlerini arttırma politikaları tarafından bölgesel ekonomik gelişme ve entegrasyon sloganları gölgede bırakılmıştır. Dış ve güvenlik politikası karar alma sürecinde daha büyük bir rol oynamak için askeri bürokrasiyi öne çıkarmıştır. Büyük stratejisinin bir parçası olarak Yeni Delhi, Pakistan'ı Keşmir'deki izlenen politika da dâhil olmak üzere bağımsız dış politikasından vazgeçmeye ikna etmeyi amaçlayan zorlayıcı diplomasiyi sürdürmektedir. (IPRI, 04 Ağustos 2015: Çevrimiçi)

Modi liderliğindeki hükümet Pakistan'a karşı birçok cephe açmıştır. Son iki yıl boyunca, Hindistan LoC ve Çalışma Sınırları boyunca ateşkes anlaşmasını ihlal etmiş ve birçok masum insanı öldürmüş ve yaralamıştır. (Nair ve Malik, Reuters, 12 Ekim 2014: Çevrimiçi; The News International, 14 Ekim 2014: Çevrimiçi) Hindistan birlikleri, toplu taşıma araçlarına ateş açmakta bile tereddüt etmemiştir. (Mir ve Yousaf, The Express Tribune, 23 Kasım 2016: Çevrimiçi; Naqash, Dawn, 19 Kasım 2016: Çevrimiçi; Ahmed, The Diplomat, Eylül 2014: Çevrimiçi) Bunun yanı sıra, LoC'nun ihlali yinelenmesine ek olarak, Hintli politikacılar ve askeri liderler Pakistan'a karşı korkutucu ifadeler vermeye devam etmektedirler. (IPRI, 04 Ağustos 2015) Dışişleri konusunda Başbakan Eski Danışmanı Sartaj Aziz, "Modi, iktidara geldiğinden beri, şartları normalleştirmek istiyor ve Keşmir'in meseleleri hakkında konuşmak istemiyor. Ancak, Keşmirlerin hakları inkâr edilemez, Pakistan halkı onlara yardım etmemizi istiyor ve onlara diplomatik, politik ve ahlaki destek sağlıyoruz" şeklinde konuşmuştur. (The Times of India, 23 Ağustos 2015: Çevrimiçi)

Ali Ahmed, Modi'nin stratejisinin, "Pakistan'ın Keşmir konusunda gözünü yummasını bekliyor" olduğunu belirtmiştir. (The Express Tribune, 20 Ağustos 2014: Çevrimiçi; Ahmed, The Diplomat, Eylül 2014: Çevrimiçi) Hindustan Times'ın Dış Politika Editörü Pramit Pal Chaudhuri, Ufa'da Modi'nin eski Pakistan Başbakanı Navaz Şerif'e verdiği mesajın çok net olduğunu söylemiştir; "konuşmayacak değiliz, ancak, herhangi bir konuşma terörle alakalı somutluklarla ilgili olacak" demiştir. (Chaudhuri, The Hindustan Times, 11 Temmuz 2015: Online) Hindistan terörizm dışında başka bir şeyi tartışmaya yeterince hazır değildir. (The Times of India, 23 Ağustos 2015: Çevrimiçi) Pakistanlı bir gazeteci ve televizyoncu olan Nasim Zehra, özellikle Modi rejiminin "diyalog ve çatışma çözümü alanını daraltmak için eşi benzeri görülmemiş adımlar attığı bir ortamda" bu tartışmalı ifadeyi seçerek Şerif'in başını belaya soktuğu görüşündedir. (Zehra, The Hindustan Times, 16 Temmuz 2015: Çevrimiçi) Chaudhuri bir adım öne gitmiş ve "Ufa'daki Ortak Açıklama, yeni bir ikili toplantılar dizisi ile Birleşik Diyalog yerini almıştır" demiştir. Bu, Pakistan'ın siyasi liderliği üzerinde büyük bir baskı oluşturmuştur. (Chaudhuri, The Hindustan Times, 11 Temmuz 2015: Çevrimiçi) Ne var ki, İslamabad zaten çok fazla baskıyı absorbe etmiştir; bu nedenle Keşmir meselesinde Hindistan'ın dilediği gibi göz yumma olasılığı düşüktür.

2014'ten bu yana Hindistan'ın kilit konumdaki liderliği Pakistan'a karşı saldırgan bir duruş sergilemiştir. İkili görüşmelerin iki kez ertelenmesi, Hindistan'ın örtük araçlar yoluyla nasıl bir değişim yaratmaya niyetli olduğunu göstermektedir. (Zehra, The Express Tribune, 16 Temmuz 2015: Çevrimiçi, Ahmed, The Diplomat, Eylül 2014: Çevrimiçi) Express Tribune'de yayınlanan bir başyazıda, "BJP hükümeti silip süpüren seçim sonucundan sonra Hindistan'ın işlerini demir pençede şimdilik tutuyor ve bunun neticesini Pakistan için şimdiden hissetmeye başlıyoruz" yorumunu yapmıştır. (The Express Tribune, 20 Ağustos 2014: Çevrimiçi) Modi, Hürriyat Partisi liderliğini Keşmir politikasından ayrı tutmaya karar vermiştir, çünkü bu, amaçladığı dış politika planına aykırıdır. (The Times of India, 23 Ağustos 2015: Çevrimiçi) Hindistan'ın Pakistan üzerindeki baskısını sürdürmeye devam ettiği de daha önce vurgulanmıştır. Ekim-Kasım 2015 boyunca Hindistan, 21. Kolordu da dâhil olmak üzere Hindistan ordusunun üç "Saldırı Müfrezesinden" biri olan, neredeyse bütün Güney Ordusu Komutanlığını içeren büyük çaplı savaş tatbikatlarını Rajasthan bölgesinde yapmıştır.

(Pandit, The Times of India, 22 Eylül 2015: Çevrimiçi) Hindistan, Farrukh Khan Pitafi Pakistan'ın yıkılması için doğru zaman olabileceğine inanıyor, yorumunda bulunmuştur. (Pitafi, Dawn, 27 Ağustos 2015: Çevrimiçi) Hindistan'ın Pakistan'da huzursuzluğa yol açma kararı, bunun patlak verdiğini görmek için daha büyük bir planın parçası gibi görünmektedir. BJP, Keşmir meselesine bir Pakistan açısı kullanarak (Keşmir ayaklanmasının Pakistan tarafından desteklendiğini iddia ederek) veya Hindu-Müslüman bakış açısıyla yaklaşmaya devam etmektedir. İçişleri Bakanı Rajnath Singh'in huzursuzluk dolayısıyla tamamen Pakistan'ı suçlaması ve Delhi merkezli Müslüman din adamlarının Keşmir'e ulaşması için çanak tutması bu hatalı yaklaşımların göstergesidir.

Modi'nin Pakistan'a yönelik politikasının özünde, kapsamlı görüşmelerdeki içerici diyalog görüntüsüde olduğunda bile, Keşmir'i tartışmayı reddetmek var olmuştur. 2008 Mumbai terörist saldırıları sonrasında önceki hükümetin İslamabad ile diyaloğu kestiği de doğrudur. (Bajpai, The Times of India, 13 Ağustos 2016: Çevrimiçi) Modi hükümetinin Keşmir politikası üç "hayır"dan oluşmaktadır, bunlar şu şekildedir: Pakistan ile diyaloğa hayır, Keşmir'le diyaloğa hayır ve Pakistan ile Keşmirler arasında diyaloğa hayır. Vadide şiddetin patlak vermesiyle birlikte Yeni Delhi, İslamabad'a ve "kazanılmış çıkarlar ve yanlış yönlendirilmiş unsurlara" işaret etmiştir (Rajnath Singh'in Parlamento'daki ifadesine bkz.). Bu tamamen yanlış da değil, fakat yine de Aiyar'ın da belirttiği gibi, Keşmir istikrarsızlığının sorumluluğunun çoğu Srinagar'da ve Yeni Delhi'de bulunmaktadır. (Bajpai, The Times of India, 13 Ağustos 2016: Çevrimiçi)

3.5 Hindistan'ın Keşmir'e Yönelik Stratejisi

Hindistan, Pakistan'ın direnişini azaltmak için bütünleşik bir strateji benimsemiştir. Bu strateji askeri ve politik baskıyı kapsamaktadır; tahrip; diplomatik izolasyon; terörizm; medya ve kamusal hakaret ve kültürel baskınlık. (Akram, Dawn, 03 Nisan 2016: Çevrimiçi) Stratejik olarak Hindistan, taktikleri örnek olmuş olsa da isyanın ilk döneminde acı çekmiş, başlangıçtaki Keşmir genel stratejisi oldukça belirsiz görünmüştür. Hindistan, başka mevcut seçeneklere karşın, yerel düşünce ve duygular için çok az veya hiç kaygı duymaksızın isyan süresi boyunca Keşmir'de "uzlaşmaz"

bir politika izlemekle suçlanabilir; bunun temel gerekçesi Hindistan'ın laik bir devlet olduğudur ve bu güvenliğin temelini sorgulayan soruların güce karşı güç kararlı anlayışıyla kesin olarak cevaplanması gerektiğine inanmasıdır. Bir kez isyan yabancı bir "tat" verince, Hindistan'ın yumuşak davrandığı pek görülmemiştir. Eleştirmenler bunu oldukça uzun bir süre sorgulamışlardır. (Ganguly, 1996: 76-107) Delhi, Keşmir'in beklentilerini karşılayacak istikrarlı siyasi kurumlar yaratmada yetersiz kalmıştır ve Delhi'nin eyalete yönelik manipülatif politikaları buranın daha başta yabancılaşmasına neden olmuştur. "Hesapçı bir yaklaşıma karşı 'kalpleri ve zihinleri' ayrıcalıklı kılan bir yaklaşım, işlevsel bir siyasi sürece geri dönmek için zemin hazırlamış olabilirdi." (IPCS, 2006). Hindistan Keşmir'i, sakinleştirilmesi gereken sıkıntılı ve hoşnutsuz bir Hindistan eyaleti olarak görmektedir. Keşmir'i uzlaşma olmaksızın pasifize etmeye karar vermiştir. Hintli bir akademisyenin de belirttiği gibi, "Hindistan, üçüncü taraf müdahalesine karşı ikili stratejisinin ve kuzeydoğuda ve Pencap'ta bir miktar başarıyla denemiş olduğu siyasi tavizler vermeden önce zamanı belirlenmiş bir şekilde militanları bezdirme tekniğinin Keşmir'de de başarılı olmasını ummaktadır." (Behera, Kasım 2012)

3.5.1 Nükleere Doğru

İsyanın üstünden yedi yıl geçmesinin ardından seçimler sonrası Keşmir'in gelişimine dair sönük umutların yeniden canlanmıştır. Farooq Abdullah'ın iktidara dönüşü, ılımlı bir çözüm olasılığı için beklentileri artırmıştır. Bakanlık düzeyindeki görüşmeler 1997'de yeniden başlatılarak adil bir iyimserliğe yol açmıştır. (Ganguly, 2003) Ancak, Keşmir içinde isyan köpürmüş, siyasi olarak Hindistan bir istikrarsızlık dönemine girmiştir. İki yıllık bir merkezi koalisyon hükümetinin çöküşünün ardından, BJP yeni seçimlerin kazananı olmuş ve Delhi'deki iktidarın dümeninde sağcı bir milliyetçi partinin ortaya çıkması, Hindistan'ın ulusal güvenlik politikaları ve Pakistan'a bakış şeklinde uyandıracağı yankı nedeniyle, yoğun tepki almıştır. Değişiklikler yakınlaştı ve BJP Hindistan liderliğine gelmesini izleyen birkaç ay içinde, Hindistan kendi üstlendiği yirmi dört yıllık gönüllü bir moratoryumu kırarak, Rajasthan'da birkaç nükleer silah test etmiştir. Testler zorunlu olarak bir etkiye sahip olmuştur ve dünya genelinde nükleer bir silahlanma korkusunu ateşlemiştir. Hintli politikacılar dahi Güney Asya'da o dönemde stratejik güçte bir değişiklik olduğunu ve Pakistan'ın buna

dikkat etmesi gerektiğini söyleyerek bu retoriğe katılmışlardır. Sonuçta, bunun bölge için ne gibi etkileri olacağı konusunda tam olarak farkında olmakla birlikte, Navaz Şerif bu retorik ve ordudan gelen yoğun baskı ile teslim olmuş ve Pakistan'ın nükleer testlerini emretmiştir. Şaşırtıcı bir şekilde nükleer testler, Kargil'de gerilimleri gerçekten artırmaya hizmet etmemiştir, daha sonra, yani testlerden birkaç sonrası olan Kasım 1998'de, ülkeler kriket oynamış ve "kriket diplomasisi" yeni bir umut olmuştur. Nükleer testler kesinlikle Keşmir'in dikkatini çekmiştir ve ikisi arasındaki bağlantı da pek göz ardı edilemez. Nükleer testler dünyaya alt kıtadaki istikrarsızlığı yeniden hatırlatmış ve Keşmir'in unutulmayacak bir problem olduğunu göstermiştir.

3.6 Pakistan'ın Keşmir Politikası ve Stratejisi

Muhammad Ali Cinnah, Hindistan'a yönelik dostane bir politika izleyerek Keşmir ihtilafını müzakereler yoluyla çözmek istemiştir. İki dominyonun Vali Generalleri ve Başbakanları arasında bir konferans planlamış, ancak Nehru'nun rahatsızlığı ve Sardar Patel'in Pakistanlı liderlerle konuşma konusundaki isteksizliği nedeniyle bu gerçekleşememiştir. (Dar, İlkbahar 1999: 32) Ancak, yine de iki Genel Vali arasındaki toplantı 01 Kasım 1947'de yapılmıştır. Bu bire bir toplantıda, Jinnah'ın Mountbatten'in önerisine verdiği yanıt, bölgelerin her hangi bir ülke ile katılım konusuna alt kıtasının bölünme mantığına uygun olarak bölgeler halk oylaması ile karar verilmelidir. Bölgenin (Keşmir) "koşullar altında herhangi bir yere gitmesi gerektiği" sorusuna Pakistan dışındaki bir seçenek olamazdı. (Askari'den Alıntı, Lamb, Dawn, 29 Ekim, 1997: Çevrimiçi) Cinnah, Hindistan'ın ve Pakistan hükümetinin ortak himayesi altında Keşmir'deki halk oylaması ihtiyacı konusunda Mountbatten'e baskı yapmıştır, bu öneriye Mountbatten Hint Kabinesine sunmadan önce onay vermiştir. Öneri Pakistan Kabinesine verilmiştir. (Ahmed, 1996: 18) Pakistan'ın ilk Başbakanı Liaquat Ali Han, Keşmir anlaşmazlığının çözümüne her zaman öncelik vermiştir. Anlaşmazlığı çözmek için hükümeti Keşmir'deki istikrarsız duruma karşılık gelen birkaç yaklaşım benimsemiştir. (Yaklaşımlarla ilgili ayrıntılar için bkz.: Cheema, 1990: 44; Usmani, t.y.: not 62; Afzal, 2001: 75)

Nizamuddin Başbakanlık görevini üstlendiğinde, selefinin dış politikasını sürdürme sözü vermiştir. Kendi dönemi boyunca hükümetin işleyişi üzerindeki kontrolüyle

özellikle dış politika alanında Pakistan aynı dış politikayı sürdürmeye devam etmiştir. Ancak Liyakat Ali Han'ın olduğu kadar sert kalmamıştır. (Afzal, 2001: 78) Keşmir davası, Muhammed Ali Bogra'nın başbakanlığı sırasında da oldukça belirginleşmiştir. Bogra, geleneksel Keşmir politikasına bağlı kalmıştır. Bogar'ın Keşmir'le ilgili döneminin en öne çıkan özelliği Bogra-Nehru toplantıları olmuştur. İki Başbakan da 1953-1955 arasında bir toplantı yapmıştır. 16 Ağustos'ta yapılan ilk toplantıda, iki Başbakanın da ortak açıklamasında, Keşmir anlaşmazlığının halkın isteklerine göre çözülmesi gerektiğini yinelenmiştir. (Hasan, 1966: 26) İki Başbakan, Keşmir anlaşmazlığını üç aşamalı bir strateji benimseyerek çözme konusunda anlaşmışlardır: (i) ön hazırlık niteliğindeki meselelerin doğrudan çözülmesi (ii) 1954 yılı Nisan sonu itibariyle halk oylamasıyla idarenin ataması (iii) Bu halk idarecisinin Azad Keşmir hükümeti tarafından atanması ve görevlendirilmesinden sonra durumu incelemesi ve raporunu sunması. İlk toplantılarından sonra, Eylül 1953 ve Kasım 1954 arasında uzun bir yazışma gerçekleşmiştir. Son toplantı Mayıs 1955'te yapılmış, ancak bu toplantı sonuçsuz kalmıştır. (Afzal, 2001: 174) Chaudhry Muhammed Ali Başbakanlık görevini üstlendikten sonra konuyu yeniden başlatmaya çalışmıştır. 26 Kasım 1955'te, Keşmir meselesini "zamanımızın büyük ahlaki meselesi" olarak nitelendirmiş, devlette halk oylaması sağlamak için yeni bir strateji geliştirmek üzere bütün tarafları Keşmir Konferansı'nda toplamıştır. Keşmir anlaşmazlığını uluslararasılaştırmaya yönelik teklifinde, Hindistan tarafından yönetilen Keşmir'e bir "özgürlük yürüyüşü" düzenlemek için "bir barış ordusunun" kurulması için yeni bir strateji izledi. (a. e.: 175) Hussain Shaheed Suhrawardy'nin hükümeti, Keşmir'i Hindistan Birliği'ne entegre etme girişimlerine sert tepki vermiştir. Hint idaresindeki Keşmir Kurucu Meclisi ilk adım olarak, "devletin Hindistan birliğinin ayrılmaz bir parçası olduğunu ve olacağını" öngören bir değişiklik yapmıştır. (a. e.: 186) Bu hüküm 26 Ocak 1957'de yürürlüğe girecekti. Bu tür manevraları dengelemek amacıyla Pakistan hükümeti, Keşmir meselesini Birleşmiş Milletlere devretmeye karar vermiştir. Bu kararın başarılı olması için, Suharwardy Hükümeti Güvenlik Konseyi'ne başvurma kararı almıştır. Enternasyonal desteği almak için hükümet ABD'den yardım istemiştir. ABD yönetimi ise Hindistan'a giderek yakınlığını bozabilecek bir şey yapma konusunda isteksiz olduğunu göstermiştir. (a. e.) Suhrawardy'nin hükümeti, ABD'nin isteksizliğine rağmen, Keşmir'in anayasal statüsünü değiştirmeyi amaçlayan bu yeni hükmün

uygulanmasının önlenmesi gerektiği talebiyle Güvenlik Konseyi'ne gitmiştir. Ayrıca, kararda ifade edilen ilkelerle tutarsız halk oylamasını denetlemesi için bir BM acil durum kuvvetinin kurulması gerektiğini ileri sürmüştür; Sovyetler Birliği bu karar için oy kullanmaktan kaçınmış, ancak Suhrawardy'nin hükümetinin halk oylamasını denetleme çağrısında bulunan başka bir tanesini 20 Şubat'ta bir üyeyi veto etmiştir. Bununla birlikte, Sovyetler Birliği'nin çekimser kaldığı başka bir kararda Güvenlik Konseyi, başkanı olan İsveçli Gunnar V. Jarring'den, önceki BM kararları çerçevesinde bir uzlaşma çabası göstermeyi sürdürmesini istemiştir. Bu krizin ortasında, 26 Ocak günü Pakistan'da "Kara gün" olarak görülmüştür. (a. e.) Bu dönemde Pakistan'ın Keşmir duruşunun güçlenmesi, resmi ve kamuoyu açıklamalarının tonundan da anlaşılacağı üzere daha katı hale gelmiştir. 08 Eylül 1957'de Dışişleri Bakanı Feroze Han, Pakistan'ın Başbakan'ın Keşmir'de özgür ve adil bir halk oylaması yapılmasına ilişkin uluslararası taahhütlerini onurlandırması şartıyla, Hindistan tarafından Keşmir'e yapılacak bir saldırıyı Pakistan'ın kendisine yapılmış olarak değerlendireceğini belirtmiştir. (Dawn, 09 Eylül 1957: Çevrimiçi) Başbakan Noon, Pakistan'ın Keşmir politikasını kararlı bir şekilde yinelemiştir ve açık bir şekilde şunları söylemiştir: "Halkımız kendisini Bharat tarafından tehdit altında gördüğü taktirde, bütün anlaşmaları bozar ve başkaları yüzünden düşman hale geldikleri insanlarla el sıkışırlar. Bu konuda bir yanlış anlaşılma olmasın." (Dawn, 09 Mart 1958: Çevrimiçi)

Ayub Han da ayrıca, Pakistan'ın Keşmir politikasının büyük bir kahramanı olmuştur. Keşmir ihtilafının çözümünü, Pakistan'ın güvenliğinin ayrılmaz bir parçası olarak görmüştür. "Pakistan'ın güvenliği Keşmir sorununun adil bir çözümünü gerektirir." (Khan, 1967: 123) "Keşmir'in kurtarıcısı" olarak tarihe geçmeye özlem duymuştur. (Rizvi, The Muslim, Islamabad, 01 Ocak 1991) Yaptığı tüm hamlelerin temel amacı, kendi açısından Pakistanlılar için "yaşam kalım" meselesi olan ve Pakistan-Hindistan'ın ilişkilerinin anahtarı olarak kabul ettiği Keşmir sorununu çözmek olmuştur. (Khan, 1959: 69) Bu aynı zamanda, bazı eleştirmenlerin, "Pakistan'ın Keşmir anlaşmazlığı konusundaki ilkeli tutumunda büyük ölçüde değişiklik yapmış olduğuna" inanmasına da neden olmuştur. (Mirza, 1998: 72) Stephen P. Cohen, Ayub'un Keşmir politikasının oldukça dengeli bir değerlendirmesini vermektedir:

“Pakistanlı yetkililer Keşmir’in çok önemli bir konu olduğuna inanmaktadırlar. Pakistan’a dâhil etme nihai hedefiyle Keşmir davasının Pakistan’ın orijinal vizyonunu oluşturacağı kanaatindeydiler.” (Cohen, 2005: 71) Cohen ayrıca, “düzen içinde bazen Keşmir’le nasıl başa çıkılacağı konusunda ayrılıklar olsa da bunlar stratejik değil taktiksel farklar olmuştur.” (a. e.)

Duncan Sundyas’a göre, Ayub Han ikili görüşmeler için gitmiştir. Kendisinin başlıca kaygısı, Keşmir anlaşmazlığıyla bağlantılı olduğu için Hindistan’a Batı’nın askeri yardımının önlenmesi olmuştur, ancak, bu koşul Nehru’nun itirazları üzerine geri çekilmiştir. (Bhutto, 1969: 68) Ayub Han ve Nehru, Keşmir anlaşmazlığını ve diğer ilgili meseleleri çözmek için “yenilenmiş çabalar” göstermeye karar vermişler ve bunun sona ermesini isteyerek, bakanlık düzeyindeki desteklerin Ayub-Nehru zirvesi için zemin hazırlayacağını belirtmişlerdir. (Afzal, 2001: 299) Yenilenen barış çabaları, ikili müzakerelerle Keşmir için çözüm aramaya neden olmuştur. Aralık 1962 - Mayıs 1963 arasında Hindistan ve Pakistan nedeniyle bakanlık düzeyinde altı tur görüşmeler yapılmıştır. Pakistan Dışişleri Bakanı Z.A. Butto Pakistan delegasyonuna ve Hindistan Demiryolları Bakanı Sardar Swarn Singh da Hindistan delegasyonuna önderlik etmiştir. İlk turda görüşmelere devam etme kabulü çıkınca iki taraf açısından küçük bir başarı elde edilmiştir. İkinci tur ise bir çıkmaz ile sonuçlanmıştır. Pakistan halk oylaması konusundaki tutumuna sadık kalmış, ancak alternatif bir öneriyi de düşünmeyi kabul etmiştir. Hindistan, ABD’nin vadiye dokunmaksızın var olan ateşkes hattına dayalı olacak ve ardından askeri çekilme ve savaşsızlık ilanıyla sürecek şekilde desteklediği, Keşmir’in bölünmesi planı yapmıştır. (Wrising, 1994: 194; Ayrıntılar için bkz.: Palit, 1991: 368-407)

Başbakan Bhutto, Hindistan’ın “bütün ahlaki normlara karşı” elinde tuttuğu “Pakistan’ın vücudunun yakışıklı başı” olarak nitelendirdiği Keşmir’i, Pakistan’ın Müslüman çoğunluklu alanını korumak istediğini ve dolayısıyla iki ulus teorisini reddettiğini belirtmiştir. (Butto, Foreign Affairs, atıf Roy tarafından, 1981: 145) Başbakanlığı sırasında bir yandan Simla anlaşması altında Keşmir anlaşmazlığının çözümü için baskı yapmış, bir yandan da Jammu ve Keşmir halkının kendi kaderini tayin hakkının yollarını aramıştır. Bu yaklaşım, Keşmir’deki politikasına ilişkin bilgi

sunan Foreign Affairs dergisinde yer alan makalelerinden birinde yansıtılmıştır. "Gerçekten de Simla anlaşması, her iki tarafın da kabul gören pozisyonu dolayısıyla önyargı yaratmadan, Jammu ve Keşmir'deki kontrol hattına iki tarafça da saygı gösterilmesini sağlayarak anlaşmazlığın varlığını kabul etmektedir. Bu anlaşmazlığın çözümü, Keşmir halkı tarafından kabul edilebilir olacak bir şeklinde bulunmalıdır. Bu halkın kendi kaderlerini tayin hakkı vardır. Birleşmiş Milletlerin pozisyonu da bu şekildedir. Bu aynı zamanda, Hindistan'ın da bir zamanlarki pozisyonuydu. Ve bu Pakistan'a vaat edilmiş olan pozisyondur." (Başbakan Bhutto'dan Kara Kuvvetleri Komutanına, 23 Haziran 1973. Wolpert, 1990: 186'da atfedildiği gibi)

1973'te Tikka Han'a çok gizli bir muhtırada Butto, Pakistan'ın Keşmir'in politika hedeflerine ulaşması için halkın Hindistan'la savaşını savunmuştur. Bu notta, "Çin'deki, Kore'deki, İsrail'deki ve Vietnam'da bir halk savaşının sayısız iniş çıkışlara karşı koyacağı kanıtlandı, yeni savaşta etrafımızdaki düşmanlar büyük ölçüde insan faktörüne değil maddi üstünlüğe ve kuvvete değil tekniğe bağlı olacaklar. Ancak, hiçbir güç kaçınılmaz zafere doğru genel gidişi değiştirmeyi başaramaz - ve biz kendimiz onları sekiz yüzyıl boyunca yönettik. Bunların hiçbiri antik çağda olmadı." (Hanif, Ocak 1994: 38; Nawa-e-Waqat Lahor'da Hindistan Abdullah'ın Anlaşması metnine bkz.: 07 Mart 1975) Hindistan tarafından Mayıs 1974'te gerçekleştirilen ilk nükleer patlamanın ardından Hindistan ile Pakistan arasındaki gerginlikler bir kez daha artmıştır. Ocak 1974'ten itibaren Pakistan hükümeti, Hindistan hükümetinin Keşmir'i Hindistan Birliği'ne entegre etme yönündeki hamleleri karşısında güçlü itirazlar öne sürmeye başlamıştır. Pakistanlı bir siyasetçi, Keşmir hakkında İndra-Abdullah arasındaki mutabakatın sonuçlanmasından önceki müzakereyi sert bir şekilde eleştirmiştir. Mutabakat Şubat 1975'te tamamlanmıştır. Bu mutabakatta, Jammu ve Keşmir'in Hindistan'a katılımı her iki taraf tarafça da yeniden onaylanmıştır. Bundan sonra Şeyh Abdullah eyalet siyasi liderliği görevini devralmış ve halk oylaması forumu sona ermiştir. (Schofield, 2003: 123) Bu mutabakat Butto tarafından "satış" olarak nitelendirilmiştir, çünkü Simla ve BM'nin bir halk oylaması şartlarını ihlal etmiştir. (Mussawat, Lahore, 02 Mart 1975) Butto'ya göre, bu mutabakat, Şeyh Abdullah'ın destek sözü verdiği Keşmirlerin utanç verici bir takası olmuştur. Pakistan'da 28 Şubat 1975'te grev çağrısı yapmıştır. Bu günde, İndra-

Abdullah anlaşmasını kınayan Pakistan çapında bir grev gerçekleşmiştir. (Sareen, 1984: 40)

General Zia ul Haq Zia'nın Keşmir politikası oldukça belirsiz kalmıştır, dışarıdan bakıldığında Zia'nın hükümeti iki yönlü bir stratejiyi takip etmiştir, bir yandan Zia'nın Hindistan'a karşı resmi duruşu açıkça uzlaştırıcı olmuştur. (Askari, Dawn, 24 Ocak 1990: Çevrimiçi) Diğer yandan ise Vadi'de "Hindistan'a karşı silahlı bir haçlı seferini" başlatmak için Keşmir gençliğini eğitmek üzere gizli bir plan tasarlanmıştır. Zia, bu stratejiyi Hindistan'a karşı "barış saldırısı" olarak nitelendirmiştir. Hintli liderle konuşurken, Hindistan-Pakistan normalleşme diyaloğunun tartışmalı meseleler yerine Keşmir ile başlaması gerektiğini vurgulamıştır. (Mirza, Temmuz 1994: 73) Zia'nın bu belirsiz politikası, bazı eleştirmenlerin Keşmir anlaşmazlığının rafa kaldırıldığı şeklinde algılamasına neden olmuştur. (Mirza, Temmuz 1994: 73) Dahası, hükümetinin Afgan kriziyle meşgul olması da bu algıyı güçlendirmiştir. (Sareen, 1984: 40) Diğer kaynaklar ışığında ise (hem Hint hem de Pakistanlı) bu görüş oldukça basit kalmaktadır. Dahası, Zia'nın hükümetinin iç kanadındaki şahin çevreler de bu görüşe inanmıştır. Pakistan'ın Keşmir tutumunu açıklarken Zia şöyle demiştir: "Pakistan'ın bakış açısı: gelin konuşalım şeklindedir - kuvvete başvurmaktan yana değiliz. Ancak, bir kontrol hattı olduğundan dâhil edilecek hiçbir konu da yok şeklindeki Hindistan bakış açısıyla da yıldırılmaktan yana değiliz." (Verma, 1994: 229; Schofield, 2003: 140) Hintli yorumcular, 1982'nin başlarında Şeyh Abdullah'ın ölümünden hemen sonra, General Zia'nın vadide "silahlı haçlı seferini" başlatmak için bir plan yaptığını savunurlar. Ancak, bu plan çok başarılı bir şekilde gerçekleşmemiştir ve 1980'lerin ortasına kadar plan yeniden canlanmamıştır. (Jain, The Hindustan Times, 27 Temmuz 1990: Çevrimiçi) Hindistan, Sri Lanka'da "operasyon Pawan" ile meşgulken, Zia hükümeti Hindistan Keşmiri'nde kurnazca hareketler planlamıştır. Hindistan'daki algıya göre, yaygın bir şekilde inanıldığı haliyle Keşmir sorunu 1988'de değil, General Zia'nın Hindistan'ın Kuzey Batı sınır devletini istikrarsızlaştırma planını onaylamasıyla aslında 1984'de başlamıştır. (Samad, 1995: 73) Younas Samad da ortaya koyduğu şu sözlerle bu görüşü destekliyor gibi görünmektedir: "Zia'nın emriyle 1984'te Pakistan Ordusunun Saha İstihbarat birimi isyanı örgütlemeye yardım etmekteydi." (Afzal, 2001: 134)

3.6.1 Pervez Müşerref'in Keşmir Politikası

ABD'nin önderliğindeki "Teröre Karşı Savaş," Hindistan Parlamentosu'na yapılan terör saldırısı ve uluslararası toplumun müteakip baskısı Pakistan'a çok yönlü etkiler getirmiştir. Bu faktörler sadece yeni zorlukların ortaya çıkmasına neden olmakla kalmamış, aynı zamanda liderliğe Keşmir politikasını yeniden düşünme fırsatı da vermiştir.[43] (Haqqani, 2003: 20: Çevrimiçi; Akhtar, t.y.: 1) Pakistan, bölgenin değişen siyasi görünümünün ardından cesur ama dikkatli adımlar atmıştır. Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri Kofi Annan'ın 2001'de Güney Asya'yı ziyaret etmesi ve diyaloğun yeniden başlatılması çağrısından sonra,[44] Pakistan Cumhurbaşkanı Pervez Müşerref, Keşmir anlaşmazlığı dâhil tüm meselelerde uzun süredir kesintide olan Hindistan ve Pakistan arasındaki diyaloğu ve müzakerelerini yeniden başlatmaya çalışmıştır. Hindistan'ı ziyaret etmiş ve Temmuz 2001'de Agra'da Hindistan liderliği ile bir araya gelmiştir. Bununla birlikte, her iki taraf da ortak bir açıklama yapamadığı için Agra Zirvesi gerçekleştirilememiştir. Ancak, Müşerref, her ne kadar "güven eksikliğini" prosedür açısından gerçek bozulma nedeni olarak görse de, Pakistan ve Hindistan diyaloğu 2004'te yeniden başlatmıştır. Ayrıca, Müşerref, Hintli mevkidaşından kayda değer bir yanıt da alamamıştır, çünkü Hindistan liderliği bunun muhtemelen popülerliğini artıracağı ve uluslararası baskıya direnme çabası olduğunu düşünmüştür. (Reddy, The Frontline, 19 Kasım 2004: Çevrimiçi)

Bununla birlikte, Müşerref, Hindistanlı mevkidaşına güven sağlama konusunda kararlıydı. Pakistan, SAARC Zirvesi'nin 2004'te yaptığı görüşmeler sırasında, Pakistan'ın herhangi bir "militan" grubun topraklarından faaliyet göstermesine izin vermeyeceğini garanti etmiştir. (Akhlaque, Dawn, 01 Temmuz 2004: Çevrimiçi) Müşerref döneminde her iki devlet de Keşmir'e atıfta bulunarak Güven Oluşturma Tedbirlerini (CBM'ler) başlatmıştır ve bu da özellikle Muzaffarabad-Srinagar otobüs hizmetinin ve LoC üzerinde ticaret yolunun başarıyla açılmasında yardımcı olmuştur. (Owen, 2008: 310-311) Böylece, Müşerref yalnızca bu anlaşmazlık konusunda dünya çapında yeni tartışmalar başlatmakla kalmamış, aynı zamanda ikili anlaşmazlıkları

[43] Teröre karşı savaşın Pakistan'ın Keşmir politikası üzerindeki etkisinin ayrıntılı bir tartışması için bkz.: Pattanaik, Mayıs 2008: 389-412.
[44] Kofi Annan gazetecilere, "Tek çıkış yolu diyalog, tek çıkış yolu müzakereler" demiştir. (Bkz.: BBC, 16 Mart 2001: Çevrimiçi)

barışçıl yollarla çözmek isteyen sorumlu bir devlet olarak Pakistan'ın imajını yumuşatmayı da başarmıştır.

3.6.2 Pakistan Halk Partisi'nin Keşmir Politikası

PPP hükümeti Keşmir sorununun uluslararasılaşmasına odaklanmıştır. Pakistan liderliği, konuyu birkaç forumda vurgulayarak uluslararası toplumu kuşatmaya çalışmıştır. Mesela, Cumhurbaşkanı Asif Ali Zardari, ABD'nin Pakistan Büyükelçisi Anne W. Patterson'a 02 Ocak 2009 tarihinde yaptığı açıklamada, "Bir Hint saldırısına askeri olarak yanıt vermekten başka çaresi ve Keşmir'den daha politik olarak hassas bir mesele Pakistan açısından yoktu" demiştir. (NDTV, 02 Aralık 2010: Çevrimiçi) Pakistan hükümeti, ABD'nin Keşmir ihtilafında önemli bir rol oynamasını beklemiştir. Özellikle, Başkan Obama'nın "Hint-Pakistan'ın Keşmir'e olan farklılıklarını sona erdirmek, Güney Asya'daki gerilimi yatıştırmanın ve terörle mücadeleyi kazanmanın anahtarlarından biridir" şeklinde bir açıklama dile getirmiştir. (Ghosh, The Time, 28 Ocak 2009: Çevrimiçi) Obama yönetiminin Güney Asya için özel bir delege tayin etme kararından sonra, Başkan Zardari Washington Post'ta yaptığı konuşmada şunları yazmıştır:

> "Filistin meselesi Orta Doğu'da barışın önündeki en büyük engel olarak kalsa da, Keşmir sorunu bu bölgeye istikrar getirme anlamında ele alınmalıdır. Özel delegenin de yalnızca Keşmir ve Jammu meselelerine adil ve makul bir çözüm getirmek için değil, aynı zamanda, kritik ekonomik ve çevresel kaygıları gidermek için de Hindistan ve Pakistan ile çalışacağını umuyoruz." (a. e.)

ABD Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü Robert A. Wood'un Keşmir sorununun Richard Holbrooke'un görevinin bir parçası olmadığı konusundaki açıklaması, Pakistanlı politika yapıcılar arasında hayal kırıklığı yaratmıştır. Aslında "Hindistan'ın Keşmir sorunuyla ve Pakistanlılarla uğraşırken ne yapmak istediğiyle ilgili çok net görüşleri var" şeklindeki ifadesi, Yeni Delhi'nin konumunu dolaylı olarak desteklemiştir. (Dawn, 31 Ocak 2009: Çevrimiçi) Bu gelişme, Keşmir anlaşmazlığını uluslararasılaştırmanın, Keşmir hareketini siyasi ve ahlaki olarak desteklemiş olmasının ve Hindistan ile ikili ilişkileri normalleştirmesinin ilerlemenin etkili bir yolu olduğu konusunda PPP liderliğini kesin olarak inandırmıştır.

Dış cephede hükümet, başta BM olmak üzere farklı uluslararası forumlarda Keşmir konusunu vurgulama stratejisini sürdürmüştür. Cumhurbaşkanı Zardari, BM Genel Kurulunun 67. oturumunda Keşmir anlaşmazlığındaki BM rolünü eleştirmiştir. Şunları belirtmiştir:

> "Keşmir, BM sisteminin başarısızlığının bir simgesi ve Pakistan'ın toprak anlaşmazlıkları konusundaki ilkeli tutumu dış politikasının temelini oluşturuyor… BM Güvenlik Konseyi'nin bu konuda uzun süredir devam eden kararlarına uygun olarak Jammu ve Keşmir halkının kaderlerini barışçıl bir şekilde seçme haklarını desteklemeye devam edeceğiz." (The Times of India, 26 Eylül 2012: Çevrimiçi)

Yukarıda da bahsedildiği gibi, PPP hükümeti, "(Keşmir) hareketini siyasi ve ahlaki olarak destekleme" planını üzerinden ilerlemiştir. AJK ziyareti sırasında Zardari, "Keşmir için mücadele Pakistan mücadelesinden önce başladı. Pakistan'a ulaştık, Keşmir'e de ulaşacağız… Hindistan Keşmir'e zorla girmeyi asla ümit edemez - Pakistan'daki demokratik hükümetler Hindistan ile eşit şartlarda müzakere etmişlerdir" demiştir. (The Nation, 06 Ocak 2010: Çevrimiçi) Nisan 2013'te, önde gelen bir Pakistan gazetesi, "Pakistan, Keşmir Anlaşmazlığını çözmek için diyaloğa inanıyor… Başkan, dünya toplumunun 65 yıldır sürmekte olan Keşmir anlaşmazlığını maalesef çözemediği için üzülmüştür" şeklinde bir haber yayınlamıştır." (The News, 17 Nisan 2013: Çevrimiçi) PPP hükümetinin görev süresi, Mayıs 2013'te sona ermiştir. LoC ateşkes ihlalleri nedeniyle, Hindistan-Pakistan ilişkileri açısından bu yılın çok önemli olduğu anlaşılmıştır. Bununla birlikte, hükümetin uzun süredir çözülemeyen anlaşmazlığı çözmek için Hindistan ile ikili müzakerelerin kayda değer bir aşamasını başlatması yönünde önemli bir ilerleme kaydetmesi de gerçekleşmemiştir. Aslında, LoC'daki ateşkes ihlalleri de dâhil olmak üzere çeşitli sorunlar, yeni bir hükümet Mayıs 2013'te görevine gelinceye kadar dokunulmadan kalmıştır.

3.6.3 Keşmir Çatışmasının Uluslararasılaşması

Pakistan, 1950'ler boyunca ve 1965'e kadar, halk oylaması için uluslararası desteği seferber etmeye odaklanmıştır. (Burke, 1973: 226-30; Khan, 1956: 137-179) BM kararlarının uygulanmasına duyulan ihtiyacın bu dönemde Pakistan'ın temel argümanı

haline gelmesine rağmen, Keşmir olmadan Pakistan'ın tamamlanmamış olduğu düşüncesi temelde yer almıştır. Pakistan'ın Dışişleri Bakanı Zafarulla Han BM'de şunları söylemiştir:

> "O zaman buna istediğiniz herhangi bir açısından bakın. Hindistan'ın, Keşmir'in kendisine katılımına ihtiyacı ya da gereksinimi zorunlu kılan bir neden yok. Hindistan bir kumara girdi sadece. Eğer bu kumarda kazanırsa, Pakistan'ı ezip parçalayabilir ve bu kumarın amacı da budur. Hindistan'ın hiçbir konuda Keşmir'e ihtiyacı yok. Keşmir'e sahip olmak Hindistan ekonomisine hiçbir şey katamaz. Öte yandan, Pakistan için burası hayati bir öneme sahip. Keşmir'in Hindistan'a katılması durumunda, Pakistan da hem ekonomik hem de stratejik bakış açısından Hindistan'ın bir derebeyliğine dönüşebilir veya bağımsız bir devlet olarak var olma durumu son bulur. İki tarafın durumu bu şekilde; bunların dikkate alınması gerekmekte." (Khan, 1956: 72-73)

Pakistan'ın BM yoluyla bir halk oylaması yapma umutları bir çıkmazla sonuçlanmıştır. 1961 yazında, Pakistan'ın ilk askeri yöneticisi Ayub Han, Cumhurbaşkanı John F. Kennedy'den Nehru ile pazarlık etmek için yardım istemiştir. Hindistan Başbakanı'nın Kasım 1961'deki Washington'u ziyareti sırasında, Kennedy kendisiyle konuyu müzakere etmiştir. Sattar'a göre, "Nehru, ateşkes hattını temel alan bir çözüm dışındaki hepsini göz ardı etmiştir." (Sattar, 1997: 15) Hindistan açıkça Keşmir'deki oyununun sonuna gelmişti. Jammu ve Keşmir'in, 1948 savaşıyla ortaya çıkan gerçek toprak kontrolünü temelinde paylaştırılması konunsa anlaşmaya varmak istemiştir. Keşmir vadisindeki statüko gücü olarak, bu çözüm Hindistan için uygun olsa da Pakistan için uygun olmamıştır. Son 25 yılda Pakistan, Keşmir anlaşmazlığını uluslararası hale getirmeyi başarmıştır. (Cheema, Kış, 2014: 3)

3.6.4 Askeri Seçenek

Pakistan, BM kararının uygulanmasını savunsa da, Keşmir sorununun askeri bir yolla çözüme kavuşması konusundaki temel duruşunda bir değişiklik olmamıştır. Bu nedenle, Pakistan'ın BM kararlarına inancı sorgulanabilir. Pakistan'ın 1948'deki aşiret istilasını 1965'te yeniden devreye sokmasında ve 1989'dan bu yana vadideki şiddeti kışkırtmada doğrudan yer almasında bu açıkça görülmektedir. 1999 Kargil krizi de

benzer bir stratejinin bir uzantısıdır. (Pattanaik, 2002: 205) Pakistan Ulusal Meclisinde konuşan Butto, "Keşmir'i müzakere yoluyla veya Birleşmiş Milletler aracılığıyla 'almanın' tek bir yolu yoktur. Keşmir halkının kendi kaderini tayin hakkını güvence altına almasını istiyorsanız, kendi kaderini tayin hakkı için mücadele etmeleri gerekir. "Keşmir'i almanın" tek yolu var, ne müzakere yoluyla, ne de Birleşmiş Milletler aracılığıyla. Keşmir halkının kendi kaderini tayin hakkını güvence altına almasını istiyorsanız, kendi kaderini tayin hakkı için mücadele etmeleri gerekir. Başka bir yöntemi yok. Yirmi beş yıllık tarih bize, kendi kaderini belirleme hakkına vekâleten ulaşılamayacağını gösterdi. Eğer Jammu Keşmir halkı bağımsızlık istiyorsa, özgürlük istiyorsa, Pakistan ile kardeşlik, birlik ve yoldaş olarak yaşayan özgür insanlar olmak istiyorlarsa, örnek olmalılar… Onlarla olacağız." (Bkz.: Pakistan Ulusal Meclis Tartışmaları, 2 (5) 14 Temmuz 1974: 713) Keşmir meselesine askeri çözümün sürdürülemez bir öneri olarak dışta tutan Butto şunları söylemiştir: "Savaşın şimdilik getireceği kazançta, en azından askeri olarak Hindistan'ın bir üstünlüğü var. Eğer barışçıl yollardan hiçbir şey kazanmamış olursak savaştan da kesinlikle kazanmayız." (Bkz.: Pakistan Ulusal Meclisi Tartışmaları, 2 (5) 14 Temmuz 1974: 712)

3.6.5 İsyana Destek

1980'lerin sonunda, Keşmir'deki isyan başladığında, Pakistan bunu uluslararası toplumda kendi bakış açısını öne çıkarmak için en büyük fırsat olarak görmüş, topraklarındaki isyanı aktif olarak destekleyerek silah, eğitim ve yardım sağlamıştır. (Yusuf, Brookings, 13 Haziran 2003: Çevrimiçi; Haqqani, Temmuz 2003: 46; Ray, War on the Rocks, 14 Eylül 2016: Çevrimiçi) Pakistan'ın izlediği stratejisine ilişkin çeşitli hedefleri şöyle özetlenebilir; birincisi, Pakistan'ın Keşmir'e yönelik iddiasının ne kadar büyük ölçüde inkâr edilemez olduğunu herkese ispatlayacaktı; ikincisi ve en önemlisi ise - konuyla ilgili temel düşüncelerini de koruyarak - Hindistan'ı müzakere masasına geri döndürebilirdi; üçüncü olarak, sorun askeri bir hale dönüşecek olursa, Hindistan ordusunun sürekli olarak amansız bir iç çekişmeyle uğraşmakla meşgul olması durumunda, Pakistan kendisini daha iyi bir şekilde konumlayabilirdi. (Hewitt, 2001: 164-171) Pakistan'ın isyana yönelik zımni desteği, 90'lar boyunca devam etmiş ve daha önce yapmış olduklarıyla karşılaştırıldığında da bir noktaya kadar bu stratejisi başarılı olmuştur. Pakistan açısından bakıldığında, Keşmir'deki isyan, Hindistan'la bir

çözümü zorlama planlarında ilerlemek açısından da bir fırsat teşkil etmiştir. (Bose, 2003: 102-110) Peki, Pakistan bu amaca yardımcı olmak için ne yapmıştır? Dünyaya Hindistan'ın tek taraflı ilhakını Keşmirlerin asla kabul etmediğini hatırlatarak, BM ve diğer uluslararası forumlarda Keşmir meselesini sürekli canlı tutmaya çalışmıştır. (Shah, The Tribune (Pakistan), 21 Kasım 2010: Çevrimiçi) Pakistan'ın bizzat kendisinin kabul etmiş olduğu farklı destek seviyeleri göz önüne alındığında, Pakistan'ın isyandaki fiili olarak dahiliyetini doğru bir şekilde ölçmek imkânsız görünmektedir.

Bununla birlikte, Pakistan'ın Keşmir'e Dair Anlatılarının ana ekseni şu şekildedir: a) Hindistan'ın, kendi kaderini belirleme haklarını güvence altına alan BM Tüzüğü bölüm 1 madde 1 ve 2'yi ihlali. b) Keşmir'de nüfusa göre konuşlandırılmış asker sayısı en yüksek oranda olması (1: 5) itibariyle Hindistan kuvvetlerinin, uluslararası insan hakları bildirgesini ihlali c) Mahkûmların ve yaralıların bazı temel haklara sahip olduğu Cenevre Sözleşmesinin ihlali. d) Hindistan'ın doğu sınırındaki ihlalleri, Pakistan'ın terörle savaşta kullandığı taburlarını çekmeye zorlayacaktır e) Jammu ve Keşmir'deki çok sayıda marjinalleşmiş gençliğin, aşırılık yanlısı kuvvetlerin kışkırtması karşısında kırılgandır ve bu durum bölgesel ve küresel istikrar açısından büyük sorunları tetikleyebilir. (Senate of Pakistan, Ekim-2016: 3)

3.7 Sonuç

1947 sonrası dönemde rakip olarak Pakistan'ın ortaya çıkması nedeniyle Keşmir'in stratejik önemi artmıştır. Hindistan ve Pakistan hem birbirleriyle hem de bölgedeki diğer devletlerle çatışmalara girmişlerdir. Keşmir'in konumu, kontrolü altına girdiği ülkeyi başkalarına saldırmak için güçlü bir askeri pozisyona getirmek şeklinde olmuştur. Çin ile olan Hint düşmanlığı bu fenomeni daha da genişletmiştir. (Malik, 2002) Keşmir, coğrafi olarak jeo-stratejik bir konumdadır ve hem Pakistan hem de Hindistan için su ve enerji üretimi bakımından ana kaynaktır. Bölgenin kontrolü, nehirlerin ve buzul suyunun kontrolüne sahip olan ülkenin bir diğerine varoluşsal bir tehlike oluşturabileceği sıfır toplamlı bir oyuna dönüşmüştür. (Kar, The Diplomat, 19 Eylül 2016: Çevrimiçi) Keşmir çatışması sık sık Hindistan ile Pakistan arasındaki bir anlaşmazlığın göstergesi olmakla birlikte, Çin'in de Uygur Müslüman azınlığın

yaşadığı Batı Sincan eyaletinin genel barışını ve güvenliğini dolaylı olarak da olsa etkileyen Keşmir bölgesiyle ilgili iddiaları vardır. (Schuurmans, Kasım 2013: Çevrimiçi) Son yedi yıl boyunca, Keşmir halkının yanı sıra Hindistan ve Pakistan çarpışmaktadır, ancak hiçbiri hedeflerine ulaşamamış ya da başarı sağlayamamıştır. Sorun Keşmir konusunda yapılması gerekendir. Burası ne kazanılabilir ne de terk edilebilir. Keşmir anlaşmazlığının sadece bir boyutu söz konusu olsaydı, mesele uzun bir zaman önce çözülmüş ya da unutulmuş olabilirdi. Ancak, Keşmir, ahlaki, politik, diplomatik ve ekonomik boyutlara haizdir. Keşmir, ister dolaylı isterse de açık bir şekilde olsun, Hindistan-Pakistan ilişkilerini belirleyecektir; çünkü özellikle de tüm ilişkilerin temelinde yatan zorluklar, asıl olarak karşılıklı şüphe, güven eksikliği ve bu iki ülkenin birbirlerini görüşü ve tanımlayışı gibi tartışmalardan ortaya çıkmıştır. (Hussain, 2014: 6)

Pakistan, Keşmir'i şahdamarı, yaşam hattı, bitmemiş bir bölünme gündemi ve Pakistan'ın ideolojik hayatta kalışının anahtarı olarak kabul etmiştir. (Shamem, pakistan33: Çevrimiçi; The Hindu, 01 Nisan 2002: Çevrimiçi; CNN, 01 Haziran 2000: Çevrimiçi) Pakistan'ın Hindistan politikası, Hindistan'ın uyandırdığı derin bir şüphe ve stratejik hedefleri ile yönlendirilmektedir. Sonuç olarak Pakistan, yalnızca Hindistan'dan gelen açık askeri tehdide değil, aynı zamanda, Hindistan dünya gücü olarak yükseldiğinde ortaya çıkabilecek diğer tehditlere de cevap vermek için stratejik manevra yapmıştır. (Saxena, The South Asia News Review, 30 Mayıs 2015: Çevrimiçi) Pakistan'ın her daim iteklediği çatışmaya askeri bir çözüm yoktur. Buna karşın, çatışmaya herhangi bir çözüm yolu olacaksa, bu diyalog yoluyla olacaktır. (Jamal, The Diplomat, 27 Temmuz 2016: Çevrimiçi)

Son olarak, bu bölümde, Hindistan ve Pakistan açısından Keşmir'in ideolojik öneminin yanı sıra jeo-stratejik ve ekonomik önemi de tartışılmıştır. Her iki ulus da neden bu çatışmadan vazgeçmemektedir ve ayrıca büyük para harcamakta ve hayatlarını kaybetmektedirler konuları bu bölümde anlatılmıştır. Bu bölüm ayrıca, Hindistan ve Pakistan'ın özellikle askeri ve siyasi ajandalarla çatışmaya yönelik politikasını ve stratejisini de açıklamaya çalışmaktadır. Dördüncü bölümde, Hindistan ve Pakistan'ın nükleer programı ve nükleer silah edinme konusundaki nedenleri hakkında genel bilgi vermeye çalışacağız. Bir sonraki bölümde Keşmir çatışmasının

nükleerleşme haline gelmesi ve Hindistan ve Pakistan'ı nükleer savaşa nasıl yakınlaştırdığı açıklanacaktır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

HİNDİSTAN-PAKİSTAN SİLAH YARİŞİ VE KEŞMİR ÇATİŞMASİNİN NÜKLEERLEŞMESİ

4 Giriş

1980'lerin sonlarından bu yana kendine has özellikleri olan Hindistan ve Pakistan arasındaki nükleer rekabet rahatlıkla bir "soğuk savaş" olarak görülebilir.[45] Ancak, Soğuk Savaş Avrupası'nın aksine, günümüz Güney Asya'sında nükleer tehlikenin konvansiyonel çatışmayı engellemek yerine, kolaylaştırdığı görülmektedir. (Kapur, 2005) Hindistan ile Pakistan arasındaki sert rekabet, bu iki komşunun nükleer teknoloji kazanmasıyla daha da hayata geçmiştir. 11 ve 13 Mayıs 1998'de, Hindistan toplam beş tane olmak üzere bir dizi nükleer test yapmıştır; Pakistan, 30 ve 31 Mayıs tarihlerinde altı testle yine devam etmiştir.[46] (Izuyama ve Ogawa, 2003: 59; Geller, 2003: 141; Yunhua, Ocak 1999: vii; Hu, The Acronym Institute, Haziran 1998: Çevrimiçi) Nükleer silahların rekabete girmesi Güney Asya'nın barış ve istikrarına yönelik tehdidi artırmaktadır.[47] (Yunhua, Ocak 1999: viii) Güney Asya, son yıllarda birkaç kez nükleer gerginliğin tırmanması tehdidi ile karşı karşıya kalmıştır. 1999 yılındaki Kargil krizi sırasında, her iki devlet arasındaki gerilimler kritik bir seviyeye ulaşmıştır. (Ganguly ve Kapur Ed., 2008: 144) Eski ABD Başkanı Clinton, Güney Asya'yı "dünyadaki en tehlikeli yer" olarak nitelendirmiştir. (Perry'den akt., The Time, 27 Mayıs 2002: Çevrimiçi) Konuyla ilgili çalışmaların büyük bir kısmı, nükleer seviyeye tırmanma olasılığı ile birlikte tam ölçekli bir savaş olasılığının Mayıs 1998'deki nükleer testlerden bu yana bölgede önemli ölçüde arttığını göstermektedir. (Bu konu hakkında bkz.: Kapur, 2007; Nayak ve Krepon, 2006; Carranza, Eylül 2003: 313-339)

[45] Soğuk Savaş olarak Hint-Pak ilişkisinin kapsamlı bir araştırması için bkz.: Basrur, 2008.
[46] Nükleer testlere ulaşmalarına ilişkin sırasıyla bkz.: Ganguly, İlkbahar 1999: 148-177; Ahmed, İlkbahar 1999: 178-204.
[47] Ayrıntılar için bkz.: Bidwai ve Vanaik, 2002; "korkulu simetri" dönemi olarak adlandırılan 1998-sonrası yıllar, Hint-Pakistan ilişkilerinde nükleer silahlanma yarışıyla dikkat çekmiştir, bkz.: Ganguly ve Hagerty 2006.

Hem Hindistan hem de Pakistan nükleer silahın ulusal güvenliklerinin güvencesi ve gururun sembolü olduğunu düşünmektedir. Rodney Jones'in belirttiği gibi Pakistan için nükleer silahlar, "ülkenin birliğini ve bu anlamda güvenliğini güçlendirecektir." (Jones, 1997: 212; ayrıca bkz.: Shapoo, The Diplomat, 01 Şubat 2017: Çevrimiçi) Nükleer silahlar, iktidarın önemli bir bileşeni olarak kabul edilmektedir ve Hindistan da büyük bir devlet olarak bölge ve ötesindeki siyasi amaçları için güç projeksiyon yeteneğine sahip olmayı istemiştir. (Subrahmanyam, 1981: 12; Yali, 1998: 4; Wu Hua et. al., 1997: 57-58) 2013 ABD Dışişleri Bakanlığı raporunda, Hindistan ve Pakistan hükümetlerinin nükleer silahları "güvenlikleri için hayati" olarak gördükleri açıklanmıştır. Aynı zamanda, bu devletler içi şu ifade de kullanılmıştır:

> "(bu devletlerin) nükleer silahları elde etme konusundaki kararlar, büyük ölçüde sorunlu ikili ilişkilerinden, birbirlerine yönelik tehditkâr değerlendirilmelerden (ve Hindistan'ın durumunda Çin'den), bu tür silahlara sahip olmaktan kaynaklanan artan ulusal güç veya statünün algılanmasından ve iç politikadan kaynaklanmaktadır. Nükleer programlar her ülkede popülerdir ve güçlü kurumsal ve yerel siyasi seçim bölgeleri tarafından korunmaktadır. Bu faktörler göz önüne alındığında, on yıllardır süren uluslararası baskının Hindistan ve Pakistan'ın nükleer silahlarla ilgili tutumları üzerinde doğrudan çok az etkisi olmuştur denilebilir." (Report to Congress, 03 Nisan 2013)

Gizlilik arz etmeyen tüm göstergeler, Pakistan'ın yakın gelecekte sona erecek gibi görünmeyen bir tarzda nükleer silah programını genişlettiğine işaret etmektedir. (Albright ve Brannan, 21 Haziran 2007; Min, 28 Şubat 2010) Afganistan ve Pakistan Özel Temsilcisi olan Büyükelçi Richard Olson, 16 Aralık 2015 tarihinde Dışişleri Meclisi Dış Komitesi'ne ABD'nin "Pakistan'ın nükleer sistem arayışı da dâhil olmak üzere füze programının kapsamı ve ilerleyişi" konusunda "kaygılandığını" söylemiştir. (House Committee on Foreign Affairs, 16 Aralık 2015) Yönetim ayrıca, "Güneybatı Asya'da konvansiyonel çatışmanın, büyüyen stoklara eşlik eden artan güvenlik zorluklarını da içerecek şekilde nükleer kullanımını da içererek tırmanabileceği" konusunda endişelidir. Keşmir çatışması, Hindistan-Pakistan nükleer silah yarışının kalbindedir. Her iki ülke de Keşmir'i gurur, birlik, güvenlik ve ulusal kimliğin simgesi olarak görmektedir (bu konularla ilgili ayrıntıları 3. bölümde ele almaktayız).

Hindistan ve Pakistan, tüm Keşmir'i ele geçirmek ve elde tutmak için silah arttırma çabalarına yatırım yapmaktadırlar. Bu amaçlar için, yeteneklerini sınırlı kaynakların izin verdiği en hızlı şekilde geliştirmektedirler. (Dhanda, 2011: 19; Hussain, The National, 13 Mayıs 2014: Çevrimiçi; McCarthy, 1994; Binkley, 1994)

4.1 Hindistan'ın Nükleer Testleri

Hindistan'ın nükleer tarihinde en önemli olay, 18 Mayıs 1974'te Hindistan'ın ilk nükleer patlamasını Pokhran'ın yakınlarında (Hindistan'da) gerçekleştirdiği zaman olmuştur. (Khan, 2001: 367; Donnelly, Haziran 1990: 24-62; Cheema, 2010: 19; Khan, 1998: 5-6; Latif, 2014: 133; Cohen, 2001: 159-162; UN Gupta, Yeni Delhi: Atlantic, 2007: 113; NTI, Mart 2016: Çevrimiçi; Global Issues in Context, 2015: çevrimiçi) Hindistan'ın testle ilgili açıklaması yurtdışında çok az sayıda taraftar bulmuştur. Büyük güçlerden sadece Fransa, Hintlileri veya başarılarını tebrik etti. (NYT, 22 Mayıs 1974: 3) Çin ve Sovyet tepkileri kısık sesli ama yine de eleştirel olmuştur. ABD ve Kanada, Hindistan ile tüm nükleer işbirliğini kesmiştir. Kanada, Hindistan'ı bomba yapmak maksatlı Kanadalı bir reaktörden nükleer malzemeleri yönlendirdiği için suçlamıştır. (Trumbull, NYT, 21 Mayıs 1974: 4) Ancak, en şiddetli olanı, tam kapsamlı uluslararası atom enerji ajansı önlemlerini almaksızın zenginleştirme veya tekrar işleme ekipmanı, malzemesi veya teknolojisi alan ülkelere birtakım mali ve askeri destek şekillerini kesmeye yönelik olarak dış yardım tasarısında Symington değişikliğini içeren ABD'nin 1976 Kongresindeki tepkisi olmuştur.[48] (Chellaney, 1993: 74-75) 11 ve 13 Mayıs 1998'de Hindistan, - yirmi dört yıldaki ilk testlerinden biri olarak - kuzeybatısında Rajasthan eyaletindeki Pokhran'daki test bölgesinde beş nükleer aygıtını ateşlemiştir. (Nizamani, 2001: 55; Feeley, 2000: 777; Wolfsthal, Nisan 2003: 170-171; Rana, 2010; Grafik, 2000: 128; Ganguly, 1999: 148; Burns, NYT, 29 Mayıs 1998: Çevrimiçi; Burns, NYT, 18 Mayıs 1998: Çevrimiçi; CIA, 29 Mart 2016: Çevrimiçi; BBC, t.y.: Çevrimiçi) Hindistan Başbakanı Atal Behari Vajpayee'nin 27 Mayıs'ta Meclis'e yaptığı açıklama şöyledir:

[48] 1998 Hindistan nükleer testlerine verilen resmi tepkilerin bir özeti için bkz.: Disarmament Diplomacy, Sayı 20, Mayıs 1998: 1-20. Hint Testlerinin sayısı niteliği ve kalitesi hakkında küçük bir tartışma ortaya çıkmıştır. Bkz.: Hotz, International Herald Tribune, 17 Eylül 1998: 1; Chengappa, India Today International, 12 Ekim 1998: 22-28.

> "Aramızdayken meydana gelen önemli gelişmeleri Meclis'e bildirmek için ayağa kalkıyorum. 11 Mayıs'ta Hindistan üç tane gizli nükleer testini başarılı bir şekilde yaptı. 13 Mayıs'ta yapılan iki diğer gizli testle planlanan test dizisini tamamladı. Meclis'in, tek tek başarıları bize yeni bir ulusal gurur ve özgüven duygusu veren bilim adamlarımıza, mühendislerimize ve savunma personelimize büyük bir övgü sunmada bana katılımını istiyorum." (Disarmament Diplomacy, Sayı 26, Mayıs 1998)

Nükleer silahların gelişimini haklı göstermek için Hindistan, bir yandan baş düşmanı olan Pakistan ile mevcut gerilimleri ve diğer yandan Çin'in nükleer yeteneklerini öne sürerek ulusal güvenlik çıkarlarına işaret etmektedir. (Feeley, 2000: 790; Khan, 2001: 367-368; Packer, 2000: 631, 634) Başbakan Vajpayee, Mayıs 1998'deki (Hindistan'ın) nükleer testinin hemen ardından, Çin'in bir tehdit oluşturduğunu belirten bir mektubu Başkan Clinton'a yazmıştır: "Sınırlarımızda açık bir nükleer silah devleti var, 1962'de Hindistan'a karşı silahla saldıran bir devlet."[49] (NYT, 13 Mayıs 1998: Çevrimiçi; Chellaney, 1998-99: 96) Bununla birlikte, "Çin tehdidi" ışığında nükleer testi haklı gösterme girişimi, hem yurt içinde hem de yurtdışında eleştirilere neden olmuştur. (The Government of India, 28 Mayıs 1998: Çevrimiçi)

4.1.1 Hindistan'ın Savaş Başlıkları ve Yetenekleri

Hindistan'ın nükleer silah geliştirme yeteneği Pakistan'dan çok daha fazladır. (Ruixiang, 1987: 12) Hindistan, yıllık yaklaşık 16.6 kilogram bölünebilir malzeme biriktirmektedir, tüm fissile malzeme muhtemelen nükleer savaş başlıklarına dönüştürülmese de, yaklaşık 150-200 savaş başlığı kuvvetine yetmektedir. (Kampani ve Gopalaswamy, Eye Witness News, 11 Aralık 2017: Çevrimiçi) Ekim 2015 itibariyle Hindistan'ın yaklaşık 120 nükleer savaş başlığı tuttuğu tahmin edilmektedir. (Norris ve Kristensen, 2015; Kristensen ve Norris, 2015: 77; Hallinan, IPIF, 08 Aralık 2016: Çevrimiçi; Hallinan, IPD, 11 Aralık 2016: Çevrimiçi; Kugelman, CNN, Eylül 30, 2016: Çevrimiçi)

Hindistan'da ayrıca hızla genişleyen bir uranyum zenginleştirme programı vardır, ancak bunun nükleer denizaltılar için yakıt üretmek için kullanılacağına

[49] Başbakan Vajpayee'den Başkan Clinton'a Mektup, 12 Mayıs 1998: The Economic Times'da yeniden basılan metin, 14 Mayıs. The Acronym Institute, 27 Mayıs. 1998: Çevrimiçi.

inanılmaktadır. Hindistan, 2013 itibariyle, tahmini beş tonluk reaktör sınıfı plütonyum biriktirmiştir. (IPFM, Ekim 2013: Çevrimiçi) Reaktör dereceli plütonyum, nükleer silah yapımı için de kullanılabilir, ancak silah sınıfı plütonyumdan daha yüksek oranlarda radyoaktif izotop plütonyum-240 içerdiği için, silah tasarımcıları bunu daha az arzu edilir bulmaktadır. Basit bir nükleer silah yapmak için tahmini bu tür sekiz kilogram plütonyum gereklidir. Hindistan yalnızca bu kaynaktan 600 silahtan oluşan bir cephanelik için yeterli olacak plütonyuma sahiptir. Hindistan'ın nükleer silah stoku arasında, henüz 2016'da resmen askerlik hizmetine giren INS Arihant ve bir nükleer denizaltı vardır ve ikincisi de yapım aşamasındadır, iki tane daha yapılması da beklenmektedir. (Levy, 16 Aralık 2015; Economist, 04 Şubat 2016: Çevrimiçi) Bu denizaltılar, dört yüz mil menzilli K-15 füzelerle ve iki bin mil menzilli K-4 füzelerle donanmış durumdadır. Bu yeni gelişme ve nükleer yeterlilik konusundaki eklemeler, Hindistan'ı nükleer yetenekler konusuna üst kademeye getirmiştir, çünkü sadece beş diğer ülke (ABD, İngiltere, Fransa, Rusya ve Çin) "Nükleer Üçlü" veya karadan, denizden ve havadan nükleer silah yeteneğine sahip olarak adlandırılmaktadır. (Trayner, The Daily Star, 27 Şubat 2016: Çevrimiçi) Bu az sayıdaki yüksek nükleer yetenekli devletlerarasına katılarak Hindistan, küresel bir güç şeklinde düşünülmeye değer olarak kendini kanıtlamaya devam etmektedir.

4.2 Hindistan'ın Füze Programı

Hindistan, hem katı hem de sıvı yakıtlı füzeler için altyapı da dâhil olmak üzere, geniş ölçüde, çoğunlukla yerli balistik füze programına sahiptir.[50] 1958'de kurulan Hindistan füze programı aslında sivil alan programını en az dört yıl öncesinden düzenlemiştir. İki program zaman zaman kaynaklar için rekabet etse de, aralarında bazı işbirlikleri de vardır. Bu işbirliğinin en iyi örnekleri, başarılı sivil SLV programından, 1983'te nükleer yetenekli Prithvi ve Agni füzelerinin geliştirilmesi için başlayan IGMDP'a personel ve teknolojinin devredilmesinde en iyi görülmektedir. (Sidhu ve Smith, 2000: 83) Bunlardan birincisi ise Pakistan'a özgü bir füze olarak görülürken, ikincisi Çin'e karşı stratejik bir caydırıcılık sağlamak içindir. Program, yirmi yıl sonra hedefine kısmen ulaşmıştır. Sıvı yakıtlı Prithvi'nin iki versiyonu (ordu

[50] Hindistan ve Pakistan'ın füze geliştirme programları hakkında ayrıntılı bilgi için bkz.: Dhanda, 2010.

için SS-150 ve hava kuvvetleri için SS-250) geliştirilmiştir, uçuş testi yapılmış ve hizmete girmiştir. 150 km menzil ve 1000 kg atış ağırlığına sahip olan SS-150, 333. Füze Grubu'na getirilmiş, ancak konuşlandırılmamıştır. Bu füzeler sınırdan uzakta saklandı; bu, "hizmetin füzeleri acil bir durumdan başka bir şeyde kullanma niyetinde olmadığını düşündürmektedir." (Koch, Aralık 2000)

4.2.1 Hindistan Balistik Füze Savunması (BMD) Geliştirme

Hindistan ayrıca 1990'lı yıllardan beri BMD geliştirmektedir. Yüksek irtifa durdurma için PAD ve düşük irtifa müdahalesi için AAD füzesi şeklinde olmak üzere, gelen bir balistik füzeyi tahrip etmek için tasarlanmış iki aşamalı sistemlerden oluşur. (Auner, Ocak / Şubat 2013) PAD, 50 km – 80 km arasında irtifalardaki füzeleri engelleyebilir ve AAD füzesi ise 15 km – 30 km'lik yüksekliklerde onları yok eder. Sistem, PAD ve AAD'nin ilk aşamayı temsil ettiği iki aşamada programlanmıştır; PAD temel olarak uçuş ortasında durdurma, AAD ise son düzeydeki durdurmadır. Hindistan Savunma Araştırma ve Geliştirme Örgütü (DRDO) şefi olan V.K. Saraswat, 2012'de I. aşama rekabetini açıklamıştır ve sistemin iki Hindu şehrini korumaya hazır olmasını istemiştir. (The Hindu, 06 Mayıs 2012: Çevrimiçi)

İkinci aşamada DRDO, IRBM'leri ve ICBM'leri engelleyebileceği bildirilen AD-1 ve AD-2 adlı iki balistik füzeyi geliştirmeyi planlamaktadır. (The Army Technology, t.y.) BMD sistemleri, - İsrail Oku 2 BMD sisteminin bir bileşenini oluşturan İsrail Yeşil Çam radarlarının bilinen bir türevi olan - izleme ve rehberlik için kılıç balığı radar sistemine dayanmaktadır. (Auner, Ocak / Şubat 2013; Jalil, Yaz 2015: 35) Bu radar, menzili 1500 km'ye çıkaracak şekilde eşzamanlı olarak 600-800 km aralığındaki 200'den fazla nesneyi izleyebilmektedir. Bu, radarların neredeyse toplam Pakistan topraklarında bulunan cisim ve füzeleri tespit edebilecekleri anlamına gelir.

4.3 Hindistan'ın Nükleer Politikası

Hindistan Başbakanı Vajpayee, Pakistan Cumhurbaşkanı Müşerref'in 8 Mayıs 2002'de Lok Sabha'da nükleersiz bir alt kıta önerisini reddederken, "Pakistan'ın nükleer programının Hindistan-spesifiktir, ancak, bizim kendi nükleer programımız bunun ötesine geçmektedir" demiştir. Hindistan'ın "diğer ulusların da..." kollayıcısı

olması gerektiğini eklemiştir. Her iki ülkenin nükleer doktrinlerinin ayrı doğaları hakkında yorum yaparken, Hindistan'ın "nükleer doktrinin ilk-kullanıcı olmak şeklinde olmadığını, ancak, Pakistan'ın böyle bir şartının bulunmadığını, (kendilerinin) savaşsız bir anlaşma istediklerini" belirtmiştir. (The Daily Times (Lahor), 09 Mayıs 2003: Çevrimiçi) Yeni Delhi'nin bölge ve dünya politikasında bir hegemonik role sahip olmasını sağlayabilecek olan Hindistan'ın nükleer silah politikasının temel ilkesi, beş NWS ile aynı düzeyde kendisini tasarlamak için bu güç kaynağından yararlanmak olmuştur. 13 Eylül 2004'te Hindistan Savunma Bakanı Pranab Mukherjee, temel politika açıklamasında, Hindistan'ın "caydırıcılık politikası" başarısız olduğu takdirde, Pakistan'a karşı nükleer silah kullanma kararlılığını yinelemiştir. (Ayrıntılar için bkz.: Gilani, The Daily Times (Lahor), 14 Eylül 2004: Çevrimiçi) Güney Asya'da bir silahlanma yarışını tetikleme temelleri üzerine kurulu Hindistan politikası (Narang, 2013: 155) ve Pakistan'ın "çevrelenmesi" (Joshi, 2010: 155) Güney Asya'da ön plana çıkmış gibi görünmektedir.

4.3.1 Hindistan'ın Minimum İnandırıcı Caydırıcılığı (CMD)

1949'da Hindistan, Komuta ve Kontrol sisteminin formülasyonu ile birlikte nükleer doktrinini hazırlamıştır. (ACA, India's Draft Nuclear Doctrine, 1999) Hindistan'ın nükleer doktrini, CMD ve NFU'nın içinde büyük belirsizlik taşıdığını iddia etmektedir. Hindistan, nükleer silahları sadece caydırma, savunma ve misilleme amacıyla kullanacak, ancak, saldırganlık için kullanmayacaktır. (Khan, 2001: 368, 386; Matthew McKinzie et. al., Haziran 2002: 1; Hussain, 2005; Khan, Eylül 2015; Schofield, 2015: 22; Office of the Prime Minister, 04 Ocak 2003: Çevrimiçi; Joshi, National Interest, 08 Aralık 2016: Çevrimiçi) Her iki eyalette de nükleer testlerinin başlamasından yalnızca bir yıl sonra, her iki devlet Kargil üzerinden savaşa girmiştir. İki taraf da nükleer yeteneklerinin strateji veya diplomasi üzerindeki etkilerini anlamadığından, bu çatışma hem Hindistan'da hem de Pakistan'da nükleer öğrenme eksikliğini göstermiştir. (Khan, Eylül 2015) Diplomatik ve operasyonel zaferin ardından, Hintli liderler nükleer silahların çatışmayı engelleyemediğine ve nükleer silahların aslında saldırgan davranışları teşvik edebileceğine inanmaya başlamışlardır. Ayrıca, belirli koşullar dâhilinde, konvansiyonel yeteneklerin nükleer silahlardan daha

etkili bir caydırıcılık üretebileceğine de inanmaktadırlar. (Schulz ve Goodby, 2015) 1999 Ağustos ayında, yeni Hindistan Ulusal Güvenlik Danışma Kurulu, yeni Hindistan Nükleer Doktrinini oluşturmuştur. (The News Rawalpindi, 26 Ağustos 1999: Çevrimiçi; NTI, Mart 2016: Çevrimiçi) Bu doktrin, beş devletlik nükleer kulübüne katılınacağını ve temel özelliklerin şu şekilde olacağını belirtmektedir: nükleer silah stoklanması, silahların kıtalararası bir şekilde ulaşması ve gelişmekte olan bir jeo-ekonomik güç olarak dünyada rol sahibi olmak. Taslak Nükleer Doktrini sekiz bölümden oluşmaktadır. Beş nükleer silahlı beş devletle karşılaştırıldığında, belli aşamalarda nükleer silahların geliştirilmesinden önce bir nükleer doktrin açıklanması nadir karşılaşılan bir durumdur. (Sidhu, 2000: 127; Adnan, 2014: 44) Pakistan, Hindistan'ın nükleer politikasının bir silahlanma yarışına yol açacağını iddia etmiştir. (Dışişleri Bakanı Shamshad tarafından 19 Ağustos'ta yapılan açıklama, Diamond, 1999: 23) ABD Dışişleri Bakanlığı da nükleer caydırıcılığın sürdürülmesinin "yanlış yönde" bir hareket olduğunu belirterek hayal kırıklığını dile getirmiştir. (19 Ağustos'ta sekreter, Diamond, 1999: 23)

Taslak doktrin, araştırmayı ve geliştirmeyi engellemeyecek şekilde, "kredibilitesi olan minimum nükleer caydırıcılığı" temkinli bir şekilde şart koşmaktadır. (Diamond, 1999: 7, 2) Dışişleri Bakanı Jaswant Singh, Hindistan'ın nükleer testler konusunda bir moratoryum ilan etmiş olmasına rağmen, bilgisayar simülasyonları ve kritik öneme sahip testleri içeren araştırma ve geliştirme çalışmalarının devam edeceğini belirtti. (ACT, Aralık 1999: 18) Nükleer Doktrin Taslağı'nın temel prensipleri "kredibilitesi olan minimum nükleer caydırıcılık" ve nükleer silahların "ilk kullananı olmama" şeklindedir. "Kredibilitesi olan minimum nükleer caydırıcılık," nükleer güçlerin sürdürebilirliğine ağırlıklı olarak vurgunun yapıldığı "yalnızca misillemeye" dayalı bir strateji olarak görülmektedir (Diamond, 1999: 2, 3), buna karşın gücün büyüklüğünün somut aşamalarına referans verilmemektedir. Doktrin, Hindistan'ın nükleer silahlarının motivasyonunun, diğer devletlerin "nükleer silah kullanım veya kullanım tehdidinin caydırılması" olduğunu belirtir ve Hindistan'ın "nükleer saldırı başlatmayacağını" ilan eder. (a. e.: 2, 4) Doktrin, hangi düzeyde bir gücün "kredibilitesi olan minimum nükleer caydırıcılık" oluşturduğunu belirtmediğinden, bu belirsizlik birçok yorum ve tartışmayla sonuçlanan tartışmalara yol açmıştır.

Hindistan, neredeyse dört yıl sonra NCA'yı 4 Ocak 2003'te kurmuştur. (Ramana, 01 Mart 2003: 860) Hindistan Güvenlik Kabine Komitesi, 4 Ocak 2003 tarihinde bir araya gelmiş ve Hindistan'ın nükleer doktrinini güncellemiştir. Komite kısa bir süre içinde Hindistan'ın mevcut nükleer doktrinin ilkelerini belirten bir basın açıklaması yapmıştır. Doktrinin en önemli kısımları, kredibilitesi olan minimum nükleer caydırıcılık ve "İlk Kullanan Olmama" duruşunu oluşturmak ve bunu sürdürmektir. (Hussain, 2005: 24; Government of India, Prime Minister's Office, News release, 04 Ocak 2003)

4.3.2 Hindistan'ın NFU Doktrini

Hindistan NFU doktrinini benimsemiştir. (Khan, 2003: 65) NFU, nükleer silah kullanan bir düşman tarafından ilk olarak saldırıya uğramadıkça, nükleer silahların savaş aracı olarak kullanılmaması için bir nükleer güç tarafından verilen bir söz veya politika anlamına gelir. Daha önce, bu düşünce aynı zamanda kimyasal ve biyolojik savaşlara da uygulanmıştır. Hindistan, ikinci nükleer testler olan Pokhran-II'nin yapılmasının ardından bir ilk kez 1998'de NFU politikasını kabul etmiştir. Ağustos 1999'da Hindistan hükümeti, nükleer silahların sadece nükleer silah olduğunu iddia eden bir doktrin taslağını yayınlamıştır (Indian Embassy, 17 Ağustos 1999: Çevrimiçi) ve bu doktrin nükleer silahların caydırıcılık için olduğunu ve Hindistan'ın "yalnızca misilleme" politikası izleyeceğini teyit etmektedir. (Government of India, Prime Minister's Office, 04 Ocak 2003: Çevrimiçi) Belgede, Hindistan'ın "ilk nükleer saldırıyı başlatan ülke olmayacağı, ancak caydırıcılığın başarısız olması halinde cezai misilleme ile caydıracağını" ve nükleer silah kullanımının Başbakan ya da "belirlenmiş halef(ler)i" tarafından yapılacağını tekrar etmektedir. (Indian Embassy, 17 Ağustos 1999: Çevrimiçi)

Hindistan'ın o zamanki Ulusal Güvenlik Danışmanı, Shivshankar Menon'un 21 Ekim 2010 tarihli Ulusal Savunma Koleji'ndeki konuşmasında ifadeler, "ilk kullanan olmama" yerine "nükleer silahı olmayan devletlere karşı ilk kullanan olmama" olarak değiştirilmiştir (Menon, IBNS, 27 Ocak 2013: Çevrimiçi), buna karşın uzmanlar bunun önemli bir değişiklik olmadığını, ancak, "konuşma metninde masum bir tipografik ya da sözcüksel bir hata olduğunu" iddia etmişlerdir. (Narang, IDSA, 01

Mart 2011: Çevrimiçi) Hindistan Başbakanı Narendra Modi, 2014'teki genel seçimlerin yarışı sırasında, ilk kullanan olmama politikasını sözünü yinelemiştir. (Busvine, Reuters (Yeni Delhi), 16 Nisan 2014: Çevrimiçi; Busvine, Reuters, 17 Nisan 2014: Çevrimiçi; Joshi, The Daily Mail, 29 Nisan 2014: Çevrimiçi) Nisan 2013'te, Ulusal Güvenlik Danışma Kurulu açılışını yapan Shyam Saran, Hindistan'a yönelik bir nükleer saldırının büyüklüğünden bağımsız olarak, ister bir taktiksel nükleer silah isterse de stratejik bir nükleer silah olsun, Hindistan'ın kitlesel misillemede bulunacağını doğrulamıştır. (Bagchi, The Economic Times, 30 Nisan 2013: Çevrimiçi) Bu, Hindistan'ın "ilk kullanan olmama" misilleme doktrinini geçersiz kılma girişimi olarak Pakistan'ın taktiksel bir savaş alanı nükleer silahı geliştirdiğini bildiren raporlara bir cevap olmuştur. (Maitra, Space Daily, 16 Şubat 2013: Çevrimiçi)

4.3.3 Hindistan'ın "Soğuk Başlangıç" Doktrini

Soğuk Başlangıç, Pakistan ile muhtemel bir savaşta kullanılmak üzere Hindistan Silahlı Kuvvetleri tarafından geliştirilen askeri bir doktrindir. (Ahmed, 2003; Kapila, SAAG, 04 Mayıs 2004: Çevrimiçi) Pakistan topraklarını hızlı bir şekilde, teorik olarak nükleer çatışmayı riske atmadan, ele geçirmek için tasarlanmış sınırlı bir savaş stratejisidir. 2004 yılında Hint askeri stratejistleri, "Soğuk Başlangıç" doktrinini açıklayarak cevap vermişlerdir.[51] Doktrin, esas olarak önleme kavramına dayanmaktadır ve Hint Ordusunun saldırgan gücünü üç büyük vuruş kolordusu yerine Ordu, Hava Kuvvetleri ve - zorunlu olması durumunda - Donanma unsurlarından oluşan sekiz küçük IBG'ye çevirerek yeniden düzenlemeyi öngörmektedir. Bu IBG'ler, Pakistan'ın saldırgan ve savunma kuvvetlerini imha etmek için sınırda çok sayıda vuruş başlatmaya hazır olacaktı. Bu yeni sınırlı savaş-çarpışma doktrininin vurgusu, konuşlanma ve operasyonların hızlılığı üzerinedir. Amacı, uluslararası toplum müdahale etmeden Pakistan'a karşı misilleme şeklinde konvansiyonel bir vuruş başlatma kabiliyetini sağlamak ve Pakistan'ın nükleer eşiğinin altında kalacak

[51] Soğuk Başlangıç Doktrini hakkında bkz.: Basrur, 2002: 39; Ladwig, 2008; Jalil, 2017, Not No. 36; Joshi, 2013: 512-40; Hussain, The National, 13 Mayıs 2014: Online; Jacob, Hindu, 18 Ekim 2016: Çevrimiçi; Barno ve Bensahel, The Quartz, 05 Kasım 2015: Çevrimiçi; Ahmed, Hindistan Birlikte, Mayıs, 2004: Çevrimiçi; The Economist, 31 Ocak 2017: Çevrimiçi; Live Nint, 21 Eylül 2017: Çevrimiçi; The Economic Tiems, 21 Eylül 2017: Çevrimiçi; The Indian Express, 21 Eylül 2017: Çevrimiçi; Hindistan, 21 Eylül 2017: Çevrimiçi; Altaf ve Malik, Foreign Policy News, 29 Aralık 2016: Çevrimiçi.

şekilde konvansiyonel sınırlı savaş yürütmektir. (Ahmed, 2004; Ladwig, Kış 2007/08: 165; Ladwig III, Kış 2007/08; Ladwig III, 08 Haziran 2010; Ladwig III, Haziran 2009; Ahmed, India Together, 01 Mayıs 2004: Çevrimiçi; Aroor, Indian Express, 14 Nisan 2006: Çevrimiçi; Ali, The Daily Times, 18 Eylül 2015: Çevrimiçi) Soğuk Başlangıç'ın ardındaki muhtemel amaç, Kargil benzeri olaylarla mücadele etmek ve Keşmir'deki vekâlet (proksi) savaşına misilleme yapmak olacaktır. Hindistan, Hindistan'daki terör saldırılarının, Pakistan devlet politikasının proksileri olduğunu ve Pakistan'ı cezalandırmak için konvansiyonel olarak tepki vermesi gerektiğini düşünmektedir.

4.3.4 Pakistan'ın Cevabı

Pakistan ordusunun Müşterek Kurmayları Komitesi Başkanı, 2010 yılını "Talim Yılı" ilan etmiş ve Soğuk Başlangıç'a karşı taarruz savunmasına odaklanan büyük çaplı ortak askeri tatbikat olan Azm-e-Nau-III'ü yürütmüştür. Ordu ayrıca, 60 km'lik bir menzile sahip, yüksek hassasiyetli ve vur-kaç atış sistemli, Hatf-IX füzeler ailesinden nükleer-yetenekli bir füze olan Nasr'ı test etmiştir (Kazi, IDSA, 19 Ağustos 2011: Çevrimiçi). IDSA, Nasr'ın gelişiminin, Pakistan'ın Soğuk Başlangıç'tan endişe duyduğunun göstergesi olduğunu ve bu füzenin, doktrinini uygulamaktan Hindistan'ı caydırmak için olduğunu belirtmiştir. Net sonuç olarak, "Hindistan'ın toprakları üzerinde daha fazla nükleer etki" olabileceğini açıklamıştır. (Ahmed, IDSA, 24 Nisan 2011: Çevrimiçi) Soğuk Başlangıç doktrini, Pakistan medyasından ve eski generallerden eleştirileri kendine çekmiştir. (WSN, The Eurasia Review, 29 Ekim 2011: Çevrimiçi) Nükleer misillemeyi tetiklemeden Pakistan'ı sınırlı bir şekilde cezalandırmak için bu doktrinin tasarlanmış olduğu söylense de, Pakistan liderliğinin böyle bir yanıttan gerçekten kaçınacağından Hindistan Ordusu bu kadar emin olamaz. (Guardian, 30 Kasım 2010: Çevrimiçi)

4.4 Pakistan Nükleer Programının Geçmişi

Kongre Araştırma Hizmetleri'ne göre (Haziran 2012, USA), Pakistan Nükleer programı 1950'lerde başlatılmıştır. (Latif, 2014: 138) Sivil nükleer programı, ABD Barış İçin Atom Girişimi'ne katılımla başlamıştır. (Weiss, 2003: 44) Pakistan'ın karar vermesinde bir dönüm noktası, iki ülkenin askeri yetenekleri arasındaki orantısızlıkları

gösteren ve Pakistan'ın Batı ile olan güvenlik ittifaklarını tehlikeye atan 1965 savaşı olmuştur. (Ahmed, 1999: 182) Pakistan, 1971'deki üçüncü Hint-Pakistan savaşında ciddi bir şekilde mağlubiyete uğramış ve eski Doğu Pakistan'ın kendisinden ayrılmasıyla iki devlete bölünmüştür. (Schofield, 2003: 117) Pakistan'ın ertesi yıl olan 1972'de nükleer silah geliştirmeye başladığı göz önüne alındığında (Rodney W. Jones et. al., 1998: 131), Pakistan'ın bu yenilgisinin, nükleer silah geliştirmeye karar vermesi için doğrudan bir itici güç olduğu düşünülmektedir. (Hoodbhoy, 2001: 70; Oliver, CBRNe Portal, 24 Ağustos 2015: Çevrimiçi; FANDD, ENRPD, 16 Aralık 1996: 25-26; US Department of Defense, Nisan 1996: 37) 1972'deki Simla anlaşmasının hemen ardından, Pakistan, "Multan Toplantısı" olarak adlandırılan bir toplantıyı bilim adamları ve politikacılar ile gerçekleştirmiştir. George Perkovich'e göre, Zulfikar Ali Butto, "1972'de bilim adamlarını bir araya toplamış ve onlara, 'İşte budur - biz bombayı alacağız' demiştir." (Weiner, NYT, 17 Mayıs 1998: Çevrimiçi) Butto, "Hindistan bombayı tesis ederse, ot ya da yaprak yiyeceğiz, hatta aç kalacağız, ancak, kendimize ait bir tane olacak (atom bombası), başka seçeneğimiz olmayacak" açıklaması yapmıştır. (Aslam, 1989: 10) Bu toplantıda Pakistan, bir caydırıcılık tarzında Hindistan'a karşı mücadele etmek için, Munir Ahmad Khan tarafından nükleer silah testi politikasını resmi olarak kurmuştur. (Nizamani, 2000: 49) Pakistan tarafından nükleer silahların geliştirilmesi, 1974 Mayıs'ındaki Hindistan'ın nükleer testi ile daha da mahmuzlanmıştır. (Cheema, 2010: 19; 'Thritnert ve Wagner, 2009: 7) Hindistan'ın 1974'teki nükleer testinin uygulanmasının ardından, Pakistan Devlet Başkanı Zulfikar Ali Butto bunu, "vahim bir gelişme, Pakistan'ın güvenliği için bir tehdit" olarak nitelendirmiştir. (The Pakistan Times, 08 Haziran 1974) Butto, "Hindistan ile bin yıllık bir savaşa giriyoruz ve ot yemek zorunda da kalsak bir atom bombası yapacağız" şeklindeki ünlü sözünü söylemiştir. (Khan, 2012: 87).

Pakistan başbakanı Navaz Şerif, Hindistan'ın 1998'de yaptığı testlerden sonra şunları belirtmiştir:

> "Güvenliğimiz ve tüm bölgenin barış ve istikrarı - ağır bir tehdit altına girdi. Kendine saygısı olan bir millet olarak bizim başka seçeneğimiz kalmadı. Mevcut Hint liderliğinin umursamaz eylemleri tarafından zorlandık. Gerekli müzakereler ve tüm seçeneklerin dikkatlice incelenmesinden sonra, stratejik dengeyi yeniden kurma

kararını aldık. . . Nükleer seçeneği kullanma kararımız, ulusal öz savunmamız adına alınmıştır." (Sharif, 28 Mayıs 1998: Çevrimiçi)

Hindistan'ın nükleer testleri Pakistan'ı ciddi şekilde tehdit altında hissettirmiştir. Pakistan, Hindistan'ın büyük ajitasyonuna karşı, Çin'den paha biçilmez bir yardım istemiş ve bunu almıştır. Gary Milhollin, "Pakistan nükleer silah programından çıkarırsanız Çin'in yardımını çıkaracak olursanız geriye program kalmaz," demiştir. Ayrıca, "Çin, Pakistan'a yüksek oranda zenginleştirilmiş uranyum kullanarak test edilmiş bir tasarım verdi. Pakistanlılar daha sonra dünya pazarına girdiler ve bu tasarıma uygun bileşenleri aldılar" sözlerini de ilave etmiştir, bu alımlar ABD, Belçika, Kanada, Fransa, Almanya, Norveç, İsveç ve İsviçre gibi ülkelerdeki şirketlerden yapılmıştır. (Weiner, NYT, 17 Mayıs 1998: Çevrimiçi) Çin ayrıca, Pakistan'a "nükleer silah tasarım bilgisi" de sağlamış olabilir.[52] (CIA, 20 Ocak 1983) Ayrıca, Çin ve Kuzey Kore, Pakistan'a füze de sağlamıştır. Pakistanlı bir metalürji uzmanı olan Abdul Qadeer Khan, 1975'te Avrupa'dan ülkeye dönen nükleer silahların geliştirilmesinde önemli katkılarda bulunmuştur. (Rodney W. Jones et. al., 1998: 131) 23 Ağustos 1994'te Keşmir'in Pakistan tarafındaki bir gösteride konuşan eski Başbakan Navaz Şerif, "Pakistan'ın atom bombasına sahip olduğunu doğrulayabilirim" demiştir. (NYT, 25 Ağustos 1994: A7)

4.4.1 Nükleer Testin Yürütülmesi

Çin-Pakistan nükleer işbirliği, Pakistan'ın nükleer bir güce dönüşümüne katkıda bulunmuştur. (Ataöv, 2001: 160; Feeley, 2000: 790-791) Pakistan, 28 Mayıs 1998 tarihinde, beş yeraltı nükleer testi yaptığını açıklamıştır; 30 Mayıs'ta altıncı bir test daha yapmıştır. (Feeley, 2000: 791-777; Barry, Newsweek, 08 Haziran 1998: 24; 'Thritnert ve Wagner, 2009: 7-8; Rana, 2010; CRS, Haziran 2012, ABD; Kifner, NYT, 31 Mayıs 1998: 08: Çevrimiçi; Oliver, CBRNe Portalı, 24 Ağustos 2015: Çevrimiçi) Nükleer testlerin ardından Başbakan Navaz Şerif, "Kendimize ait olan beş nükleer aygıtlarımızı ateşleyerek Hindistan ile hesabımızı gördük" şeklinde konuşmuştur. (Hussain, 1998: 23) Pakistan'ın kendi güvenlik kaygıları için bunu yaptığını

[52] Çin bazı raporlara göre, tam bir nükleer silah tasarımını devretmiştir. Bkz.: IISS, 02 Mayıs 2007: 26; Warrick ve Slevin, The Washington Post, 15 Şubat 2004; Albright, New York: Free Press: 47.

açıklamıştır. Fakirleşen Hindistan ve Pakistan'ı ilan edilen nükleer güçler arasına çeken ve savaş korkusu uyandıran bir dizi testten sonra konuşan Pakistanlı bir yetkili, nükleer silahların artık kullanıma hazır hale getirilebileceğine dikkat çekmiştir. Pakistan dış sekreteri Şamşhad Ahmad, "Test edilen cihazlar silah konfigürasyonuna uygun, teslimat sistemleri ile de uyumlu" demiştir. "Güvenilirliğimizi kanıtladık" sözlerini eklemiş ve en son testin de diziyi tamamladığını söylemiştir. Ancak, aynı zamanda Pakistan'ın Hindistan ile "barış konuşmaya" hazır olduğu açıklaması yapmış ve "bir silah yarışına girme amacımız yok" demiştir. (Kifner, NYT, 31 Mayıs 1998: Çevrimiçi) Ahmad, Pakistan'ın nükleer yeteneğini, "yalnızca ve yalnızca kendini savunmak ve saldırganlığı caydırmak için" geliştirdiğini söylemiştir. "Bu stratejik dengeyi yeniden sağlamaktır" demiştir. (a. e.) Ahmad, hükümetinin Hindistan ile müzakere etmeye istekli olduğu iddiasını yinelemiştir. Ancak, müzakerelerin Keşmir çatışmasına "barışçıl ve adil" bir çözüm getirmesi gerektiğini de vurgulamıştır. (a. e.)

4.4.2 Pakistan'ın Nükleer Kabiliyeti

Pakistan'ın nükleer testlerinin randımanının tahminleri çok çeşitli olmuştur. Dr. Han, 28 Mayıs'taki testlerden birinin Hiroşima bombalarının yaklaşık iki katı olan 30 ile 35 kilotonluk bir randımana sahip olduğunu söyledi. (Jalil, 2017, Not No. 15) "Pakistan'ın nükleer test programını yürüten bilim insanı" olarak adlandırılan Samar Mobarik Mand, 28 Mayıs testlerinin randımanını 40 - 45 kiloton ve 30 Mayıs testindekini 15 ile 18 kiloton olarak bildirmiştir. (Ikram, Reuters newswire, 01 Haziran 1998: Çevrimiçi) Öte yandan, sismik verilere dayanan tahminler 28 Mayıs testlerinin verimini sekiz ile 15 kiloton olarak vermiştir. (Broad, NYT, 31 Mayıs 1998: 8, Çevrimiçi) ABD'li yetkililer, "(28 Mayıs'taki) Pakistan'ın patlama ya da patlamalarının toplam gücünün 2 ile 12 kiloton arasında ve en büyük olasılıkla da 6 kilotonluk olduğunu tahmin ettiklerini bildirmişlerdir..." (Smith, Washington Post, 29 Mayıs 1998: 33, Çevrimiçi) 30 Mayıs'taki test için, bazı raporlar randımanı 12 ile 18 kiloton olarak tahmin etmiştir, ancak, CIA'nin randımanı bir ile beş kiloton arasında tahmin ettiği söylenmiştir. (Kifner, NYT, 31 Mayıs 1998: 1, Çevrimiçi) Sismolog Terry Wallace tarafından daha sonra yapılan bir analiz, 28 Mayıs'taki patlamanın (veya patlamaların) verimini 9 ile 12 kiloton ve 30 Mayıs'taki patlamanın 4 ile 6

kiloton olduğunu bildirmiştir. (Wallace, 01 Eylül 1998: Çevrimiçi) Pakistan'ın açıklamaları ve sismik verileri 30 Mayıs'ta yalnızca bir test olduğu konusunda hemfikirken, 28 Mayıs'ta yapılan sayı tartışmalıdır. 28 Mayıs'ın ilk raporlarında, Pakistan iki ya da üç test yaptığını iddia etmiştir (Gannon, Associated Press newswire, 28 Mayıs 1998: Çevrimiçi), sonra bu rakam hızla beş olarak revize edilmiştir. (Reuters, 28 Mayıs 1998: Çevrimiçi) ABD'li uzmanlar daha yüksek rakamı sorgulamışlardır. ABD'li bir istihbarat yetkilisi, "Beş yerine, en az iki bomba test edilmiş gibi görünüyor" demiştir. (Smith, Washington Post, 29 Mayıs 1998: 33, Çevrimiçi)

Pakistan, aslında daha fazlasına sahip olabilecekken, açık tahminlerine göre yaklaşık 110-130 nükleer silaha sahiptir. (Isaacs, 2012; Kerr ve Nikitin, 14 Ocak 2016; Kristensen ve Norris, 01 Kasım 2015; Kristensen ve Norris, 2015: Çevrimiçi; Kristensen ve Norris, 2015: 59; Kristensen ve Norris 2013, 75-81; SIPRI Yearbook 2015; Kugelman, CNN, 30 Eylül 2016: Çevrimiçi) Silah Kontrol Derneği, Pakistan'ın nükleer stokunu 140 silah olarak kabul etmektedir. Pakistan, dünyanın en büyük altıncı nükleer cephanesine sahiptir. (Indian Express, 16 Temmuz 2017: Çevrimiçi) 2015'te çıkan rapor, Pakistan'ın, "Hindistan'ın iki katı büyüklüğünde değil, aynı zamanda, İngiltere, Çin ve Fransa'dan daha büyük bir nükleer cephanesi olabileceğini, bunun da kendisini ABD'nin ve Rusya'nın arkasından en büyük üçüncü cephaneliğe sahip kıldığını" belirtmektedir. (Byrne, Value Walk, 21 Eylül 2016: Çevrimiçi) Söz konusu rapor, "Birçok gözlemci, Pakistan'ın bölünebilir malzeme üretim oranının (ve nükleer silah ürettiği varsayımıyla), kendisine en hızlı büyüyen nükleer silah stoku sağladığı sonucuna varmıştır" şeklinde devam etmektedir. (a. e.) Carnegie Endowment Uluslararası Barış / Stimson Merkezi 2015 tarihli raporu, Pakistan'ın nükleer silah üretmek için Hindistan'dan daha fazla sayıda uçucu malzemeyi kullandığını belirtmiştir. Hindistan'da yaklaşık 600 kilogram plütonyum stoku bulunurken, Pakistan'da yaklaşık 170 kilogram plütonyum ve 3.1 metrik ton yüksek oranda HEU vardır. Bir nükleer savaş başlığının 5 kilo plütonyum veya 15 kilo HEU gerektireceğini varsayarsak, Hindistan mevcut stoku ile 120 nükleer silah kurabilir, buna karşılık söz konusu rakam Pakistan için 240'dır. (Albright, 19 Ekim 2015; Byrne, Value Walk, 21 Eylül 2016: Çevrimiçi) Pakistan'ın HEU merkezli nükleer

savaş başlıkları, yaklaşık 15-20 kilo HEU katı çekirdekli bir içte tetikleyici tasarım (implosion design) kullanmaktadır. (Norris ve Kristensen, Mayıs / Haziran 2007) Pakistan ayrıca, bir uzman tahminine göre, yaklaşık 4-6 kilogram plütonyum taşıyan (Kristensen ve Norris, 01 Temmuz 2011) plütonyum temelli savaş başlıkları da üretmiştir.[53]

4.4.3 Pakistan'ın Hızla Büyüyen Nükleer Cephaneliği

Bu arada, dünyanın en hızlı büyüyen nükleer cephanesine sahip olduğu bildirilen Pakistan (Thritnert ve Wagner, 2009: 8-9; Bast, 2011: 75; Kugelman, CNN, 30 Eylül 2016: Çevrimiçi; Shapoo, The Diplomat, 01 Şubat 2017: Çevrimiçi), 2013 başlarında yaklaşık 100-120 savaş başlığı tahmininde bulunmuştur ve Kasım 2014'te yapılan tahminlere göre, 2020 itibariyle Pakistan'ın 200 savaş başlığı için yeterli sayıda bölünebilir malzemeye sahip olacağı öngörülmüştür.[54] (Oliver, CBRNe Portal, 24 Ağustos 2015: Çevrimiçi) CFR aynı zamanda, Pakistan'ın dünyadaki en hızlı büyüyen nükleer silah programına sahip olduğunu ve 2020'ye kadar 200'den fazla nükleer aygıt yapmak için yeterli sayıda bölünebilir malzemeye sahip olabileceğini belirtmiştir.

> "Birçok devlet stoklarını azaltıyor olsa da, Asya bir birikime tanık olmakta. Pakistan dünyanın en hızlı büyüyen nükleer programına sahip. 2020 yılına kadar, silahlandırıldığı takdirde 200 kadar nükleer cihaz üretebilecek, parçalanabilir bir malzeme stoğuna sahip olabilir." (Ali, The Nation, 24 Kasım 2014: Çevrimiçi)

ABD merkezli iki düşünce kuruluşundan yapılan bir araştırma raporuna göre; her şey yolunda giderse, Pakistan dünyanın en büyük üçüncü nükleer silahına sahip olma yolunda ilerlemektedir. Bu araştırma, "Pakistan dört plütonyum üretim reaktörü işletiyor; Hindistan ise bir tane işletiyor. Pakistan, yılda belki 20 nükleer savaş başlığı üretme kapasitesine sahip; Hindistan'ın yıllık yaklaşık beş savaş başlığı ürettiği görülüyor" şeklinde belirtmektedir. (Byrne, Value Walk, 21 Eylül 2016: Çevrimiçi) Pakistan birkaç yıldır nükleer silah tedarikini hızla artırmaktadır. Uzmanlar, Pakistan'ın hâlihazırda Hindistan'dan daha fazla nükleer savaş başlığına sahip

[53] Daha sonra DIA Direktörü Burgess, Pakistan'ın nükleer silahlarını "esas olarak yüksek oranda zenginleştirilmiş uranyum üzerine kurulu" olarak nitelendirmiştir. (The Burgess, 10 Mart 2011)
[54] Pakistan'ın sinsi malzeme stoklarının muhalif bir görünümü için bkz.: Krepon'da yayınlanan "Mansoor," Arms Control Wonk, 23 Nisan 2013: Çevrimiçi.

olduğunu tahmin etmektedir. Dahası, Pakistan'ın nükleer cephaneliği Hindistan'dan çok daha hızlı büyümektedir; bu sapma daha da artacaktır. Ek olarak, bu dinamiğin devam edeceğini varsayarsak, Pakistan'ın nükleer cephanesi on yıl içinde İngiltere'nin de ötesine geçecektir. (Schneider, Mart 2016: 2; Hundley, Pulitzer Merkezi, 05 Eylül 2012: Çevrimiçi) Savunma Politikası Sekreteri Baş Vekili James N. Miller, Kasım 2011'de Silahlı Kuvvetler Komitesi'ne, "Hindistan ve Pakistan ... nükleer silahlarının büyüklüğünü arttırıyor, ancak her birinin Çin'den daha az silahı olduğu tahmin ediliyor" ki onun da "birkaç yüz nükleer silahı" var demiştir. (Miller, 02 Kasım 2011)

4.4.4 Pakistan'ın Taktiksel Nükleer Silahları (TNW)

Hindistan'ın muazzam askeri harcamalarını karşılayamayan Pakistan, karşılaştırmalı zayıflığını telafi etmek için asimetrik bir yaklaşım benimsemiştir: Nükleer cephaneliğini inşa etmek. İslamabad, aslında bir gün savaş alanında Hint kuvvetlerine karşı konuşlandırılabilecek taktiksel nükleer silahları tasarlamaya ve geliştirmeye zaten başlamıştır. Pakistan, "mevcut balistik füzeleri artırmak için yakın mesafeli 'savaş alanı' nükleer silahları" geliştirmektedir. (Stewart, 03 Şubat 2015) Teğmen Genel (emekli) Pakistan'ın Stratejik Planlar Bölümü (SPD) eski Genel Müdürü Khalid Ahmed Kidwai, Pakistan'ın, "aynı zamanda taktiksel nükleer silahlar olarak da adlandırılan çok çeşitli kısa menzilli, düşük verimli nükleer silah geliştirmeyi tercih ettiğini" söylemiştir. (Carnegie International Nuclear Policy Conference 2015, 23 Mart 2015) Ülkenin nükleer silah programı ile yakından ilgilenen bir bilim adamı olan Dr. Samar Mubarakmand'dan bahseden 2014 tarihli basın raporu söyle belirtti, "Pakistan'ın savaş uçaklarında taşınabilecek büyük silahlardan, balistik füzelerine ve hatta seyir füzeleri için daha küçük savaş başlıklarına yüklenebilecek küçük silahlara ve taktiksel nükleer silahlara kadar 15 tipte nükleer silahı vardır." (Mainichi, 12 Ağustos 2014) Hindistan'ın önde gelen askeri stratejisti Tuğgeneral (Emekli) Gurmeet Kanwal, Pakistan "savaş alanı kullanımı için tasarlanmış nükleer silahlar" geliştirmektedir. Hindistan kuvvetlerinin bu hat üstünde herhangi bir kımıldama planlamasını bile caydırmak için kararlı olduğunu gösteren Pakistan ordusu, kendi topraklarına girdiği takdirde bu silahları Hint askerlerine karşı kullanmaya istekli olduğunu iddia etmektedir. (Joshi, National Interest, 08 Aralık 2016: Çevrimiçi)

Pakistan, şu anda Babur-3'ün sağlayabileceği ikinci vuruş yeteneğini araştırmaktadır. 450 km'lik (280 mil) menzile sahip olduğu bildirilen yeni seyir füzesi Hindistan'ın büyük şehirlerinin çoğuna ulaşabilir, ancak ülkenin başkenti Yeni Delhi'nin dâhil olmak üzere iç kısımları hala menzil dışındadır. (The World View, 11 Ocak 2017: Çevrimiçi; Hiro, Nuclear Information, 11 Ocak 2016: Çevrimiçi) Eski Pakistan Başbakanı Shahid Khaqan Abbasi, İslamabad'ın Hindistan'ın Pakistan topraklarına girme girişimlerini engellemek için nükleer silah kullanabileceğini söylemiştir. "Hindistan'ın geliştirdiği 'Soğuk Başlangıç' doktrinine bir karşılık olarak kısa mevzili nükleer silahlar geliştirdik" demiştir. (The Times of Islamabad, 27 Eylül 2017: Çevrimiçi) İki komşu arasındaki nükleer çıkmazda, Pakistan Dışişleri Bakanlığı'nın en yüksek bürokratı olan Aizaz Chaudhry'nin yakın zamanda açıkça belirttiği gibi, riskler gün geçtikçe artmaktadır. Chaudhry, taktiksel nükleer silahların yayılmasının, "Hindistan'ın -kendisine yönelik kitlesel zayiat verici bir terör saldırısı gibi kabul edilemez provokasyonlar için Pakistan'ı büyük ölçüde cezalandırılmayı amaçlayan bilindik bir acil durum planı olan - 'Soğuk Başlangıç' askeri doktrini göz önüne alındığında, "caydırıcılık" işlevi olduğunu" açıklamıştır. (Hiro, Nuclear Information, 11 Ocak 2016: Çevrimiçi)

4.4.5 Nükleer Silah Ulaştırma Sistemleri

Pakistan karadan veya havadan nükleer silah temin edebilir. Karatabanlı balistik füzeler Pakistan'ın nükleer programının bel kemiğini oluştururken, bir F-16 filosu ve Mirage uçağı hedeflerin üzerine güdümsüz bombalar bırakabilir. 2013 Dışişleri Bakanlığı raporuna göre, Pakistan, "nükleer silah tedarik edebilen uçak ve kara füzeleri" sahibidir. (Report To Congress, 03 Nisan 2013) Pakistan, nükleer silah sağlamak için iki yola sahip: Balistik füzeler ve savaş uçakları.

4.4.5.1 Hava Taşıtları

SPD eski yetkilisi Khan'a göre, Pakistan 1995'te "savaş uçakları tarafından teslim edilebilen bir nükleer aygıta sahipti." (Khan, 2012: 186) Nükleer bomba taşıyabilecek savaş uçaklarına gelince, Pakistan 1983 ile 1987 arasında ABD'den toplam 40 F-16A

ve F-16B uçağı almıştır, ancak bunlardan sekizi artık hizmet dışıdır.[55] Pakistan, kendisini nükleer yetenekli iki savaş uçağı, Fransa'da yapılan Mirage-V ve Çin yapımı A-5 savaş uçağı ile donattı. (Robert S. Norris et. al., 2001: 72) Bu uçağa ait silahların sözleşmesi ve Pakistan'ın F16A/B model uçaklarının orta-ömür güncellemesini gerçekleştirme sözleşmesinde olduğu gibi, ek 18 uçağın tedarikine ilişkin sözleşme de 2006'da imzalanmıştır. (Grimmett, 24 Ağustos 2009) Pakistan F-16 filosunu genişletecektir, ancak, filonun planlanan nükleer yetenekli kısmı belirsizdir. Mirage V uçakları teslimat aracı olarak da kullanılabilir. (Kristensen ve Norris, 2015; Salik, 2009: 215)

4.4.5.2 Füzeler

1980'lerin başında kurulan Pakistan füze programı ve altyapısı (Rodney W. Jones et. al., 1998: 133) "şu anda Kuzey Kore'den daha gelişmiştir. (Bu program) 2.500 km menzilli bir füzenin geliştirilmesini destekleyecektir" ki bu da "tüm Hindistan'ı Pakistan füzelerinin menzili içine koyacaktır." (Rumsfeld Commission, 1998; Harding ve McCarthy, Guardian, 23 Mayıs 2002: Çevrimiçi; Lodi, 1998: Çevrimiçi) Program esas olarak Hindistan merkezli olmakla birlikte, bu yetenek İslamabad'a çok daha uzun menzilli füzeler geliştirmek için teknik bir temel sağlayacaktır. Sonradan DIA direktörü Burgess, 10 Mart 2011 tarihinde Senato Silahlı Kuvvetler Komitesi'ne (SASC) yaptığı konuşmada, İslamabad'ın mevcut balistik füzelerine konuşlandırıldığında ve eklendiğinde Pakistan'ın "200-2000 km aralığında konvansiyonel ve nükleer yüklerle birlikte çeşitli hedeflere vuruş yapmasını sağlayacak" yeni füze sistemleri geliştirdiğini söylemiştir." (Burgess, 10 Mart 2011) Birkaç yıl sonra, ABD Stratejik Komuta Komutanı Amiral Ceci Haney, Haziran 2014'teki etkinlikte "Pakistan hem nükleer dağıtım sistemlerini hem balistik hem de seyir füzeleri de dâhil olmak üzere çeşitli platformlar için geliştirmeye ve yükseltmeye devam ediyor" demiştir. ("NDIA, AFA ve ROA Kongre Kahvaltı Semineri Serisi ile ilgili açıklamalar," 18 Haziran 2014) Pakistan balistik füze testleri yapmaya devam etmekte ve Ekim 2005 ikili füze ön bildirim anlaşması gereği Hindistan'ı bilgilendirmektedir. (Henry L. Stimson Center, 24 Ekim 2012) İslamabad'ın birkaç

[55] 1993 Ulusal Güvenlik Konseyi raporu, Pakistan'ın bu uçağı nükleer silah sağlamak için kullanacağını belirtmiştir. Bkz.: National Security Council, Report to Congress.

çeşit nükleer kabiliyetli karayolu mobil balistik füzesi vardır: yaklaşık 250-290 km menzilli katı yakıtlı Hatf-III (Ghaznavi); (The US, NIC, 14; NASIC, 11 Temmuz 2013; ISPR, 08 Mayıs 2014) 750 km bir menzilli katı yakıtlı Hatf-IV (Shaheen).[56] (NASIC, 11 Temmuz 2013) Bununla birlikte, Mayıs 2010 tarihli bir Pakistan basın açıklaması, menzili 650 km (ISPR, 08 Mayıs 2010) ve sıvı yakıtlı Hatf-V'i (Ghauri) 1.250 km vermiştir.[57] (Robert S. Norris et. al., 2002: 71; NASIC, 11 Temmuz 2013) 2013 NASIC raporuna göre, 2.000 km'lik menzilli katı yakıtlı Hatf-VI (Shaheen-2) "muhtemelen yakında devreye alınacaktır." (BBC News, 09 Mart 2004; NASIC, 11 Temmuz 2013; Nisan 2015 tarihli Pakistan hükümetinin basın açıklaması, menzili 1.300 km olarak açıklar, ISPR, 5 Nisan 2015) Pakistan ayrıca, Shaheen-1A adlı 900 km menzilli, Shaheen-1 füzesinin bir versiyonunu da test etmiştir. (ISPR, 15 Aralık 2015) Ek olarak, İslamabad, 2.750 km menzili olan Shaheen-3 adında nükleer yetenekli bir balistik füzenin uçuş testlerini de duyurmuştur. (ISPR, 9 Mart 2015; ISPR, 11 Aralık 2015) Khalid Ahmed Kidwai'ye göre, bu füze Hindistan adalarına ulaşmak için tasarlanmıştır, böylelikle Hindistan "ikinci bir vuruş kabiliyeti" tesisi için bu adaları "stratejik üs" olarak kullanamamış olacaktır. (Carnegie International Nuclear Policy Conference 2015, 23 Mart 2015) Üst düzey Pakistanlı askeri subaylara göre, Shaheen serisi, "savunmaya yönelik" ikinci vuruş amacı için rezerve edilecekti. (Andrew Koch, 2000) Üst düzey Pakistanlı bilim adamları, Shaheen-2 tasarım gereksinimlerini karşıladığı ve faaliyete geçtiği zaman, başka uzun menzilli sistemler geliştirmeyeceklerini iddia etmişlerdir. (Goure, Krepon ve Tanks, 1998)

Pakistan, 180 km mesafedeki kısa mesafeli bir balistik füze olan Hatf-II'nin (Abdali) testlerini başarılı olarak yaptığını açıklamıştır (ISPR Press Release, 11 Mart 2011; ISPR Press Release, 15 Şubat 2013), bunu NASIC "gelişmeye yönelik" olarak tanımlamaktadır. Şubat 2013 tarihli hükümet açıklamasına göre, bu füze, "geleneksel savaş başlıklarının yanı sıra nükleer de taşımaktadır." (ISPR Press Release, 15 Şubat 2013) Ek olarak, Pakistan kısa menzilli NASR balistik füzesini de test etmiştir.

[56] Dr. Samar Mubarakmand, 2004 yılında yapılan bir televizyon röportajında füzenin menzilini 700 km olarak vermiştir, GEO-TV, 03 Mayıs 2004; Ocak 2008 tarihli bir Pakistan basın açıklaması da menzili 700 km vermiştir, ISPR, 25 Ocak 2008.

[57] Dr. Samar Mubarakmand, 2004 tarihli bir televizyon röportajında füzenin menzilini 700 km olarak vermiştir, GEO-TV, 03 Mayıs 2004; Ocak 2008 tarihli bir Pakistan basın açıklaması da menzili 700 km vermiştir, ISPR, 25 Ocak 2008; Kasım 2014 tarihli bir Pakistan basın açıklaması, bu menzili 1,500 km olarak vermiştir, ISPR, 13 Kasım 2014.

Pakistan, nükleer yetenekli seyir füzeleri geliştirmektedir: Babur (karadan başlatmalı) ve Ra'ad (havadan başlatmalı), her ikisinin de 350 km menzile sahip olacağı sanılıyor. (NASIC, 11 Temmuz 2013) 29 Nisan 2011 tarihli Pakistan hükümetinin duyurusu, Ra'ad menzilini 350 km olarak vermiştir; (APP, 29 Nisan 2011) 31 Mayıs 2012 tarihinde yapılan bir uçuş test duyurusu, bu menzili "350 km'nin üzerinde" olarak vermiştir. (ISPR Press Release, 31 Mayıs 2012) 28 Ekim 2011'de Pakistan hükümetinin duyurusu, Babur'un menzilini 700 km olarak vermiştir. (ISPR Press Release, 28 Ekim 2011) Pakistan, füzelerinin menzilini ve hassasiyetini artırmak için sürekli çalışmaktadır. Amacı, çok uzak olmayan bir gelecekte Hint sanayi merkezlerinde, askeri komplekslerde, savunma tesislerinde ve askeri üslerde vuruş yapabilmektir. (Zeb, Aralık 2006: 387-408; Ali, Temmuz 2007; Perkovich, 2006; Jones, Ocak 2008: 87-128; Lavoy, 129-165; Squassoni, Ocak 2009: 33-38)

4.4.5.3 Deniz Bazlı Nükleer Silahlar

Pakistan Dışişleri Ofisi'nden bir temsilci, Hindistan'ın 26 Temmuz 2009 tarihli ilk yerli nükleer motorlu denizaltı lansmanına cevap olarak, "Hindistan tarafından yeni ölümcül silah sistemlerinin başlatılmasının bölgesel barış ve istikrara zarar verdiğini" iddia etmiş ve "Hindistan ile bir silahlanma yarışına girerken, Pakistan güvenliğini korumak ve Güney Asya'daki stratejik dengeyi korumak için gerekli tüm adımları atar" sözlerini de eklemiştir. Amiral Haney'e göre, Hindistan, "denizaltıyla başlatılan balistik füzeler" geliştirmektedir. (NDIA, AFA ve ROA Congressional Breakfast Seminar Series, 18 Haziran 2014) Pakistan Deniz Donanması Genel Sekreteri Amiral Mohammad Asif Sandila, Mayıs 2012'de, kuvveti "ülkenin 2. vuruş kabiliyetinin koruyucusu" olarak tanımlayarak, "Pakistan Deniz Stratejik Kuvvet Komutanlığı'nın resmi olarak kurulduğunu" duyurmuştur. (ISPR, 19 Mayıs 2012) General Kidwai, bir Mart 2015 konferansı sırasında, denizaltı programının "devam eden bir çalışma" olduğunu, "bu kabiliyetin önümüzdeki birkaç yıl içinde devreye gireceğini" belirtmiştir. (Carnegie International Nuclear Policy Conference 23 Mart 2015)

4.5 Pakistan'ın Nükleer Stratejisi ve Doktrini

Pakistan'ın stratejik doktrini resmen ilan edilmemiştir ('Thritnert ve Wagner, 2009: 9), ancak, kamuoyu açıklamalarında önemli ipuçları vardır. (Mazari, 2004) Pakistan

nükleer silah politikası, egemen güvenlik tehdidinin Hindistan'ın nükleer programından kaynaklandığı algısına dayanarak Hindistan merkezli olmuştur. İngiliz Dış ve Milletler Topluluğu Ofisi, "Pakistan'ın nükleer de dâhil olmak üzere stratejik duruşunun Hindistan'dan gelen tehdit algısı etrafında açıkça şekillendiği" iddiasındadır. (Foreign and Commonwealth Office, 01 Ekim 2008. Alıntı için bkz.: HCFAC, Global Security: Non-Proliferation Fourth Report of Session 2008-09, 14 Haziran 2009) Benzer şekilde, DIA Müdürü Burgess, 10 Mart 2011 tarihinde Senato Silahlı Hizmetler Komitesi'ne "süregiden Hindistan-Pakistan rekabetinin İslamabad'ı nükleer altyapısını geliştirmeye, nükleer silah stoklarını genişletmeye... ve seyir füzeleri de dahil olmak üzere daha gelişmiş nükleer savaş başlıkları ve dağıtım sistemleri aramaya zorluyor" demektedir. (Burgess, 10 Mart 2011)

2004 yılında, bir Pakistanlı yetkili İslamabad'ın nükleer silahları için dört politika hedefi dillendirmiştir: Her türlü dış saldırganlığı caydırmak; konvansiyonel ve stratejik güçlerin bir kombinasyonu yoluyla caydırmak; stratejik varlıkları güvence altına alarak ve nükleer misillemeyi tehdit ederek karşı kuvvet politikalarını caydırmak ve Güney Asya'daki stratejik caydırıcılığı dengelemek. (Durrani, Temmuz 2004) Aralık 2011'de, Pakistan'ın Stratejik Planlar Birimi'nde ACDA Müdürü, Hava Komutanı Khalid Banuri, İslamabad'ın nükleer cephanesinin "Hindistan'ın Pakistan'a karşı her türlü saldırganlığı başlatma alanından mahrum etme" çabasının bir parçasıdır açıklaması yapmıştır. (Hava Komutanı Khalid Banuri'den Memorandum, 04 Aralık 2011) Pakistan Dışişleri Bakanlığı sözcüsünün 3 Eylül 2013 tarihli beyanında, İslamabad'ın "nükleer caydırıcılık kabiliyeti Güney Asya'da bölgesel istikrarı sağlamayı amaçlıyor" demiştir. Pakistan Dışişleri Bakanı Aizaz Ahmad Chaudhry, Ekim 2015'te ülkenin "nükleer programının tek boyutlu olduğunu açıklamıştır: Gerçekleşmeden önce Hindistan saldırısının durdurulması. Bu savaş başlatmak için değil. Caydırıcılık için" açıklaması yapmıştır. (Dawn, 20 Ekim 2015: Çevrimiçi)

4.5.1 Pakistan'ın Asgari İnandırıcı Caydırıcılık (CMD) Duruşu

Pakistan, Hindistan'a karşı güçlü bir "Asgari İnandırıcı Caydırıcılık" oluşturmak için nükleer güç edinmiştir.[58] (Khalid, 2011: 128-136; The News, 1999, 26 Ağustos: Çevrimiçi; Bidwai, The Daily Times (Lahor), 17 Mayıs 2003: Çevrimiçi) Bu kavram, Pakistan'ın tüm nükleer politikası ve planlamasının merkezinde kalmıştır. Birçok Pakistanlı karar verici, pek çok kez bu politikaya atıfta bulunmuştur.[59] Kasım 1999'da Pakistan Dışişleri Bakanı Abdul Sattar, anlamlı olabilecek bir caydırıcılığı sürdürmek için nükleer teknolojiyi yükseltmenin ve güncellemenin gerekli olduğunu belirtmiştir. (Dawn, 25 Kasım 1999: Çevrimiçi) Bu nedenle, Pakistan'ın asgari inandırıcı caydırıcılık konusundaki nükleer politikası, bölgedeki yaygın dengesiz güç sistemini dengelemek için doğru bir strateji gibi görünmektedir. (Güç dengesiyle ilgili daha fazla ayrıntı için bkz.: Waltz, 1991: 670) Pakistan'ın BM Büyükelçisi Munir Akram, 30 Mayıs 2002'de, İslamabad'ın "Hindistan saldırganlığını caydırmak için araçlara dayanma" hakkını savunmuştur. Büyükelçi ayrıca, Pakistan'ın "araçlar" sahip olduğunu belirtmiş ve "bunu hiçbir ilk kullanan olmama doktrini ile etkisiz hale getirmeyeceğiz" şeklinde yinelemiştir. Aynı zamanda, şunları söylemiştir:

> "Hindistan konvansiyonel silah kullanma hakkını saklı tutarsa, daha zayıf bir güç olan Pakistan'ın tüm caydırıcılık araçlarını nasıl ekarte etmesi beklenebilir?" Hindistan'ın, konvansiyonel güçlerde Pakistan'a göre bir avantajı olduğunu ekleyen Munir Akram, Pakistan'ın nükleer politikasını daha da geliştirdiğini şöyle detaylandırmaktadır: "Nükleer silah kullanacağımızı söylemedik. Nükleer silah kullanmayacağımızı da söylemedik. Nükleer silahlara sahibiz. Hindistan'ın da olduğu gibi." (The Age, 30 Mayıs 2002: Çevrimiçi)

Pakistan'ın nükleer potansiyeli temel olarak saldırganlığa karşı kredisi olan bir caydırıcılık oluşturmak ve ülkenin bağımsızlığını ve egemenliğini korumak, NNWS'a karşı nükleer silah kullanmamak veya kullanmakla tehdit etmemek üzere tasarlanmıştır. İkincisi, Pakistan, Hindistan karşısında konvansiyonel asimetrisindeki

[58] Bkz.: Başkan Müşerref'in Pakistan'ın nükleer politikası konusundaki açıklaması, Reuters, 06 Mart 2003: Çevrimiçi; The Hindu, 07 Mart 2003: Çevrimiçi.
[59] Bkz.: "Pakistan Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü tarafından yapılan "Basın Bilgilendirme Bülteni Kaydı," 21 Mayıs 2015; Khan, 07 Nisan 2014. Ulusal Komite Otoritesi toplantısını açıklayan 13 Ocak 2010 tarihli bir açıklama, Pakistan'ın "asgari inandırıcı caydırıcılık politikasını" ifade etmektedir.

eksikliklerin üstesinden gelmek ve "güvensizlik sendromunu" ortadan kaldırmak için nükleer silahlar yapmıştır. (Khan, 2000: Sekizinci bölüm; National Defense College, 20 Mayıs 1999: Çevrimiçi) Pakistan, stratejik varlıklarına yapılan saldırıları güvence altına alarak ve nükleer misilleme tehdidini caydırmaya çalışıyor. Pakistanlı yetkililer, nükleer duruşlarının özellikle Pakistan'ın toprak bütünlüğünü Hindistan'dan gelecek bir saldırıya karşı korumak, askeri gerilimi önlemek ve Hindistan'ın konvansiyonel üstünlüğünü dengelemek için tasarlandığını belirtmektedirler. (Hussain, 2001-02: 1-13; Kredisi olan caydırıcılığın derinlemesine tartışması için bkz.: Salik, Ocak 2006) Pakistan'ın ABD eski Büyükelçisi Maleeha Lodhi, Pakistan'ın TNW'ler olan ilgisinin doktrinel temelini, "Hindistan'ın konvansiyonel askeri saldırıları taktik seviyeye getirme yönündeki hareketini dengeleme" olarak 2012'de açık bir şekilde açıklamıştır. (Lodhi, The News International, 06 Kasım 2012: Çevrimiçi) İki İtalyan akademisyene verilen bir röportajda General Khalid Kidwai, Pakistan'ın nükleer eşiğinin dört kriter üzerine kurulu olduğunu belirtmiştir: Birincisi, nükleer silahların Pakistan tarafından kullanılmasının ancak Hindistan'ın Pakistan'ın büyük bir kısmına saldırması ve işgal etmesi durumunda düşünülmesidir. İkincisi, Pakistan ordusunun veya hava kuvvetlerinin büyük bir bölümünü Hindistan'ın yok etmeyi başarmasıdır. Üçüncüsü, Hindistan'ın ekonomik olarak Pakistan'ı sıkması durumudur. Dördüncüsü, Hindistan'ın yıkıcı önlemlerle Pakistan'daki herhangi bir siyasi ve iç huzursuzluğu kışkırtması durumudur. (Alıntı için bkz.: Hasan, The Daily Times (Lahor), 04 Mayıs 2003: Çevrimiçi) Ancak, Hindistan ve Pakistan arasındaki nükleer parite kabul edilse bile, ancak yine de Hindistan'ın lehine hava gücünde artan asimetri, Pakistan karşısında gelecek krizlerde Yeni Delhi'yi askeri güç kullanmaya teşvik edebilecektir. (Jervis, 2002: 41-42) Aslında, Kargil deneyiminin (Sidhu, 1999) ya da Hindistan ile Pakistan arasındaki daha yakın zamandaki çatışmaların gösterdiği gibi, nükleer silahların konvansiyonel düzeyde istikrar getirmesi illa ki gerekmez. 2001-2002 yılları arasında Hindistan-Pakistan askeri çatışması sırasında, Ejaz Haider'in makalesine atıfta bulunan Rodney W. Jones da dâhil olmak üzere bazı Batılı düşünürler, Pakistan'ın caydırıcılığının, büyük oranda İslamabad'ın "kusurlu nükleer stratejisi" nedeniyle, Hindistan'ın İslamabad'ı zorlamasını engellemediğini belirtmişlerdir. Haider'e göre, (İslamabad) kusurluydu, çünkü Hindistan güç kullanmaya hazırdı ve Washington'un desteğini alan Yeni Delhi'nin baskısına Pakistan'ın boyun eğmesi

gerekiyordu. (Jones, 11-12 Mart 2003: 1-2; Ayrıca bkz.: Haider, 11-12 Mart 2003: 1-2)

4.5.2 Pakistan'ın Nükleer "İlk Kullanım" (FU) Doktrini

Pakistan, bir rakip göz önüne alındığında belirsizlik yaratmanın caydırıcılık için çok önemli olduğu varsayımına dayandırarak, nükleer doktrinini belirsizlikle perdelemektedir. Ülke, nükleer politikasını açıklayan resmi bir belge yayınlamadığından, birçok analist, SPD Genel Müdürü Khalid Kidwai'nin Pakistan'ın nükleer silah kullanabileceği senaryoları resmettiği 2002 raporuna dayanmaktadır. (Ramusino ve Martellini, 2002) Pakistan, nükleer silahı olmayan devletlere karşı "İlk Kullanan Olmama" sözü vermiş, ancak, Hindistan gibi nükleer silahlı saldırganlara karşı İlk Kullanımı devre dışı bırakmamıştır. (Hava Komutanı Khalid Banuri'den Memorandum, "Pakistan Nükleer Silahları" CRS Raporunda alıntılandı, 12 Şubat 2016: 10) İslamabad, Hindistan'ın üstün konvansiyonel güçlerini dengelemek için nükleer bir FU seçeneğini sürdürmektedir. (Khan, 05 Haziran 2002; Matthew McKinzie et. al., Haziran 2002: 1; Schofield, 2000: 214; Khan, Eylül 2015; Lodhi, Nisan 1999; Byrne, Value Walk, 21 Eylül 2016: Çevrimiçi; Barno ve Bensahel, The Quartz, 05 Kasım 2015: Çevrimiçi; Kugelman, CNN, 30 Eylül 2016: Çevrimiçi; Narang, 2009/10: 44) Pakistan'da ülkenin nükleer doktrinini yetkililerinin ifadeleri, Hindistan'ın konvansiyonel bir çatışma sırasında nispeten erken bir anda Pakistan'ın "kırmızı çizgilerini" geçebileceğini vurgulamaktadır. (Lavoy, 2008; Narang, 2009/10: 59-62) Mayıs 1998'de, Pakistan'ın Başbakanı Navaz Şerif, "bu (nükleer) silahların ister nükleer veya isterse konvansiyonel olsun saldırganlığı caydırmak için" olduğunu belirtmiştir. Açıklamadan, bazı analistler, "Şerif'in, Pakistan'ın nükleer silahlarını, konvansiyonel nükleer güçlerin olası saldırganlığıyla bağlaması, Hindistan nükleer tehditlerini caydırmak için sınırlanmaksızın, ilk kullanan olmalarına açıkça izin veriyor" anlamını çıkarmışlardır. (Synnott, 1999: 59) Feroz Hassan Han, "Pakistan, FU seçeneğini izleyen ABD ve NATO örneğini takip ediyor. Pakistan, FU seçeneğini konvansiyonel güçlerdeki zayıflığı nedeniyle kaldıramaz" demektedir. (Khan, 2015, 152) Bir Pakistanlı analist, "Kredisi olan bir caydırıcılık sağlama arayışı, aynı zamanda, Pakistan'ın Hindistan ile "ilk vuran olmama" anlaşması imzalamasının reddedilmesinde de önemli bir faktör olduğunu belirtmiştir. Önde gelen nükleer

güvenlik uzmanı ve Georgia Üniversitesi CITS direktörü Dr. Anupam Srivastava, Pakistan'ın taktik nükleer silah biriktirme konusundaki endişelerin, "ilk kullanım politikası" olmasından kaynaklandığını söylemektedir. "Hindistan ile Pakistan arasındaki bir çatışmada, Pakistan'ın politikası, nükleer silah kullanan ilk kişi olabilmektir ve olacaktır da. Hindistan'ın konvansiyonel askeri üstünlüğü ile karşı karşıya kaldıklarında, konvansiyonel bir vuruşu engellemek için kendilerine bir ek güvenlik katmanı oluşturmaya çalıştılar" demektedir. (Nelson, The Telegraph (İngiltere), 05 Haziran 2012: Çevrimiçi) Rodney Jones, "İlk vuruş doktrini, Hindistan'ı etkisiz hale getirebileceği için değil (bu teknik olarak mantıklı olmaz), ancak bu, Pakistan'daki gerilimin, son çare olarak, felaket doğurucu sonuçlarla aniden ve elinden geldiğince uygulamaya geçeceğine işaret ettiği için seçilecektir" demektedir. (Jones, 2000: 1-41) Pakistanlı liderler, sağlam bir nükleer yetenek olmaksızın, Pakistan'ın büyüyen Hindistan konvansiyonel tehdidinden korunmak için yeterli caydırıcılığı gelecekte üretemeyeceğine inanmaktadırlar. (Schulz ve Goodby, 2015) Ülkenin herhangi bir çatışmada nükleer silah kullanan ilk ülke olmaya hazır olduğunu açıklamışlardır. (Matthew McKinzie et. al., Haziran 2002: 1; Schofield, 2000: 214) General Müşerref'e göre:

> "Nükleer silahlar son çaredir - Pakistan'ın nesli tükenme tehdidi altında kalırsa, ülkemiz halkının baskısı o kadar büyük olacaktı ki, bu seçenek de dikkate alınmak durumunda kalınır." (Boyes, Times Online, 08 Nisan 2002: Çevrimiçi)

4.6 Keşmir'i Nükleer Hale Getirmek

Hindistan'ın 1974'teki nükleer testi, Keşmir uzlaşmazlığına yeni bir komplekslik düzeyi getirmiştir. Bu kesinlikle Pakistan'ı, daha sonra statükoyu değiştirme girişimi için kullanılacak olan bombayı elde etmeye teşvik etmiştir. Genel olarak inanılmakta olanın aksine, Keşmir çatışmasında, nükleer silahlara aleni olarak ilk atıfta bulunan, Pakistan değil Hindistan olmuştur. Mayıs 1998'e kadar geri gidelim; Hindistan'ın ikinci Pokharan testinden bu yana bir hafta geçmişti. Tepki vermesi gerekip gerekmediğinden emin olmamakla birlikte, Pakistan tereddüt etmekteydir. Ardından, 18 Mayıs 1998'de, Hindistan İçişleri Bakanı Lal Krishan Advani, Keşmir çatışmasının geleceğiyle nükleer silahlar arasındaki doğrudan ilk bağlantıyı kurar. Advani,

Hindistan, "nükleer bir silah devleti olma yolundaki belirleyici adımının, özellikle de Keşmir sorununa kalıcı bir çözüm bulmak için Hindistan-Pakistan ilişkilerinde nitel bir yeni durum getirdi. İslamabad, bölgedeki ve dünyadaki jeo-stratejik durumdaki değişikliği gerçekleştirmeli" demiştir. (FAS, 26 Mayıs 1998: Çevrimiçi) Advani, "ilk vuruş yapmama ilkesine bağlıyız" diye eklemiştir, ancak Hindistan, Pakistan'ın agresif eylemleriyle sıkı bir şekilde ilgilenecektir. Diğer BJP liderleri de aynısını tekrarlamıştır: Birlik önceki Bakanı Madan Lal Khurana, Pakistan'ı "istediği yer ve zamanda" savaşa katılmaya davet etmiş ve Pakistan'la dördüncü bir savaş konusunda uyarmıştır. (Srinivas, Digital Today, t.y.: Çevrimiçi) Pakistan 28 Mayıs 1998'de başarılı test yaptığında, Hindu maçoluğu buharlaşmıştır. Pakistan açısından, nükleer silahlarını açığa çıkarmak, Keşmir'de yeni bir strateji için fırsat sağlamaya yönelik olmuştur. Pakistan'ın politikası, sık sık nükleer bir imaya girişerek, Keşmir hakkında dünyanın alarm halinde olma durumunu muhafaza etmektir. Pakistanlı generallerin hesaplarına göre bu, ilginin sürekli tutulmasını sağlayacaktır. İki nükleer silahlı devlet arasında sürekli bir yüksek gerilim seviyesinin güçlendirilmesi, en başta ABD olmak üzere, kesinlikle uluslararası toplumu alarma geçirecek ve kafa tutan Hindistan'ı mantıklı olmaya zorlayacaktır. Ve böylece zaman içinde bir strateji gelişmiştir: 1998 testlerinden önce dahi, birçok askeri ve sivil lider, kasıtlı olarak Pakistan'ın meydan okuyucu ve Keşmir savaşı için nükleer silahlara sahip ve savaşa hazır bir devlet olarak imajını geliştirmiştir. Örneğin, ISI eski direktörü olan Genel Müdür Asad Durrani, 1995'te şöyle ifade kullanmıştır: "Nükleer caydırıcılığımız her ne olursa olsun, bunun öncelikle diğer tarafın nükleer silah kullanımını engellemek anlamına geldiğini açıkça belirtseydik, o zaman bunu böyle söyleyerek konvansiyonel bir saldırıyı caydırmayacaktık" demiştir. (Durrani, 1995: 92) Bu nedenle, diğer tarafın, "ulusal hedeflerimiz tehdit edildiğinde nükleer yeteneklerimizi kullanma konusunda hazır ve neredeyse çaresiz olduğumuzu, örneğin, Keşmir'deki özgürlük hareketine bir baskı olduğunda - " şeklinde inanmaya yönlendirilmesini söylemiştir. (Durrani, 1995: 92) Elbette, Pakistan için nükleer bir savaşın yıkıcı olacağı anlaşılmıştır. Nükleer kıyamet tehdidi, 1987'de ve 1990'da gerginlik zirve yaptığında ve ardından 1999'da ve 2001'de nükleer testlerden sonra, Hindistan'a ve Pakistan'a istikrarlı bir şekilde Batılı liderlerinin gelmesini sağlamak için yeterince gerçeklik uyandırmıştır. Keşmir'e uluslararası ilgiyi zorlamasından dolayı Pakistan'ı memnun etmiş ve korkmuş bir

dünyanın anlaşmazlığı o anda çözmek için acele edeceği beklentisini artırmıştır. Bu, elbette gerçekleşmemiştir.

4.6.1 Keşmir Üzerine Hint-Pak Yarı Nükleer Çatışması

Çok sayıda araştırma, 1980'lerin sonunda Hindistan ile Pakistan arasında Keşmir üzerine küçük çaplı silahlı çatışmalar sırasında, nükleer sorunların ortaya çıktığı sonucuna varmaktadır. (Joeck, 1997; Hagerty, 1995/96; Sidhu, 2000) Bir analize göre, Hindistan, 1983'ün sonları ile 1984'ün başlarında yaşanan Hindistan-Pakistan krizi sırasında, Pakistan'ın nükleer tesisine karşı bir "önleyici saldırı" düzenlemeyi düşünmüş olabilir. (Sidhu, 2000: 133) Hindistan ile Pakistan arasındaki düşmanlığın artması korkusu, ilk olarak "BRASS TACKS" krizi olarak bilinen 1986-1987 arası dönemde, nükleer seviyeye yönelik ciddi Batı endişesini uyandırmıştır. ("BRASS TACKS" krizinin ayrıntılı bir analizi için bkz.: Stephen Cohen et. al., 1995) Bu kriz, 1986-1987 yıllarında maceracı ve çok safhalı Hint askeri tatbikatı olan "BRASS TACKS Operasyonu" tarafından ateşlemiştir. (kanti bajpai et. al., 1995; Gill, 2009: 36-58; Khan, 2003: 60) Bazıları, Hindistan Ordusu Genelkurmay Başkanı K. Sundarji'nin, nükleer silah edinmeden önce Pakistan'ın yıkıcı bir askeri yenilgisini harekete geçirmeye çalıştığını düşünmektedir. (Bkz.: Örneğin Chengappa, 2000: 322-24; Gill, 1996: 474-80; Hoon, 2000: 102-12; Perkovich, 1999: 280; Rikhye, 1988; Chari, Cheema ve Cohen, 2007: 46 -47) Sundarji'nin temel amacı ne olursa olsun, "BRASS TACKS Operasyonu" savaşla sonuçlanmamıştır. Bu kriz, Pakistan askeri liderlerinin operasyonel nükleer kabiliyet kazanma nedenini yinelemiştir ki bu da aynı şeyi Hindistan'ın yapmasını takiben yaşanmıştır. "BRASS TACKS" krizi, Hindistan ve Pakistan arasındaki hortlayan kazai bir nükleer savaş havasını büyütmüştür ve "Pakistan liderliğinin uyguladığı önbilgi ve kontrol derecesi ile Hindistan'ın istihbarat yeteneklerinin etkinliği veya güvenilirliği" hakkında sorular ortaya atmıştır. (Synnott, 1999: 37) Hindistan tarafından yürütülen bir askeri tatbikat olan "BRASS TACKS Operasyonu" ile tetiklenen askeri çatışmanın riski 1987'de artarken, Pakistan'dan gelen birkaç yorum nükleer silahların olası kullanımını ima etmiştir. Kriz sona erdiğinde, Pakistan Devlet Başkanı Zia-ul-Haq, ülkenin gerçekten bir nükleer ilerleme programı başlattığını açıklamıştır. (Hagerty, 1995/96: 95) Pakistan'ın nükleer kapasitesine karşı koymak için Hindistan, kendi nükleer seçeneğinin silahlanma

aşamasına bir adım daha yaklaşmıştır. Hindistan Başbakanı Rajiv Gandhi'nin 1988'de nükleer silahların geliştirilmesini emrettiği düşünülmektedir. (Sidhu, 2000: 137) Agni orta menzilli balistik füzesinin ilk testleri. Bu dönemde Hindistan, dağıtım sistemlerinin tam ölçekli geliştirilmesine başlamış ve 1989'da orta menzilli Agni balistik füzesinin ilk testlerini gerçekleştirmiştir.

Keşmir'deki siyasi gerginliği arttırırken 1990'da yüzeye çıkan bu sorunlar, Hindistan ve Pakistan'ın birliklerinin kurulmasına yol açmıştır ve Keşmir'in Hindistan ve Pakistan'ın elinde tuttuğu bölgeleri bölen kontrol çizgisinde şiddetli çatışmaları tetiklemiştir. (1990 krizi için bkz.: Davis, 2011) Keşmir'deki kriz hüküm sürdüğü için ABD istihbarat kaynaklarından elde edilen güçlü kanıtlar, Pakistan'ın nükleer silah topladığını ileri sürmüştür.[60] 1990 Mayıs'ında ABD, Pakistan ve Hindistan ile acil görüşmeler yaparak ve her iki tarafa da kısıtlama uygulayarak "BRASS TACKS" krizinin tekrarlanmasını önlemek için hızla harekete geçmiştir. ABD'nin neden bu kadar kararlı davrandığı açık olmasa da, Güney Asya'nın önde gelen ABD uzmanlarından birine göre, "Washington'ın 1987'de "BRASS TACKS" krizinin ciddiyetini hafife almasından sonra, istihbarat topluluğu, konvansiyonel ya da nükleer savaşa yol açabilecek Hint-Pakistan gerginliği ihtimalini abartmıştır." (Cohen, 1999: 198; Sethi, The Friday Times (Lahore), 2-8 Haziran 1994: Çevrimiçi) "Pakistan ve Hindistan'da nükleer düzeydeki çatışmaların tırmanma riski konusunda göze çarpan bir umursamazlıktan" kaynaklanan nükleer çatışma potansiyeli konusunda endişe duyulduğuna dair küçük bir şüphe var gibi görünmektedir. (Perkovich, 1999: 311) Nükleer silahların 1990'da Hindistan ve Pakistan arasındaki savaşı engellemede önemli bir rol oynadığı görüşü vardır.[61] (Hagerty, 1995-6: 107-8)

[60] Buna, Pakistan'ın nükleer silahların güçlü bir savunucusu olan Genelkurmay Başkanı General Aslam Beg tarafından karşı çıkılmıştır. "Krizden neredeyse üç yıl sonra," yapıldığı söylenen röportajda, Pakistan'ın 1990'da kullanılabilir bir nükleer aygıtı olduğunu ya da Hindistan'a karşı nükleer bir saldırı için sahneye çıktığını reddetmiştir. (Hoodbhoy, 1995: 8)

[61] 1992 yılında George Perkovich ile yaptığı röportajda Pakistanlılar yönünden General Beg tarafından, "misilleme korkusunun (kitle imha silahlarıyla) Hindistan ve Pakistan arasındaki savaş olasılığını azalttığı" iddia edilmiştir. "Sizi temin ederim ki, eğer böyle bir korku yoksa Muhtemelen 1990'da savaşa girecektik." Perkovich, 1999: 312)

1999'da Pakistan'ın Kuzey Işığı Piyade birlikleri, Kargil'in tepelerini kontrol altına almıştır;[62] 1990 ve Kargil krizleri, Keşmir'in bölünmüş bölgelerine odaklanmıştır, Stephen Philip Cohen'in yazdığı gibi her iki ülkedeki liderleri, "Keşmir'i kendi ulusal kimlikleri için bir nişan haline getirmiştir…. Geçmişi kendi okumalarından Keşmir olmadan ne Hindistan ne de Pakistan tamamlanmış olamayacaktı, bu her ikisi için de çok büyük riskler yaratmıştır." (Cohen, 2001: 215) Keşmir, Hindistan'ın çok dinli ve çok etnikli laikliğinin ve Pakistan'ın alt kıtadaki Müslümanlar için güvenli bir cennet olma amacının vazgeçilmez bir sembolü olmuştur.[63]

2001-2002 yıllarında, Hindistan ve Pakistan, "İkiz Tepeler" krizi sırasında bir milyondan fazla birliği harekete geçirmiş ve çok büyük olasılıkla Ceyş-el-Mohammed olan isyancıların tarafından Hindistan'ın parlamento binasına saldırı olmuştur.[64] 2008'de bir başka kriz, LeT ile ilişkili militanların bir kez daha yerleşmiş, eğitilmiş ve donanımlı hale gelmiş olduğu Bombay'daki ikonik hedeflere yönelik saldırılarla tetiklenmiştir. (Mumbai krizinin değerlendirmeleri için bkz.: Jones et. al., 2009)

4.6.2 Hindistan ve Pakistan Arasında Keşmir Nedeniyle Nükleer Silah Yarışı

Keşmir anlaşmazlığı, genellikle Hint-Pakistan nükleer rekabetinin arkasındaki ana motivasyon olarak kabul edilir. Eski Pakistan Başbakanı Moeen Qureshi, Keşmir ihtilafı ve Pakistan'ın kendisinden beş kat daha büyük bir düşman komşusu olan Hindistan'a karşı daha küçük bir ülke olarak var olan zayıflığı nedeniyle nükleer silah arayışında olduğunu söylemiştir. Qureshi, Hindistan ile Pakistan arasındaki nükleer yarışın bölgedeki gerginlikleri sona erdirerek kontrol edilebileceğini söylemiş, ancak, "Keşmir sorunu çözülmedikçe gerginlikler azalmayacak" diye de eklemiştir. (Iqbal, UPI, 18 Ekim 1993: Çevrimiçi) Diplomatlar ve silah kontrol uzmanları, bu silah yarışını özellikle tehlikeli görmektedir, çünkü Soğuk Savaş sırasındaki ABD ve

[62] Kargil krizi için önerilen okumalar arasında Lavoy, 2009; Joeck, 2009: 117-143; The Kargil Review Committee Report, 1999; Singh, 1999; Sood ve Sawhney, 2003; Riedel, 2002; Riedel, 2008: 117.
[63] Ulusal kimlikler çatışması olarak Keşmir için özellikle bkz.: Cohen, 2004: 51-54; Cohen, 2001: 198-227. Keşmir anlaşmazlığı hakkında önemli bir literatür vardır. Önerilen okuma için bkz.: Schaffer, 2009; Behera, 2006; Koithara, 2004; Bose, 2003.
[64] "İkiz Tepeler krizi" konusunda perspektif ve analizi için özellikle bkz.: Swami, "A war to end a war: the causes and outcomes of the 2001-2 India-Pakistan crisis," Ganguly ve Kapur, 2008: 144-162; Bajpai, 2008: 162-182.

Rusya'nın aksine, Pakistan ve Hindistan, on yıllardır süren ön plandaki ihtilaflar nedeniyle ciddi anlaşmalar konusunda ciddi müzakereler yapmamışlardır ve birbirlerini hedef alan silah sayısını azaltıcı anlaşmalar da üretmemişlerdir. (Crossette, NYT, 29 Mayıs 1998: Çevrimiçi) Bu uzmanlar şu anda Pakistan ve Hindistan'ın, 1947'de bağımsızlık kazanmasından bu yana ihtilaflı bir bölge olan Keşmir üzerinden iki ülkenin nükleer bir savaşa girmesinden korkmaktadırlar. Ayrıca, Hindistan ve Pakistan tarafından yapılan nükleer testlerin, uzun süredir bu silahları elde etmek için nükleer silah arayan diğer ülkelere ilham verebileceğinden de endişelenmektedirler.

> ABD Silah Kontrolü ve Silahsızlanma Ajansı müzakereciliği yapmış olan bağımsız Dünya Güvenliği Avukatlar İttifakı başkanı Thomas Graham, "Küba füzesi krizi hariç - Nükleer çağın başlangıcından bu yana belki de en tehlikeli dönemdeyiz" demiştir. (a. e.)

Hindistan ve Pakistan'ın her ikisinin de nükleer silahlanma yarışının korkusu yaratan yeni ve daha sofistike atom füzeleri geliştirdiği raporlanmaktadır. SIPRI'ya göre, Pakistan kısa menzilli füze kabiliyetini arttırırken, Hindistan karadan, denizden ve havadan nükleer savaş başlıkları atabilecek silah sistemleri geliştirmektedir. (Nelson, The Telegraph (İngiltere), 05 Haziran 2012: Çevrimiçi; Jalalzai, The Daily Times, 06 Temmuz 2015: Çevrimiçi) Nükleer güçlerini arttıran Hindistan, Aralık ve Ocak aylarında Hindistan'da iki nükleer yetenekli füzenin art arda testlerini gerçekleştirmiştir. Birincisi, Agni-V, Hindistan'ın hızla büyüyen nükleer cephaneliğindeki en güçlü karadan karaya balistik füzedir. 5.000 km uzaktaki hedeflere çok sayıda nükleer savaş başlığı taşımak için tasarlanmıştır. Pakistan ve Çin dâhil neredeyse tüm Asya'yı ve Avrupa'yı hedef alabilir. Buna karşılık, 8.000-10.000 km'lik bir vuruş aralığıyla Agni-6'nın, gelişiminin erken aşamalarında ve en gelişmiş versiyonu olduğu bildirilmektedir. Yeni Delhi, cephaneliğinde Agni 1, 2, 3 ve 4 füze sistemine ve Brahmos gibi süpersonik kruvazör füzelerine hâlihazırda sahiptir. (Perera, WSWS, 28 Şubat 2017: Çevrimiçi; Shaukat, Veterans Today, 31 Aralık 2016: Çevrimiçi) 2016 yılının başlarında, Hindistan, havadan, karadan ve sualtından nükleer silah fırlatma yeteneğine sahip "nükleer üçlünün" geliştirilmesini tamamladığını açıklamıştır. Ağustos ayında Hindistan, ilk nükleer enerjili balistik füze denizaltısı INS Arihant'ı görevlendirmiş ve geçen yılın başlarında, 3.500 km'lik K-4 menzili ile

denizaltından atılan bir balistik füzeyi etkin bir şekilde test etmiştir. Hindistan şu anda deniz seferinde olan ikinci bir nükleer denizaltına sahiptir ve diğer ikisinin de yapım aşamasında olduğu bildirilmektedir. (Perera, WSWS, 28 Şubat 2017: Çevrimiçi) İslamabad, nükleer savaş başlıkları, Babur-3 ve Ababeel'i taşıyabilecek kendi füze testlerini sahneleyerek Hindistan'ın en son Agni testlerine cevap vermiştir. Pakistan, 9 Ocak'ta gizli bir Hint Okyanusu lokasyonundan Babur-3'ün başarılı bir testini göstermek istemiştir. Sualtından fırlatılan 450 km menzile sahip bir kruz füzesi, tespit edilmemek adına deniz ve karanın yanından gitmesi planlanmaktadır. (Kliegman, WFB, 31 Ocak 2017: Çevrimiçi; Perera, WSWS, 28 Şubat 2017: Çevrimiçi; Ahmad, The Tribune, 31 Ocak 2017: Çevrimiçi; The World View, 11 Ocak 2017: Çevrimiçi) Pakistan ordusu, Babur-3'ün ilk testinin "Pakistan'ın komşusunca adapte edilen nükleer stratejilere ve duruşa verilen ölçülü bir cevap" olduğunu iddia etmiş ve İslamabad'a "ikinci vuruş yeteneği" vermesi dolayısıyla övünmüştür. Bunun anlamı şudur; düşman bir "ilk saldırısı" ile Pakistan'ın tüm karatabanlı nükleer tesislerini imha etmiş ve nüfusunun çoğunluğu yanıp kül etmiş olsa bile, yıkıcı bir nükleer saldırı kurma yeteneğine sahip olacaktır. (Perera, WSWS, 28 Şubat 2017: Çevrimiçi)

Hindistan Donanması nükleer güç taşıyan bir balistik füze denizaltıyı yakında kuracaktır ve böylece Yeni Delhi, şimdiye kadar bunu yapan altıncı ulus haline gelecektir. (LaGrone, USNI News, 21 Nisan 2016: Çevrimiçi) Hindistan, ilk nükleer motorlu denizaltısı için 2013 yılında deniz seferlerine başlamıştır. (NTI, 29 Temmuz 2013: Çevrimiçi) Bunlardan birkaçını konuşlandırma planları vardır. (BBC, 26 Temmuz 2009: Çevrimiçi) Hindistan, 2008 yılında, denizaltı için tasarlanan 700 km menzilli bir balistik füze olan Sagarika'nın ilk başarılı sualtı lansmanını gerçekleştirmiştir (Subramanian, 15-28 Mart, 2008: Çevrimiçi) ve Hindistan nükleer motorlu bir uçak gemisi inşa etmeyi düşünmektedir. (Pandit, TNN, 01 Ağustos 2013: Çevrimiçi) Hindistan ayrıca, çeşitli füze sistemlerini sık sık denenmeyerek bir dizi kara füzesi geliştirmektedir. Hindistan'ın en yeni füzesi olan 5.000 km menzilli Agni-V, Eylül 2013'te ikinci başarılı testini yapmıştır. (Mallikarjun, The Hindu, 15 Eylül 2013: Çevrimiçi) Raporlar, her füzenin üç savaş başlığı taşıyacağını göstermektedir. (Mallikarjun, The Hindu, 28 Mayıs 2013: Çevrimiçi) 2014 yılında teste başlaması

planlanan Agni-VI'nın 8.000 km'den fazla bir düzenleme yapmak ve on savaş başlığı taşımak için tasarlandığı söylenmektedir. (Rout, 24 Mayıs 2012: Çevrimiçi)

Bu füzelerin karadan ya da denizaltılardan fırlatılabilmesi için geliştirme çalışmaları devam etmektedir. Bu kadar uzun menzilli füzelere sahip olmanın belirli amacı Çin şehirlerine saldırabilmektir. Hindistan, Pakistan balistik füzelerinin ele geçirilmesini amaçlayan bir balistik füze savunma sisteminin bileşenlerini test etmektedir. 2009 yılında, bir füze önleyicisinin üçüncü testi gerçekleştirilmiştir. (AFP, 06 Mart 2009: Çevrimiçi) Nükleer silah kompleksi ve politikalarının yönetiminden sorumlu olan Pakistan Stratejik Planlar Birimi'ndeki Silah Kontrolü ve Silahsızlanma İşleri Direktörü, 10 yıl önce Hindistan'ın füze savunması arayışına karşılık Pakistan'ı, kruz füzeleri de (basitçe bir balistik füze savunma sistemi tarafından önlenemeyenler) dâhil olmak üzere daha fazla füze ve savaş başlığı inşa etmesi, tuzaklar ve çoklu savaş başlığı füzeleri geliştirmesi ve alarm konuşlandırma durumuna geçiş yoluyla yanıt vermesi konusunda uyarmıştır. (Banuri, 2004) Bu noktaya gelinmiş gibi görünmektedir. Pakistan, 2.000 km'den uzun menzilli bir dizi nükleer yetenekli balistik füzelere ek olarak, son yıllarda, muhtemel bir Hindistan füze savunmasının arasından geçebilecek kısa menzilli füzelere daha fazla önem vermektedir; bilhassa, havadan, karadan ve denizden fırlatılan kruz füzelerini test etmektedir. (Defence News, 21 Aralık 2012: Çevrimiçi) 2012 yılında yapılan bir uçuş testinden sonra 700 km'lik Babur karadan fırlatılan kruz füzesi "yüksek manevra kabiliyeti, pim noktası doğruluğu ve radardan kaçınma özellikleri olan alçaktan uçan ve arazinin kenarında füze" olarak tanımlanmıştır... (bu) hem nükleer hem de konvansiyonel savaş başlıkları taşıyabilir ve gizli yeteneklere sahiptir… (ve) son teknolojiye sahip çok tüplü Füze Fırlatma Aracı'ndan başlamış/başlatılmıştır." (Express Tribune, 05 Haziran 2012: Çevrimiçi) 2012 yılında 350 km, havadan fırlatılan Raad kruz füzesi de test edilmiştir. (Express Tribune, 31 Mayıs 2012: Çevrimiçi) Pakistan ayrıca, geleneksel kara kuvvetlerine karşı savaş alanında kullanılması amaçlanan 60 km mesafeli, nükleer yetenekli bir füze olan Nasr'ı test etmiştir. (Express Tribune, 29 Mayıs 2012: Çevrimiçi) Pakistan'ın kendi nükleer denizaltılarını inşa etmek istediği bildirilmektedir. (Ansari, Defence News, 11 Şubat, 2012: Çevrimiçi) Pakistan'da, zaten "stratejik dağıtım sistemleri üzerinde teknik, eğitim ve idari kontrol kullanma"

talimatı verilen bir deniz stratejik kuvvetleri emri vardır, ancak bu emrin hava kuvvetleri ve ordu stratejik kuvvet komutları gibi nükleer savaş başlıklarına verilip verilmediği henüz onaylanmamıştır. (Luongo ve Salik, 2007)

Hindistan kısa süre önce yerli üretilen Tejas savaşçı filosunu tanıtmaktadır - bir nükleer üçlü, balistik füze savunması ve kıtalararası balistik füzelerin gelişimi ile birleştiğinde - bu stratejik rekabetin hatları gelişmektedir. (Das, The Wire, 31 Ağustos 2016: Çevrimiçi) "Vision 2020" başlıklı bir makalede, Hindistan Hava Kuvvetleri gereksinimlerini ortaya konulmuştur; filo sayısını 39'dan 60'a çıkarmayı ve eskimiş MiG-21'i Rus Sukhoi-30'ları veya Fransa'dan Mirage2000 veya Rafael savaşçıları gibi daha modern avcıları olan uçaklarla değiştirmeyi önermektedir. (Ahmedullah, 02 Ocak 2001) Bu Hindistan hava kuvvetleri dâhili belgesi, aynı zamanda, ilk vuruş kabiliyeti oluşturulmasının savunuculuğu için de yayınlanmıştır.

4.6.3 Hindistan ve Pakistan Arasındaki Silah Yarışları Kötüleşiyor

Bir İngiliz düşünce kuruluşu tarafından hazırlanan rapora göre, daha kısa menzilli atom-füze yetenekleri kazanmak için Hindistan ve Pakistan arasında devam eden bir rekabet, Hindistan alt kıtasında bir nükleer değişim olasılığını artırmaktadır.[65] (NTI, 12 Eylül 2013: Çevrimiçi) Reuters'ın raporuna göre, Londra merkezli IISS, "Pakistan ve Hindistan'ın nükleer yeteneklerinin sürekli genişlemesi - Güney Asya'daki yoğunlaştırıcı bir nükleer silahlanma yarışı için her zamankinden daha fazla endişe yaratmaktadır" şeklinde tespitte bulunmuştur. (a. e.) Son on yılda, Pakistan, ABD askeri yardımlarıyla büyük ölçüde ödenen, neredeyse 7 milyar ABD Doları değerindeki silah satış anlaşmalarıyla, kendi geleneksel güçlerini azgınca kurmaktadır.[66] (Mian ve Ramana, 2014: Not 5) Bu, önceki filosunun ölçeğindeki yaklaşık 32 ilave F-16 avcı uçağının satın alınmasını ve Amerika Birleşik Devletleri'nden yedi gözetleme uçağını da içermektedir. (Iqbal, Dawn, 01 Mayıs 2010: Çevrimiçi) Pakistan, dört erken uyarı uçağı satın alma ve müştereken Çin tasarımlı jet avcıları üretme konusunda da Çin ile anlaşmıştır. (Klasra, The News, 18

[65] Pakistan'ın kısa menzilli nükleer silahları hakkında bkz.: NDTV, 14 Şubat 2018, Çevrimiçi; Jawed, The Tribune, 21 Eylül 2017: Çevrimiçi.
[66] Diğer askeri desteklerde ilave 10 milyar dolardan fazladır (CRS, 2013; Satın alınan ve sipariş edilen ekipmanlar için bkz.: Epstein ve Kronstadt, 2013: Çevrimiçi).

Aralık 2008; Dawn, 08 Mart 2009: Çevrimiçi) Hindistan, ABD silah satışları için büyük bir pazar haline gelmiştir ve Lockheed Martin, Boeing ve Raytheon da dâhil olmak üzere ABD silah üreticileri, şu anda dünyanın en büyük silah ithalatçıları arasında yer alan Hindistan'a satış yapmak istemektedirler. (Shalal-Esa, Reuters, 19 Nisan, 2013: Çevrimiçi) IISS, "ABD'nin Hindistan'ın yeni silah alım programı kapsamında ana yabancı tedarikçi olarak göründüğünü" gözlemlemektedir. (IISS, 2009: 334) Bu rapora göre, SIPRI'nin 22 Şubat 2015'te yaptığı açıklamada, "Hindistan (küresel silah ithalatının %14'ü), Çin (%4,7), Avustralya (%3,6) ve Pakistan (%3,3)" rakamlarıyla, Yeni Delhi'nin dünyanın en büyük silah alıcısı olduğu belirtilmiştir. 2016 raporunda da SIPRI, Hindistan'ın silah ithalatını da ayrıca yayınlamıştır. (Shaukat, Veterans Today, 31 Aralık 2016: Çevrimiçi) Yeni bir rapora göre, Hindistan, küresel askeri harcamalarda ikinci ardıl yılda 1.686 milyar dolara yükseldiğinden, 2016 yılında dünyanın en yüksek savunma harcaması listesinde beşinci sırada yer almıştır. (Laskar, Hindustan Times, 24 Nisan 2017: Çevrimiçi) SIPRI'nin savunma harcaması hakkındaki yıllık raporuna göre, Yeni Delhi'nin askeri harcaması geçen yıl %8,5 artarak 55,9 milyar dolara ulaşmıştır. (a. e.) Şubat ayında Hindistan, 2017-18 yılındaki savunmaya ayırdığı payı %6 artırmıştır (modernizasyon için Rs 86,488 crore dâhil Rs 2.74 yüz bin crore). Ancak, uzmanlar mütevazı bir artışın, ordunun modernizasyon planlarına zarar verebileceğini, Çin'in genişleyen gücüne yetişmenin çok önemli olduğunu belirtmişlerdir. (a. e.) Hindistan'ın askeri harcamaları, son üç yılda yıllık ortalama %10'luk bir artış göstermiştir; bu da yeteneklerini arttırmaya çalışan ordunun hayal kırıklığına uğramasına yol açmıştır.

2015 yılında Hindistan, 51.3 milyar dolara tekabül eden GSYİH %2,3'ünü orduya harcamıştır. Aynı yıl Pakistan, 9.5 milyar dolara tekabül eden GSYİH'nin %3,4'ünü orduya harcamıştır. Şaşırtıcı bir şekilde, Hindistan'ın 2007'de son 10 yılda askeriye harcadığı GSYİH'nin en düşük yüzdesi olmasına rağmen, bu nihai değer, ülkenin aynı konu için 2005 yılından itibaren kademeli olarak artarak harcadığı en yüksek rakam olduğunu göstermektedir. Askeri gücünün korunmasında Pakistan'ın kullandığı GSYİH oranı, 2007 ve 2008'de en düşük seviyede kalmıştır. Bu iki art arada gelen yıllarda artış %3,1, mutlak değerleri ise sırasıyla 6,7 milyar dolar ve 6,9 milyar dolar olmuştur. Bu değerler, Pakistan'ın GSYH'sinin büyüme oranındaki ani düşüşle aynı

zamana denk gelmektedir, 2007'de %5.54'ten 2009'da artı %0.36'ya yükselebilmiştir. GSYH'nin devam eden iki yıl boyunca sabit bir artış gösterdiği, 2011'den itibaren mutlak değerlerin istikrarlı bir artış gösterdiği görülmektedir. Dolayısıyla GSYH'nin aynı yüzdesi kullanılmıştır. Pakistan'ın savunmada GSYH'nin Hindistan'dan daha fazla kullandığı anlaşılıyor olsa da, 2015'te Hindistan'ın nominal GSYH'nin 2.308.018 milyar dolar ve Pakistan'ın ise 270.96 milyar dolar olduğunu unutmamalıyız; bunun anlamı şudur, Pakistan askeriye için GSYH'sinden halihazırda ayırdığı yüzdesini iki katına da çıkarsa mutlak miktar, Hindistan'ın Birlik Bütçesinde savunmaya tahsis ettiği miktarla aynı tutarı yakalayamaz.

Yıl	**Hindistan**		**Pakistan**	
	Meblağ Artışı		Meblağ Artışı	
	GSYH	DOLAR	GSYH	DOLAR
2005	%2.8	35,718	%3.7	7,032
2006	%2.5	36,151	%3.4	7,081
2007	%2.3	41,003	%3.1	6,676
2008	%2.6	48,277	%3.1	6,879
2009	%2.9	48,470	%3.1	7,134
2010	%2.7	48,940	%3.1	7,520
2011	%2.6	48,766	%3.3	7,975
2012	%2.5	48,406	%3.2	8,238
2013	%2.4	50,914	%3.3	8,655
2014	%2.5	51,116	%3.3	9,248
2015	%2.3	51,257	%3.4	9,510

Veri Kaynağı: SIPRI

*Tablodaki rakamlar milyon cinsindendir.

4.7 "Nükleer Yanma Noktası" Olarak Keşmir

"Dünyanın en tehlikeli silahlanma yarışı, Moskova ve Washington'da ya da Kore Yarımadası'ndaki gerilimlerin yüksek olduğu Doğu Asya'da, Pekin ve Amerika Birleşik Devletleri arasında hesaplaşma tezgâhlarının kurulduğu Doğu Pasifik'te bulunmuyor. İki devletin (İran ve Suudi Arabistan) birçok sıcak noktadaki vekâlet (proksi) savaşlarla uğraştığı kargaşa içindeki bir bölge olan Orta Doğu'da da değil. Bu, Hindistan ile Pakistan arasında Güney Asya'da devam eden rekabettir." (Kliegman, WFB, 31 Ocak 2017: Çevrimiçi) Güney Asya, en çok sayıda nükleer gücün coğrafi yakınlığa yakın olduğu bir bölgedir. (Carle, 2004: 61) Hindistan-Pakistan çekişmesi, iki büyük ve güçlü ülke arasında büyük çaplı bir savaş üretmesi muhtemel ve nükleer silahların konuşlandırılmasıyla sonuçlanan küresel bir sorundur. Hindistan ile Pakistan arasındaki ilişkilerin neredeyse bir savaş halinde olduğunu söylemekte sakınca yoktur. (Kugelman, CNN, 30 Eylül 2016: Çevrimiçi) Hindistan ve Pakistan arasındaki derin köklü rekabet, yüksek derecede nefret ve güvensizlikle karakterize edilmektedir. (Krepon, Mayıs 2003: 1) Aslında, hem Hindistan hem de Pakistan nükleer cephaneliklerini artırırken, Pakistan bunu Hindistan'dan daha hızlı yapmaktadır. (Krepon, Stimson Center, 03 Kasım 2015: Çevrimiçi; Krepon, ACW, 17 Ocak 2017: Çevrimiçi; Perera, WSWS, 28 Şubat 2017: Çevrimiçi)

Artan silah stokları ve güçlü askeri varlıklar nedeniyle, her iki ülke de Keşmir'i ilhak etmek için birbirlerine karşı savaşlar düzenlemişlerdir. Stratejik olarak Keşmir, her iki ülke için de "nükleer parlama noktası" olmaya bir neden olmuştur. (Kazi, Insights: Keşmir, 23 Kasım 2012, çevrimiçi; Rizvi, Linkedin, 07 Eylül 2015: Çevrimiçi; Soufan Grubu, 23 Eylül 2016: Çevrimiçi) 2002'de eski ABD Başkanı Bill Clinton, Keşmir'i "dünyanın en tehlikeli yeri" olarak tanımlamıştır.[67] (Mishra, 04 Mart 2010: Çevrimiçi; Wooldridge, BBC News, 26 Mart 2000: Çevrimiçi; Rossow, The US News, 04 Ekim 2016: Çevrimiçi) Eski ABD Dışişleri Bakanı, Strobe Talbott'a göre, kendisi, Keşmir konusunda Hindistan ve Pakistan arasında bir nükleer savaşı önlemiştir. Talbott, *Engaging India: Diplomacy, Democracy and the Bomb* isimli kitabında, 1999'da Hindistan ve Pakistan'ın nükleer bir savaşa çok yaklaştığını açıklamaktadır. (Talbott,

[67] Ayrıca, dünyanın en tehlikeli yeri hakkında bkz.: Weiner, NYT, 17 Mayıs 1998: Çevrimiçi.

2004: 161) Talbott'a göre, Clinton, konuyu görüşmek üzere 1999 yılında Pakistan Başbakanı Navaz Şerif ile görüşmeden önce ABD ulusal güvenlik danışmanı Sandy Berger kendisine, "tüm başkanlığı boyunca bir dış liderle yapacağı en önemli toplantıya katılabileceğini" söylemiştir. (a. e.: 162) Eski BM Genel Sekreteri Kofi Annan, "Güney Asya'da, dünya geçmişten yıllar boyunca son zamanlarda nükleer kapasiteye sahip iki ülke arasındaki doğrudan bir çatışmaya yaklaşmıştır" açıklamasını yapmıştır (BM, Kofi Annan'ın 12 Eylül 2002'de BM Genel Kuruluna hitaben yaptığı konuşma, Çevrimiçi), bu konuşma hiç olmadığı kadar dikkat çekmiştir. Richard Nixon şöyle yazmıştır: "Nükleer güçler birbirleriyle hiç savaşmadı, ancak tartışmalı Keşmir toprakları üzerindeki Müslüman Pakistan ile Hindu Hindistan arasındaki çatışma, dünyanın nükleer güçleri arasındaki ilk savaşına yol açabilir." (Nixon, 1992)

Avrasya Dergisi tarafından yayınlanan bir makalede, dünyanın en tehlikeli silahlanma yarışının Moskova ve Washington arasında veya Orta Doğu veya Doğu Asya'da değil Pakistan ve Hindistan arasında olduğu yazılmıştır. (The News, 29 Mart 2017: Çevrimiçi) Yazar "Hindistan-Pakistan mücadelesini," "bu silahlanma yarışındaki yeni gelişmelerin oranı bölgesel barış ve refah için endişe verici bir durum olsa da, iki büyük ve güçlü ülke arasında yürüyen ve nükleer silahların konuşlanmasını sonuç veren büyük çaplı bir savaşa neden olma yolunda" dünya çapında bir sorun olarak nitelendirmektedir. (a. e.) Makalede, "Hint-Pakistan rekabetinin sürekliliğindeki baskın etken ABD, Rusya ve Çin ve diğer silah ihracatçılarının bölgesel anlaşmazlıklardaki mücadelelerin boyutunu büyütmeleridir" denilmektedir.

> "Son gelişmelerde her iki ülke füzeleri test etmiş ve konuşlandırmalar için sistemleri yeniden tanımlamıştır. Hintli saldırgan duruş, bir taşla iki kuş öldürmektedir. Bir taraftan Çin'i caydırmakta, diğer taraftan da Pakistan'ı tehdit etmektedir. Dahası, Çin'i düşman olarak görmesinden dolayı Hindistan, yeni balistik füzeler konuşlandırmaktadır. Pakistan, Hindistan'daki gelişmeler ışığında yeni bir dağıtım sistemi geliştirmektedir. Sonuç olarak, silahlanma yarışında sürekli bir yükseliş vardır." (a. e.)

Hindistan tarafından en son devreye sokulan modern uçakları listeleyen makale, "Bölgedeki barış ve refah için ciddi bir tehdit teşkil eden Hint askeri kapasitesini ve silahlanmaya yönelik artan ilgiyi ifade ediyor" demektedir. Yazar şunları yazmaktadır:

> "Bu, Hindistan ile tetkik edilemeyen koşullarda olan Pakistan'ın, Hindistan'a spesifik olan nükleer öğretisi nedeniyle, nükleer silah stoklarını ve misilleme potansiyelini düşünmesine neden olmuştur. Pakistan, Askeri Stratejik Kuvvetler Komutanlığı'nı (NSFC) yakın geçmişte resmen geliştirmiştir. Bununla birlikte Pakistan, güvenilir deniz tabanlı füze kurulumunu henüz kurmamıştır." "Aslına bakılırsa, her iki devlet de birbirinden nüfuzunu kullandığından, iki rakip arasında ciddi bir rekabet de vardır." (a. e.)

Nisan 2016'da, Washington'daki 50'den fazla hükümet liderini bir araya getiren Nükleer Güvenlik Zirvesi'nin sonunda konuşan Başkan Obama, üç büyük nükleer silah sorununu sıralamıştır. ABD'nin ve Rusya'nın nükleer cephanelik azaltımını daha fazla yerine getirmesi ve Kuzey Kore sorunu konusundaki güçlüklere ek olarak, Hindistan ve Pakistan'ı da saymıştır. Başkan Obama, "askeri doktrin geliştirirken sürekli yanlış yöne yol almadıklarından emin olmak" gerektiğini söylemiştir. Beyaz Saray basın sekreteri, daha sonra Başkan'ın Güney Asya konusunda duyduğu endişenin altında yatanın, "Hindistan ile Pakistan arasındaki konvansiyonel bir çatışmanın nükleer silah kullanımını da içerecek şekilde tırmanması riski" olduğunu söylemiştir. Bu, kökleri olan bir korkudur ve Hindistan ile Pakistan arasındaki gerilimlerin de tırmanmasıyla daha acil hale gele gelmiştir. (Mian, The Bulletin, 07 Aralık 2016: Çevrimiçi)

Yanlış algılamalar ile diplomatik ve askeri gerginliklerin dişe diş olarak tırmandığı bir kültürde, Keşmir gibi bir anlaşmazlık her iki ülke için de kontrol edilemez bir hale yol açabilir. Bu durum, alt kıtadaki nükleer bir soykırım için muhtemel tetikleyici olabilir. CSIS'dan Büyükelçi Teresita C. Schaffer, kilit önemdeki Güney Asya'da nükleer silahlara ilişkin girift olarak tanımladığı durumu şöyle yazmaktadır: "Nükleer yanıtı neyin tetikleyeceğini kimse bilemez ve dünya bu ihtimal yarıdan az olsa bile riski ciddiye almalıdır." (Alıntı için bknz.: Richter ve Maugh II, Los Angeles Times, 02 Haziran 2002: Çevrimiçi) Bu nedenle, hem Hindistan hem de Pakistan'ın, "nükleer ve

konvansiyonel alanlarda güven artırıcı önlemler geliştirmek amacıyla güvenlik kavramları ve nükleer doktrinler üzerine ikili istişareler…" de dahil olmak üzere, "çatışmanın önlenmesini amaçlayan," Lahor Deklarasyonu ile uyumlu bir diyalogu sürdürmesi yönünde acil bir ihtiyaç bulunmaktadır. (Bidwai, The News (Islamabad), 15 Mayıs 2003: Çevrimiçi) ICG Güney Asya proje direktörü Samina Ahmed, Hindistan ile Pakistan arasındaki nükleer silahlanma yarışının "son derece istikrarsızlaştığını" ve ülkelerin tartışmalı sınırlarıyla ilgili devam eden çatışmalarla birlikte "Güney Asya'daki en büyük parlama noktası" olduğunu savunmuştur. Ahmed, sorunun özellikle akut olduğunu belirtmiştir, çünkü hem Hindistan hem de Pakistan nükleer cephanelerini genişletmeye devam etmektedir: "Ne Yeni Delhi ne de İslamabad, nükleer cephanelerini geliştirme ve daha sonra birbirleriyle başa çıkma konusunda bazı kısıtlamalar koymanın önemini anlamıyor." (CFR, 26 Mayıs 2016: 1, Çevrimiçi)

4.8 Geleceğe Yönelik Sonuçlar ve İlerisi İçin Olası Adımlar

Hindistan-Pakistan nükleer silahlanma yarışı Güney Asya'da çok kırılgan bir "terör dengesi" yaratacaktır. Bazıları, nükleer takastan kaynaklı karşılıklı korkunun çatışmayı muhtemel olmaktan çıkaracağını ve dolayısıyla bomba sahibi olmanın krizlerin savaşa dönmesini önleyebileceğini savunmaktadır. (Bharat Karnad'dan alıntı, ed., Subramanyam, 1994: 188-193; Chari, 1995; Hagerty, Kış 1995-96) Ancak, Hindistan ile Pakistan arasındaki "terör dengesi," Soğuk Savaş dönemindeki süper güçlerin arasındaki karşılıklı caydırıcılıkla etkisi ile mukayese edilemez. Soğuk Savaş halinden farklı olarak, düşmanlardan hiçbirisi, hayatta kalabilecek veya güvenilir bir ikinci-vuruş kabiliyetine ve tüm yüksek değerli hedeflere karşı tahrip edici bir güce sahip değildir. Daha da önemlisi, her iki tarafın da karşılıklı caydırıcılık deneyimi yoktur. Şu anda açıkça gösterilen nükleer yeteneklerin, olası çatışmalar konusundaki hesaplamalarında Hindistan ve Pakistan liderlerini daha tedbirli kılacağı doğrudur. Ancak, onların nükleer duraksayışlarının, büyük nükleer güçler arasında uzun bir süre boyunca var olan kriz istikrarını yeniden doğuracağı pek ihtimal dâhilinde değildir. (Hu, The Acronym Institute, Haziran 1998: Çevrimiçi) Šumit Ganguly gibi iyimser gözlemciler, her iki tarafın da nükleer silah edinmesinin çatışmaları yumuşatacağını ve sorunlarını diplomatik bir tarzda çözmeye zorlayacağını düşünmüşlerdir. Nitekim

Ganguly de "Hint-Pakistan çatışmasını büyük ölçüde riskli hale getirerek... nükleerleşmenin Güney Asya'yı istikrara kavuşturacağını" (Ganguly ve Kapur, 2010: 1) ve bunun "bölgedeki tam ölçekli savaş riskini" azaltacağını söylemektedir. (Ganguly, 2008: 46) Stephen Cohen, "bazıları her iki devletin de nükleer silah bulundurmasının nihayetinde olağanüstü farklılıklarının uzlaşmasına yol açacağı görüşündedir" demektedir. (Hymans, 2006: 172'de alıntılanmıştır) Hükümet liderlerinin 1999 Lahore Deklarasyonu'nda yer alanları tam olarak yapma çabaları ve yumuşama dönemi sonrası Hindistan ve Pakistan'ın rekabetlerini hafifletmeye yönelik diğer atılımlar, sivil hükümet otoritesinin dışında faaliyet gösteren (bu yakınlaşmayı sorunlu gören) aktörler tarafından sürekli alıkonulmaktadır. Dahası, her hükümet bir diğerinin gerçekten barış için istekli olup olmadığını da sorgulamaktadır. 1999'daki Kargil Çatışması, Başbakan Navaz Şerif'in bilgisi veya onayı olmadan Pakistan askeri yetkilileri tarafından büyük olasılıkla düzenlenmiş ve planlanmıştır (zayıf sivil-asker ilişkileri, sivil liderlere kolayca karşı koyan askeri yetkililer tarafından Pakistan'da belgelenmiştir); buna karşın 2001-2002 yılları arasında yapılan İkiz Tepeler Krizi ve 2008 Bombay Saldırıları ise devlet dışı aktörler tarafından gerçekleştirilmiştir (Pakistan güvenlik aparatüsleri tarafından desteklendiği iddia edilmektedir). Bu örneklerin üçü de, yanlış hesaplama ve algılamalar nedeniyle, Hindistan ve Pakistan güçlerini konvansiyonel savaşa itebilir, dolayısıyla nükleer silahların kazara ya da kasten kullanılması gibi uzak bir ihtimal de mevcuttur. İlgili güçlerin (yani ABD'nin) tekrar eden kriz arabuluculuğu, keskin Hindu-Pak rekabeti nedeniyle böyle bir riskin gerçekleşebileceğine yönelik uluslararası toplulukta var olan korkuyu göstermektedir.

Hindistan'ın konvansiyonel bir saldırısını caydırmak için Pakistan'ın nükleer silahlara olan bağımlılığı nedeniyle, gelecekte alt-kıtadaki nükleer eşiği düşürerek, bu iki ülke de nükleer silahlara daha fazla bel bağlayabilirler. (Schulz ve Goodby, 2015) Hem Pakistan hem de Hindistan nükleer silahların yayılmasını önleme anlaşmasına katılmayı reddetmişlerdir ve - uluslararası topluluk Hint-Pakistan nükleer silah yarışını hafifletme çabalarını tüketirken - kendi cephaneliklerini artırmayı sürdürmüşlerdir. NPT'ye katılmayı reddetmenin yanı sıra bu gerilim ve yanlış anlama, gelecekte bir krize yol açabilir. ABD Donanması Yüksek Lisans Okulu'nda öğretim görevlisi olan Feroz Khan, Hindistan ve Pakistan'ın küresel yayılmayı önleme rejimine girmeleri

için üç yol önermiştir. Bunlardan birincisi, geçmişinden itibaren ayrım gözetmeyen rejime üyelik için teknik ve politik kriterleri geliştirmektir. İkinci yol her bir ülke ile ayrı ikili görüşmelere girişmek ve üçüncü yol ise çok taraflı müzakerelere girmektir (İran nükleer anlaşması durumunda olduğu gibi). Çok taraflı anlaşmalar, toplumdaki tüm paydaşların katılımını sağlayacak ve anlaşma sırasında herhangi bir kayırmacılığı caydıracaktır. (Khan, Mart, 2016)

4.9 Hindistan ve Pakistan Arasında Nükleer Savaş Senaryoları

Hindistan ile Pakistan arasındaki bir nükleer savaş bildiğimiz haliyle dünyayı kökten değiştirebilir. Nükleer atıklardan ve patlamalardan kaynaklanan hasar, muhtemel olarak milyonlarca insanın ölümü ve birkaç silah patlamasının bile beklenmedik bir şekilde yaratacağı çevresel tahribat, başka herhangi bir küresel sorunu yanında ufak bırakacaktır. (Barno ve Bensahel, The Quartz, 05 Kasım 2015: Çevrimiçi) 2001-2002 Pakistan-Hindistan askeri tehir sırasında pek çok Batılı uzman, her iki devletin de toplamda tahmini verimi 5 ile 25 kiloton arasında olan 50 ile 75 fisyonluk silahı olduğu varsayımlarına dayanarak, iki nükleer senaryo çizmişlerdir. Bu varsayımlara göre, Pakistan'ın silahları füzelere dayanmaktadır; Hindistan'ın güdümsüz bombaları ise savaş uçağında konuşlandırılmıştır. ("The Consequences of Nuclear Conflict between India and Pakistan: NRDCs nuclear experts think about the unthinkable, using state-of-the-art nuclear war simulation software to assess the crisis in South Asia," Pugwash Meeting No. 280, Mart 11-12, 2003: 1) NRDC bir araştırmada, Hindistan ve Pakistan arasındaki bir nükleer savaşın on iki milyon ölümle sonuçlanabileceğini açıklamıştır.[68] (Pugwash Meeting No. 280, 11-12 Mart 2003: 1) Bu savaş senaryoları aşağıdaki varsayımsal durumlara dayandırılmıştır: -

1. Senaryo-1. On büyük şehre düşerse 15 kilotonluk on adet nükleer silah: Hindistan'da beş ve Pakistan'da beş, Hindistan'da 1.690.702 ölüme (ve 2.021.106 yaralanma) ve Pakistan'da 1.171.879 ölüme (ve 1.361.872 yaralanma) neden olacaktır. Bu bombaların havada patlaması durumunda, büyük bir ateş topu yan hasarı da en üst seviyeye çıkaracaktır. (a. e.: 2-3)

[68] Bu durum, Savunma Bakanı Donald Rumsfeld'ı potansiyel bir çatışmayı engellemek için Yeni Delhi ve İslamabad'a gönderilmesi ABD hükümetini motive etmiştir.

2. Senaryo-2. Hindistan ve Pakistan'da aynı sayıda şehirde meydana gelen yirmi dört nükleer patlama (her biri 25 kilotonluk), patlamadan kısa bir süre sonra maksimum radyoaktif parçacıkları serbest bırakacak ve patlamanın merkezinden yüzlerce kilometrelik mesafede bile ölümcül nükleer atık yaratacaktır. Korkunç seviyelerdeki yan tahribat ve ölümlere neden olacak, 60.1 milyon insanı ölümcül radyasyon dozlarına maruz bırakacak ve bu da kesin bazı ölümlere neden olacaktır. NRDC'nin tahminlerine göre, 8.1 milyon insan anında bu ölümcül radyasyona maruz kalacaktır. (a. e.: 3-4)

NRDC'nin araştırması, nükleer serpinti sonucunda ortaya çıkan tahribatın, bir patlamanın olması ve ateş topunun sebep olacağı sonucu aşabileceği düşüncesine varmıştır. İkinci savaş senaryosunda, Hinduların çoğunluğu (%99) ve Pakistanlıların çoğunluğu (%93) kurtulacaktır, yani bunun anlamı, her iki ülkenin silahlı kuvvetlerinin çatışmaya devam etmek için hala sağlam kalacağıdır. (a. e.: 4)

Hindistan Savunma Bakanı olan George Fernandes, International Herald Tribune'e, sınırın karşısında, "Hindistan nükleer bir saldırıya dayanabilir, ancak, Pakistan dayanamaz" demiştir. (Richardson, International Herald Tribune, 03 Haziran 2002) Hindistan Savunma Bakanı Yogendra Narain, Outlook Magazine ile yaptığı röportajda bir adım daha ileri giderek, "Cevap nokta operasyonudur" demiş ve eğer bu da yeteli olmazsa, "karşılıklı imhaya hazırlıklı olmalıyız" demiştir. (Outlook, 10 Haziran 2002) Hintli güvenlik analisti Brahma Chellaney, "Hindistan Pakistan'ın her kuytusuna ve köşesine vurabilir ve Pakistan'ın nükleer blöfünü tamamen hazır" şeklinde açıklama yapmıştır. (AFP, 25 Ocak 2002)

4.10 Sonuç

Hem Hindistan'a hem de Pakistan'a ev sahipliği yapan Hindistan alt-kıtası, dünyanın en riskli köşeleri arasında kalmaya, küresel istikrara ve mevcut dünya düzenine karşı derin bir tehdit oluşturmaya devam etmektedir. (Barno ve Bensahel, The Quartz, 05 Kasım 2015: Çevrimiçi) Hindistan ve Pakistan gerçekten de uzun zamandır devam eden bir güvenlik çekişmesine dolanmış bir durumdadır. (Dalton ve Tandler, 2012: 1) Hint-Pakistan çatışmasının dinamikleri çok iyi bilinmektedir: iki nükleer silahlı güç, uzun süre silahlı saldırganlık geçmişi olan oldukça militarize edilmiş ve tartışmalı bir

sınır boyunca karşı karşıya gelmektedir. Çatışmanın özünde, her zaman olduğu gibi, tartışmaya açık olan ve iki ülke arasındaki gerilimleri yönlendiren Keşmir bulunmaktadır. (Carranza, 1996: 567) Son yıllarda, nükleer silah yeteneklerinin arttırılmasına daha fazla ilgi göstermeyi sürdürmüşlerdir. Özellikle Hindistan, nükleer bir Asya ile ilgili endişelerin odağını oluşturmaktadır. Pakistan'ın taktik nükleer savaşı operasyonelleştirdiği görülmese de taktik nükleer silahlar geliştirdiği kanıtlanmıştır. (Jaspal, 2005: 3; Kampani ve Gopalaswamy, EWN, 11 Aralık 2017: Çevrimiçi) Asya'daki silahlanma yarışı, 2008'den bu yana, özellikle Hindistan ile Pakistan arasındaki artan gerilim nedeniyle, artmıştır. SIPRI son raporunda, Hindistan ve Pakistan'ın son birkaç yıl içinde stoklarına daha fazla nükleer silah eklediğini söylemektedir. (Dawn, 03 Haziran 2013: Çevrimiçi) Yıllık rapor, Hindistan ve Pakistan'ın hem nükleer silahlarını hem de geleneksel silahlarını artırdığını iddia etmektedir. Pakistan ayrıca, devletin özel silah programının temel bir bileşeni olan Ağır Su ve Doğal Uranyum Araştırma Reaktörü'ne ev sahipliği yapan merkezi Khushab kentindeki plütonyum üretimini artırmaktadır. (a. e.) SIPRI ayrıca, 2012'de Çin'in, Hindistan'ın ve Pakistan'ın her birinin nükleer depolarına 10 savaş başlığı eklediğini söylemektedir. Çin'in şu anda 250, Hindistan'ın 90-110 ve Pakistan'a 100-120 nükleer savaş başlığına sahip olduğunu söylemektedir. (a. e.)

Dünyanın geri kalanında atom cephaneleri küçülmesine rağmen, Hindistan ve Pakistan arasındaki nükleer silahlanma yarışı azalma işareti göstermemektedir. Amerika kökenli yeni bir düşünce kuruluşu, "Her iki devlet de yalnızca minimum kredisi olan bir asgari caydırıcı olduğunu iddia etse de, bölgesel dinamikler onları bir dizi nükleer ve füze kabiliyeti edinme arayışına itmektedir." CFR "İkinci Nükleer Çağda Stratejik İstikrar" başlıklı raporuna göre, (Ali, The Nation, 24 Kasım 2014: Çevrimiçi) Keşmirli isyancı bir lider olan Burhan Wani'nin (Ray, War on the Rocks, 14 Eylül 2016: 1, Online) öldürülmesi, bölgeyi yeni bir istikrarsızlık dalgasına sürüklemiştir. Tahmin edilebileceği gibi, Jammu ve Keşmir'deki son gerilimler, nükleer rakipler olan Hindistan ve Pakistan'ı yeniden karşı karşıya getirmiştir. (Jamal, The Diplomat, 27 Temmuz 2016: Çevrimiçi) Keşmir'deki bir krizin, nükleer seviyeye yükselebilecek dördüncü bir Hint-Pakistan savaşını tetikleyebileceğini savunanlar vardır. (Carranza, 1996: 567; Kalis ve Dar, Mart-Nisan 2013: 116) Nükleer silahların her iki tarafa da

birleştirilmesi ve stoklanması kararının gerginliği artırabileceğini ve Keşmir'de konvansiyonel (ve sonunda nükleer) bir askeri çatışmaya yol açabilecek bir krize yol açabileceğini iddia edenler de vardır.

Bu bölüm, Hindistan ve Pakistan'ın nükleer programının arka planı, testler ve güçlü yönleriyle ilgili kısa ama verimli bir genel bakış sunmaya çalışmıştır. Keşmir'in iki nükleer ülke arasında nasıl bir savaş alanı haline geldiği de açıklanmıştır. Bu bölümde, Hindistan ile Pakistan arasında Keşmir'le ilgili tüm nükleer ihtilaflara değinilmiştir. Keşmir çatışması nedeniyle iki komşu arasında gelecekteki nükleer savaş korkusu tahminlerine yer verilmiştir. Değerlendirme ve sonuç kısımda, konuyu ilgili teorilere göre değerlendirmeye çalışacağız. Aynı zamanda, bu kısım, Keşmir çatışmasına muhtemel çözümler için sonuçlar verecek ve seçenekler sunacaktır.

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Bu bölümde, çatışmanın doğasını, dış aktörlerin rolünü, bu çatışmanın neden bu kadar uzun sürdüğünün sebeplerini ve Hindistan ile Pakistan arasındaki nükleer silahlanma yarışını nasıl başlattığını anlamak amacıyla, Keşmir çatışmasının farklı aşama ve olaylarına seçilen teorik yaklaşımları (Realizm, Güvenlik İkilemi Teorisi ve Daimi Rekabet Teorisi) uygulayacağım.

Realist Görüş

Çatışmanın başlangıcından bu yana Giriş, 2.13, 3.2, 3.3 bölümlerinde belirttiğim gibi, Keşmir'e hükmetme arzusunun hem Hindistan hem de Pakistan'ı tetiklediği görülebilir. Bu iki komşunun ani ilgisi, Keşmir bölgesinde tasarruf etmektir, ancak bunun arkasında temel realist kavram olan iktidar için kalıcı mücadele yer almaktadır. Bu durum, ulus devletlerin her zaman güçlerini korumaya ve maksimum düzeye çıkarmaya çalıştıklarını göstermektedir. Keşmir'e egemen olma hakkı bir şekilde Hindistan'ın eline geçtiğinden beri, söz konusu toprakları ve bu yolla gücünü kaybetmeyi, ayrıca, Pakistan'ın bölgede daha fazla hâkimiyet kazanmasına yardım etmiş olmayı gayet aşikârdır ki istememiştir. Hindistan liderliği açısından, kendi başına yeterince güçlü olan yeni bir devletin komşusu olarak yanı başında kurulmasını izlemek zaten yeterince trajik olmuştur. Bu yüzden Hindistan, güç statüsünü savunmak ve olası bir Pakistan'ın ardına düşmeyi önlemek için Keşmir'i korumak istemektedir. Pakistan'ın perspektifi ise biraz farklıdır; Keşmir bölgesine hâkim olmak için daha güçlü bir nedeni varmış gibi görünmektedir ve bu neden de Keşmir nüfusunun Müslüman çoğunluğa sahip olmasıdır. İki Ulus Teorisi'ne ve 1947'deki bölünme formülüne göre Giriş bölümde de anlattığım gibi - Pakistan liderliği Keşmir'in Pakistan'a katılmasını istemektedir. Ancak, Pakistan eylemlerinin aynı zamanda, maksimalist eğilimler tarafından yönlendirildiği de inkar edilemez. Pakistan, ne pahasına olursa olsun Keşmir'i kazanmayı istemekte, maliyetin, felaketin ve verilecek çok sayıda kurbanın boyutu onu caydırmamaktadır. Burada, 1.2.2.2 bölümde gösterdiğim gibi - öncelikli hedefin iktidarı elde etmek olduğunu ve bunun nasıl elde edildiğinin bir önemi olmadığını, hangi metotla olursa olsun ulaşılacak sonucun araçları meşrulaştırdığını iddia eden başka bir realist varsayım göze çarpmaktadır.

Dolayısıyla, çatışmanın ilk boyutu Hindistan ve Pakistan'ın Keşmir bölgesi üzerindeki tahakküm mücadelesidir.

Realist görüşe göre, ulus devletler uluslararası sistemdeki en önemli aktörlerdir ve devletler sadece kendi çıkarlarına hizmet etmek için davranış gösterirler. Bu varsayım, eğer devletler kendileri buldukları anarşist dünya düzeninde hayatta kalmak istiyorsa, kendi başının çaresine bakmanın (self-help) önemli olduğu kavramına dayanmaktadır. Küresel otoritenin bulunmaması ve ülkelerin güç birikimi tarafından yönlendirilmesi nedeniyle, uluslararası oyun sahnesinde devam eden bir güvenlik tehdidi vardır. (Orend, 2013: 251) Bu kişisel çıkara dayalı davranışa gereksinim nedeniyle, toplumsal olarak inşa edilmiş normlar ve hukuki kurallar gibi diğer kurumsallaşmış fikirler, anarşist dünya düzenini değiştirmek için yeterli değildir. Bu nedenle, devam eden bir güvenlik tehdidi varlığını sürdürmektedir. (Morgenthau, 1970: 4-15) Hükümetler, dış politikanın gizli doğası gereği, diğer devletlerin karar vericilerin düşünce şekillerini algılayamamaktadır. Dolayısıyla bu hükümetler, diğer devletlerin niyetleri ve hedefleri söz konusu olduğunda, belirsizliklerle karşı karşıyadırlar. (Booth ve Wheeler, 2008: 4-30) Realist Hobbes'un "her bir bireyin bir diğerine karşı daimi savaş durumu" olarak adlandırdığı anlayışla, karar vericileri yöneten ve onlara ilham veren de korkudur. (Warburton, 2006: 66) Bu "Hobbesyen korku," küresel bir egemenliğin olmaması nedeniyle güvenliğin sağlanamayacağı bir doğa halidir. Hindistan ile Pakistan arasındaki kaygılandırıcı ilişki, güvenlik problemlerinin kökenindeki neden olan bu anarşist sistem açısından anlaşılabilir. "Uluslararası sistemin anarşik doğası nedeniyle Hindistan ve Pakistan güç politikalarına zorlanmışlardır." (McLeod, 2008: 10) İngilizlerin yönetimi sonrası, iki devlet üzerinde artık merkezi bir otorite kalmamış ve toprak üzerine anlaşmazlıklar nedeniyle çıkar çatışmasına girmişlerdir. (Global Issues in Context, 2015: Çevrimiçi)

Güvenlik tehdidi yaşayan devletler nükleer silahları caydırıcılığa ulaşmanın etkin bir yolu olarak görmektedirler. (Sagan, 1995: 57) Hindistan'ın 1974'de nükleer silah satın alma hamlesi, devletin güce yönelik genel arzusu olarak açıklanabilir. (Orend, 2013: 251) Realist düşünürler, Mayıs 1998'deki nükleer testlerini güvenlik açısından açıklarlar. Realist olan devletlerin, pragmatik bir strateji olarak, ulusal güvenliklerini

korumak için kendi başının çaresine bakma ilkesine güvendiklerini iddia ederler. (Das, 2008: 34) Bu nedenle nükleer caydırıcılık, bombayı test etmenin nedeni olacaktır. Standart realist açıklama, Hindistan'ın Çin'den gelen konvansiyonel ve nükleer askeri tehdidi ve Çin'in Pakistan nükleer silah programına yaptığı yardımın ağırlaştırdığı Pakistan'ın nükleer tehdidini caydırmak için Hindistan'ın nükleer silahlara ihtiyacı olduğu yönündedir. (Ayoob, 1999; Chellaney, Kış 1998/99) Benzer şekilde, realist bilim adamları, 30 Mayıs 1998'deki Pakistan nükleer testleri, açıkladılar. Nükleer silahlar uluslararası ilişkilerde "büyük eşitleyici" konumundadır ve Pakistan, nükleer silah kullanma tehdidi olan bir Hint geleneksel saldırısını engelleyerek daha güvende olabilir. (Graham, 2011: 11; Sagan, 1997: 58; Chellaney, Kış 1998/99; Hoodbhoy, 1998: 70-71; Kampani, Güz 1998: 12-24) Realistler, Hindistan ve Pakistan'ın Mayıs 1998'deki nükleer patlamalardan sonra daha güvenli olduğunu iddia emektedir. (Carranza, 1999) Günümüzde, Soğuk Savaş barışını sağlamada nükleer silahların kullanımıyla ilgili argümanlar artık eskisi gibi çekici görünmemektedir. Soğuk Savaş sırasında bile, nükleer silahların barış getirdiği tezi tartışmalı kalmıştır. (Russett, 1983: 145-155) Küba füze krizinin son değerlendirmeleri, süper güçlerin nükleer savaşa bir zamanlar tahmin edilenden çok daha yaklaştığını ve nükleer savaşın tamamen şans ya da General Butler'ın "yalnızca Tanrı lütfu" olarak tanımladığından daha az oranda caydırıcılık istikrarı nedeniyle önlendiğini göstermektedir. (Butler, Yaz 1997: 132; Blight ve Welch, Yaz 1995: 811-850)

Realist görüş, uluslararası ilişkilerdeki ana aktörlerin kim olduğu hakkında net bir varsayım sunar. Realistlere göre, önemli aktörler yalnızca ulus devletlerdir ve bunlar üniter birer aktördür, ancak Keşmir çatışmasında ise önemli devlet dışı aktörler de vardır - örneğin ISI - bu yüzden Keşmir vakasında, bu realist argümanın tam anlamıyla uyduğunu söyleyemeyiz.

Güvenlik İkilemi Teorisi

"Çoğu güvenlik ikilemi teorisyenine göre, uluslar ve devletlerarasındaki süregiden güvensizlik, anarşi koşullarında kaçınılmaz bir yaşam alanıdır." (Booth ve Wheeler, 2008: 2) Hindistan ve Pakistan'ın güvenlik sorunlarının kökeni, uluslararası politikadaki anarşinin bir sonucu olarak, bir diğerinin niyeti hakkındaki belirsizlikte -

"yorumlama ikilemi" (Booth ve Wheeler, 2008: 2; Roe, 1999: 186) yatar. Kenneth Waltz'ın neredeyse yarım yüzyıl önce tarif ettiği gibi yasaları uygulayabilen, anlaşmazlıkları çözebilecek ve özellikle şeffaflık sunabilecek egemen devletlerin üzerinde siyasi bir otoritenin yokluğu nedeniyle uluslararası politika anarşist bir karakterde şekillenmiştir:

> Pek çok egemen devletin, kendi aralarında uygulanması zorunlu bir yasa olmadığı, her devletin kendi nedensellikleri veya arzuları uyarınca sıkıntılarını ve hırslarını yargıladıkları bir ortamda, bazen savaşa kadar yol açan çatışmalar kaçınılmaz olur. Bu tip bir çatışmadan olumlu sonuç elde etmek için devletin kendi aygıtlarına güvenmesi gerekir; (devletin) nispi etkinliği onun daimi endişesi olmalıdır. (Waltz, 1959: 159)

Anarşi, yapısalcıların temel karakteri tartışmasına rağmen, IR teorisinin önemli bir özelliğidir. (Bkz.: Örneğin Wendt, 1992) John Herz'e göre, daha üst düzeyde uyumlu bir örgütsel birliği olmayan halkların (devletlerin) sosyal takımyıldızı, kendi aralarında bir "güvenlik ikilemi" yaratmaktadır. (Herz, 1950: 157) Anarşi ortamında, bir devletin karar vericileri, niyetlerini anlamak için kendi mevkidaşlarının zihnine tam olarak giremezler - "niyetlerin %100 kesinlikte bilinmesi imkânsızdır" (Mearsheimer, 2001: 31) - bu ise "çözülemeyen belirsizlik" şeklinde bir varoluşsal durum yaratır. (Booth ve Wheeler, 2008: 4) Hasımlık ilişkileri ve tarih boyu yaşanan şiddet bağlamında, Hindistan ve Pakistan arasındaki gibi bir - "geçmişin gölgesi" - altında bu belirsizlik, "Hobbesyan korku" tarafından körüklenen ve Butterfield'ın "indirgenemez ikilem" adını verdiği korkuyu ve en kötü durum planlamasını sonuç olarak doğurur. (Butterfield, 1951: 20-21) Dolayısıyla, Hindistan-Pakistan ilişkilerinin geçmişinin gölgesiyle birlikte uluslararası sistemdeki anarşi hali, iki devlet arasında tam kapsamlı bir güvenlik ikilemi için zemin hazırlamaktadır:

> "Güvenlik ikilemi, devletler ve diğer aktörler arasındaki ilişkilerde iki -seviyeli bir stratejik çıkmazdır (…). İlk ve temel seviye, motivasyonlar hakkındaki yorumlamaların ikilemini kapsar (…), ikinci ve türevi olan seviye ise en rasyonel yanıt verme şekli hakkındaki yanıt ikileminden oluşur. (Booth ve Wheeler, 2008: 4)

Anarşi, yorumlayış ikilemini ve dolayısıyla Hindistan ile Pakistan arasındaki güvenlik sorunlarını besler. Kesinliğin olmaması hali, silahların belirsiz sembolizmi ile birlikte -

"saldırgan ve savunma silahlarının ayırt edilebilirliğinin" nasıl olacağı sorunu (Booth ve Wheeler, 2008: 45) - karşılıklı korku yaratır. Hindistan-Pakistan ilişkisinin nükleerleştirilmesinin ardından, önleyici bir nükleer saldırının olası etkisi nedeniyle korku yoğun bir şekilde şiddetlenmiştir:

> "Buradaki kâbuslu senaryoya göre, Pakistanlı veya Hintli karar vericilerin bir diğerinin nükleer saldırı yapmak üzere olduğuna inanması durumunda, karşı tarafın nükleer cephanesinden gelecek zararı sınırlandırmanın tek yolu olacağı inancıyla önce hareket etmek daha mı rasyonel olur?" (Booth ve Wheeler, 2008: 45)

Güvenlik ikilemi, bir devlet başka bir devletin iyi huylu niyetini yanlış değerlendirdiğinde başlar ve bu nedenle de kendi askeri cephaneliğini arttırır. Bu hamle de diğer devleti korkutmayı sonuç olarak doğurur ve söz konusu devlet askeri cephaneliğini arttırmak suretiyle güvenli olan seçeneği seçer. Bu silahlanma yarışı, kendini gerçekleştiren bir kehanet olma eğilimindedir. Pakistan tarafından satın alınan nükleer silahlar (ki bunlar kendini savunma aracı olarak edinilmiştir), Hindistan tarafından düşmanca yorumlanmıştır. (Graham, 2011: 11) Bu kötücül yorumlamalar, Booth ve Wheeler'a (2008) göre, kalıcı bir ağırlaştırıcı faktör olarak kabul edilen, iki devlet arasındaki dinsel farkla açıklığa kavuşturulabilir. Farklılaşan kimlik temelli özelliklerinden dolayı, ikisi de birbirlerinden korku duymuşlar ve birbirlerinin davranışlarını yanlış yorumlamışlardır.

Daimi Rekabet Teorisi (ERT)

Daimi Rekabet Teorisi'nin Keşmir çatışmasının neden bu kadar uzun sürdüğünü açıklamada araştırmaya yardımcı olabileceği hipotezi ile hareket edilmiştir. Dolayısıyla bu tezde, genel değerlendirmeden edinilen bilgilere adı geçen teori uygulanacaktır. Bu şekilde çalışma, Daimi Rekabet Teorisi'nin Keşmir çatışması için geçerli olup olmadığını tespit edecek ve çatışmanın neden bu kadar uzun sürdüğünü açıklamaya yardımcı olacaktır. Daimi Rekabet Teorisi konusundaki tanımlarda da belirtildiği gibi, rekabet üç aşamaya ayrılabilir: kalıcı rekabetin kökenleri, rekabette istikrar ve rekabetin sona ermesi.

Kalıcı Rekabet Teorisi, uzun süreli bir çatışmaya başlamak için politik bir şokun gerekli olduğunu söylemektedir. Keşmir çatışması vakasında, 1947'de İngiliz Hindistan'ının Hindu Hindistan ve Müslüman Pakistan olarak bölünmesi, hiç şüphesiz ki neredeyse 70 yıldır süren rekabette arka planı oluşturan şok olmuştur. Bununla birlikte, siyasi bir şok mutlaka Daimi Rekabet Teorisi'ne göre, bir rekabetin başlayacağı anlamına da gelmez, o halde bu rekabeti ne tetiklemektedir? Bazı teorisyenlere göre, iki devletin iki farklı dini merkez alıyor olması gerçeği, Hindistan ile Pakistan arasındaki ilişkiyi olumsuz etkilemiştir. (Diehl ve diğerleri, 2005: 33) Ayrıca, İngiltere'den bağımsızlıktan sonraki tam oturmamış sınırlar, Hindistan ve Pakistan arasında iplerin gerilmesine neden olmuştur. Pakistan, Keşmir daha fazla Müslüman ağırlıklı olması dolayısıyla bölgenin kendisine ait olması gerektiğini düşünerek Keşmir'i işgal etmeye başlamıştır. Giriş bölümde açıklandığı gibi, Hindistan hükümeti de diğer yandan Keşmir'in Hindistan'a bağlanmak istediğini düşünmüştür. I. Hint-Pakistan Savaşı 1947'de patlak verdiğinde, iki ülke arasında bir rekabetin başladığına dair hiçbir şüphe kalmamıştır.

Hindistan'ın Keşmir işgaline tepki gösterme riskinin olacağı, muhtemeldir ki Pakistan tarafından biliyordur. Dolayısıyla, Pakistan ordusunun Hint ordusundan daha küçük olduğuna dikkat çekmek ilginç olacaktır. (Diehl ve diğerleri, 2005: 37) Bu durum, Hindistan'ın Pakistan'ı yenmesinin ve böylece tüm taraflar açısından anlaşmazlığın sonlandırılacağının pek çok rekabet teorisi tarafından beklendiği anlamına gelmektedir. Buna karşın Daimi Rekabet Teorisi, ilk saldıran taraf zayıf da olsa bir rekabetin kalıcı rekabet haline gelebileceğini öne sürmektedir. Bu teoriye göre, zayıf tarafın başarısız olması ve çekilmesi beklenir, ancak bu çekilmeyle bile aslında çatışmada yeterinde büyük kayıplar vermediğinden yeniden deneyecektir. Keşmir vakasında, BM'nin müdahalesi Pakistan ve Hindistan'ın 1949'da savaşı sonlandırmasına neden olmuştur ve 2.7 bölümünde anlatıldığı gibi arada bir ateşkes hattı kurulmuştur. Dolayısıyla Pakistan Keşmir topraklarından çekilmemiş ama aynı zamanda, kendi niyeti olan Keşmir'in tamamını işgal etmeyi de başaramamıştır. Hindistan da kendi arzusu olan tüm Keşmir'i elinde tutamamıştır. 3. bölümde de belirtildiği gibi, Keşmir'le ilgili tartışma, devletlerden sadece birinin kazanabileceği - tek devletin Keşmir'in tamamını alacağı - sıfır toplamlı bir oyun olarak görülebilir.

Keşmir boyunca bir ateşkes hattı çizilerek, aslında hiçbir ülke tatmin olmamıştır. Bu, her iki taraf için kabul edilemez olan bir çıkmazın gelecekteki durumu değiştirmeye yönelik kalkışmalara yönelteceğini öngören Daimi Rekabet Teorisi ile de uyumludur. Birleşmiş Milletlerin önerdiği referandum, bir ülkeyi Keşmir'in "galibi" ve bir diğerini de "kaybedeni" olarak ilan ederek bu durumu değiştirebilirdi, ancak böyle bir referandum asla yapılmadığından, rekabet daimi hale gelmiştir.

1962'deki Çin-Hindistan Savaşı ve 2.8 bölümde açıklandığı üzere Çin ve Pakistan arasındaki dostane görüşmeler de Hindistan ile Pakistan arasındaki ilişkiyi gerginleştirmiş olabilir. Daimi Rekabet Teorisi uyarınca, eğer rakip ülkeler başka bir rekabette de karşı tarafta iseler, iki ülke arasındaki ihtilafların başka bir savaşı tetiklemesi daha muhtemel olacaktır. Eğer durum buysa Hindistan ve Pakistan arasındaki konunun Keşmir çatışması olduğunu söylemek zordur, buna göre, Çin-Hindistan Savaşı ve sonrasındaki Çin-Pakistan sınır anlaşmasından yalnızca birkaç yıl sonra, 1965 yılında, ikinci Hint-Pakistan savaşı başlamıştır. Daimi Rekabet Teorisine tam da bu teoriye uyacak bir şekilde, birkaç yıl süren çatışmalardan sonra Keşmir'i işgal etmeye çalışan tarafın daha zayıf olan Pakistan olduğuna dair kanıtlar vardır. Bir kez daha, Pakistan ve Hindistan'ın ateşkes kabul etmesine ve 1949'dan ateşkes hattına çekilmesine neden olan dış aktörler (BM, ABD ve SSCB) olmuştur.

1971'deki Üçüncü Hint-Pakistan Savaşı, 1984'teki Siaçin Buzulundaki çatışma ve 1999'daki Kargil Savaşı, Hindistan ve Pakistan'ın takip eden yıllarda yaşadığı çatışmalardan sadece birkaçıdır. Hindistan ile Pakistan arasındaki 43 ihtilaftan 28'i (ihtilafların %65'i) Pakistan tarafından başlatılmıştır. (Diehl ve ark. 2005: 39) Söz konusu durum, zayıf devletlerin daha sık olarak ilk başlatıcı olacağını söyleyen Daimi Rekabet Teorisi ile de uyumludur. Bu çarpışmalar arasında, iki ülke arasında göreceli bir istikrar ortamı olmuştur ve 2.11 bölümde anlatıldığı üzere, 1999'daki Kargil Savaşı'ndan bu yana, iki ülke arasında herhangi bir savaş olmamasına rağmen yine de bazı ihtilaflar yaşanmıştır.

Elbette Hindistan ve Pakistan arasındaki Keşmir'e dair rekabetin ne zaman ve neden sona ereceğini tahmin etmek gerçekten de zordur ve bu nedenle Daimi Rekabet Teorisi'nin bu sona erişi açıklamakta kullanılıp kullanılamayacağını belirlemek de

aynı zamanda zorluk teşkil eder. Daimi Rekabet Teorisi açıklamasında da belirtildiği gibi, kalıcı bir rekabete son verebilecek dört senaryo vardır: Kant'ın sürekli barışı, ortak bir güvenlik tehdidi, politik bir şok ve liderlikte yaşanacak değişiklik.

İlk senaryoda, Pakistan'ın 1947'den itibaren her zaman için bir demokrasi olmadığını belirtmek gerekir; sıkıyönetim, askeri diktatörlük ve darbelerin yaşandığı dönemler olmuştur. Bununla birlikte, Asif Ali Zardari'nin cumhurbaşkanı seçildiği 2008'den itibaren Pakistan'ın istikrarlı bir demokrasi olduğu iddia edilebilir. Sonraki yıllarda iki ülke arasındaki çatışma zayıflamıştır; - henüz bu sonuca ulaşmak için erken olsa da - Kant'ın daimi barışının Keşmir çatışması için de geçerli olması mümkündür. Aslında bazı araştırmalar da demokrasiye geçişte ülkelerin militarize olmuş çatışmalara daha yatkın olduklarını göstermektedir. (Diehl ve diğerleri, 2005: 46)

Ortak güvenlik tehdidi ile ilgili olarak, hem Hindistan'a hem de Pakistan'a yönelik herhangi bir dış tehdide aşina değiliz. Bu nedenle, Daimi Rekabet Teorisi'nin bu yönü Hindistan ile Pakistan arasındaki Keşmir çatışmasının analizinde pek kullanışlı değildir.

Daimi rekabetin başlamasına gelince, Daimi Rekabet Teorisi'ne göre, politik bir şok aynı zamanda rekabeti sona erdirebilir. 1947'den bu yana dünyada büyük politik şoklar yaşanmıştır; Soğuk Savaş, Bangladeş'in yaratılması, SSCB'nin çöküşü, 2001'de ABD'de yaşanan terörist saldırılar - ancak bu şokların hiçbiri Hindistan ile Pakistan arasındaki rekabete son vermemiştir. Terörist saldırılar ve darbeler gibi iç şoklar da olmuş, ancak bunlar da anlaşmazlığı sona erdirmemiştir. Özetle, henüz Hindistan ile Pakistan arasındaki rekabeti durdurabilen politik bir şok ortaya çıkmamıştır.

Son olarak, Daimi Rekabet Teorisi, bir ya da iki ülke liderliğindeki bir değişimin rekabeti sona erebileceğini söylemektedir. Hindistan ve Pakistan'ın 1947'den bu yana pek çok farklı liderleri olmuştur ve genel olarak bakıldığında açıkça görüleceği gibi bugüne kadar liderlerin Keşmir rekabetinin gelişiminde önemli bir rol oynadığı söylenebilir. Ancak, bu liderlerin hiçbiri anlaşmazlığı sona erdirememiştir ve bu nedenle Daimi Rekabet Teorisi'ni burada kullanamayız. Hindistan Modi ile yeni bir

lider edinmiştir, ayrıca, Pakistan'da da İmran Han yeni bir lider olarak başa geçmiştir, dolayısıyla rekabeti sonlandırıp sonlandıramayacaklarını görmek ilgi çekici olacaktır.

Özetle, Daimi Rekabet Teorisi, Hindistan ile Pakistan arasındaki rekabetin neden ve nasıl geliştiğini ve rekabetin nasıl daha istikrarlı olacağını açıklamakta gerçekten yararlıdır. Ancak, rekabet halen devam etmekte olduğundan, anlaşmazlığın nasıl sona ereceğine ilişkin senaryolar henüz gerçek anlamda kullanışlıdır denilemez. Sonuç olarak, Daimi Güvenlik Teorisi'nin Hindistan ve Pakistan arasındaki Keşmir çatışmasının neden bu kadar uzun sürdüğüne dair bir açıklama sunduğu söylenebilir.

Burada ortaya çıkan soru, neyin çözüm olarak sunulabileceği, nükleer silahların gerçekliği ve her iki ülkenin kabul ettiği duruştur. Sorun her iki ülkenin de algısında yatmaktadır. Hindistan'ın argümanı, Maharaja Hori Sing'in Keşmir'i Hindistan'a yasal olarak bağlayan katılımına, Pakistan'ın iddiası ise İki Ulus Teorisi'ne dayanmaktadır. Bu Keşmir'i sıfır toplamlı bir oyun haline getirmektedir. Çözümde pay sahibi olan birçok siyasi lider, uygulanabilir tek çözümün Keşmir'i kontrol hattı boyunca bölmek olabileceğini öne sürmektedir. Farooq Abdullah'a göre, "Ne Hindistan bu taraftan ayrılacak ne de Pakistan diğer taraftan ayrılacaktır. İster yüz savaş isterse de bin savaş olsun, bu gerçekleşmeyecek. Yalnızca birbirimizin kanını kurutacağız." (Blank'te atıf, Kasım / Aralık 1999: 50, 51) Benazir Butto'ya göre, Keşmir meselesinin çözümü İsrail ve Ürdün'deki gibi olabilir. (Ayrıntılar için bkz.: Pattanaik, 2002: 202) LoC boyunca var olan halk hareketleri Zulfiqar Ali Butto tarafından da desteklenmiştir. (Butto'nun) görüşlerine dayanan Rafi Raza, yalnızca ilişkilerin normalleşmesi yoluyla hem iki ülke arasında hem de sonrasında Keşmir içinde daha fazla etkileşimin olacağını ve zaman içinde Ateşkes Hattının veya Kontrol Hattı'nın önemsiz hale gelebileceğini Butto'nun ısrarla vurguladığını belirtmiştir. Daha sonra - 27 Mart 1972'de - Kuldip Nayyar ile konuşan Butto, "Ateşkes Hattını başlangıçtaki barışın temeli olarak yapabiliriz. Keşmir halkının iki ülke arasında özgürce hareket etmesine izin verin. Bir şey bir başka şeye yol açabilir... Bir süpürgeyle güverteyi temizleyemeyiz" demiştir. (Raza, 1997: 201-202) Nükleer testlerden sonra gerçek askeri durum göz önüne alındığında, Pakistan Hükümeti'nin Keşmir politikasını da göz önünde tutarak birçok kişi bu konuda açıktan konuşmak

istemese de, uluslararası bir sınır olarak LoC'nin uygulanabilir bir seçenek olduğuna dair artan bir inanç vardır. (a. e.)

Gerçek şu ki, Keşmir bölgesindeki insanların çoğunluğu, güvenilir araştırma ve medya kurumlarının bulguları tarafından önerildiği gibi özgürlük talep etmektedirler. 1995 yılında güvenilir bir Hint dergisi olan Outlook tarafından yapılan bir ankete göre, ankete katılanların %72'si bölgenin bağımsızlığını seçmiştir. (Outlook India, Till Freedom Comes, 18 Ekim 1995: Çevrimiçi) Konuyla ilgili benzer türdeki anketler, Londra'da bir düşünce kuruluşu olan Chatham House tarafından da yapılmıştır (Bradnock, 2010) ve halkın çok ağırlıklı bir kısmı (%74'ü ila %95'i) Keşmir bölgesinin bağımsızlığını istemiştir. 12 Eylül 2010'da, Pakistan Tribune, Hint idaresindeki Keşmir'de yapılan bir anketin bulgularını bildirmiştir. Katılımcıların %66, "yeni bir ülke olarak tüm Jammu ve Keşmir'e tam özgürlük" istemiştir. Sadece yüzde 6'sı "Pakistan'daki Jammu ve Keşmir'in tamamıyla birleşmesini" istemiştir. Keşmir'deki Müslümanların çoğunun, Hindistan ya da Pakistan ile birleşmek yerine bağımsızlıktan yana olacağı görülmektedir. (Shah, The Tribune (Pakistan), 21 Kasım 2010: Çevrimiçi) Bugüne kadar devletler birçok önlem denemiş ve bir dereceye kadar kitlelere haiz olmayı başarabilmiştir; ancak, art arda gelen hükümetler, kalpleri kazanmakta ve halkın isteklerini değiştirmekte feci bir şekilde başarısız olmuşlardır. (Bradnock, 2010) Gilgit-Baltistan halkı da Pakistan hükümetinden memnun değildir, %60'ı Bağımsız Jammu ve Keşmir istemekte, %30'u Pakistan'a ve %10'u da Hindistan'a katılmayı istemektedir. (Choudhary, Counter Currents, 01 Nisan 2011: Çevrimiçi)

Sonuç olarak, Hindistan, kendisine çok pahalıya mal olan Keşmir'i elinde tutmaktadır ve kesinlikle Hindistan'ın altın zincirleri kırmaktan başka seçeneğinin kalmayacağı bir zaman da gelecektir. Ünlü romancı Arundhati Roy'un haklı olarak söylediği gibi, Keşmir'in büyük kısmının Azadi'yi Hindistan'dan almaya ihtiyacı yokmuş gibi, Azadi'nin (Özgürlük) Keşmir'den kopmasına Hindistan'ın ihtiyacı vardır. (Roy, The Guardian, 22 Ağustos 2008: Çevrimiçi) Benzer şekilde, İngiliz bir gazeteci olan Philip Spratt da, Hindistan'ın Keşmir hakkındaki iddiasını bırakması ve Şeyh Abdullah'ın bağımsızlık hayalini gerçekleştirmesine izin vermesi gerektiğini 1952'de yazmıştır.

Spratt, Hindistan ordusunun Jammu ve Keşmir'den çekilmesini ve tüm kredilerin devletten silinmesini istemiştir. "Keşmir'in laik bir devleti keşfinde, tek başına ve maceralarla ilerlemesine izin verin" şeklinde yazmıştır. Noam Chomsky de Hindistan Ordusunun bölgedeki "korkunç acımasızlıklar" karşısında Keşmir'den ayrılması gerektiğini söylemiştir. "Hint-Pak çatışması her ikisi için de saçma," "Her iki ulus da Keşmir'e az ya da çok Bağımsızlık veren federal bir yapıya katılmalıdır" sözlerini söylemiştir. (Chomsky, such tv.pk, 25 Temmuz 2015: Çevrimiçi) Eğer Pakistan, Keşmir'i Hindistan'ın ayrılmaz bir parçası olarak kabul etmiyorsa (Hindistan'ın duruşu) ve Hindistan da Keşmir halkının kendi kaderini tayin etmesi için halk oylaması yapmayı kabul etmiyorsa (Pakistan'ın duruşu), öyleyse çözüm için en iyi seçenek, Çinli bir akademisyenin önerdiği gibi "anlaşmazlığı rafa kaldırmaktır" (Ruisheng, 2004: 270-82), bölgeyi geliştirmek anlamına gelen yerel özerklik, insanların refahı, Keşmir'in iki kısmı arasında kolay iletişim ve ulaşım, kolay vize kuralları, sınırların gözenekli / yumuşak olmasıdır; insanlar arası temas ve bölgede barışın olması, sorununun bir gün istikrarlı bir şekilde çözülmesine yol açacaktır. Toprak üzerine ihtilaflar yaşayan Almanya ve Fransa gibi iki dünya savaşının düşmanları dost olabiliyor ve bütünleşebiliyorlarsa, peki Hindistan ve Pakistan neden ilişkilerini normalleştirememekte ve ikili anlaşmazlıkları çözememektedir.

Bu tezin tamamlanmasından sonra 5 Ağustos 2019 tarihinde Hindistan Hükümetinin teklifi ile Hint Parlamentosunun Jammu-Keşmir (IHK) ile ilgili almış olduğu, Hindistan Anayasasının ilgili 370. Maddesini ilga ederek Keşmirin statüsünü tek taraflı ve ilgili BM kararlarına aykırı olarak değiştiren kararı ile bölgede yeni bir durum oluşmuş olup, bu durumun soruna ve Hindistan-Pakistan Nükleer silahlanma yarışına etkisi yeni ve ileri çalışmaların konusu olacaktır.

KAYNAKÇA

Abraham, Itty: **The Making of the Indian Atomic Bomb**, London: Zed Books, 1998.

Admin: "Importance of Kashmir for India and Pakistan and Latest Developments," **Viewstonews**, November 16, 2010, (Online) http://viewstonews.com/index.php/importance-of-kashmir-for-pakistan-and-india-and-latest-developments/Pakistan, 1 July 2018.

Adnan, Mubeen: "Nuclearization of South Asia 1998: Pakistan's Domestic Constraints," **South Asian Studies**, Vol.29, No:1, January-July 2014, pp. 41-60.

AFP: "India Tests Nuclear-Capable Missile, Angers Pakistan," January 25, 2002, (Online).

AFP: "India Tests Interceptor Missile," March 06, 2009, (Online) www.google.com/hostednews/afp/article/ALeqM5hF8vr43UZ29RmlnKWgtpAmQs81Lg, 16 December 2018.

Afzal, Rafique: **Pakistan History and Politics**, Karachi: Oxford University Press, 2001.

Agius, Christine: "Social Constructivism," in **Contemporary Security Studies**, Ed. by. Collins, Alan, New York, 2010.

Agnew, John A.: **Geopolitics: Re-Visioning World Politics**, London: Routledge, 1998.

Agnew, Clive, Ewan W. Anderson: **Water Resources in the Arid Realm**, Routledge: London, 1992.

Agnew, John, Gearoid O. Tuathail: "Geopolitics and Discourse: Practical Geopolitical Reasoning in American Foreign Policy," **Political Geography**, Vol.11, No:2, March 1992, pp. 190-204.

Agrawal, J. C., S. Agrawal: **Modern History of Jammu and Kashmir: Ancient times to Shimla Agreement**, (1st edition), Concept Publishing Company, New Delhi, India, 1995.

Ahmad, Dr. Ishtiaq: "Siachen: A By-Product of the Kashmir Dispute and a Catalyst for its Resolution," **Pakistan Journal of History & Culture**, Vol.XXVII, No:2, 2006, pp. 87-114.

Ahmad, "Alarming arms race among Pakistan, India and China," **The**

Naveed: **Tribune**, January 31, 2017, (Online) https://tribune.com.pk/story/1312559/alarming-arms-race-among-pakistan-india-china/, 05 January 2018

Ahmad, Iqbal: "A Kashmir solution for Kashmir," **Himal South Asia**, vol.8, November-December 1996.

Ahmar, Moonis: "Kashmir and the Process of Conflict Resolution," Paper presented at the Workshop the University of Pennsylvania Institute for the Advanced Study of India Project **International Relations Theory and South Asia: Towards Long-range Research on Conflict Resolution and Cooperation-building**, New Delhi, July 15 and 16, 2004.

Ahmed, Firdaus: "The Calculus of 'Cold Start'," **India Together**, May 01, 2004, (Online) http://www.indiatogether.org/coldstart-op-ed, 05 January 2018

Ahmed, Ishtiaq: "The 1947 Partition of India: A Paradigm for Pathological Politics in India and Pakistan," **Asian Ethnicity**, Vol.3, No:1, 2002, pp. 9-28.

Ahmed, Samina: "Security Dilemmas of Nuclear Armed Pakistan," **Third World Quarterly**, Vol.21, No:5, 2000, pp. 781-793.

Ahmed, Ali: "Cold Start: The Life Cycle of a Doctrine," **Comparative Strategy**, Vol.31, Issue, 5, 2012, pp. 453-468.

Ahmed, Ishtiaq, Miss Rabia Khan: "Kashmir: Its strategic Importance for India and Pakistan," **The Journal of Political Science**, Vol.12, 1999-2000.

Ahmed, Riaz: "Quaid-e-Azam Jinnah's Kashmir Policy as Governor-General of Pakistan," in Papers presented at the International Seminar on Quaid-eAzam, **Pakistan and Kashmir**, 8-9 May 1996, Islamabad 2 Vols, Ed. By. Ahmed, Riaz, Islamabad: Quaid-e-Azam University, 1996.

Ahmed, Ali: "Making Sense of 'Nasr'," **IDSA**, April 24, 2011, (Online) https://idsa.in/idsacomments/MakingSenseofNasr_aahmed_240411, 05 January 2018

Ahmed, Ali: "Demystifying India's Volte-Face on Pakistan," **The Diplomat**, September 2014, (Online) http://thediplomat.com/2014/09/demystifying-indias-volte-face-on-pakistan/, 3 February 2018.

Ahmed, Samina, Varun Glacier," **Cooperative Monitoring Center**, Albuquerque, NM: "Freezing the Fighting: Military Disengagement on the Siachen

Sahni: Sandia National Laboratories, 1998.

Ahmed, Ishtiaq: "India-Pakistan Relations Post-Mumbai Terror Attacks," **ISAS Insights**, No:89, 2010.

Ahmed, Samina, David Cartright Ed.: **Pakistan and the Bomb: Public Opinion and Nuclear Options**, Karachi: Oxford University Press, 2001.

Ahmedullah, Mohammed: "Indian Air Force Advocates First Strike Capability," **Defense Week**, January 2, 2001, (Online).

AI: "Amnesty International report 2001," **Amnesty International Publications**, London, United Kingdom.

Akhtar, Shaheen: "Expanding Cross-LOC Interactions: A Conflict Transformation Approach to Kashmir," **Spotlight on Regional Affairs**, January-February 2012.

Akhtar, Shaheen: "Uprising in Indian-held Jammu & Kashmir," **Institute of Regional Studies**, 1991.

Akhtar, Shaheen: "Irish Model and Kashmir Conflict: Search for a New Paradigm for Peace in South Asia," **Regional Studies**, Vol.XXII, No:4, Autumn 2004.

Akhtar, Nasreen: "A Response to the Kashmir Conflict," **International Journal on World Peace**, Vol.27, No:1, 2010, pp. 45-56.

Akhter, Zainab: "Kashmir: why Peace is Fragile," **Institute of Peace and Conflict Studies**, July 12, 2012, (Online) http://www.ipcs.org/article/jammu-kashmir/kashmir-why-is-the-peace-fragile-3675.html, 19 December 2018.

Akram, Munir: "India's Pakistan strategy," **Dawn**, April 03, 2016, (Online) https://www.dawn.com/news/1249653, 4 January 2018.

Al Arabiya: "Thousands Rally Across Pakistan Over Kashmir," February 04, 2011, (Online).

Alam, G. M. Shahidul: "Peacekeeping without Conflict Resolution: The Kashmir Dispute," **The Fletcher Forum,** 1982.

Alam, Mohd. Monir, Ajit K. Bali: **Pakistan Occupied Kashmir-Constitutional and Political Reality**, Lancer's Books, New Delhi, 2012.

Albright, David: "Pakistan's Inventory of Weapon-Grade Uranium and Weapon-Grade Plutonium Dedicated to Nuclear Weapons," Plutonium and

Highly Enriched Uranium 2015, **Institute for Science and International Security**, October 19, 2015, (Online) http://isis-online.org/uploads/isis-reports/documents/Pakistan_WGU_and_WGPu_inventory_Oct_16_2015_final_1.pdf, 17 March 2018.

Albright, David, Paul Brannan: "Pakistan Appears to be Building a Third Plutonium Production Reactor at Khushab Nuclear Site," **The Institute of Science and International Security**, June 21, 2007, pp. 1-6.

Alexander, D. L.: "Security Profile: India vs. Pakistan," **Harvard International Review**, Vol.9, 1987.

Alexander, Horace: **Kashmir**, London, 1952.

Ali, Rao Farman: **Kashmir: A Century Struggle (1846-1948)**, Research Gate, 2015.

Ali, Rao Farman: "Trial and Error Model on Kashmir Conflict," **Institute of Public Policy Research and Development (IPPRD)-Kashmir**, May 16, 2014, (Online) https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2435755, 10 December 2018.

Ali, Tariq: **Bitter Chill of Winter**, London Review of Books, Vol.23, No:8, April 19, 2001.

Ali, Chaudhry Muhammad: **The Emergence of Pakistan**, Pakistan Historical Society, 1967/1973/1985.

Ali, Iftikhar: "Pakistan-India nuclear arms race unabated- US think tank report," **The Nation**, November 24, 2014, (Online) https://nation.com.pk/24-Nov-2014/pakistan-india-nuclear-arms-race-unabated, 05 January 2018.

Ali, Syed Kashif: "An overview of Indo-Pak military doctrines," **The Daily Times**, September 18, 2015, (Online) https://dailytimes.com.pk/98383/an-overview-of-indo-pak-military-doctrines/, 05 January 2018.

Ali, Ghulam: "Sino-Pakistan Relations: the Indian Factor," **IPRI Journal**, Vol.3, No:2, 2003.

Allen, Dana: "The Geographical Scale and Scope of the Conflict in Kashmir," **Media Monitors Network**, May 3, 2002, (Online) https://www.mediamonitors.net/perspectives/the-geographical-scale-and-scope-of-the-conflict-in-kashmir/, 15 February 2018.

Altaf, Nida, "Cold Start Doctrine and its strategic implication on South Asia,"

Waqas Malik: **Foreign Policy News**, December 29, 2016, (Online) http://foreignpolicynews.org/2016/12/29/cold-start-doctrine-strategic-implication-south-asia/, 05 January 2018.

Amin, Dr. Tahir: "The Plebiscite Option in Kashmir: A Reappraisal," in **The Kashmir Imbroglio: Looking Towards the Future Islamabad**, Islamabad Policy Research Institute, 2005.

Amin, Tahir: **Mass Resistance In Kashmir: Origins, Evolution, Options**, Institute of Policy Studies, Islamabad, Pakistan, 1995.

Amin, Shahid M.: "A Re-Evaluation of the Kashmir Dispute," **Pakistan Horizon**, vol.56, April 2003.

Anant, Arpita: "Identity and Conflict: Perspectives from the Kashmir Valley," **Strategic Analysis**, Vol.33, No:5, September 2009, pp. 760-773.

Ankit, Rakesh: "Pandit Ramchandra Kak: The Forgotten Premier of Kashmir," **Epilogue**, Epilogue -Jammu Kashmir, Vol.4, No:4, April 2010, pp. 36-39.

Ankit, Rakesh: "Henry Scott: The forgotten soldier of Kashmir," **Epilogue**, Vol.4, No:5, May 2010, pp. 44-49.

Ansari, Usman: "Pakistani Navy to Develop Nuclear-Powered Submarines: Reports," **Defense News**, February 11, 2012, (Online).

Appadorai, Arjun: **The Domestic Roots of India's Foreign Policy, 1947-1972**, New York: Oxford University Press, 1981, pp. VIII-244.

"Armed Forces (Jammu and Kashmir) Special Powers Act 1990 (No. 21 of 1990)," January 1, 1990, (Online) http://www.unhcr.org/refworld/docid/3ae6b52a14.html, 19 December 2018.

Arms Control Today: "Clarifying India's Nascent Nuclear Doctrine: An Interview with Indian Foreign Minister Jaswant Singh," Vol.29, No:8, December 1999.

Arms Control and Disarmament Agency: "Solarz Amendment Applicability to the Pakistani Procurement Case," July 16, 1987.

Arnett, Eric Ed.: "Nuclear Weapons and Arms Control in South Asia after the Test Ban," **Stockholm International Peace Research Institute**, Report No:14, New York: Oxford University Press, 1998, pp. IX-98.

Arnoldy, Ben: "Kashmir Intifada? New View of India, Pakistan Territory

Dispute," **The Global Policy**, July 13, 2010, (Online) https://www.globalpolicy.org/security-council/index-of-countries-on-the-security-council-agenda/india-and-pakistan/49300.html, 4 January 2018.

Aroor, Shiv: "Cold Start Simulations in May," **Indian Express**, April 14, 2006, (Online) archive.indianexpress.com/news/cold-start-simulations-in-may/2473/, 15 December 2018.

Art, Robert J., Robert Jervis: "The Meaning of Anarchy," in **International Politics: Anarchy, Force, Political Economy, and Decision-Making**, Ed. by. Art, Robert J., Robert Jervis, 2nd Edition, Harper Collins, 1985, pp. 2-7.

Ashraf, Fahmida: "Jammu and Kashmir Dispute: Examining various proposals for its resolution," **Islamabad: Institute of Strategic Studies**, 2002.

Askari, M. H.: "Kashmir: A New Phase," **Dawn**, January 24, 1990, (Online).

Aslam, Mohammad: **Dr. Qadir Khan and Pakistan's Nuclear Programme**, Islamabad, Mr. Book, 1989.

Associated Press of Pakistan: "Pakistan: New Cruise Missile Capable of Carrying Nuclear Warheads," April 29, 2011, (Online).

Ataöv, Türkkaya: **Kashmir and Neighbours: Tale, Terror, Truce**, Ashgate, Aldershot, 2001.

Athar, G.M.: "Resolution of The Kashmir Problem-1-Historical legacy and current challenges," **Bright Kashmir**, October 25, 2017, (Online) http://brighterkashmir.com/resolution-of-the-kashmir-problem-1/, 4 January 2018.

Auner, Eric: "Indian Missile Defence Program Advances," **Arms Control Today**, January/February 2013.

Bagchi, Indrani: "Even a Midget Nuke Strike Will Lead to Massive Retaliation, India warns Pak," **The Economic Times**, Apr 30, 2013, (Online) https://economictimes.indiatimes.com/news/politics-and-nation/even-a-midget-nuke-strike-will-lead-to-massive-retaliation-india-warns-pak/articleshow/19795988.cms, 9 December 2018.

Bajpai, Kanti: "(In)Security Risks: Modi government's China, Pakistan and Kashmir policies are at a dead end," **The Times of India**, August 13, 2016, (Online) https://blogs.timesofindia.indiatimes.com/toi-edit-page/insecurity-risks-modi-governments-china-pakistan-and-kashmir-policies-are-at-a-dead-end/, 4 January 2018.

Bajpai, K. "Untangling India and Pakistan," **Foreign Affairs**, Vol.82, No:3,

Shankar: May - June, 2003, pp. 112-126.

Baker, William W.: **Kashmir: Happy Valley, Valley of Death**, Defenders Publications, 1994.

Baloch, Qadar Bakhsh: "Beyond Nuclear Deterrence: The Transformation of Indo-Pak Equation," **Defence Journal**, 2008.

Bammi, Y. M.: **Kargil, 1999: The Impregnable Conquered**, Noida, India: Gorkha, 2002.

Bamzai, Prithivi Nath K.: "Culture and Political History of Kashmir," **Modern Kashmir**, Vol.3, M D Publications VT Ltd., New Delhi, 1994/2007.

Bangash, Yaqoob K.: "Three Forgotten Accessions: Gilgit, Hunza and Nagar," **The Journal of Imperial and Commonwealth History**, Vol.38, Issue 1, 2010.

Bangash, Yaqoob K.: "Gilgit-Baltistan-part of Pakistan by Choice," **The Express Tribune**, January 09, 2016, (Online) https://tribune.com.pk/story/1024253/gilgit-baltistan-part-of-pakistan-by-choice/, 10 July 2018.

Banks, Tony Ed.: "Growing Security Fears," **Jane's Defence Weekly**, May 26, 1990.

Barry, John: "Nuclear Jitters," **Newsweek**, Vol.117, Issue 6126, June 8, 1998.

Barnaby, Frank, Geoffrey Thomas Ed.: **The Nuclear Arms Race - Control or Catastrophe?**, London: Frances Pinter, 1982.

Barno, David, Nora Bensahel: "Pink Flamingo-A nuclear war between India and Pakistan is a very real possibility," **The Quartz**, November 05, 2015, (Online) https://qz.com/541502/a-nuclear-war-between-india-and-pakistan-is-a-very-real-possibility/, 5 January 2018.

Barton, William: "Kashmir and its Economic and Political Value for Pakistan," **India Quarterly**, April-June 1951.

Basrur, Rajesh M.: **South Asia's Cold War: Nuclear Weapons and Conflict in Comparative Perspective**, Routledge, Abingdon and New York, 2008.

Basrur, Rajesh M.: "Kargil, Terrorism, and India's Strategic Shift," **India Review**, Vol.1, No:4, 2002.

Basrur, Rajesh M.: "Nuclear Weapons and India-Pakistan Relations," **Strategic Analysis**, Vol.33, No:3, May 2009, pp. 336-344.

Bast, Andrew: "Pakistan's Nuclear Calculus," **The Washington Quarterly**, Vol.34, No:4, 2011.

Batra, R. B.: **Kashmir: A study in India-Pakistan Relations**, Bombay: Asia publishing house, 1966.

Bazaz, Prem N.: **Kashmir in Crucible**, New Delhi: Pam posh Publications, 1967.

Bazaz, Prem N.: **The History of Struggle for Freedom in Kashmir: Cultural and Political, From the Earliest Times to the Present Day**, Karachi: National Book Foundation, 1954.

BBC: "Annan Upbeat on Kashmir," March 16, 2001, (Online) http://news.bbc.co.uk/2/hi/south_asia/1224717.stm, 5 January 2018.

BBC: "India-Pakistan conflict," Don't have Date, (Online) http://news.bbc.co.uk/cbbcnews/hi/find_out/guides/world/india-pakistan_conflict/newsid_2004000/2004838.stm, 1 January 2018.

BBC News: "The World's Nuclear Arsenal," May 02, 2000, (Online) http://news.bbc.co.uk/1/hi/world/733162.stm, 4 January 2018.

BBC News: "Kashmir Territories-Full Profile," March 1, 2016, (Online) http://www.bbc.com/news/world-asia-34810086, 4 January 2018.

BBC News: "After Partition: India, Pakistan, Bangladesh," August 08, 2007, (Online).

BBC News: "India launches Nuclear Submarine," July 26, 2009, (Online).

BBC News: "Pakistan Tests Long-range Missile," March 9, 2004, (Online).

BBC News: "India-Pakistan: Troubled Relations (Timeline)," 2008, (Online) http://news.bbc.co.uk/hi/english/static/in_depth/south_asia/2002/india_pakistan/timeline, 5 January 2018.

BBC: "South Asia's high nuclear stakes," 7 May, 2003, (Online) http://news.bbc.co.uk/1/hi/world/south_asia/1732430.stm, 14 March 2018.

BBC News: "Q&A: Kashmir dispute," February 25, 2010, (Online).

BBC News: "India-Pakistan: Timeline," December 13, 2017, (Online).

Bearak, Barry: "Pakistan and India: Frozen in Fury on the Roof of the World," **The New York Times**, 23 May 1999, (Online) https://archive.nytimes.com/www.nytimes.com/library/world/asia/0

52399glacier-war.html, 26 December 2018.

Bedi, Rahul: "Efforts Intensify to Ease Pakistan, India Tensions," **The Irish Times (Dublin)**, June 01, 2002, (Online).

Bedi, Rahul: "Paying to Keep the High Ground," **Jane's Intelligence Review**, Vol. 11, October 1999.

Behera, Navnita Chaddha: "Azad Kashmir and Northern Areas: The Forgotten Frontiers," in **Demystifying Kashmir**, Brookings Institution Press, Washinton D.C., 2007.

Behera, Navnita Chadha: "Brookings Institution Policy Brief #110," November 2012.

Behera, Navnita Chadha: **State, Identity, Violence: Jammu, Kashmir and Ladakh**, Manohar Publishers and Distributors, New Delhi, 2000.

Bengali, Kaiser, Haris Gazdar: "Resolving the Water Crisis," **Dawn** (Karachi), April 01, 2001, (Online).

Bennett-Jones, Owen: "Musharraf's Kashmir Policy," **Asian Affairs**, Vol.38, Issue 3, January 17, 2008, pp. 305-317.

Bennet Jones, Owen: **Pakistan: Eye of the Storm**, Yale, 2009.

Bernier, Francois: **Travels in the Mogol Empire: A.D. 1656 -1668**, translated by Brock, I., 1996.

Bhandari, Mohan C.: **Solving Kashmir**, New Delhi: Lancer Publishers, 2006.

Bhatt, Hilal et. al.: **Kashmir: The Case for Freedom**, Verso, 2011.

Bhat, Imtiyaz Ahmad: "The Origin and Internationalization of the Kashmir Conflict: A Critical Analysis," **International Journal of Peace and Conflict Studies (IJPCS)**, Vol.2, No:3, September 2015.

Bhutto, Zulfikar Ali: "Cease-Fire Violations by India: Address to the U.N. Security Counsel, October 25, 1965," in **Politics of People**, Ed. by. Jalal, Hamid, Khalid Hasan, Reshaping Foreign Policy: A Collection of Articles, Statements and Speeches, Vol.1, Rawalpindi: Pakistan Publications, pp. 256-287.

Bhutto, Z. A.: **The Myth of Independence**, London: Macmillan, 1969.

Bhutto, Z. A.: "Pakistan Builds Anew," **Foreign Affairs**, April 1973.

Bidwai, Praful, Achin Vanaik: **South Asia on A Short Fuse**, New Delhi: Oxford University Press, 2002.

Bidwai, Praful: "India Should Rethink It Policy on Pakistan," **The Daily Times** (Lahore), May 17, 2003, (Online).

Bidwai, Praful: "Shooting Ourselves in The Foot," **The News** (Islamabad), May 15, 2003, (Online).

Binkley, Robert C.: "Pakistan's Ballistic Missile Development: The sword of Islam?", in **The International Missile Bazaar: The New Suppliers Network**, Ed. by. Potter, William C., Harlan W. Jencks, Boulder, CO: Westview Press, 1994.

Bindra, Sukhwant Singh: **Indo-Pak Relations: Tashkent to Simla Agreement**, New Delhi: Deep and Deep Publications, 1981.

Birdwood, Lord: **Two Nations and Kashmir**, London, Robert Hale Limited, 1956.

Blank, Jonah: "Kashmir. Fundamentalism Takes Root," **Foreign Affairs**, November/December 1999, (Online) https://www.foreignaffairs.com/articles/asia/1999-11-01/kashmir-fundamentalism-takes-root, 26 December 2018.

Blarel, Nicolas: "Kashmir," in **Hot Spots Asia and Oceania** By. Fernandes, Clinton, London: Greenwood Press, 2008.

Blinkenberg, Lars: **India-Pakistan the History of Unsolved Conflicts Volumes I & II**, India Research Press, 1998.

Blight, James G., David A. Welch: "Risking 'The Destruction of Nations': Lessons of the Cuban Missile Crisis for New and Aspiring Nuclear States," **Security Studies**, Vol.4, Summer 1995, pp. 811-850.

Bodansky, Yossef: "Pakistan's Kashmir Strategy," **Kashmir Library**, 1995, (Online) http://www.kashmirlibrary.org/kashmir_timeline/kashmir_files/indemb_3.htm, 4 January 2018.

Bose, Sumantra: **Contested Lands: Israel-Palestine, Kashmir, Bosnia, Cyprus and Sri Lanka**, Cambridge: Harvard University Press, 2007.

Bose, Sumantra: "Kashmir: Sources of Conflict, Dimensions of Peace," **Economic and Political Weekly**, Vol.34, No:13, March 27 - April 2, 1999, pp. 762-768.

Bose, Sumantra: **The Challenge Of Kashmir: Democracy, Self-determination**

and A Just Peace, New Delhi: Sage Publications, 1997.

Bose, Sumantra: **Kashmir: Roots of Conflict, Paths to Peace**, Harvard University Press, Cambridge, 2003.

Bose, Sumantra: "Kashmir, 1990-2000: Reflections on Individual Voices in a Dirty War," Springer, Vol.43, Issue 3, 2000, pp. 99. 102.

Booth, Ken, Nicholas Wheeler: **The Security Dilemma**, New York, NY: Palgrave Macmillan, 2008.

Boyes, Roger: "Musharraf Warns India He May Use Nuclear Weapons," **Times Online**, April 08, 2002, (Online) http://www.nci.org/02/04f/08-06.htm, 28 October 2017.

Bradnock, Robert W.: "Regional Geopolitics in a Globalising world: Kashmir in geopolitical perspective," **Geopolitics**, Vol.3, No:2, Routledge, London, Autumn 1998, pp.1-29.

Bratersky, Alexander: "At Tashkent, Soviet Peace over India and Pakistan," January 12, 2016, (Online) https://www.rbth.com/arts/history/2016/01/12/at-tashkent-soviet-peace-over-india-and-pakistan_558665, 17 July 2018.

Brecher, Michael: **Nehru: A political biography**, Bombay: Jaico, 1959.

Brinkman, Arthur: **The Wrongs of Cashmere**, Srinagar: WEIS Publications, 1996.

Brines, Russell: **The Indo-Pakistani Conflict**, New York: Pall Mall, 1968.

Brito, D. L., Intriligator, M. D.: "Arms Races and Proliferation," in **Handbook of Defense Economics**, Ed. by. Hartley, K., T. Sandler, Amsterdam: Elsevier, Vol.1, 1995, pp. 109-164.

Broad, William: "Experts Say Pakistan Test Was Either Small or a Failure," **The New York Times**, May 31, 1998, (Online) https://www.nytimes.com/1998/05/31/world/nuclear-anxiety-scientists-experts-say-pakistan-test-was-either-small-failure.html, 26 April 2018.

Brown, Michael E.: **The International Dimensions of Internal Conflict**, Cambridge, Massachusetts: MIT Press, 1996.

Brunt, Peter A.: **Thucydides: The Peloponnesian Wars**, Holborn: New English Library Ltd., 1966.

Brush, J. E.: "The Distribution of Religious Communities in India," **Annals of the Association of American Geographers**, Vol.39, No:2, 1949, pp. 81-98.

Bryman, Alan: **Social Research Methods**, Oxford University Press: New York, 2012.

Budania, Rajpal: **India's National Security Dilemma: The Pakistan Factor and India's Policy Response**, New Delhi: Indus Publishing Company, 2001.

Bukhari, Syed Shahid Hussain: "Managing Kashmir Conflict: A Collaborative Approach," **JRSP**, Vol.53, No:1, January-June, 2016, pp. 149-158.

Bukhari, Shahid: "Indo-US Strategic Partnership and Pakistan's Security: A Theoretical Evaluation," **Strategic Studies**, Vol.35, No:3, Autumn 2015.

Bukhari, Syed Waqas Haider, Miss Tahira Parveen: "China's Approach towards Kashmir Conflict: A Viable Solution," **Journal of Professional Research in Social Sciences (JPRSS)**, Vol.1, No:1, July 2014, pp. 14-30.

Bums, John F.: "Hindu Party Head Chosen for Post of India's Premier," **The New York Times**, May 16, 1996, (Online) https://www.nytimes.com/1996/05/16/world/hindu-party-head-chosen-for-post-of-india-s-premier.html, 26 April 2018.

Bums, John F.: "Indian Leaders Try to Calm Fears of a Pakistani Clash," **The New York Times**, May 18, 1996, (Online).

Burchill, Scott: "Realism and Neo-realism," in **Theories of International Relations**, Ed. by. Burchill, Scott, Andrew Linklater, Basingstoke: Macmillan Press, 1996, pp. 67-92.

Burke, S. M.: **Pakistan's Foreign Policy: An Historical Analysis**, Karachi, Oxford University Press, 1973.

Burns, John F.: "India's New Defense Chief Sees Military Threat," **The New York Times**, May 05, 1998, (Online) https://www.nytimes.com/1998/05/05/world/india-s-new-defense-chief-sees-chinese-military-threat.html, 27 March 2017.

Burns, John F.: "Nuclear Anxiety: The Overview-Pakistan, Answering India, Carries Out Nuclear Tests," **The New York Times**, May 29, 1998, (Online) http://partners.nytimes.com/library/world/asia/052998pakistan-nuke.html, 5 January 2018.

Burns, John F.: "Indian Scientists Confirm They Detonated a Hydrogen Bomb," **The New York Times**, May 18, 1998, (Online) http://partners.nytimes.com/library/world/asia/051898india-nuke.html, 5 January 2018.

Burns, John F.: "India Carries Out Nuclear Tests in Defiance of International Treaty," **The New York Times**, May 12, 1998, (Online) http://partners.nytimes.com/library/world/asia/051298india-nuke.html, 5 January 2018.

Burns, John F.: "India and Pakistan Fail to Narrow Differences," **The New York Times**, August 1, 1998, (Online) http://partners.nytimes.com/library/world/asia/080198india-pakistan.html, 5 January 2018.

Burns, John F.: "Nuclear Fear Helps Enforce the Calm in Kashmir," **The New York Times**, June 14, 1998, (Online) http://partners.nytimes.com/library/world/asia/061498india-pakistan.html, 5 January 2018.

Burns, John: "Pakistan, Answering India, Carries out Nuclear Tests; Clinton's Appeal Rejected," **The New York Times**, May 29, 1998, (Online) https://archive.nytimes.com/www.nytimes.com/library/world/asia/052998pakistan-nuke.html, 26 April 2018.

Burns, John: "Leaders in India and in Pakistan Tone Down Crisis," **The New York Times**, May 30, 1998, (Online) https://archive.nytimes.com/www.nytimes.com/library/world/asia/053098india-pakistan.html, 26 April 2018.

Busvine, Douglas: "Modi Says Committed to No First Use of Nuclear Weapons," **The Reuters**, April 17, 2014, (Online) http://in.reuters.com/article/2014/04/16/uk-india-election-nuclearidINKBN0D20QB20140416, 10 July 2017.

Busvine, Douglas: "Modi Says Committed to No First Use of Nuclear Weapons," **The Reuters** (New Delhi), April 16, 2014, (Online) https://in.reuters.com/article/uk-india-election-nuclear/modi-says-committed-to-no-first-use-of-nuclear-weapons-idINKBN0D20QB20140416, 8 December 2018.

Butler, George: "The General's Bombshell: Phasing out the U.S. Nuclear Arsenal," **Washington Quarterly**, Vol.20, Summer 1997.

Buzan, Barry, Eric Herring: **The Arms Dynamic in World Politics**, Boulder: Lynne Rienner, 1998.

Buzan, Barry, **South Asian Insecurity and the Great Powers**, London:

Gowher Rizvi Ed.: Macmillan, 1986.

Buzan, Barry: **People, States and Fear: The National Security Problem in International Relations**, Chapel Hill, N.C.: University of North Carolina Press, 1983.

Byman, Daniel: **Deadly Connections States that Sponsor Terrorism**, Cambridge: Cambridge University Press, 2005.

Byrne, Brendan: "Pakistan vs. India: Nuclear Weapons Race," **Value Walk**, September 21, 2016, (Online) http://www.valuewalk.com/2016/09/pakistan-vs-india-nuclear-weapons-race/#ampshare=http://www.valuewalk.com/2016/09/pakistan-vs-india-nuclear-weapons-race/, 5 January 2018.

Carle, Christophe: "International security in a nuclear South Asia," in **South Asia in the world: Problem solving perspectives on security, sustainable development, and good governance**, Ed. by. Thakur, Ramesh, Oddny Wiggen, The United Nations University Press, Jingumae 5-chome, Shibuya-ku, Tokyo, 150-8925, Japan, 2004.

Carnesale, Albert, et. al.: **Living with Nuclear Weapons**, Cambridge: Harvard University Press, 1983.

Carranza, Mario E.: "Avoiding a Nuclear Catastrophe: Arms Control after the 2002 India-Pakistan Crisis," **International Politics**, Vol.40, No:3, September 2003, pp. 313-339.

Carranza, Mario: "Indo-Pakistani Nuclear Relations after the Test Explosions," **International Politics** (forthcoming).

Carranza, Mario E.: "Rethinking Indo-Pakistani Nuclear Relations: Condemned to Nuclear Confrontation?", **Asian Survey**, Vol.36, No:6, University of California Press, June, 1996, pp. 561-573.

CIA: "Chinese Policy and Practice Regarding Sensitive Nuclear Transfers: Special National Intelligence Estimate," January 20, 1983.

CISS: "Pakistan's Future and US Policy Options," Working Group-IV: Energy and Water, Washington DC, September 24, 2002.

Chadda, Maya: "Debating Strategies for Disrupting Violence-Lessons from South Asia," In **Religion and Conflict in South and Southeast Asia: Disrupting Violence**, ed. by Cady, Linell E., Sheldon W. Simon, London, Routledge, 2007.

Chakma, Bhumitra: **Strategic Dynamics and Nuclear weapons Proliferation in South Asia**, Bern: European Academic Publishers, 2004.

Chakma, Bhumitra: **Pakistan's Nuclear Weapons**, New York: Routledge, 2009.

Chandran, D. Suba: **Jammu & Kashmir: India's Objectives and Strategies**, Ideals, 2008.

Chandran, Nyshka: "Modi's Focus Shifts from Investment to Foreign Policy amid Kashmir, Balochistan Troubles," **The CNBS**, September 12, 2016, (Online) https://www.cnbc.com/2016/09/12/modis-focus-shifts-from-investment-to-foreign-policy-amid-kashmir-balochistan-troubles.html#ampshare=https://www.cnbc.com/2016/09/12/modis-focus-shifts-from-investment-to-foreign-policy-amid-kashmir-balochistan-troubles.html, 4 January 2018.

Chansoria, Monika: "China Makes its Presence Felt in Pak Occupied Kashmir," **The Sunday Guardian**, Don't have date, (Online) http://www.sunday-guardian.com/analysis/china-makes-its-presence-felt-in-pak-occupied-kashmir, 4 January 2018.

Chansoria, Monika: "Gilgit-Baltistan is of Immense Geo-strategic Significance," **The Sunday Guardian**, Don't have date, (Online) http://www.sunday-guardian.com/analysis/gilgit-baltistan-is-of-immense-geo-strategic-significance, 4 January 2018.

Chari, P. R.: **Indo-Pak Nuclear Stand-Off: the Role of the United States**, New Delhi: Manohar Publishers, 1995.

Chari, P.R., et. al.: **Perception, Politics and Security in South Asia: The Compound Crisis of 1990**, Routledge, London, 2003.

Chart, P.R.: "India's Nuclear Doctrine: Confused Ambitions," **The Nonproliferation Review**, Fall-Winter, 2000.

Chaudhuri, Pramit Pal: "Talk about Terrorism or Nothing: Why PM Narendra Modi met Nawaz Sharif," **The Hindustan Times**, July 11, 2015, (Online) www.hindustantimes.com/.../modi...kashmir/article1-1368035.aspx, 5 September 2018.

Chenoy, Kamal: "Contending Nationalisms," **Harvard International Review**, April 18, 2007, (Online) https://www.globalpolicy.org/component/content/article/187/34567.html, 4 January 2018.

Cheema, Pervaiz Iqbal: "Reflections on the Kashmir Problem," in **Perspectives on Kashmir: The Roots of Conflict in South Asia**, Ed. by. Thomas,

Raju G.C., San Francisco: Westview Press, 1992.

Cheema, Zafar Iqbal: "The strategic context of the Kargil conflict: A Pakistani perspective," in **Asymmetric Warfare in South Asia: The Causes and Consequences of the Kargil Conflict**, By. Lavoy, Peter René, Cambridge University Press, 2009.

Cheema, Zafar Iqbal: "Nuclear Deterrence in South Asia an Assessment of Second-strike Capability," **Indian Journal**, Vol.13, No:3, 2010, pp. 2-7.

Cheema, Pervaiz Iqbal Ed.: **Pakistan's Struggle against Domestic & Global Terrorism in the Security Realm**, M. Shaukat Sultan Khomsi, Islamabad, 2006.

Cheema, Pervaiz Iqbal, Maqsud-ul-Hassan Nuri Ed.: **The Kashmir Imbroglio: Looking toward the Future**, Islamabad Policy Research Institute, Jan 01, 2005.

Cheema, Musarat Javed: "Pakistan-India Conflict with Special Reference to Kashmir," **South Asian Studies**, Vol.30, No:1, January-June 2015, pp. 45-69.

Cheema, Pervaiz Iqbal: "Pakistan, India, and Kashmir: A Historical Review," in **Perspectives on Kashmir: The Roots of Conflict in South Asia**, Ed. by. Thomas, Raju G.C., Boulder: Westview Press, 1992.

Cheema, Pervaiz Iqbal: "The Kashmir Dispute: Key to South Asian Peace," **IPRI Journal**, Vol.XIV, No:1, Winter 2014.

Cheema, Pervaiz Iqbal: **Pakistan' Defence Policy Early years 1947-58**, London: Macmillan Press, 1990.

Cheema, Zafar Iqbal: "Pakistan's Nuclear Use Doctrine and Command and Control," in **Planning the Unthinkable: How New Powers Will Use Nuclear, Biological, and Chemical Weapons**, Ithaca: Cornell University Press, 2000.

Chellaney, Brahma: "India's Nuclear Planning, Force Structure, Doctrine and Arms Control Posture," in **Nuclear Materials Issue and Concerns**, By. Rao, Dr. Digumarti Bhaskara, Vol.11, New Delhi: Discovery Publishing House, 2001.

Chellaney, Brahma: "After the Tests: India's Options," Survival, Vol.40, No:4, Winter 1998-99.

Chellaney, Brahma: **Nuclear Proliferation: The U.S. Indian Conflict**, New Delhi: Orient Longman, 1993.

Chengapa, Raj, Shishir Gupta: "In Striking Distance," **India Today**, June 3, 2002, (Online).

Chengappa, Raj: "Is India's H-Bomb a Dud?", **India Today International**, October 12, 1998, pp. 22-28.

Chibber, M. L.: "Siachen: The Untold Story," **Indian Defense Review**, January 1990.

China Daily: "India Urged to Stop Slandering China: Chinese Ambassador to India Zhou Gang in an interview with four major English newspapers in New Delhi on July 17," July 20, 1998, (Online).

Chitkara, M. G.: **Combating Terrorism**, New Delhi: APH Publishing Press, 2003.

Chomsky, N.: "Indian Army Should Leave Kashmir," **Suchtv.pk**, July 25, 2015, (Online) https://www.suchtv.pk/world/item/24862-indian-army-should-leave-kashmir-noam-chomsky.html, 29 September 2017.

Chaudhary, Rahul Roy: "India's Nuclear Doctrine: A Critical Analysis," **Strategic Analysis**, Vol.33, No:3, May 2009, pp. 404-414.

Choudhary, Shabir: "Gilgit-Baltistan: A Battleground for Future War," **Counter Currents**, April, 01, 2011, (Online) https://www.countercurrents.org/choudhry010411.htm, 5 June 2018.

Choudhry, Dr Shabir: "Gilgit Baltistan and the Great Game," **The Daily Excelsior**, January 01, 2016, (Online) http://www.dailyexcelsior.com/gilgit-baltistan-and-the-great-game/, 5 May 2018.

Choudhary, Golam Wahad: **Pakistan's Relations with India**, New Delhi: Meenakshi Publications, 1971.

Choudhury, Salah Uddin Shoaib: "Pakistani Rogue Policy on Kashmir," **The Sri Lanka Guardian**, October 08, 2010, (Online) http://www.srilankaguardian.org/2010/10/pakistani-rogue-policy-on-kashmir.html, 9 July 2017.

Chowdhary, Rekha Ed.: **Identity Politics in Jammu and Kashmir**, Vitasta Publishing, New Delhi, 2010.

Choudhary, Rekha, Sandhya Goswami: "Diversity and Conflict: Lessons Drawn from Jammu and Kashmir and Northeast India," **Oxford University Press**, Don't have date, pp. 186-212.

Chowdhary, Rekha: "Modi's Roadmap for India's Kashmir and Pakistan Policies," **East Asia Forum**, May 16, 2014, (Online)

http://www.eastasiaforum.org/2014/05/16/modis-roadmap-for-indias-kashmir-and-pakistan-policies/, 4 January 2018.

Chughtai, Alia: "India-Pakistan Partition-Nuclear neighbours: The India-Pakistan arms race," **Al Jazeera**, August 10, 2017, (Online) HTTP://WWW.ALJAZEERA.COM/İNDEPTH/İNTERACTİVE/2017/08/NUCLEAR-NEİGHBOURS-İNDİA-PAKİSTAN-ARMS-RACE-170808180107857.HTML, 5 January 2018.

Citrin, J.: "Conflict/Consensus," **International Encyclopedia of the Social and Behavioral Sciences** (Online database), 2001, http://dx.doi.org/10.1016/B0-08-0430767/01115-3, 5 January 2018.

Clary, Christopher: "The Future of Pakistan's Nuclear Weapons Program," in **Strategic Asia 2013-14: Asia in the Second Nuclear Age**, Ed. by. Tellis, Ashley J., Abraham M. Denmark, Travis Tanner, Washington, DC: National Bureau of Asian Research, 2013.

Cloughley, Brian: **A History of the Pakistan Army: Wars and Insurrections**, Oxford: Oxford University Press, 2000.

CNN: "Nuclear weapons: Who has what," November 24, 2014, (Online).

Cohen, Stephen P. Ed.: "Nuclear Neighbours," in **Nuclear Proliferation in South Asia**, New Delhi, West View Press, 1991.

Cohen, Stephen P.: **Nuclear Proliferation in South Asia: The Prospect for Arms Control**, Boulder (Colorado), Westview Press, 1991.

Cohen, S. P.: "India, Pakistan and Kashmir," **Journal of Strategic Studies**, Vol.25, No:4, 2002, pp. 32-60.

Cohen, Stephen P.: "The United States and India: Recovering Lost Ground," **SAIS Review**, Winter-Spring 1998.

Cohen, J. B.: "Economic Development in Pakistan," **Land Economics**, Vol.29, 1953, pp. I-I2.

Cohen, Stephen P.: **The Idea of Pakistan**, Washington, D.C.: Brookings Institution Press, 2004/05.

Cohen, Stephen P.: "India, Pakistan and Kashmir," The Brookings Institution Presented at the University of Texas, December 2001 revised version in **the Journal of Strategic Studies**, 2003.

Cohen, Saul Bernad: **Geopolitics of the World System**, Washington, Rowman and Littlefield Press, 2003.

Cohen, Stephen "India, Pakistan and Kashmir," **The Brookings Institution**,

P.: December, 2001, (Online) http://www.brookings.edu/-/media/files/rc/articles/2002/12india_cohen/cohens20011201.pdf, 10 May 2017.

Cohen, Stephen P.: "A Note on Stability in South Asia," **Swords and Ploughshares**, No,9, No:1, Fall 1994.

Cohen, Stephen et. al.: **Brasstacks and beyond: perceptions and the management of crisis in South Asia**, New Delhi: Manohar, 1995.

Cohen, Stephen Philip: "The United States, India and Pakistan: retrospect and prospect," in **India and Pakistan: the first fifty years**, Ed. by. Harrison, Selig S., Paul H. Kriesberg, Dennis Kux, Cambridge: Cambridge University Press, 1999.

Congressional Research Service: "Direct Overt U.S. Aid Appropriations for and Military Reimbursements to Pakistan, FY2002-FY2014," October 24, 2013, (Online) www.fas.org/sgp/crs/row/pakaid.pdf, 26 September 2017.

Copland, Ian: "The Princely States, the Muslim League, and the Partition of India in 1947," **The International History Review**, Vol.13, No:1, February 1991, pp. 38-69.

Copland, Ian: **State, Community and Neighbourhood in Princely North India, C. 1900-1950**, Palgrave Macmillan UK, 2005.

Cronin, Audrey Kurth: **How Terrorism Ends: Understanding the decline and demise of terrorist campaigns**, New Jersey: Princeton University Press, 2009.

Cortright, David; Amitabh Mattoo Ed.: **India and the Bomb: Public opinion and nuclear option**, Bahri Sons, 1996.

Crossette, Barbara: "Nuclear Anxiety: The Rivalry-An Arms Race in a Hostile Zone," **The New York Times**, May 29, 1998, (Online) http://partners.nytimes.com/library/world/asia/052998assess-nuke.html, 5 January 2018.

Crouch, C.J.: "Conflict Sociology," **International Encyclopedia of the Social and Behavioral Sciences** (Online database), 2001, http://dx.doi.org/10.1016/B0-08-0430767/01950-1, 30 October 2018.

CRS Report for Congress: "India-Pakistan Nuclear and Missile Proliferation: Background, Status, and Issues for U.S. Policy," **Foreign Affairs and National Defense Division, Environmental and Natural Resources Policy Division**, December 16, 1996, pp. 25-26.

CRS Report: "Memorandum from Air Commodore Khalid Banuri," in CRS Report on **Pakistan Nuclear Weapons**, February 12, 2016, (Online) https://www.fas.org/sgp/crs/nuke/RL34248.pdf, 30 October 2018.

Cudworth E., S. Hobden: "Anarchy and Anarchism: Towards a Theory of Complex International Systems," **Sage Publications**, 2010, pp. 399-416.

Dalby, Simon: "Critical Geopolitics: Discourse, Difference and Dissent," **Environment and Planning D: Society and Space**, Vol.9, 1991, pp. 261-283.

Dalton, Michael Krepon: **A Normal Nuclear Pakistan**, Stimson Center and Carnegie Endowment for International Peace, 2015.

Dar, Farooq Ahmed: "Jinnah's Perception of Pakistan-India Relations," **Regional Studies**, Vol.XVII, Spring 1999.

Dar, Shaheen Showkat: "Shadow of Unresolved conflicts on the security of States: A Conceptual Analysis of Kashmir conflict," **South Asian journal of Socio-Political Studies**, Vol.12, No:2, January-June 2012.

Dar, Masrook A.: "Negotiations on Kashmir: A concealed story," **The Foreign Policy Journal**, Aug 05, 2010, (Online) https://www.foreignpolicyjournal.com/2010/08/05/negotiations-on-kashmir-a-concealed-story/, 5 May 2018.

Dasgupta, Chandrasekhar: **War and Diplomacy in Kashmir, 1947-48**, New Delhi: Sage, 2002.

Dasgupta, Chandrasekhar: "Borderlands and Borderlines: Re-negotiating Boundaries in Jammu and Kashmir," **Journal of Borderlands Studies**, Vol.27, No:1, 2012, pp. 83-93.

Das, Taraknath: "The Kashmir Issue and the United Nations," **Political Science Quarterly**, Vol.65, 1950, pp. 264-282.

Das, Runa: "Explaining India's Nuclearization: Engaging Realism and Social Constructivism," **Asian Perspective**, Vol.32, No:1, 2008, p. 33-70.

Das, Runa: "Strategic Culture, Representations of Nuclear (In)Securities, and the Government of India: A Critical Constructivist Perspective," **Asian Journal of Political Science**, Vol.17, No:2, 2009, pp. 123-144.

Dassani, Rafiq; Henry S. Rozven Ed.: **Prospects for Peace in South Asia**, Stanford: Stanford University Press, 2005.

Davis, Zachary S.: **The India-Pakistan Military Standoff: Crises and Escalation in South Asia**, Hampshire: Palgrave McMillan Press, 2011.

Davis, Anthony: "The Conflict in Kashmir," **Jane's Intelligence Review**, Vol.7, No:1, Jane's Information Group: Surrey January 1995.

Dawn (Islamabad): August 14, 2004, (Online).

Dawn: "Kashmir Taken out of Holbrooke's Brief, Says Report," January 31, 2009, (Online) https://www.dawn.com/news/341239, 5 January 2018.

Dawn: September 29, 2005, (Online).

Dawn (Islamabad): December 01, 2009, (Online).

Dawn: November 25, 1999, (Online).

Dawn: September 09, 1957, (Online).

Dawn: March 09, 1958, (Online).

Dawn: "PAF, Chinese firm sign deal to build JF-17 aircraft," March 8, 2009, (Online) www.dawn.com/news/850745/paf-chinese-firm-sign-deal-to-build-jf-17-aircraft, 6 January 2018.

Dawn: "Pakistan Analysing Violation: Gohar," 29 May, 1997 in Zia Mian, October, 1998.

Dawn: October 20, 2015, (Online).

Dawn: "Asian Countries Pile up Nuclear Arms," June 3, 2013, (Online) http://m.dw.com/en/asian-countries-pile-up-nuclear-arms/a-16856178, 16 February 2018.

Deger, S.; Sen, S.: "Military security and the economy: Defense expenditure in India and Pakistan," In **The economics of defense spending**, Ed. by. Hartley, K., T. Sandler, London: Routledge, 1990, pp. 189-227.

Desmond, Edward W.: "India-Pakistan-War at the Top of the World," **The Time**, July 17, 1989, pp. 18-25.

Desmond, Edward: "The insurgency in Kashmir (1989-1991)," **Contemporary South Asia**, Vol.4, No:1, 2007, pp. 5-16.

Devadas, David: **In Search of a Future: The Story of Kashmir**, Viking/Penguin

Books, New Delhi, 2007.

Dhanda, Suresh: "Dangers of Missile Race in South Asia: an India-Pakistan Perspective," **International Affairs and Global Strategy**, Vol.2, 2011, pp. 19-26.

Dhanda, Suresh: **Nuclear Politics in South Asia**, New Delhi: Regal Publications, 2010.

Dhar, P. N.: "The Kashmir Problem: Political and Economic Background," **India Quarterly**, April-June, Vol.7, New Delhi, 1951, pp. 143-162.

Dholakia, Amit: **The Role of Mediation in Resolving India-Pakistan Conflict: Parameters and Possibilities**, Manohar Publications, New Delhi, 2005.

Diamond, Howard: "India Release Nuclear Doctrine, Looks to Emulate P-5 Arsenals," **Arms Control Today**, Vol.29, No:5, July/August 1999.

Diehl, Paul F.; Gary Goertz; Daniel Saeedi: "Theoretical specifications of enduring rivalries: applications to the India-Pakistan case," in **The India-Pakistan Conflict - An Enduring Rivalry**, Ed. by. Paul, T.V., Cambridge: Cambridge University Press, 2005.

Disarmament Diplomacy: "India and Pakistan Nuclear Tests: Details and International Reaction," Issue No:20, May 1998, pp. 1-20.

Disarmament Diplomacy: "India Nuclear Tests, 11 & 13 May," Issue No:26, May 1998.

Dittmer, Lowell: **South Asia's nuclear security dilemma: India, Pakistan, and China**, Routledge, February 2005.

Dittmer, Lowell: "South Asia's Security Dilemma," **Asian Survey**, Vol.41, No:6, November /December 2001.

Dixit, Jyotindra Nath: **Across Borders: Fifty Years of India's Foreign Policy**, New Delhi: Picus Books, 1998.

Dixit, Jyotindra Nath: "Introduction," in **The Pakistan Trap**, Ed. by. Sharma, Rajiv, New Delhi: UBS Publishers Distributors Ltd., 2001.

Dixit, Jyotindra Nath: **India-Pakistan in War and Peace**, London: Routledge, 2002/2003.

Donnelly, Jack: **Realism and International Relations**, Cambridge: Cambridge University Press 2000.

Donnelly, Warren H.: "India and Nuclear Weapons," **Strategic Digest**, June 1990.

Dua, H. K.: "Rendezvous at Roosevelt: India and Pakistan begin exploring peace," **The Tribune**, September 29, 2004.

Dumont, Louis: **Religion, Politics and History in India**, The Hague: Mouton, 1970.

Dunne, T.; Schmidt, B. C.: "Realism," in **The Globalization of World Politics, An Introduction to International Relations**, Ed. by. Baylis, J., S. Smith, Oxford: Oxford University Press, 2006/05, pp. 161-184.

Dunne, Timothy; Milja Kurki; Steve Smith: **International Relations Theories: Discipline and Diversity**, Oxford: Oxford University Press, 2016.

Durrani, Asad: "Pakistan's Security and the Nuclear Option," **Institute of Policy Studies**, Islamabad, 1995.

Durrani, Atiq: "PAK-INDIA Dialogue: Single-Point-Agenda: KASHMIR," **PKKH**, February 04, 2013, (Online) https://defence.pk/pdf/threads/pak-india-dialogue-single-point-agenda-kashmir-pkkh-tv.233237/, 5 May 2018.

Durrani, Mahmud Ali: "Pakistan's Strategic Thinking and the Role of Nuclear Weapons," Cooperative Monitoring Center Occasional Paper 37, July 2004.

Easen, Nick: "Aksai Chin: China's disputed slice of Kashmir," **CNN**, May 24, 2002, (Online).

Ebrahim, Zofeen T.: "China's New Silk Road: What's in it for Pakistan?", **Dawn**, April 20, 2015, (Online) https://www.dawn.com/news/1177116/chinas-new-silk-road-whats-in-it-for-pakistan, 5 January 2918.

Effendi, Maria Saifuddin: "The Role of United Nations in Inter-State conflicts: A Case Study of Kashmir," Paper presented at Second Annual Peace Studies Conference 2010 Grand Rapids Community College Michigan, USA 27-29 September 2010.

Elman, C.; Jensen M. A.: **Realism Reader**, Routledge Taylor and Fransic group London and New York, 2014.

Elman, C.: "Extending offensive realism: the Louisiana purchase and America's rise to regional hegemony," **The American Political Science Review**, Vol.98, No:4, 2004.

Elman, Colin: "Horses for Courses: Why Not Neorealist Theories of Foreign Policy?", **Security Studies**, Vol.6, No:1, Autumn 1996, pp. 7-53.

Endrst, Jeff: **Kashmir Old Headache for U.N.**, The Pittsburgh Press, September 08, 1965.

Epstein, Susan B.; K. Alan Kronstadt: "Pakistan: U.S. Foreign Assistance," Congressional Research Service Report R41856, July 01, 2013, (Online) www.fas.org/sgp/crs/row/R41856.pdf, 5 February 2018.

Epstein, William: "Why States Go-and Don't Go- Nuclear," **Annals of the American Academy of Political and Social Science**, Vol.430, Nuclear Proliferation: Prospects, Problems, and Proposals, March 1977, pp. 16-28.

Esa, Andrea Shalal: "U.S. Aims to Expand India Arms Trade by Billions of Dollars," **The Reuters**, April 19, 2013, (Online) www.reuters.com/article/2013/04/18/us-usa-india-weapons-idUSBRE93H 10B20130418, 8 March 2018.

Evans, Alexander: "Reducing Tension Is Not Enough," **The Washington Quarterly**, Vol.24, No:2, 2001.

Evera, Stephen Van: "Offense, Defense, and the Causes of War," **International Security**, Vol.22, No:4, Spring 1998.

Farrell, Brian: "The Role of International Law in the Kashmir Conflict," **21 Penn State International Law Review**, Vol.293, 2003, pp. 295-96.

Fathers, Michael: "Play Nice," **Time Asia**, Vol.157, No:5, February 17, 2001, (Online).

Fayaz, Sadia: "Kashmir Dispute between Pakistan and India: The Way Out," **The Dialogue**, Vol.11, No:1, January-March 2016, pp. 65-82.

FAS: "From Indian Special Weapons Guide," 2002, (Online) www.fas.org/nuke/guide/india/index.htm, 5 May 2018.

FAS: "17 Days in May-Chronology of Indian Nuclear Weapons Tests," May 26, 1998, (Online) http://www.fas.org/nuke/guide/india/nuke/chron.htm, 18 March 2018.

Feer, M. C.: "India's Himalayan Frontier," **Far Eastern Survey**, Vol.22, I953, pp. 137-141.

Feeley, Michael L.: "Apocalypse Now? Resolving India's and Pakistan's Testing Crisis," **The Suffolk Transnational Law Review**, Vol.23, 2000.

FH: "Freedom in the World 2011 - Kashmir (Pakistan)," August 18, 2011, (Online) http://www.unhcr.org/refworld/docid/4e4cd6552954.html, 5 May 2018.

Finnemore, Martha; Kathryn Sikkink: "Taking Stock: The Constructivist Research Program in International Relations and Comparative Politics," **Annual Review of Political Science**, Washington D. C., 2005.

Fosnot, C. T.: **Constructivism: Theory, perspectives, and practice**, New York: Teachers College Press, 2013.

Fischer, Ruth: "The Indian Communist Party," **Far Eastern Survey**, Vol.22, 1953, pp. 79-84.

Fray, Karsten: "The Psychology of Nuclear Choice," **Journal of Genocide Research**, Vol.9, No:3, 2007, pp. 369-387.

Freeman, C. W. Jr.: **Arts of Power: Statecraft and Diplomacy**, USIP Press Books: Washington, 1997.

Freeman, A. A.: "Beyond Khyber," **United Nations World**, Vol.4, No:II, 1950, pp. 54-56.

Gaershadmah: "Pak-India Peace Process: an appraisal," **Policy Perspective**, Vol.4, No:2, July-December 2007.

Gandhi, Indira; Zulfikar Ali Bhutto: "Agreement Between The Government of India and the Government of the Islamic Republic of Pakistan on Bilateral Relations (Simla Agreement," July 02, 1972, (Online) http://www.mea.gov.in/bilateral-documents.htm?dtl/5541/Simla+Agreement, 5 June 2018.

Ganguly, Sumit: "Pakistan: Neither State Nor Nation," in **Multination states in Asia: accommodation or resistance**, Ed. by. Bertrand, Jacques, André Laliberté, New York: Cambridge University Press, 2010.

Ganguly, Sumit: "Nuclear Stability in South Asia," **International Security**, Vol.33, No:2, 2008.

Ganguly, Sumit: "Back to Brinkmanship - How India and Pakistan arrived at a nuclear standoff," **CERI/CNRS Sciences-Po**, 2002, http://www.cerisciencespo.com/archive/july02/artsg.pdf., 5 June 2018.

Ganguly, Sumit: "Wars without End? The Indo-Pakistani Conflicts," **Annals of the American Academy of Social and Political Science**, No:541,

September 1995, pp. 167-178.

Ganguly, Sumit: "India's Pathway to Pokhran II: The Prospects and Sources of New Delhi's Nuclear Weapons Program," **International Security**, Vol.23, No:4, Spring, 1999, The MIT Press, pp. 148-177.

Ganguly, Sumit; R. Harrison Wagner: "India and Pakistan: Bargaining in the Shadow of Nuclear War," **Journal of Strategic Studies**, Vol.27, No:3, September 2004, pp. 479-507.

Ganguly, Sumit: "Conflict and Crisis in South and Southwest Asia," in **The International Dimensions of Internal Conflict**, Ed. by. Brown, Michael E., Cambridge, Mass.: MIT Press, 1996.

Ganguly, Sumit: **The Crisis in Kashmir: Portents of War, Hopes of Peace**, Cambridge: Cambridge University Press, 1997.

Ganguly, Sumit: "Diverging Nuclear Pathways in South Asia," **The Non-Proliferation Review**, Vol.20, No:2, 2013, pp. 385-86.

Ganguly, Sumit et. al.: "Introduction," in **The Kashmir Question: Retrospect And Prospect**, Ed. by. Ganguly, Sumit, 2003.

Ganguly, Sumit: "Kashmir: Roots of Conflict, Paths to Peace (review)," **Journal of Cold War Studies**, Vol.9, No:1, 2007, pp. 144-146.

Ganguly, Sumit: **The Origins of War in South Asia** (2nd ed.), Boulder, Westview Press, Inc, 1994.

Ganguly, Sumit: "Uncertain India," **Current History**, Vol.95, No:600, October, 1996, pp. 145-50.

Ganguly, Sumit: "An Opportunity for Peace in Kashmir," **Current History**, Vol.96, No:614, December, 1997, pp. 414-18.

Ganguly, Sumit: **Deadly Impasse: Indo-Pakistani Relations at the Dawn of a New Century**, Cambridge University Press, 2016.

Ganguly, Sumit: "Kashmir Conflict: Secessionist Movement, Mobilization and Political Institution," **Pacific Affairs**, December 2002.

Ganguly, Sumit: **Conflict Unending: India-Pakistan Tensions since 1947**, New York: Columbia University Press, 2001.

Ganguly, Sumit; S. Paul Kapur: **India, Pakistan, and the Bomb: Debating Nuclear Stability in South Asia**, New York: Columbia University Press, 2010/2012.

Ganguly, Sumit; S. Paul Kapur **Nuclear Proliferation in South Asia**, Routledge, 2008.

Ed.:

Ganguly, Sumit: "India: Policies, Past and Future," in **India & Pakistan**, Ed. by. Harrison, Selig S., Paul H. Kreisberg, Dennis Kux, Washington D.C.: Woodrow Wilson Center Press. 1999, pp. 176-77.

Ganguly, Rajat; Ian MacDuff Ed.: **Ethnic Conflict and Secessionism in South and Southeast Asia**, London: Sage, 2003.

Ganguly, Sumit: "Explaining the Kashmir Insurgency: Political Mobilization and Institutional Decay," **International Security**, Vol.21, No:2, 1996, pp. 76-107.

Ganguly, Sumit: "Indo-Pakistani Nuclear Issues and the Stability/Instability Paradox," **Studies in Conflict and Terrorism**, Vol.18, No:4, October-December 1995, pp. 325-334.

Ganguly, Rajat: **India, Pakistan and the Kashmir Dispute**, Asian Studies Institute & Centre for Strategic Studies, 2003.

Ganguly, Sumit: "Review Essay, Behind India's Bomb: The Politics and Strategy of Nuclear Deterrence," **Foreign Affairs**, September/October 2001.

Gannon, Kathy: "Pakistan Explodes Nuclear Device," **Associated Press newswire**," May 28, 1998, (Online).

Gauhar, Altaf: "Four Wars, One Assumption," **The Nation**, September 5, 1999, (Online) https://groups.google.com/forum/#!msg/soc.culture.pakistan/McX-mrReAkM/C3TxBTjrvhAJ, 30 May 2018.

Geelani, G.: "Kashmir: The Forgotten Conflict," **Race and Class**, Institute of Race Relations, Vol.56, No:2, 2014, pp. 29-40.

GEO-TV, "Capital Talk Special," May 3, 2004, (Online).

Geller, Daniel: "Nuclear Weapons and the Indo-Pakistani Conflict: Global Implications of a Regional Power Cycle," **International Political Science Review**, 2003.

George, Alexander L.; Rich and Smoke: **Deterrence in American Foreign Policy: Theory and Practice**, New York: Columbia University Press, 1974.

Gershman, John: "Overview of Self-Determination Issues in Kashmir," **Foreign Policy in Focus**, Washington, 2001, (Online) http://www.selfdetermine.org/conflicts/kashmir.html, 5 August

2018.

Ghosh, Amitav: "Countdown: Why Can't Every Country Have a Bomb," **The New Yorker**, October 26-November 2, 1998.

Ghosh, Bobby: "Will Kashmir be an Obama foreign policy focus?". **The Time**, January 28, 2009, (Online) http://content.time.com/time/world/article/0,8599,1874627,00.html, 20 January 2018.

Ghosn, Faten; Glenn Palmer: "Associated Document for the Militarized Interstate Dispute Data, Version 3.0," **Correlates of War 2 Project**, (Online) http://cow2.1a.psu.edu, 5 May 2018.

Gilani, Iftikhar: "India Will Use Nukes If Deterrence Fails," **The Daily Times (Lahore)**, September 14, 2004.

Gilpin, Robert: **War and Change in World Politics**, Cambridge: Cambridge University Press, 1981.

Glaser, Charles L.: "The Causes and Consequences of Arms Races," **Annual Reviews of Political Science**, 2000, Vol.3, pp. 251-76.

Good, Robert C.: "The National Interest and Politics Realis: Niebuhr's Debate with Morgenthau and Kennan," **the Journal of Politic**, Vol.22, 1960, pp. 597-610.

Goldstein, Joshua S.; Jon C. Pevehouse: **International Relations**, 10th Edition, New York: Pearson, 2013.

Goldstein Joshua S.; Jon C. Pevehouse: **International Relations**, 7th Edition, Pearson Longman, 2006.

Goldstein, Joshua S.: **International Relations**, New York: HarperCollins, 1994.

Gopal, M.: "Considerations of Defense," **Caravan**, New Delhi: February 1967.

Government of India: **White Paper on Jammu and Kashmir**, New Delhi, 1948.

Govt. of AJK: (Online) http://www.ajk.gov.pk/site/index.php?option=com_content&task=view&id=2277&Itemid=135, 5 August 2018.

Government of India: Prime Minister's Office, press release, "Cabinet Committee on Security reviews progress in operationalizing India's nuclear

doctrine," January 4, 2003, (Online) http://pib.nic.in/archieve/lreleng/lyr2003/rjan2003/04012003/r040120033.html, 5 May 2018.

Graham, T.: "Nuclear Weapons Stability or Anarchy in the 21st Century: China, India, and Pakistan," **Brookhaven National Laboratory**, New York, NY, 2011.

Gray, C. S.: "The Arms Race Phenomenon," **World Politics**, Vol.24, No:1, October, 1971, pp. 39-79.

Gray, C.S.: "The Urge to Compete: rationales for arms racing," **World Politics**, Vol.26, 1974, pp. 207-33.

Grimmett, Richard F.: "U.S. Arms Sales to Pakistan," **CRS Report RS22757**, August 24, 2009, (Online) https://fas.org/sgp/crs/weapons/RS22757.pdf, 6 June 2018.

Grover, Verinder Ed.: "The Story of Kashmir: Yesterday and Today," Vol. 3, New Delhi: Deep and Deep Publishing, 1995.

Guha, Ramachandra: "Opening a Window in Kashmir," **Economic and Political Weekly**, Vol.39, No:35, 2004, pp. 3905-3913.

Guha, Ramachandra: **India after Gandhi: The History of the World's Largest Democracy**, Paperback-August 12, 2007/2008.

Gul, Imtiaz: **The Most Dangerous Place: Pakistan's Lawless Frontier**, London, United Kingdom: Penguin Books, 2010.

Gupta, U.N.: **International Nuclear Diplomacy and India**, New Delhi: Atlantic, 2007.

Gupta, Jyoti Bhusan Das: **Jammu and Kashmir**, The Hague: Martinus Nijhoff, 1968.

Gupta, Jyoti Bhushan Das: **Indo-Pak Relations**, Amsterdam, Djambatan, 1958.

Gupta, Sisir: **Kashmir: A Study in India-Pakistan Relations**, Bombay: Asia Publishers, 1966.

Gupta, Brig Anil: "Karakoram Highway: A security challenge for India," **Indian Defence Review (IDR)**, October 02, 2015, (Online) http://www.indiandefencereview.com/news/karakoram-highway-a-security-challenge-for-india/, 17 February 2018.

Gupta, Sisir: "Islam as a Factor in Pakistani Foreign Relations," in **India and International System: Selections from the Major Writings of**

Sisir Gupta, Ed. by. Rajan, M. S., Shivaji Ganguly, New Delhi, Vikas, 1982.

Gupta, Sisir: **The Himalayan Faceoff: Chinese Assertion and the Indian Riposte**, Gurgaon: Hachette Publishing, 2014.

Gupta, Sisir: **Kashmir: A Study in India-Pakistan Relations**, Bombay: Asia Publishing House, for Indian Council of World Affairs, 1967.

Gupta, Virendra; Alok Bansal: **Pakistan Occupied Kashmir - the Untold Story**, Manas Publications: New Delhi, 2007.

Gupta, Jyoti Bhusan Das: **Jammu and Kashmir**, Springer, 2012, pp. 194-195.

Habibullah, Wajahat: **My Kashmir, Conflict and Prospects of Enduring Peace**, Washington: United States Institute of Peace, 2008.

Hagerty, Devin T.: "Nuclear Deterrence in South Asia: The 1990 Indo-Pakistani Crisis," **International Security**, Vol.20, No:3, Winter 1995/96, pp. 79-114.

Haider, Irfan: "PM Nawaz inaugurates Pak-China Friendship Tunnels over Attabad Lake," **Dawn**, September 14, 2015, (Online) http://www.dawn.com/news/1206911, 5 August 2018.

Hallinan, Conn: "A Global Nuclear Winter: Avoiding the Unthinkable in India and Pakistan," **Foreign Policy in Focus (IPIF)**, December 8, 2016, (Online) http://fpif.org/global-nuclear-winter-avoiding-unthinkable-india-pakistan/, 5 January 2018.

Hallinan, Conn: "India and Pakistan: Thinking the Unthinkable," **International Policy Digest**, December 11, 2016, (Online) HTTPS://İNTPOLİCYDİGEST.ORG/2016/12/11/İNDİA-PAKİSTAN-THİNKİNG-UNTHİNKABLE/, 5 January 2018.

Hammond, Grant: **Plowshares into Swords: Arms Races in International Politics 1840-1991**, Columbia, SC: University of South Carolina Press, 1993.

Hamid, Shahid: **Early Years of Pakistan**, Lahore, 1993.

Hanif, M.: "The Kashmir Dispute and Pakistan-India Relations 1972-1992," **Pakistan Horizon**, Vol.47, No:1, January 1994.

Haq, Dr. Noor ul; Muhammad Nawaz Khan "Kashmir Whither 2," **Yumpu**, (Online) https://www.yumpu.com/en/document/view/12199104/120-whither-kashmir-part-ii-islamabad-policy-research-institute, 9

Ed.: August 2018.

Haqqani, Husain: "Pakistan's Endgame in Kashmir," **India Review**, Vo.2, No. 3, July 2003.

Haqqani, Hussain: "Pakistan's Endgame in Kashmir," in **The Kashmir Question: Retrospect and Prospect**, Ed. by. Ganguly, Sumit, Tylor, Francis, 2004.

Harding, Luke; Rory McCarthy: "Why nuclear conflict is a real threat," **The Guardian**, May 23, 2002.

Harrison, Selig S.: "China's Discreet Hold on Pakistan's Northern Borderlands," **The New York Times**, August 26, 2010, (Online).

Harrison, Selig S. et. al. Ed.: **India and Pakistan: The First Fifty Years**, Woodrow Wilson Center Press, 1998.

Harrison, Selig S.: "The United States and South Asia: Trapped by the Past?", **Current History**, Vol.96, No:614, December, 1997, pp. 401-6.

Harshe, Rajen: "Cross-Border Terrorism," **Economic and Political Weekly**, Vol.37, No:35, 2003, pp. 3621-25.

Hasan, Khalid: **Azadi: Kashmir Freedom Struggle: 1924-1998**, Pakistan: Vanguard Books, 1999.

Hasan, Khalid: "Nuclear Dangers Remain High In South Asia," **The Daily Times (Lahore)**, May 04, 2003, (Online).

Hashim, A.: "Timeline: India-Pakistan relations," **Al Jazeera**, May 06, 2014, (Online) http://www.aljazeera.com/indepth/spotlight/kashmirtheforgottenconflict/2011/06/201161511 3058224115.html, 4 January 2018.

Hashim, Asad: "Timeline: India-Pakistan relations," **Al Jazeera**, May 27, 2014, (Online) http://www.aljazeera.com/indepth/spotlight/kashmirtheforgottenconflict/2011/06/201161511 3058224115.html, 5 September 2018.

Hartwell, J. R.: "Kashmir Quiz," **Eastern World**, November 1947, (Online).

Hay, J.: **The Partition of British India**, New York: Chelsea House Publishers, 2006.

Henry L. Stimson Center: "Agreement between the Republic of India and the Islamic Republic of Pakistan on Pre-Notification of Flight Testing of Ballistic Missiles," October 24, 2012, (Online) https://www.stimson.org/agreement-between-india-and-pakistan-

on-pre-notification-of-flight-tes, 17 March 2018.

Hersh, S.: "On the nuclear edge," **New Yorker**, March 29, 1993, pp. 56-73.

Hersh, Seymour M.: "On the Nuclear Edge," **The New Yorker**, March 29, 1993.

Herz, John H.: "Idealist Internationalism and the Security Dilemma," **World Politics**, Vol.2, issue 2, 1950, pp. 157-180.

Hewitt, Vernon: **Towards the Future**, Cambridge: Portland Books, 2001.

Hewitt, V.: **The New International Politics of South Asia (1st ed.)**, New York; Manchester University Press, 1997.

Hewitt, Vernon Marston: **Reclaiming the Past: The Search for Political and Cultural Unity in Contemporary Kashmir**, London: Portland Books, 1995.

Hewitt, Vernon: "An Area of Darkness, Still? The Political Evolution of Ethnic Identities in Jammu and Kashmir, 1947-2001," in **Ethnic Conflict and Secessionism in South and South East Asia: Causes, Dynamics, Solutions**, Ed. by. Ganguly, Rajat, Ian Macduff, Sage, New Delhi, 2003.

Higgins, Rosalyn: "United Nations Peace-Keeping 1946-1947: Documents and Commentary, II," Asia, London, Oxford University Press, 1970.

Hilali, A. Z.: "Pakistan's Nuclear Deterrence: Political and Stategic Dimensions," PhD diss., University of Hull, 2012.

Hiro, Dilip: "Global danger of nuclear arms race between India and Pakistan," **Nuclear Information**, January 11, 2016, (Online) https://nuclearinformation.wordpress.com/2016/06/11/global-danger-of-nuclear-arms-race-between-india-and-pakistan/#ampshare=https://nuclearinformation.wordpress.com/2016/06/11/global-danger-of-nuclear-arms-race-between-india-and-pakistan/, 5 January 2018.

Historical Section General Headquarter: **The Kashmir Campaign 1947-48**, Rawalpindi: Army Education Press, 1990.

Hoodbhoy, Pervez: "Cooling down Kashmir is important for India and Pakistan," **The Scroll**, August 01, 2016, (Online) https://scroll.in/article/812892/cooling-down-kashmir-is-important-for-indian-and-pakistan, 01 January 2018.

Hoodbhoy, Pervez: "Nuclear Myths and Realities," in **Pakistan's atomic bomb and the search for security**, Ed. by. Mian, Zia, Lahore: Gautam

Publishers, 1995.

Hodson, H. V.: **The Great Divide: Britain, India, Pakistan**, New York: Oxford University Press, 1997.

Hotz, Robert Lee: "Tests Were Exaggerated by India and Pakistan," **International Herald Tribune**, September 17, 1998, (Online).

Hou, N.: "Arms Race, Military Expenditure and Economic Growth in India," A thesis submitted to University of Birmingham For the degree of Doctor of Philosophy, Department of Economics, Business School, The University of Birmingham, October 2009.

House Committee on Foreign Affairs: "Rep. Ed Royce Holds a Hearing on U.S.-Pakistan Relations," December 16, 2015.

House of Commons Foreign Affairs Committee: Global Security: Non-Proliferation Fourth Report of Session 2008-09, June 14, 2009.

Hoyt, Timothy D.: "Pakistani Nuclear Doctrine and the Dangers of Strategic Myopia," **Asian Survey**, Vol.41, No:6, November-December 2001, pp. 956-977.

Hua, W. et. al.: **Nanya zhi Shi Yindu (India: A Lion in South Asia)**, Beijing, 1997.

Hudson Institute: "Gilgit Baltistan: Caught Dangerously between Regional Powers," March 04, 2011, (Online) http://unpo.org/article/12338, 4 January 2018.

Hu, Richard W.: "Beyond the N-Tests: Managing the Nuclear Arms Race in South Asia," **The Acronym Institute**, June 1998, (Online) http://www.acronym.org.uk/old/archive/27manag.htm, 5 January 2018.

HRW: "India's Secret Army in Kashmir: New Patterns of Abuse Emerge in the Conflict," Vol.8, No:4 (C), May 1996, India.

Hundley, Tom: "Pakistan and India: Race to the End," **Pulitzer Center**, September 05, 2012, (Online) https://pulitzercenter.org/reporting/pakistan-and-india-race-end, 5 January 2018.

Hunt, Katie: "India and Pakistan's Kashmir dispute: What you need to know," **CNN**, September 27, 2017, (Online) http://edition.cnn.com/2016/09/30/asia/kashmir-explainer/index.html#ampshare=http://www.cnn.com/2016/09/30/a

sia/kashmir-explainer/index.html, 4 January 2018.

Hussain, Touqir: "India, Pakistan and Kashmir," **Kashmir Issue**, Vol.9, No:3, August 24, 2014, (Online) http://www.criterion-quarterly.com/india-pakistan-and-kashmir/, 01 January 2018.

Hussain, Dr. Riffat: "Politics of Terrorism and Global Implications," **MARGALLA PAPERS 2001: International Terrorism**, Islamabad: National Defence College, 2001, pp. 31-45.

Hussain, Brig Syed Shakeel: **Jammu and Kashmir, Strategy Research Project**, Carlisle Barracks, PA: US Army War College, April 2002.

Hussain, R.: "Nuclear Doctrine in South Asia," **London: South Asian Strategic Stability Institution (SASSU)**, 2005.

Hussain, Altaf: "South Asia: Kashmir's flawed elections," **BBC News**, September 14, 2002, (Online).

Hussain, Ijaz: **Kashmir Dispute: An International Law Perspective**, Islamabad: Quaid-I-Azam Chair, 1998.

Hussain, Zahid: "The Bomb and After," **News Line**, June 1998, (Online).

Hussain, Tom: "Tactical arms race between India and Pakistan raises the prospect of a nuclear dispute," **The National**, May 13, 2014, (Online) https://www.thenational.ae/tactical-arms-race-between-india-and-pakistan-raises-the-prospect-of-a-nuclear-dispute-1.246485, 5 January 2018.

Hymans, Jacques: **The Psychology of Nuclear Proliferation: Identity, Emotion and Foreign Policy**, Cambridge: Cambridge University Press, 2006.

Ibrahim, Sardar Muhammad: **The Kashmir Saga**, Mirpur: Vening Publishers, 1990.

ICG: "Kashmir: The View from New Delhi," Asia Report, No:69, December 04, 2003, (Online).

ICG: "Pakistan's Relations with India: beyond Kashmir?", Asia Report No:224, May 03, 2012, (Online) http://www.crisisgroup.org/~/media/Files/asia/south-asia/pakistan/224-pakistans-relations-with-india-beyond-kashmir.pdf, 19 May 2018.

IDSA POK Project Report: "Pakistan Occupied Kashmir: Changing the Discourse," New Delhi, May 2011.

Ikram, Tahir: "Pakistan Has New Missiles to Test-Reports," **Reuters Newswire**,

June 01, 1998, (Online).

Indian Embassy: "Draft Report of National Security Advisory Board on Indian Nuclear Doctrine," Washington D. C., August 17, 1999, (Online) https://web.archive.org/web/20091205231912/http://www.indianembassy.org/policy/CTBT/nuclear_doctrine_aug_17_1999.html, 5 January 2018.

IANS: "Help Pakistani Kashmiris' 'freedom struggle,' India urged," February 22, 2012, (Online).

Indurthy, R.: "The Turns and Shifts in the U.S. Role in the Kashmir Conflict since 1947: Today's Propitious Times for a Facilitator to Resolve It," **Asian Affairs**, An American Review, Vol.32, No:1, Spring, 2005.

IPCS: "India's Kashmir Policy," New Delhi, 2006.

ISPR: "Pakistan Conducts 'Successful' Training Launch of Surface-To-Surface Ballistic Missile Hatf III," May 08, 2014, (Online)

ISPR: January 25, 2008, (Online).

ISPR: May 8, 2010, (Online).

ISPR: "ISPR: Pakistan Conducts 'Successful Training Launch' of Hatf-VI Ballistic Missile," November 13, 2014, (Online).

ISPR: "ISPR: Pakistan 'Successfully' Conducts 'Training Launch' of Ghauri Missile System," April 5, 2015, (Online).

ISPR: "Revision: Alert: Pakistan Conducts 'Successful' Flight Test of Shaheen-1A Ballistic Missile," December 15, 2015, (Online)

ISPR: "Pakistan Conducts 'Successful' Test-Fire of Shaheen-III Ballistic Missile," March 9, 2015, (Online).

ISPR: "Pakistan Conducts 'Successful Flight Test' of Shaheen-3 Surface-To-Surface Ballistic Missile," December 11, 2015, (Online).

ISPR: Press Release, March 11, 2011, (Online).

ISPR: Press Release, February 15, 2013, (Online).

ISPR: Press Release, May 31, 2012, (Online).

ISPR: Press Note, "Pakistan Successfully Test Fires Multi-Tube Stealth Cruise Missile," October 28, 2011, (Online)

ISPR: "Naval Chief Inaugurates Naval Strategic Force Headquarters," Inter Services Public Relations, May 19, 2012, (Online).

ICJ: "Human Rights in Kashmir," Report of a Mission, Geneva, Switzerland, 1995, https://www.icj.org/wp-content/uploads/1995/01/India-human-righst-in-Kashmir-fact-finding-mission-report-1995-eng.pdf, 5 January 2018.

IISS: "The Military Balance 2013," London, Routledge, 2013.

ICG: "Kashmir: The View from Islamabad," Asia Report, No:68, December 04, 2003, (Online).

IISS: "The military balance," New York: Routledge, 2009.

Iqbal, Anwar: "Outgoing Prime Minister Says Kashmir at Root of Nuclear Arms Race," **UPI**, October 18, 1993, (Online) https://www.upi.com/Archives/1993/10/18/Outgoing-prime-minister-says-Kashmir-at-root-of-nuclear-arms-race/5740750916800/, 5 January 2018.

Iqbal, Anwar: "Pakistan gets two P-3 Surveillance Aircraft," **Dawn**, May 01, 2010, (Online) www.dawn.com/news/850588/pakistan-gets-two-p-3-surveillance-aircraft, 19 May 2018.

Iqbal, Sajid; Zoheb Hossain; Shubh Mathur: "Reconciliation and Truth in Kashmir: a case study," **Sage Journals**, September 29, 2014.

Irum, Khalid: **Crisis Decision Making: The Study of Selected Conflicts Between India and Pakistan**, USA: VDM Publishing House Ltd., 2011.

Isard, W.: **Arms Races, Arms Control, and Conflict Analysis**, New York: Cambridge University Press, 1988.

Isaacs, J.: "Nuclear Weapons: It is Important to Continue Drawing Down," **The Center for Arms Control and Non-Proliferation**, 2012.

IPRI: One-day Conference on "Pakistan-India Relations: Post-Congress Era," August 4, 2015.

Isphani, Mahnaz: **Roads and Rivals: The Political Uses of Access in the Borderlands of Asia**, Ithaca NY: Cornell University Press, 1989.

Izuyama, Marie; Shinichi Ogawa: "The Nuclear Policy of India and Pakistan," **NIDS Security Reports**, No:4, March 2003, pp. 59-89.

Izuyama, Marie: "BJP Seiken to Kakujikken (The BJP and nuclear tests)," **Kaigai Jijyo (Journal of World Affairs)**, Vol.46, No:7, 8, July-August 1998.

Jacob, Happymon: "Contours of the Contemporary Kashmir Conflict: Geopolitics, Soft Borders and India-Pakistan Relations," **Eurasia Border Review**, Vol.2, No:1, Summer 2011, Slavic Research Center, Hokkaido University, Japan, 17-34.

Jacob, Jabin T.: "Chinese Strategic Interest in POK," in **The Last Colony: Muzaffarabad-Gilgit Baltistan**, By. Stobdan, P., Suba Chandran, India Reaserch Press, New Delhi, 2008.

Jacobs, Frank: "Two Maps of Kashmir That Make More Sense Than One," **Big Think**, (Online) http://bigthink.com/strange-maps/629-the-beauty-of-duplicity-two-maps-of-kashmir, 4 January 2018.

Jacob, T. J.: "China and Kashmir," in **Swords and Ploughshares** (Online database), Vol.16, No:1, (Online) http://acdis.illinois.edu/assets/docs/222/articles/ChinaandKashmir.pdf, 5 July 2018.

Jagmohan: **My Frozen Turbulence in Kashmir**, Allied Publishers, New Delhi, 1991/1993.

Jain, Girital: **The Hindustan Times**, July 27, 1990, (Online).

Jalalzai, Musa Khan: "Nuclear arms race in South Asia," **The Daily Times**, July 6, 2015, (Online) https://dailytimes.com.pk/100104/nuclear-arms-race-in-south-asia/#ampshare=https://dailytimes.com.pk/100104/nuclear-arms-race-in-south-asia/, 5 January 2018.

Jalil, Ghazala Yasmin: "Nuclear Arms Race in South Asia: Pakistan's Quest for Security," **The Institute of Strategic Studies**, Vol.37, No:1, Sector F-5/2, Islamabad, Pakistan, 44000, 2017.

Jalil, Ghazala Yasmin: "Indian Missile Defence Development: Implications for Deterrence Stability in South Asia," **Strategic Studies**, Vol.35, No:2, Summer 2015.

Jalil, Ghazala Yasmin: "Tactical Nuclear Weapons and Deterrence Stability in South Asia: Pakistan's Stabilisation-Destabilisation Dilemma," **Strategic Studies**, Vol.34, No:1, Spring 2014.

Jamal, Umair: "Pakistan's Failed Kashmir Policy," **The Diplomat**, July 27, 2016, (Online) https://thediplomat.com/2016/07/pakistans-failed-kashmir-policy/, 4 January 2018.

Jane's Intelligence Review: June 1998, cited in Min Pao, 19 June, 1998.

Jaspal, Zafar Nawaz: "Tactical Nuclear Weapons: Deterrence Stability between India and Pakistan," **Naval Postgraduate School**, January 2012, (Online) http://www.nps.edu/Academics/Centers/CCC/PASCC/Publications/2012/2012_002_Jaspal.pdf, 5 July 2018.

Jaspal, Zafar Nawaz: "Arms Control: Risk Reduction Measures Between India and Pakistan," **South Asian Strategic Stability Unit (SASSU)**, Research Paper No:1, June 2005.

Jawed, Urooj: "Pakistan has developed short-range nuclear weapons to counter India's 'cold start' doctrine: PM Abbasi," **The Tribune**, September 21, 2017, (Online) https://tribune.com.pk/story/1512301/pakistan-developed-short-range-nuclear-weapons-counter-indias-cold-start-doctrine-pm-abbasi/, 29 January 2018.

Jeelani, Mushtaq A.: "Kashmir: A History Littered With Rigged Elections," **Media Monitors Network**, June 25, 2001, (Online).

Jervis, R.: "Realism in the study of world politics," **International Organization**, Vol.52, No:4, 1998.

Jervis, Robert: **The Illogic of American Nuclear Strategy**, Ithaca, NY: Cornell University Press, 1984.

Jervis, Robert: "Cooperation under the Security Dilemma," **World Politics**, Vol.30, No:2, January 1978/1985, pp. 167-214.

Jervis, Robert: **Perception and Misperception in International Politics**, Princeton, New Jersey: Princeton University Press, 1976.

Jervis, Robert: "Security Regimes," **International Organization**, Vol.36, No:2, 1982, pp. 357-378.

Jha, Nahni Kant: "India and Pakistan: Prospects for Peace," in **Indo-Pak Relations: Prospect and Retrospect**, Ed. by. Benjamin, Joseph, New Delhi: Reference Press, 2004.

Jha, Prem Shankar: **Kashmir, 1947: Rival Versions of History**, New York: Oxford University Press. 1996.

Jiali, Ma: "India: Post-Cold War Relations with China," **Xiandai Guoji Guanxi**, No:3, 1994.

Jlia, Inder "Indo-Pak Relations: Lessons in Cooperation," in **Indo-Pak**

Mohan: **Relations: Prospect and Retrospect**, Ed. by. Benjamin, Joseph, New Delhi: Reference Press, 2004.

Joeck, Neil: "Nuclear Development in India and Pakistan," **Access Asia Review**, Vol.2, 1999, http://www.nbr.org/publications/review/vol2/essay.html.

Joeck, Neil: **Maintaining Nuclear Stability in South Asia**, Adelphi Paper 312, IISS/Oxford U.P., 1997.

Johnson, Rob: **A Region in Turmoil**, London, Reaktion Books, 2005.

Jones, Rodney W. et. al.: **Tracking Nuclear Proliferation: A Guide in Maps and Charts**, Washington D.C.: The Brookings Institution Press, 1998.

Jones, SM Lynn: "Realism and America's Rise: A Review Essay," **International Security**, Vol.23, No:2, Fall 1998, pp. 157-183.

Jones, Rodney W.: "Is Stable Nuclear Deterrence Feasible?", **Pugwash Meeting No. 280**, Pugwash Workshop On Avoiding An India-Pakistan Nuclear Confrontation, Lahore, Pakistan, March 11-12, 2003.

Jones, Rodney W.: "Pakistan's Nuclear Posture: Quest for Assured Nuclear Deterrence-a Conjecture," **Spotlight**, Vol.XIX, No:1, 2000.

Jones, Rodney: "Pakistan's Nuclear Options," in **Soviet American Relations with Pakistan, Iran and Afghanistan**, London, MacMillan Press, 1997.

Jones, Gregory S.: "Pakistan's 'Minimum Deterrent' Nuclear Force Requirements," in **Pakistan's Nuclear Future: Worries beyond War**, Ed. by. Sokolski, Henry D., Carlisle: U.S. Army War College, Strategic Studies Institute, January 2008, pp. 87-128.

Joshi, Prateek: "Are Nuclear Weapons Pushing India and Pakistan towards War?", **National Interest**, December 8, 2016, (Online) http://nationalinterest.org/blog/the-buzz/are-nuclear-weapons-pushing-india-pakistan-towards-war-18664?page=show, 5 January 2018.

Joshi, Manoj: "To resolve the problem in Kashmir, Indian state must first acknowledge the suffering of its people," **ORF Online**, November 03, 2017, (Online) HTTP://WWW.ORFONLİNE.ORG/RESEARCH/RESOLVE-PROBLEM-KASHMİR-İNDİA-STATE-FİRST-ACKNOWLEDGE-SUFFERİNG-PEOPLE/, 5 January 2018.

Joshi, Manoj: "The Modi Government Has Dismantled India's Foreign Policy," **The Wire**, December 23, 2016, (Online) https://thewire.in/88490/modi-government-foreign-policy/, 4

January 2018.

Joshi, Manoj: "The Credibility of India's Nuclear Deterrent," in **Deterrence Instability and Nuclear Weapons in South Asia**, Ed. by. Krepon, Michael et al., Stimson Center, 1211 Connecticut Avenue, NW 8th Floor Washington, D.C. 20036 U.S.A., April 2015.

Joshi, Shashank: "An Evolving Indian Nuclear Doctrine?", in Ed. by. Krepon, Michael et al., April 2015.

Joshi, Shashank: "India's Military Instrument: A Doctrinal Stillborn," **Journal of Strategic Studies**, Vol.36, No:4, 2013.

Joshi, Shashank: "India's Af-Pak Strategy," **Rusi Journal**, Vol.155, Vol:1, 2010.

Joshi, Manoj: "Modi's Prime Ministerial Tone Makes Him a Promising Future Leader," **The Daily Mail**, April 29, 2014, (Online) http://www.dailymail.co.uk/indiahome/indianews/article-2615170/THEBIGGERPICTURE-Modis-prime-ministerial-tone-makes-promising-futureleader.html, 5 February 2018.

Kadian, Rajesh: **The Kashmir Tangle: Issues and Options**, San Francisco: Westview Press, 1992/93.

Kak, Sanjay: **Bullet, Ballot, Stone, Caravan**, September 01, 2014.

Kalis, Naseer Ahmed; Shaheen Showkat Dar: "Geo-political Significance of Kashmir: An overview of Indo-Pak Relations," **IOSR Journal of Humanities and Social Science (IOSR-JHSS)**, Vol.9, Issue-2, March - April 2013, pp. 115-123.

Kampani, Gaurav: "From Existential to Minimum Deterrence: Explaining India's Decision to Test," **The Nonproliferation Review**, Vol.6, Fall 1998, pp. 12-24.

Kanwal, Gurmeet; Monika Chansoria Ed.: **Pakistan's Tactical Nuclear Weapons Conflict Redux**, KW Publishers Pvt. Ltd., 2013.

Kapila, Subash: "China's Obtrusive Presence in Pakistan Occupied Kashmir: Implications for India and United States," **South Asia Analysis Group**, September 13, 2001.

Kapur, S. P.: **Dangerous deterrent: Nuclear weapons proliferation and conflict in South Asia**, Singapore: NUS Press, 2010.

Kapur, P. S.: "India and Pakistan's Unstable Peace: Why Nuclear South Asia Is Not Like Cold War Europe," in **International Security**, Vol.30,

issue 2, Fall 2005, pp. 127-152.

Kapur, Ashok: **Pakistan's Nuclear Development**, London: Croom Helm, 1987.

Kapur, A.: "Major Powers and the Persistence of the India - Pakistan Conflict," in **The India - Pakistan conflict: An enduring rivalry**, By. Paul, T.V., First Edition, London: Cambridge University Press. 2005.

Kar, P. B. Gajendragad: **Kashmir-Retrospect and Prospect: Patel Memorial Lectures**, Bombay: Bombay University Press, 1967.

Karachi Agreement: "India-Pakistan," Part, 11(1), July 27, 1949, 81 U.N.T.S. 273, 282.

Kargil Review Committee: "From Surprise to Reckoning: The Kargil Review Committee Report," New Delhi: Sage, 1999/2000.

Karim, Gousia; Ajaz Ahmad: "Armed Conflict in Kashmir: A socioeconomic prognosis," **International Journal of Art & Humanity Science (IJAHS)**, Vol.3, Issue 1, January-February 2016.

Karim, Mohd Aminul: "Is Nuclear Deterrence Workable at the Brink Time in South Asia and Beyond?", **The Korean Journal of Defense Analysis**, Vol.26, No:1, March 2014, pp. 35-49.

Karlekar, Hiranmay: "Understanding the Importance of Kashmir," **Daily Pioneer**, Saturday, August 20, 2016, (Online) http://www.dailypioneer.com/columnists/edit/understanding-the-importance-of-kashmir.html, 20 June 2018.

Karp, Jonathan; Glenn Burkins: "Clinton to Face Diplomatic Challenge during His Visit to India: Pakistan Relations, Arms Control Rank High on His List," **Wall Street Journal**, March 17, 2000.

Kashmir Media Service: "HR Violation-January 1989 to February 2018," Don't have date, (Online) www.kmsnews.org, 18 March 2018.

Kashmir Media Service: "Human Rights Violations-Jan 1989 to July 31, 2016," Don't have date, (Online) www.kmsnews.org/news/, 18 March 2018.

Kashmir Issue: "Kashmir," August 15, 2016, (Online) http://kashmir-issue.com/humanrights.html, 18 March 2018.

Kaul, Bansi Lal: "The Jammu and Kashmir State- Its Geography and Strategic Importance," **Panun Kashmir**, Don't have date, (Online) http://www.panunkashmir.org/geog-stat-imp.html, 5 June 2018.

Kazi, Navet: "Kashmir's Geo-Strategic Position," **Insights: Kashmir**,

November 23, 2012, (Online) http://insightskashmir.blogspot.com.tr/2012/11/kashmirs-geo-strategic-position.html?m=1, January 4, 2018.

Kazi, Reshmi: "NASR: A Disadvantage for Pakistan," **IDSA**, August 19, 2011 (Online) https://idsa.in/idsacomments/NASRADisadvantageforPakistan_ebhearne_140711, 5 January 2018.

Kazi, Seema: **In Kashmir: Gender, Militarization, and the Modern Nation State**, Cambridge: South End Press, 2011.

Kazi, Seema: "Rape, Impunity and Justice in Kashmir," **Socio-Legal Review**, Vol.10, 2014, pp. 14-46.

Kazmi, Zahir: "SRBMs, Deterrence and Regional Stability in South Asia: A Case Study of Nasr and Prahaar," **Institute of Regional Studies**, Vol.6, Islamabad, October 2012.

Kelly, Claire R.: "Realist Theory and Real Constraints," **44 VA. J. INT'L L**., 545, 2004.

Keohaneed, Robert O.: **Neorealism and its Critics**, New York: Columbia University Press, 1986.

Khalid, A. Saifuddin: "Geopolitics and Regional Reality: The United States and the Kashmir Dispute between India and Pakistan, 1947-1954," PhD thesis, Mississippi State University, 1990.

Khan, Muqtedar: "India Flirting with Disaster," **Foreign Policy in Focus**, June 05, 2002, (Online) http://www.fpif.org/pdf/gac/0206kashmir.pdf, 18 March 2018.

Khan, Y.: **The Great Partition: The Making of India and Pakistan**, New Delhi: Penguin Books, 2007.

Khan, Nayyar N.: "Jammu Kashmir Conflict: A Potential Variable to Clash of Civilizations in Himalayas," **Scoop Media**, May 04, 2015, (Online) http://www.scoop.co.nz/stories/WO1505/S00045/jammu-kashmir-conflict-a-potential-variable.htm#ampshare=http://www.scoop.co.nz/stories/WO1505/S00045/jammu-kashmir-conflict-a-potential-variable.htm, 4 January 2018.

Khan, Waqas A.: "Kashmir Issue: An Unresolved Indo-Pak Dispute," **Pakistan Today**, October 22, 2017, (Online) https://www.pakistantoday.com.pk/2017/10/22/kashmir-issue-an-unresolved-indo-pak-dispute/, 5 January 2018.

Khan, Nyla Ali: **Islam, Women, and Violence in Kashmir: Between India and Pakistan**, Palgrave Macmillan, September 15, 2010.

Khan, Akbar: **Raiders in Kashmir**, Delhi: Army Publishers, 1970.

Khan, Ali: "The Kashmir Dispute: A Plan for Regional Cooperation," **Columbia Journal of Transnational Law**, Vol.31, 1994.

Khan, Fakiha: "Nuking Kashmir: Legal Implications of Nuclear Testing by Pakistan and India in the Context of the Kashmir Dispute," **The Georgia Journal of International and Comparative Law**, Vol.29, 2001.

Khan, Feroz Hasan: "Challenges to Nuclear Stability in South Asia," **Nonproliferation Review**, Vol.10, No:1, Spring 2003, pp. 59-74.

Khan, Saira: "Nuclear Weapons and the prolongation of the India-Pakistan rivalry," in **The India-Pakistan Conflict**, Ed. by. Paul, T. V., Cambridge, UK: Cambridge University Press, 2005, pp. 156-77.

Khan, Feroz Hassan: **Eating Grass: The Making of the Pakistani Bomb**, Stanford: Stanford University Press, 2012.

Khan, Zulfqar Ed.: **Nuclear Pakistan: Strategic Dimensions**, Karachi: Oxford University Press, 2011.

Khan, Munir Ahmad: "Nuclearization South Asia and its Regional and Global Implications," **Regional Studies**, Vol.XVI, No:4, Autumn 1998.

Khan, A. Q.: **The Observer**, March 01, 1987, (Online).

Khan, F. H.: "Going Tactical: Pakistan's Nuclear Posture and Implications for Stability," **Institut Français de Relations Internationales**, Proliferation Papers, No:53, September 2015.

Khan, F. H.: "Burying the Hatchet: The Case for a 'Normal' Nuclear South Asia," **Arms Control Today**, Vol.46, No:2, March, 2016.

Khan, Yasir Masood: "The BJP's Track to Triumph: A Critical Analysis," **Institute of Regional Studies**, Islamabad, Vol.XXVIII, No:3, 2014.

Khan, Sardar Abdul Qayyum: "Kashmir Problem an Appraisal," in **Kashmir Problem: Challenge and Response**, Islamabad: Institute of Policy Studies, 1990.

Khan, Maj. Gen. Akbar: **Raiders in Kashmir**, Delhi: Army Publishers, 1990.

Khan, Ayub: **Friend not Masters**, London: Oxford University Press, 1967.

Khan, Ayub: "Speeches and Statements October 1958-June 1959," Vol.I, October 1958-June 1959, Karachi: Pakistan Government Publications, 1959.

Kifner, John: "Pakistan Sets Off Atom Test Again, but Urges 'Peace'," **The New York Times**, May 31, 1998.

Kifner, John: "Nuclear Anxiety: The Overview-Pakistan Sets off another Nuclear Device," **The New York Times**, May 31, 1998, (Online) http://partners.nytimes.com/library/world/asia/053198pakistan-nuke.html, 5 January 2018.

Kile, S. N.; V. Fedchanko; Hans M. Kristensen: **SIPRI: Armaments, Disarmament and International Security**, Oxford: Oxford University Press, 2009.

Kiss, J. L.: **Változó utak a külpolitika elméletében és elemzésében**, Osiris: Budapest, 2009.

Kittrie, Orde F.: "More Process than Peace: Legitimacy, Compliance, and the Oslo Accords," **University of Michigan Law Review**, 2003, (Online) http://works.bepress.com/orde_kittrie/13/, 6 July 2018.

Klasra, Rauf: "$278m AWACS deal struck with China," **The News**, December 18, 2008, (Online) defence.pk/threads/278m-awacs-deal-struck-with-china.17898/, 8 May 2018.

Klare, Michael T.: **Resource Wars: The New Landscape of Global Conflict**, New York: Henry Holt and Company, 2002.

Kliegman, Aaron: "The World's Most Dangerous Arms Race Is Escalating-Rapidly," **The Washington Free Beacon**, January 31, 2017, (Online) http://freebeacon.com/blog/worlds-dangerous-arms-race-escalating-rapidly/, 5 January 2018.

Koch, Andrew: "Nuclear Friction-Nuclear Policy in India and Pakistan," **Jane's Defence Weekly**, No.6, December, 2000.

Koithara, Verghese: **Crafting Peace in Kashmir: Through A Realist Lens**, New Delhi: Sage Publications Pvt. Ltd., 2004/08.

Kondapalli, Srikanth: "Revisiting No First Use and Minimum Deterrence: The View from India," **The China-India Nuclear Crossroads**, Ed. by. Saalman, Lora, Carnegle Endowment for Int'l Peace, August 10, 2012.

Korb, Lawrence J.; Alexander Rothman: "No-first Use: The Way to Contain Nuclear War in South Asia," **Sage Journal**, Vol.68, Issue 2, March 1, 2012, pp. 34-42.

Korbel, J.: "Danger in Kashmir," **India Review**, June 12, 1956, pp. 482-490.

Korbel, Joseph: **Danger in Kashmir**, New Jersey: Princeton University Press, 1996.

Krasner, Stephen D.: "Political Theory-Realism, Imperialism, and Democracy: A Response to Gilbert," Sage Publications, Inc, Vol.20, No:1, February 1992, pp. 38-52.

Krepon, Michael: "Upending The Stalemate Between India And Pakistan," **Stimson Center**, November 3, 2015, (Online) http://www.armscontrolwonk.com/archive/404816/upending-the-stalemate-between-india-and-pakistan/, 5 January 2018.

Krepon, Michael: "Kashmir And Rising Nuclear Dangers On The Subcontinent," **Arms Control Wonk**, January 17, 2017, (Online) HTTPS://WWW.ARMSCONTROLWONK.COM/ARCHİVE/1202759/KASHMİR-AND-RİSİNG-NUCLEAR-DANGERS-ON-THE-SUBCONTİNENT/, 5 January 2018.

Krepon, Michael: "The Myth of Deterrence Stability between Nuclear-Armed Rivals," in **Deterrence Instability and Nuclear Weapons in South Asia**, Ed. by. Krepon, Michael et al., Stimson Center, 1211 Connecticut Avenue, NW 8th Floor Washington, D.C. 20036 U.S.A., April 2015.

Krepon, Michael: "Islamabad sees nuclear arms as a political instrument as well as a military necessity," **New York Times online**, April 21, 2013, (Online) http://www.nytimes.com/2013/04/05/opinion/global/nuclear-race-on-thesubcontinent.html?ref=relationswithpakistan%r, 5 January 2018.

Krepon, Michael: "The Tortoise and the Hare: A Rebuttal," **Arms Control Wonk**, April 23, 2013, (Online) https://www.armscontrolwonk.com/archive/403754/the-tortoise-and-the-hare-a-rebuttal/, 14 March 2018.

Krepon, Michael: "The Stability-Instability Paradox, Misperception, and Escalation-Control in South Asia," in **Prospects for Peace in South Asia**, Ed. by. Dossani, Rafiq, Henry S. Rowen, Stanford, Calif.: Stanford University Press, 2005.

Kreutzmann, "Kashmir and the Northern Areas of Pakistan: Boundary-Making

Hermann: along Contested frontiers," **JSTOR**, July-September 2008, pp. 201-19.

Krishna, Maj. Gen. Ashok (Retd.); R R. Chari Ed.: **Kargil: The Tables Turned**, New Delhi: Manohar Publishers & Distributors, 2001.

Krishna, Ashok: "The Kargil War," in **Kargil: The Tables Turned**, Ed. by. Krishna, P. R. Chari, New Delhi: Manohar, 2001, pp. 77-138.

Kristensen, Hans M.; Robert S. Norris: "Global nuclear weapons inventories, 1945-2013," **Bulletin of the Atomic Scientists**, Vol.69, No:5, 2013, pp. 75-81.

Kristensen, Hans M.; Robert S. Norris: "Indian Nuclear Forces, 2015," **FAS Nuclear Notebook**, Bulletin of the Atomic Scientists, Vol.71, No:5, 2015, (Online) http://bos.sagepub.com/content/71/5/77.full.pdf+html, 6 June 2018.

Kristensen, Hans M.; Robert S. Norris: "Pakistani Nuclear Forces, 2015," **FAS Nuclear Notebook**, Bulletin of the Atomic Scientists, Vol.71, No:6, 2015, (Online) http://bos.sagepub.com/content/early/2015/10/06/0096340215611090.full.pdf+html, 6 June 2018.

Kristensen, Hans M.; Robert S. Norris: "Pakistan's nuclear forces, 2011," **Bulletin of the Atomic Scientists**, Vol.67, No:4, July 1, 2011, pp. 91-99, http://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/0096340211413360, 17 March 2018.

Kronstadt, K. Alan: **Terrorist Attacks in Mumbai, India, and Implications for US Interests**, Darby: DIANE Publishing Press, 2009.

Kronstadt, K. Alan: "Nuclear Weapons and Ballistic Missile Proliferation in India and Pakistan: Issues for Congress," **Congressional Research Service**, report RL30623, July 31, 2000.

Kugelman, Michael: "Kashmir conflict: Do Nuclear Weapons Prevent all-out War?", **CNN**, September 30, 2016, (Online) http://edition.cnn.com/2016/09/30/opinions/india-pakistan-do-nuclear-weapons-stop-war-kugelman-opinion/index.html#ampshare=http://www.cnn.com/2016/09/30/opinions/india-pakistan-do-nuclear-weapons-stop-war-kugelman-opinion/index.html, 5 January 2018.

Kulke, H.; D. Rothermund: **A History of India**, London/New York: Routledge, 1986.

Kumar, Vikas: "Gilgit-Baltistan Holds Importance beyond Kashmir," **Atlantic**, July 08, 2013, (Online) http://www.atlantic-community.org/-/gilgit-baltistan-holds-importance-beyond-kashmir, 3 January 2018.

Kumar, Radha: **Making Peace with Partition**, Penguin, New Delhi, 2005.

Kurki, T.; Smith S.: **International Relations Theories: Discipline and Diversity**, Oxford University Press, 2007.

Labs, Eric J.: "Beyond Victory: Offensive Realism and the Expansion of War Aims," **Security Studies**, Vol.6, No:4, December 1997, pp. 1-49.

Ladwig, Walter C.: "A Cold Start for Hot Wars? The Indian Army's New Limited War Doctrine," **International Security**, Vol.32, No:3, Winter 2007/08, pp. 158-190.

Ladwig, Walter C.: "The Indian Army, Cold Start and Two Front Wars," Presented at Shifting the Balance in Asia: Indian Military Modernization, Washington, DC, June 08, 2010.

Ladwig, Walter C.: "Indian Military Doctrine and War fighting: The Challenge of Change," Seminar, No. 596, June 2009.

LaGrone, Sam: "India's First Boomer Leaves on Acceptance Trials," **USNI News**, April 21, 2016, (Online) https://news.usni.org/2016/04/20/indias-first-boomer-leaves-on-acceptance-trials, 17 July 2018.

Lamb, Alistair: "The Indian claim to Jammu and Kashmir: Conditional accession, plebiscites and the reference to the United Nations," **Contemporary South Asia**, Vol.3, No:1, 1994, pp. 67-72.

Lamb, Alistair: **Kashmir: A Disputed Legacy 1846-1990**, Hertford bury (England): Roxford Books, 1991.

Lamb, Alistair: **The Kashmir Problem: A Historical Survey**, New York: Frederick A. Praeger, 1967.

Lamb, Alistair: **The Myth of Indian Claim to Jammu and Kashmir**, London: Oxford Books 1993/94.

Lamb, Alistair: **The Kashmir Problem, 1947-1966**, New York: Frederick A. Praeger, 1966.

Lamb, Alastair: **Birth of a Tragedy: Kashmir 1947**, Karachi: Oxford Books, 1994.

Lamb, Alastair: **Incomplete Partition: The Genesis of the Kashmir Dispute, 1947-48**, Karachi: Oxford University Press, UK, 1997/2002.

Lambeth, B. S.: "Airpower in India's 1999 Kargil War," **The Journal of Strategic Studies**, Vol.35, No:3, 2012.

Lamy, S. L.: "Contemporary Mainstream Approaches: Neo-Realism and Neoliberalism," in **The Globalization of World Politics**, Ed. by. J. Baylis, S. Smith, Oxford University Press, Oxford, 2006, pp. 205-224.

Lancaster, John; Kamran Khan: "Extremist Groups Renew Activity in Pakistan; Support of Kashmir Militants Is at Odds with War on Terrorism," **The Washington Post**, February 8, 2003, (Online).

Lapierre, Dominique; Larry Collins: **Freedom at midnight**, New Delhi: Vikas Publishing House, 1976.

Lashkar, Rezaul H.: "Waging War in World's Highest and Coldest Battlefield," **India Abroad**, March 2, 2001.

Laskar, Rezaul H.: "India is Fifth Largest Military Spender with Outlay of $55.9 bn: SIPRI," **Hindustan Times**, April 24, 2017, (Online) http://www.hindustantimes.com/world-news/india-is-fifth-largest-military-spender-with-outlay-of-55-9-bn-sipri/story-bOH1JVFUcnOxKH3XTdncSM.html#ampshare=http://www.hindustantimes.com/world-news/india-is-fifth-largest-military-spender-with-outlay-of-55-9-bn-sipri/story-bOH1JVFUcnOxKH3XTdncSM.html, 8 January 2018.

Latif, Amir: "A Comparative Study of Nuclear Doctrines of India and Pakistan," **Journal of Global Peace and Conflict**, Vol.2, No:1, June 2014, pp. 129-146.

Lavoy, Peter: "Islamabad's Nuclear Posture: Its Premises and Implementation," in **Pakistan's Nuclear Future: Worries beyond War**, Ed. by. Sokolski, Henry D., Carlisle, PA: Strategic Studies Institute, U.S. Army War College, 2008.

Leather, Kaia: **Kashmiri Separatists: Origins, Competing Ideologies and Prospects for Resolution of the Conflict**, New York: Novinka Books, 2003.

Legro, Jeffrey W.; Andrew Moravcsik: "Is Anybody Still a Realist?", **International Security**, vol.24, No:2, Fall 1999.

Levy, Jack S.: "Economic Competition, Domestic Politics, and Systematic Change: The Rise and Decline of the Anglo-Dutch Rivalry, 1609-1688," in **Great Power Rivalries**, Ed. by. Thompson, William R.,

Columbia, SC: University of South Carolina Press, 1999, pp. 172-200.

Levy, Jack S.; Salvatore Ali: "From Commercial Competition to Strategic Rivalry to War: The Evolution of the Anglo-Dutch Rivalry, 1609-1652," in **The Dynamics of Enduring Rivalries**, Ed. by. Diehl, Paul F., Urbana, IL: University of Illinois Press 1998, pp. 29-63.

Live Mint: https://www.livemint.com/Politics/hpSChKODtfe7Pba34i2rOJ/Cold-Start-doctrine-A-10point-guide-to-Indias-military-st.html, 8 January 2018.

Lieven, A.: **Pakistan: A Hard Country**, New Delhi: Penguin Books, 2012.

Lilienthal, David E.: "Another Korea in the Making?", **Collier's**, Vol.I28, No:5, New York: 4 August 1951, pp. 22-23.

Live Mint: "Cold Start doctrine: A 10-point guide to India's military strategy against Pakistan," September 21, 2017, (Online).

Lodhi, Maleeha: "Pakistan's Nuclear Compulsions," **The News International**, November 6, 2012, (Online) http://www.thenews.com.pk/Todays/News/9/141314/Pakistan%E2%80%99s/nuclear/compulsions, 14 March 2018.

Lodhi, Lt. Gen. F. S. (Retd.): "Pakistan's Nuclear Doctrine," **Defence Journal**, April, 1999, (Online) http://www.defencejournal.com/apr99/pak-nuclear-doctrine.htm, 6 August 2018.

Lodi, Lt. Gen. Sardar F. S. (Retd.): "Pakistan's Missile Technology," **Defence Journal**, May, 1998, (Online) www.defencejournal.com/may98/pakmissiletech.htm, 5 July 2018.

Lone, Fozia Nazir: "From 'Sale to accession deed'-scanning the historiography of Kashmir 1846-1947," **History Compass**, Vol.7, No: 6, 2009, pp. 1496-1508.

Lowe, Vaughan et. al. ed.: **The United Nations Security Council and War: The Evolution of Thought and Practice Since 1945**, Oxford: Oxford University Press, 2008.

Ludden, D.: **India and South Asia: A Short History**, London: One World Publications, 2014.

Lukes, Timothy J.: "Lionizing Machiavelli," **American Political Science Review**, 2001.

Luongo, Kenneth N.; "Building Confidence in Pakistan's Nuclear Security," **Arms Control Today**, December, 2007, pp. 11-17.

Brig. (Retd.) Naeem Salik:

Lyon, Peter: "Conflict between India and Pakistan," **An Encyclopedia**, ABC-CLIO, 2008.

MacGregor, Matt: "Understanding Kennedy's Alliance for Progress," **Tufts University**, 2003 http://ase.tufts.edu/hemispheres/2003/MacGregor.doc, 5 May 2018.

Mahmood, Cynthia: "Kashmir and the 'War on Terrorism'," **Joan B Kroc Institute**, Policy Brief No:8, October 2001, (Online) http://www.jammukashmir.eclipse.co.uk/KROC_Kashmir.pdf, 12 April 2018.

Maitra, Sumantra: "Analysis: New Pakistani Tactical Nuclear Weapons - Implications and Ramifications," **Space Daily**, February 16, 2013, (Online) http://www.spacedaily.com/reports/Analysis_New_Pakistani_Tactical_Nuclear_Weapons___Implications_And_Ramifications_999.html, 5 January 2018.

Majid, Abdul; Mahboob Hussain: "Kashmir: A Conflict between India and Pakistan," **South Asian Studies**, Vol.31, No:1, January-June, 2016, pp. 149-159.

Malik, I.: **Kashmir Ethnic Conflict International Dispute**, Karachi: Oxford University Press, 2002.

Malik, V. P.: **Kargil from Surprise to Victory**, HarperCollins Publishers Indi, 2010.

Malik, V.P.: "Kargil War: Reflections on the Tenth Anniversary," **Strategic Analysis**, Vol.33, No:3, May 2009, pp. 349-356.

Malik, Lt. Gen. N. S.: "Solution to J&K Problem Lies in New Delhi," **Indian Defence Review**, May 18, 2013, (Online) http://www.indiandefencereview.com/news/solution-to-j-k-problem-lies-in-new-delhi/, 5 May 2018.

Malik, Gen. Ved Prakash: **Titled Kargil: From Surprise to Victory**, New Delhi: HarperCollins India, 2006.

Malik, Hafeez Ed.: **Dilemmas of National Security and Cooperation in India and Pakistan**, New York: St. Martin's Press, 1993.

Mallikarjun, Y.: "Nuclear-capable "Agni-V" Tested for Second Time," **The Hindu**, September 15, 2013, (Online) Available at www.thehindu.com/news/national/nuclearcapable-agniv-tested-for-second-time /article5130101.ece, 25 July 2018.

Mallikarjun, Y.: "Agni-V to be Modified to Attack Multiple Targets," **The Hindu**, May 28, 2013, (Online) Available at www.thehindu.com/news/national/agniv-to-be-modified-to-attack-multiple-targets/article4758676.ece, 25 July 2018.

Margolis, E. S.: **War at the Top of the World the Struggle for Afghanistan, Kashmir, and Tibet**, New York: Routledge, 2001.

Márová, Alena: "Pakistan as a Case for Social Constructivism," Bachelor's Thesis, Faculty of Arts, Department of Political Science and European Studies, April 9, 2013.

Mathur, Sahil: "Indian-occupied Kashmir?", **E-International Relations Students**, May 20, 2014, (Online) http://www.e-ir.info/2014/05/20/indian-occupied-kashmir/, 5 January 2018.

Mathur, Shubh: **The Human Toll of the Kashmir Conflict: Grief and Courage in a South Asian Borderland**, Palgrave Macmillan US, February 01, 2016.

Matinuddin, Kamal: "Conventional Arms Race in South Asia: A Pakistani Perspective," in **Arms Race and Nuclear Developments in South Asia**, Ed. By. Cheema, Pervaiz Iqbal, Imtiaz H. Bokhari, Islamabad: Asia Printers, 2004.

Mattoo, Amitabh: "India's Nuclear Status quo," **Survival**, Vol.38, No:3, 1996, pp. 41-57.

Mazari, Shireen M.: "Freedom Struggle and Violent Repression in Kashmir: A Perspective from the Kashmir Valley," 2006.

McCarthy, Rory: "Powell Fears New Kashmir Danger," **The Guardian** (London), July 29, 2002, (Online).

McCarthy, T. V.: "India: Emerging Missile Power," in **The International Missile Bazaar**, Ed. By. W. C. Potter, Jencks H. W., Boulder, CO: Westview Press. 1994.

McCarthy, Rory; Luke Harding: "Musharraf Renews Call for Peace Talks: Kashmir Crisis Russian President to Urge Indian Leader to Negotiating Table at Regional Summit in Kazakhstan," **The Guardian** (London), June 04, 2002, (Online).

McCarthy, Rory: "Missile Man Cruises into Indian Presidency: Father of the Country's Nuclear Weapons Programme May Hold Key after Next Elections," **The Guardian** (London), July 19, 2002, (Online).

McKinzie, "Nuclear War in South Asia," **Foreign Policy in Focus**, June 2002,

Matthew et. al.: (Online) http://www.fpif.org/pdf/reports/PRnuclearasia.pdf, 8 June 2018.

McLeod, D.: **India and Pakistan: Friends, Rivals or Enemies?**, Bristol, UK: Ashgate, 2008.

McMahon, Robert J.: **The Cold War on the Periphery: The United States, India, and Pakistan**, Columbia University Press, June 01, 2010.

McNaughton, General A. G. L.: "Proposal in Respect of Jammu and Kashmir," December, 22, 1949, (Online) http://www.mofa.gov.pk/documents/unsc/Proposal%20in%20respect%20of%20Jammu%20and%20Kashmir%20made%20by%20General%20McNaughton%20on%2022%20December,%201949.pdf, 5 June 2018.

Mearsheimer, John J.: "Back to the Future: Instability in Europe after the Cold War," **International Security**, Vol.15, No:1, Summer 1990, pp. 5-57.

Mearsheimer, John J.: **The Tragedy of Great Power Politics**, New York: W. W. Norton, 2001.

Mearsheimer, John J.: "The False Promise of International Institutions," **International Security**, vol.19, No:3, Winter 1994/95.

Mehta, Ashok K.: "The Icy Wasteland," **Sunday** (Calcutta), March 19, 1995, (Online).

Memon, Nisar: "Freedom Struggle in Kashmir is Indigenous," **Associated Press of Pakistan News Summary**, August 23, 2002, (Online) http://www.pak.gov.pk/public/news/news2002/appnews2002/app24_august.htm#5, 12 April 2018.

Menon, V. P.: **The Story of the Integration of the Indian States**, London: Macmillan 1956/1961.

Menon, V. P.: **Integration of the Indian States**, Hyderabad: Orient Longman, 1985.

Menon, Shivshankar: "The Role of Force in Strategic Affairs," **India Blooms News Service (IBNS)**, January 27, 2013, (Online) https://web.archive.org/web/20130127042637/http://indiablooms.com/NewsDetailsPage/2010/newsDetails211010n.php, 5 January 2018.

Mian, Zia: "Kashmir, Climate Change, and Nuclear War," **The Bulletin**, December 07, 2016, (Online) HTTPS://THEBULLETİN.ORG/KASHMİR-CLİMATE-CHANGE-AND-NUCLEAR-WAR10261, 5 January 2018.

Mian, Zia; M. V. Ramana: "Commentary-Asian War Machines," **Critical Asian Studies**, Vol.46, No:2, Routledge, 2014, pp. 345-360.

Mian, Zia: "Pakistan,'' in **Assuring Destruction Forever: Nuclear Weapon Modernization Around the World**, Ed. by. Acheson, Ray, Reaching Critical Will of the Women's International League for Peace and Freedom, 2012.

Mian, Zia: "The South Asian Bomb-The Politics of South Asia's Nuclear Crisis," **Medicine & Global Survival**, Vol.5, No:2, October, 1998.

Michel, Aloys Arthur: **The Indus Rivers: A Study of the Effects of Partition**, New Haven: Yale University Press, 1967.

Ministry of Foreign Affairs Pakistan: "Kashmir Dispute," July 29, 2011, (Online) http://www.mofa.gov.pk/mfa/pages/article.aspx?id=37&type=4, 5 May 2018.

Ministry of Foreign Affairs, India: Parliament Q&A (Lok Sabha), Dated December 11, 2002, Question No. 3342, Shri Digvijay Singh, The Minister of State for Foreign Affairs, question by Charan Das Mahant http://meaindia.nic.in/parliament/ls/2002/12/december11-3342.htm, 15 May 2018.

Min, Zian: "Pakistan May Have Completed New Plutonium Production Reactor, Khushab-II," **International Panel on Fissile Materials**, February 28, 2010.

Mirza, Muhammad Nasrullah: "Wullar Barrage," **Pakistan Horizon**, Vol.47, No:1, Spring 1994.

Mirza, Khan Zaman: "Pakistan's Foreign Policy in 1990s with Reference to Kashmir Dispute," **South Asian Studies**, vol.11, July-1994/98.

Mishra, Ashutosh: **India Pakistan Coming to Terms**, Palgrave Macmillian, 2010.

Misra, Amalendu: "The Centrality of Kashmir in India-Pakistan Security Dynamics," **International Politics**, Vol.38, No:1, Palgrave Macmillan, University of Sussex, Brighton, United Kingdom, March 01, 2001, pp. 103-120.

Mishra, Pankaj: "Kashmir: "The World's Most Dangerous Place"," **The New York Review of Books**, March 04, 2010.

Mitra, S. K.: "War and Peace in South Asia: A revisionist view of India and Pakistan relations," **Contemporary South Asia**, Vol.10, No:3,

2001, pp. 361-379.

Mohan, A.: "The Historical Roots of the Kashmir Conflict," **Studies in Conflict and Terrorism**, Vol.15, 1992, pp. 283-308.

Mohan, S.: "The State of Human Rights in Jammu and Kashmir, 1989-2010," **International Journal of South Asian Studies**, Vol. 5, No:2.

Montgomery, Alexander H.: "Stop Helping Me: When Nuclear Assistance Impedes Nuclear Programs," **Nuclear Renaissance and International Security Workshop**, Georgia Institute of Technology, Atlanta, GA, 2010.

Morgan, Peter: "Security in International Politics: traditional approaches," in **Contemporary Security Studies**, By. Collins, Alan, Great Clarendon Street, Oxford: Oxford University Press, 2007, pp. 13-34.

Morgenthau, Hans J.: **Truth and power: Essays of a decade**, New York, NY: Pragers Press, 1970.

Morgenthau, H. J.: **Scientific Man Versus Power Politics**, Phoenix Books: Chicago, 1965.

Morgenthau, Hans J.: **Politics among Nations: The Struggle for Power and Peace**, 1948; reprint, New York: Knopf, 1960.

Mosley, Leonard: **The Last Days of the British Raj**, New York: Harcourt, Brace & World, and London, Widenfeld and Nicolson Limited, 1962.

Mountbatten: "Reply from Lord Mountbatten to Maharaja Hari Singh," October 27, 1947, (Online) http://www.kashmirinformation.com/LegalDocs/Maharaja_letter.html, 5 April 2018.

Mujahid, Sharif al: "India-Pakistan Relations: An Analysis," in **Foreign Policy of Pakistan an Analysis**, Karachi: University of Karachi, 1964.

Mukherjee, Kunal: "Indo-Pak Relations and the Kashmir Problem: From 1947 to the Present Day," **Journal of Borderlands Studies**, Vol.31, No:4, 2016, pp. 497-520.

Mukherjee, K.: ""New Wars" in Contemporary South Asia?", **Peace Review: A Journal of Social Justice**, Vol.25, No:1, 2013, pp. 89-96.

Mukherjee, K.: "Comparing India's Disputed Borderlands: Kashmir and the Northeast," **Jadavpur Journal of International Relations**, Vol.18, No:1, 2014, pp. 31-62.

Mumtaz, Uzma: "India and Pakistan: A Case of Asymmetric Nuclear Deterrence,"

School of Politics and International Studies, Faculty of Education, Social Sciences and Law, POLIS Working Paper No:2, 2010, University of Leeds.

Musharraf, General Pervez: **In the Line of Fire: A Memoir**, London: Pocket Books, 2006/08.

Musharraf, General Pervez: "Address to the Nation," January 12, 2002.

Nabanita, M.: "All Kashmir Killings since 1989 to be probed: Omar," **News One India**, August 23, 2011, (Online) http://news.oneindia.in/2011/08/23/all-kashmir-killings-since-1989-to-be-probed-omar.html, 5 May 2018.

Nabeel, Fazilda: "How India and Pakistan are Competing over the Mighty Indus River," **The Conversation**, June 1, 2017, (Online) https://theconversation.com/how-india-and-pakistan-are-competing-over-the-mighty-indus-river-77737#ampshare=https://theconversation.com/how-india-and-pakistan-are-competing-over-the-mighty-indus-river-77737, 4 January 2018.

Nair, Rupam Jain; Mehreen Zahra-Malik: "Modi's Bravado ups the ante in India-Pakistan fighting," **The Reuters**, October 12, 2014, (Online) http://mobile.reuters.com/article/idUSKCN0I103H20141012?irpc=932, 5 January 2018.

Nanda, Colonel Ravi: **Kargil: A Wake Up Call**, Vedams Books, 1999.

Naqash, Tariq: "Four reported killed in Indian firing across Line of Control," **Dawn**, November 19, 2016, (Online) www.dawn.com/news/1297329, 5 January 2018.

Naqshbandi, Syed Faiz: **Freedom Struggle & Violent Repression in Kashmir, A perspective from the Kashmir Valley**, Islamabad: IPRI, 2006.

Narang, Vipin: "Five Myths about India's Nuclear Postures," **The Washington Quarterly**, Vol.36, No:3, 2013, pp. 143-157.

Narang, Vipin: "Posturing for Peace? Pakistan's Nuclear Postures and South Asian Stability," **International Security**, Vol.34, No:3, Winter 2009/10.

Narang, Vipin: "Did India Change its Nuclear Doctrine?: Much Ado about Nothing," **Institute for Defence Studies and Analysis (IDSA)**, March 01, 2011, (Online) https://idsa.in/idsacomments/DidIndiaChangeitsNuclearDoctrine_vnarang_010311, 5 January 2018.

Nasr, V.: "National Identities and the India-Pakistan Conflict," in **The India-Pakistan Conflict An Enduring Rivalry**, Ed. By. Paul, T. V., Cambridge University Press, 2005, pp. 178-201.

Nath, Birbal: **Kashmir: The Nuclear Flashpoint**, Manas Publications, 1998.

NIRA: "A Strategic Analysis on Plutonium beyond," 1995.

National Assembly of Pakistan: "Draconian Laws in Indian Occupied Kashmir," Special committee of Parliament on Kashmir, March 18, 2018, (Online) http://www.na.gov.pk/en/content.php?id=90, 5 June 2018.

NCAER: "Techno-Economic Survey of Jammu and Kashmir," New Delhi, India, 1969.

National Defense College: "Remarks of the Prime Minister of Pakistan, Nawaz Sharif," **Nuclear Policies and the CTBT**, May 20, 1999.

Navlakha, G.: "Internal War and Civil Rights: Dissapearances in Jammu and Kashmir," **Economic and Political Weekly**, Vol.34, No:24, 1999, pp. 1491-1492.

Nawaz, Shuja: "The First Kashmir War Revisited," **India Review**, Vol.7, No:2, 2008, pp. 115-154.

Nawaz, Shuja: **Crossed Swords: Pakistan, Its Army and the Wars Within**, New York, Oxford University Press, 2008.

Nayar, Baldev Raj; T. V. Paul.: **India in the World Order: Searching for Major Power Status**, New York: Cambridge University Press, 2003.

Nayar, Kuldip: "A breakthrough Can Wait: India and Pakistan must concentrate on small steps," **The Indian Express**, September 7, 2004, (Online).

Nayar, Kuldip: "Pak May Challenge Siachen Control," **Rediff.com**, July 16, 1999, (Online).

Nayar, Kuldip: "Kashmir: Re-Reading Its Past in order to Profer a Practicable Solution," The Round Table, 1992.

Nayeer, Kuldip: **Wall at Wagah, India Pakistan Relations**, Gyan Publishing house, New Delhi, 2003.

Nayyar, A. H.: "A Pakistani Perspective on Nuclear Disarmament and Non-proliferation," **FES (Friedrich Ebert Stiftung) Briefing Paper 9**, Islamabad, August 2008.

Nayyar, Adam: "What Indus water treaty means," **The Daily Dawn**, January 10, 2002, (Online) http://www.dawn.com/2002/01/10/op.htm, 5 January 2018.

Nehru, Jawaharlal: **Independence and After: A Collection of Speeches, 1946-1949**, Publications Division, Ministry of Information and Broadcasting, Govt. of India, New Delhi, 1949/50.

Nehru, Jawaharlal: **India's Foreign Policy: Selected Speeches, September 1946-April 1961**, Publications Division, Ministry of Information and Broadcasting, Government of India, New Delhi, 1961.

Nehru, Jawaharlal: "Report to the All India Congress Committee," July 06, 1951.

Nehru, Jawaharlal: "Selected Works," Second Series, Vol.4, New Delhi, 1986.

Nelson, Dean: "India and Pakistan 'escalate nuclear arms race'," **The Telegraph (UK)**, June 05, 2012, (Online) http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/asia/pakistan/9312139/India-and-Pakistan-escalate-nuclear-arms-race.html, 5 January 2018.

Niazi, Humera: "The Siachen Glacier: 1984 to 1998," **Defence Journal**, January 1999.

Ninian, A.: "Kashmir," **Contemporary Review**, Vol.12, No:3, 2009, 220-227.

Nixon, R.: **Seize the Moment: America's Challenge in a one-superpower World**, Simon and Schuster, New York, 1992.

Nizamani, Haider K.: **The Roots of Rhetoric: Politics of Nuclear Weapons in India and Pakistan**, Praeger, 2000/01.

Noorani, A. G.: "Easing the Indo-Pakistan Dialogue on Kashmir: Confidence Building Measures for the Siachen Glacier, Sir Creek and the Wular Barrage Disputes," Occasional Paper 16, **The Henry L. Stimson Center**, Washington D. C., April 1996.

Noorani, A. G.: "Questions about the Kashmir Ceasefire," **Economic and Political Weekly**, Vol.35, No:45, November 4-10, 2000, pp. 3949-3958.

Noorani, A. G.: "Disappearances in Kashmir," **Economic and Political Weekly**, No.38, No:26, 2003, pp. 2592-2593.

Noorani, A. G.: **The Kashmir Question**, Bombay: P. C. Manaktala & Sons, Ltd., 1964.

Noorani, A. G.: "Kashmir's Accession to India is strictly "conditional"," **Greater Kashmir**, December 06, 2013, (Online) https://www.greaterkashmir.com/print/kashmir-s-accession-to-india-is-strictly-conditional/159939.html, 5 January 2018.

Noorani, A. G.: "Plebiscite In Kashmir: Stillborn or Killed?- Part 1," **The Greater Kashmir**, January 07, 2017.

Noorani, A. G.: "Perspective-The Dixon Plan," **Frontline**, October 12, 2012.

Norris, Robert S.; Hans M. Kristensen: "India's Nuclear Forces, 2007," **The Bulletin of the Atomic Scientists**, Vol.63, No:4, 2007, pp. 74-78.

Norris, Robert S. et. al.: "Nuclear Notebook: Pakistan's Nuclear Forces, 2001," **The Bulletin of the Atomic Scientists**, Vol.58, No:1, January/February 2002.

Norris, R. S.; H. M. Kristensen: "India's Nuclear Forces," **Nuclear Notebook**, SAGE Publisher, 2005.

Norris, R. S.; H. M. Kristensen: "Indian nuclear forces," **Nuclear Notebook**, Vol.64, No:5, SAGE Publisher, 2008, pp. 38-40.

Norris, Robert; Hans Kristensen: "Nuclear Notebook: Pakistan's Nuclear Forces, 2007," **Bulletin of the Atomic Scientists**, May/June 2007.

Norkevičius, M.: "Regional Security Dynamic of South Asian Region: Analysis of Kashmir Conflict," **Journal of Security and Sustainability**, Vol.3, Issue 4, 2014, pp. 61-69.

NTI: "India, Pakistan Tactical Arms Race Is Very Risky, New Report Says," September 12, 2013, (Online) http://www.nti.org/gsn/article/india-pakistan-tactical-arms-race-very-risky-new-report-says/, 5 January 2018.

NTI: "South Asian Tactical Missiles Risk Dangerous Miscalculation, U.S. Intel Officer Says," June 06, 2013, (Online) http://www.nti.org/gsn/article/work-s-asia-tactical-missiles-threatens-dangerous-miscalculation-intelligence-official/, 5 January 2018.

NTI: "India," March 2016, (Online) http://www.nti.org/learn/countries/india/, 5 May 2018.

NTI: "India's first ballistic missile sub ready for sea trials," July 29, 2013, (Online) www.nti.org/gsn/article/indias-first-ballistic-

missile-sub-ready-sea-trials, 5 June 2018.

Oberoi, Surinder: "Fear and Loathing in Kashmir," **The Washington Quarterly**, Vol.24, No:2, 2001.

ORF: "Development Strategies for the State of Jammu and Kashmir," New Delhi, India 21-22, 25.

Odell, E.: "Afghanistan and the North West Frontier," **Contemporary Rev**., Vol.173, 1948, pp. 240-244.

Office of the Prime Minister: "Cabinet Committee on Security Reviews Progress in Operationalizing India's Nuclear Doctrine," January 4, 2003, (Online) http://pib.nic.in/archieve/lreleng/lyr2003/rjan2003/04012003/r040120033.html, 5 May 2018.

Oliver, David: "The India-Pakistan Nuclear Arms Race," **CBRNe Portal**, August 24, 2015, (Online) http://www.cbrneportal.com/the-india-pakistan-nuclear-arms-race/, 5 January 2018.

Orend, B.: **The morality of war**, Peterborough, ON: Broadview, 2013.

Outlook: "A Surgical Strike Is the Answer: Interview with Defence Secretary Yogendra Narain," June 10, 2002.

Outlook India: "Till Freedom Comes," October 18, 1995, (Online) https://www.outlookindia.com/magazine/story/till-freedom-come/200005, 5 June 2018.

Packer, Adam: "Nuclear Proliferation in South Asia," **38 Columbia Journal of Transnational Law**, 2000.

"Pakistan: Dr Abdul Qadeer Khan Discusses Nuclear Program in TV Talk Show," 2009.

Pakistan Mission to United Nations: "Kashmir-the history," Don't have date, (Online) http://www.pakun.org/kashmir/history.php, 5 March 2018.

Pakistan News: "Kashmir is not Integral Part of India: Musharraf," **Global Policy**, October 14, 2003, (Online) https://www.globalpolicy.org/component/content/article/187/34560.html, 4 January 2018.

Pakistan National Assembly Debates: Vol.2, No:5, July 14, 1974.

Palit, D. K.: **War in High Himalayan: The Indian Army in Crisis 1962**, New Delhi: Lance International, 1991.

Pandey, Abhinav: "Does India Need a New War Doctrine with Pakistan?", **Vif India**, April 17, 2017, (Online) http://www.vifindia.org/article/2017/april/17/does-india-need-a-new-war-doctrine-with-pakistan, 4 January 2018.

Pandit, Rajat: "Eye on Future, India Mulls Options for Nuclear-Powered Aircraft Carrier," **TNN**, August 01, 2013, (Online).

Pandit, Rajat: "India Eyes Swift Attacks into Enemy Land in Upcoming Drill on Pak Front," **The Times of India**, September 22, 2015, (Online) http://timesofindia.indiatimes.com/india/India-eyes-swift-attacks-into-enemy-landin-upcoming-drill-on-Pak-front/articleshow/49053262.cms, 5 April 2018.

Pandow, B. A.: "Independent Kashmir: Practical Possibilities," **Journal of Defense Management**, Vol.7, Issue 1, 2017.

Panigrahi, D.N.: **Jammu and Kashmir, the Cold War and the West**, Routledge, Delhi, 2009.

Pant, Harsh V.: "Nuclear Summit Ignores the Real Threat: Pakistan's Arms," **The National**, March 29, 2012, (Online) http://www.thenational.ae/thenationalconversation/comment/nuclear-summit-ignores-the-real-threat-pakistans-arms, 20 February 2014.

Parthasarthy, Gopalapuram; Radha Kumar: **Frameworks for a Kashmir Settlement**, Delhi Policy Group, New Delhi, 2006.

Parthasarathy, Malini: "India Must Trust Me, Says Gen. Musharraf," **The Hindu**, January 17, 2000, (Online) http://www.hinduonnet.com/thehindu/2000/01/17/stories/01170001.htm, 5 January 2018.

Pathak, D. C.: "Pak Proxy War: Fomenting Religious Militantism," in **The Pakistan Trap**, Ed. by. Sharma, Rajeev, New Delhi: UBS Publishers Distributors Ltd., 2001.

Pattanaik, Smruti S.: "Changing Dynamics in Pakistan's Kashmir Policy," in **Pakistan in a Changing Strategic Context**, Ed. by. Bahera, Ajay Darshan, Mathew Joseph C., Knowledge World, New Delhi, 2004.

Pattanaik, Smruti S.: "Pakistan's Kashmir policy: Objectives and approaches," **Strategic Analysis**, Vol.26, No:2, 2002, pp. 199-225.

Patterson, Eric Ed.: **Case Study: Kashmir: Religious Diversity Becomes Religious Militancy**, Georgetown University, Berkley Center for Religion, Peace, & World Affairs, August 2013 http://repository.berkleycenter.georgetown.edu/130801BCKashmirReligiousDiversityBeco mesReligiousMilitancy.pdf, 5 January 2018.

Paul, S kapur: "India and Pakistan's Unstable Peace: why nuclear south Asia is not like cold Europe," Vol.30, No:2, The MIT Press, Fall, 2005, pp. 127-130.

Paul, T. V.: **Asymmetric Conflicts: War Initiation by Weaker Powers**, Cambridge University Press, 1994.

Paul, T. V. Ed.: **The India Pakistan Conflict: An Enduring Rivalry**, Cambridge: Cambridge University Press, 2005.

Paul, T. V.: "Why Has the IndiaPakistan Rivalry Been So Enduring? Power Asymmetry and an Intractable Conflict," **Security Studies**, Vol. 15, No:4, 2006, pp. 600-630.

Paul, T. V.: "Causes of the India-Pakistan enduring rivalry," in **The India-Pakistan Conflict: An Enduring Rivalry**, Ed. by. Paul, T. V., Cambridge: Cambridge University Press, 2005.

Perera, Sampath: "South Asian Nuclear Arms Race Accelerates Amid India-Pakistan Standoff," **World Socielist Web Site** (WSWS), February 28, 2017, (Online) https://www.wsws.org/en/articles/2017/02/28/inpk-f28.html, 5 January 2018.

Perkovich, George: "Could Anything Be Done to Stop Them?: Lessons from Pakistan," **Nonproliferation Policy Education Center**, Washington, D.C., 2006.

Perkovich, George: "The U.S.-India Deal: Can an Asian Nuclear Build Up Be Avoided?", **Carnegie Endowment for International Peace**, 2006, (Online) http://www.carnegieendowment.org/publications/index.cfm?fa=view&id=18316, 5 May 2018.

Perry, Alex: "On the Brink," **The Time**, May 27, 2002, (Online) http://www.time.com/time/magazine/article/0,9171,250061,00.htm, 5 May 2018.

Petersen, K.: "Four Types of Power in International Relations Coercive Power, Bargaining Power, Concerted Power, and Institutionalized Power," **Paper for IPSA, XXII World Congress of Political Science**, Madrid, 2012.

Peters, John E. et. al.: "Regional Sources of Conflict," in **War and Escalation in South Asia**, RAND Corporation, 2006.

Phadke, A.: "Preventing nuclear arms race between India and Pakistan: A practical proposal," **Economic and Political Weekly**, Vol.23, No:34, 1988, 1741-1743.

Pirzada, Dr. Moeed: "Policy Paper - Kashmir: Indian Strategic Initiative Since 9/11 and Imperative," IPRI: Islamabad Policy Research Institute, Don't have date.

Pitafi, Farrukh Khan: "Dear India, Your Policy on Pakistan is utterly obsolete," **Dawn**, August 27, 2015, (Online).

Pithawalla, M. B.: **An Introduction to Kashmir**, Muzaffarabad, 1953, pp. 85-87.

Prakash, S.: "The Political Economy of Kashmir since 1947," **Contemporary South Asia**, Vol.9, No:3, 2000, pp. 315-337.

Prakash, Admiral Arun (ret.): "Nine Minutes to Midnight," **Force**, July 2012.

Prasad, S. N.: **Operations in Jammu and Kashmir 1947-48**, Dehradun: Natraj, 2005.

Prasad, S. N.; Dhram Pal: "History of Operations in Jammu and Kashmir 1947-48," New Delhi: History Division, Ministry of Defence, Govt. of India, 1987.

PTI: "We'll Use Nukes Even in a Conventional War: Pak," May 30, 2002, (Online).

PTI: "Article 370, granting special status to the state, is permanent: Jammu and Kashmir High Court - The Economic Times," **The Economic Times**, November 10, 2015, (Online).

Prescott, John Robert Victor: **Political Frontiers and Boundaries**, Allen and Unwin, 1987.

Pugwash Meeting No. 280: Pugwash Workshop on Avoiding An India-Pakistan Nuclear Confrontation, Lahore, Pakistan, March 11-12, 2003.

Punjabi, Riaz: "Kashmir: Reading the Dream of an Islamic Caliphate," **World Affairs**, Vol.4, No:2, April-June 2000, pp. 60-61.

Puri, Balraj: **Kashmir: Insurgency and after** (3rd edition), Orient Longman,

New Delhi, 2008.

Puri, Balraj: **Jammu and Kashmir: Triumph and Tragedy of Indian federalisation**, Sterling Publishers, New Delhi, 1981.

Puri, Balraj: **Jammu and Kashmir: Regional Autonomy (A Report)**, Jammu: Jay Kay Book House, 1999.

Puri, Balraj: **Kashmir: Towards Insurgency**, Orient Longman, New Delhi, 1993.

Puri, Balraj: **Jammu: A Clue To Kashmir Tangle**, New Delhi: Photo Flash Press, 1966.

Puri, Luv: **Across the Line of Control: Inside Azad Kashmir**, Columbia University Press, 2013.

Puri, Balraj: "The Question of Accession," **Epilogue**, Vol.4, No:11, November 2010, pp. 4-5.

P-5 Joint Communiqué on Indian and Pakistani Nuclear Tests, Geneva, 4 June, 1998.

Qazi, Naveed: "Kashmir's Geo-Strategic Position," **Insights: Kashmir**, Friday, November 23, 2012, (Online) http://insightskashmir.blogspot.com.tr/2012/11/kashmirs-geo-strategic-position.html?m=1, 1 January 2018.

Qazi, Naveed: "Scanning the Dixon Plan," **Insights: Kashmir**, February 15, 2015, (Online) http://insightskashmir.blogspot.com.tr/2015/02/scanning-dixon-plan.html?m=1, 1 January 2018.

Rabbani, Mr. Ikram: **Pakistan Affairs**, Caravan Enterprises, Pakistan, 2005.

Raghavan, V. R.: **Siachen: Conflict without End**, New Delhi: Viking, 2002.

Raghavan, Srinath: **War and Peace in Modern India**, Palgrave Macmillan, UK, 2010.

Raghavan, V. R.: "Limited War & Strategic Liability," **The Hindu**, February 2, 2000, (Online) .

Rahman, Mushtaq Ur: **Divided Kashmir**, New York: Lynne Reinner Publishers, 1996.

Raina, Dr. A. N.: "Geography of Jammu & Kashmir State," **Kashmiri Overseas Association**, Inc. August 2002, Web. 18 March 2017.

Raina, D.: **Kashmir: Distortions and Reality**, New Delhi, IN.: Reliance Publishing House, 1994.

Rajaan, A.: **Nuclear Deterrence in Southern Asian (China, India and Pakistan)**, New Dehli: SAGE Publishers, 2005.

Rajan, Sheila: "The Prospect of Third-Party Mediation of the Kashmir Dispute: Is There A Way to Re-engage India in a Facilitated Discussion?", 2005, (Online) http://digitalcommons.law.msu.edu/king/70, 5 January 2018.

Rajagopalan, Rajesh: "India's Nuclear Policy," in **Major Power's Nuclear Policies and International Order in the 21st Century**, by. National Institute for Defense Studies, Tokyo, 2010, pp. 100-101.

Rajagopalan, Rajesh: "The Impact of Missile Defences," paper presented at the Mountbatten Centre Workshop on Missile Issues in South Asia, Gorse Hill Conference Centre, United Kingdom, 13-14 December, 2003.

Rakshak, Bharat: "Prithvi Shorter-range Ballistic Missile (SRBM)," Don't have date, (Online) www.bharat-rakshak.com/ MISSILES/Prithvi.html, 5 March 2018.

Ramana, M. V.; A. H. Nayyar: "India, Pakistan and the Bomb," **Scientific American**, December 2001.

Ramana, M. V.: **The Power of Promise: Examining Nuclear Energy in India**, New Delhi: Viking, 2013.

Ramana, M. V.; C. Rammanohar Reddy: **Prisoners of the Nuclear Dream**, Hyderabad, A. P.: Orient Longman, 2003.

Rana, Shazia: "India and Pakistan's Nuclear Relationship Establishing a Stable Nuclear Deterrent and Prospects for Peace," University of Manitoba, 2010.

Rao, H.S. Gururai: **Legal Aspects of the Kashmir Problem**, Bombay, New York, Asia Publications House, 1967.

Rapkin, David P.: "The Emergence and Intensification of U.S.-Japan Rivalry in the Early Twentieth Century," in **Great Power Rivalries**, Ed. by. Thompson, William R., Columbia, SC: University of South Carolina Press, 1999, pp. 337-370.

Razvi, Mujtaba: **The Frontiers of Pakistan: A Study of Frontier Problems in Pakistan's Foreign Policy**, Karachi, Dacca: National Publishing

House, 1971.

Reddy, B. Muralidhar: "India and Pakistan: The Musharraf's Formula," **The Frontline**, Vol.21, Issue 23, November 19, 2004, (Online) http://www.frontline.in/static/html/fl2123/stories/20041119004002500.htm, 5 May 2018.

Reddy, E. S.; A. K. Damodara Ed.: **Krishna Menon on Kashmir speeches at UN**, 1992.

Renner, M.; Z. Chafe: "Beyond Disasters: Creating opportunities for peace," **World watch Institute**, Washington, DC, USA, 2007.

Richardson, Michael: "India and Pakistan are not 'imprudent' on nuclear option; Q&A / George Fernandes," **The International Herald Tribune**, June 3, 2002.

Riedel, Bruce: "South Asia's Nuclear Decade," **Survival: Global Politics and Strategy**, Vol.50, No:2, 2008.

Rizvi, Hasan Askari: **Pakistan and Geostrategic Environment: A Study of Foreign Policy**, New York: St. Martin's Press, 1993.

Rizvi, Gowher: "India, Pakistan, and the Kashmir Problem, 1947-1972," in **Perspectives on Kashmir: The Roots of Conflict in South Asia**, Ed. by. Thomas, Raju G.C., San Francisco: Westview Press, 1992.

Rizvi, Gowher: "Arms Control and Indo-Pakistani Relations," in **Arms Control in Asia**, Ed. by. G. Se gal, London: Macmillan Press, 1987, pp. 116-43.

Rizwan, Zeb; Chandran, Suba: **Indo-Pak Conflicts: Ripe to Resolve**?, Manohar Publishers, New Delhi, 2005.

Roe, P.: "The Intrastate Security Dilemma: Ethnic conflict as a 'tragedy'?", **Journal of Peace Research**, Vol.36, No:2, 1999, pp. 183-202.

Rose, Alexander: "Paradise Lost: The Ordeal of Kashmir," **The National Interest**, Winter 1999/2000.

Rose, Gideon: "Neoclassical Realism and Theories of Foreign Policy," **World Politics**, Vol.51, No:1, October 1998, pp. 144-172.

Rossow, Richard: "Kashmir as a Dangerous Litmus Test: Two nuclear-armed nations use the latest flare-up to gauge other countries' views of their dispute," **The US News**, October 04, 2016, (Online) https://www.usnews.com/news/best-countries/articles/2016-10-04/the-india-pakistan-rivalry-same-but-very-

different#ampshare=https://www.usnews.com/news/best-countries/articles/2016-10-04/the-india-pakistan-rivalry-same-but-very-different, 5 January 2018.

Rout, Hemant Kumar: "Agni-VI to be ready by mid 2014," **IBN**, May 24, 2012, (Online).

Roy, A.: "Kashmir is in crisis: the region's Muslims are mounting huge non-violent protests against the Indian government's rule. But, asks Arundhati Roy, what would independence for the territory mean for its people?", **The Guardian**, August 22, 2008, (Online) https://www.theguardian.com/world/2008/aug/22/kashmir.india, 5 March 2018.

Roy, Hameed A. K.: "Reading in Pakistan's Foreign Policy," Vol.I, Lahore: Aziz Publishers, 1981.

Roy, Dina; Ganesh Lal; David Whitehouse: "India, Pakistan, and the question of Kashmir," **International Socialist Review**, Issue 24, July-August 2002, (Online) http://www.isreview.org/issues/24/india_pakistan.shtml, 4 January 2018.

Roy, Arundhati: "They can file a charge posthumously against Jawaharlal Nehru too: Arundhati Roy," **The Hindu** (Chennai, India), November 28, 2010, (Online).

Ruisheng, Cheng: "On the Peaceful Resolution of the Kashmir Problem," **China Report Journal**, Vol.70, No:271, 2004, pp. 270-82.

Ruixiang, Zheng: "The Current Problem of Peace and Security in South Asia," **Guoji Wenti Yanjiu** (International Studies), No:4, 1987.

Saaliq, Sheikh: "The Unmarked Graves of Kashmir, Counter Currents," **Global Policy**, October 3, 2011, (Online) https://www.globalpolicy.org/security-council/index-of-countries-on-the-security-council-agenda/india-and-pakistan/50793-the-unmarked-graves-of-kashmir-.html?itemid=id#815, 4 January 2018.

Sagan, Scot D.: "The Origins of Military Doctrine and Command and Control Systems," in **Planning the Unthinkable: How New Posers will Use Nuclear, Biological, and Chemical Weapons**, Ed. by. Lavoy, Peter, Scot Sagan, James Wirtz, New York: Cornell University Press, 2000, pp. 16-46.

Sagan, S: "Why Do States Build Nuclear Weapons: Three models in search of a bomb," **International Security**, Vol.21, No:6, 1995, pp. 54-86.

Sahadevan, P.: **Conflict and Peace Making in South Asia**, New Delhi: Lancer, 2001.

Saini, Saroj; Dr Shaheen Showkat Dar: "Geopolitical Significance of Gilgit Baltistan of J & K State," **International Journal of Humanities and Social Science Invention**, Vol.2, Issue-5, May 2013, PP. 48-56.

Sajjad, Mohammad Waqas; Mahwish, Kiran: "The Search for Peace: Pakistan and India," **Strategic Studies**, Vol.30, No:1, 2, 2010.

Salik, Brig (R) Naeem: "Tactical Nuclear Weapons and Deterrence Stability," **Naval Postgraduate School**, Don't have date, (Online) www.nps.edu/Academics/Centers/CCC/PASCC/Publications/2012/2012_002_Salik.pdf, 5 January 2018.

Salik, Naeem: "Minimum Deterrence and India Pakistan Nuclear Dialogue: Case Study on Pakistan," **Landau Network Centro Volta South Asia Security Project Case Study**, January 2006.

Samad, Yunus: "Kashmir and Imagining of Pakistan," **Contemporary South Asia**, vol.4, Issue, 1, 1995.

Sanjay, P.: "Kashmiri Ethnic Identity and Terrorism," (2005).

Sareen, Rajendra: **Pakistan: The Indian Factor**, New Delhi: Vikas Publishers, 1984.

Sathasivam, Kanishkan: **Uneasy Neighbors: India, Pakistan, and US Foreign Policy**, Aldershot (UK): Ashgate, 2005.

Saxena, Manoj: "Pakistan's India Policy in Context of Realism in International Relations," **The South Asia News Review**, May 30, 2015, (Online) http://www.southasianewsreview.com/south-asian-affairs/pakistans-india-policy-in-context-of-realism-in-international-relations, 5 February 2018.

Schneider, Jonas: "A Nuclear Deal for Pakistan?", Center for Security Studies, Analyses in Security Policy No. 187, March 2016, ETH Zurich.

Schofield, Victoria: "Why Kashmir Is Still Important," **Asian Affairs**, Vol.46, No:1, 2015. pp. 18-31.

Schofield, Victoria: **Kashmir: In the Crossfire**, I. B. Tauris Publishers, London, 1996.

Schofield, Victoria: **Kashmir in Conflict: Pakistan and Unfinished War**, London: I.B. Tauris, 2000.

Schofield, Victoria: "Kashmiri Separatism and Pakistan in the Current Global Environment," **Contemporary South Asia**, Vol.16, No:1, 2008, pp. 83-92.

Schofield, Victoria: "Kashmir: The Origin of the Dispute," BBC News, 2002, (Online) http://news.bbc.co.uk/2/hi/south_asia/1762146.stm, 5 January 2018.

Schuurmans, Laura: "Kashmir: the Geopolitical Implications & its impact on regional peace and security Kashmir," **BRIEF-EU Parliament**, Brussels, Belgium, November 2013, (Online) https://defence.pk/pdf/threads/kashmir-the-geopolitical-implications-its-impact-on-regional-peace-and-security.289929/, 1 January 2018.

Schweller, Randall L.: "The Progressiveness of Neoclassical Realism," in **International Relations Theory-Appraising the Field**, Ed. by. Elman, Colin, Miriam Fendius Elman, London: MIT Press, 2003.

Schulz, G. P.; J. E. Goodby Ed.: **The War That Must Never Be Fought: Dilemmas of Nuclear Deterrence**, Hoover Institution Press, 2015.

Scott, Fred: "Altitude Sickness," **Asia Week**, April 30, 1999.

Seiglie, C.; Liu, P. C.: "Arms Races in the Developing World: Some Policy Implications," **Journal of Policy Modelling**, Vol.24, 2002, pp. 693-703.

Senate of Pakistan: "Policy Guidelines In View of the Latest Situation Developing between India and Pakistan," October-2016.

Sengupta, Ramananda: "Low expectations from Indo-Pak talks," **The Rediff**, June 26, 2004, (Online).

Sengupta, Somini: "Struggle for Kashmir is Fueled by Clashing National Narratives," **The New York Times**, January 13, 2002, (Online).

Sengupta, Prasun K.: "Mountain Warfare: The Kargil Experience," **Asian Defence Journal**, Vol.10, October 1999, pp. 42-46.

Sering, Senge: "China's Interests in Shaksgam Valley," October 10, 2013, (Online) http://www.sharnoffsglobalviews.com/china-shaksgam-valley-191/, 3 January 2018.

Sethi, Najam: "There was no threat of Indo-Pak nuclear war in I990," **The Friday Times** (Lahore), 2-8 June 1994.

Sethi, Gen (retd) Umong: "'The Game' in Gilgit Baltistan," **The Vivekananda International Foundation** (VIF- India), February 22, 2012, (Online) http://www.vifindia.org/article/2012/february/22/The-Game-in-Gilgit-Baltistan, 4 January 2018.

Shah, Riaz Ali: "Dr. Riaz Ali Shah's Diary," Lahore: Publishing House Bull Road, 1950, in **Kashmir: The Jugular view of Pakistan**, Rehman, Habibur, Rawalpindi: Kashmir Liberation Cell, 1998.

Shah, Shehzad: "Pakistan's self-defeating Kashmir policy," **The Tribune** (Pakistan), November 21, 2010, (Online) https://tribune.com.pk/story/79759/pakistans-self-defeating-kashmir-policy/#ampshare=https://tribune.com.pk/story/79759/pakistans-self-defeating-kashmir-policy/, 4 January 2018.

Shah, Fahad: "CPEC and Kashmir issue," **Dawn** (Pakistan), March 15, 2017, (Online) https://www.dawn.com/news/1320621, 4 January 2018.

Shamem, Naveed: "Importance of Kashmir for Pakistan," **Pakistan33**, (Online) http://pakistan33.blogspot.in/2012/02/importance-of-kashmir-for-pakistan.html, 5 January 2018.

Shankar, Mahesh: "Nehru's Legacy in Kashmir: Why a plebiscite never happened," **India Review**, Vol.15, No:1, 2016.

Shankar, Mahesh: "Nehru's legacy in Kashmir: Why a plebiscite never happened," **India Review**, Vol.15, No:1, 2016, 1-21.

Shapoo, Sajid Farid: "The Dangers of Pakistan's Tactical Nuclear Weapons-Why Pakistan's tactical nukes are inherently a threat to the country's nuclear security," **The Diplomat**, February 01, 2017, (Online) https://thediplomat.com/2017/02/the-dangers-of-pakistans-tactical-nuclear-weapons/, 6 January 2018.

Sharif, Muhammad Nawaz: "Statement made by the prime minister of Pakistan," May 28, 1998.

Sharma, G. L.: **The Pakistan-China Axis**, Culcutta: Asia Publishing House, 1968.

Sharma, Reetika; G. Ramvir; V. Mishra: **India and the Dynamics of World Politics**, New Delhi: Pearson Education Press, 2011.

Sharma, Gen. V.N.: "India's Future Strategy for Pakistan," in **The Pakistan Trap**, Ed. by. Sharma, Rajeev, New Delhi: UBS Publishers Distributors Ltd.,

2001.

Shaukat, Sajjad: "India Activates Dangerous Arms Race in South Asia," **Veterans Today**, December 31, 2016, (Online) https://www.veteranstoday.com/2016/12/31/india-activates-dangerous-arms-race-in-south-asia/, 5 January 2018.

Sheehan, Michael A.: "Military Security," in **Contemporary security studies**, Ed. by. Collins, Alan, New York, 2010.

Shoukat, Sajad: "Massacre and Harassment in Kashmir, Reader Supported News," November 16, 2012, (Online) www.readersupportednews.org, 7 January 2018.

Showkat, Shaheen: "Shadow of Unresolved conflicts on the security of States: A Conceptual Analysis of Kashmir conflict," **Academia**, Don't have date, (Online).

Shukla, S.P.: **India and Pakistan, the Origins of Armed Conflict**, Deep and Deep Publications, India, 1984.

Siddall, Alexandra: "The Misapplication of Defensive Realism: The Security Dilemma and Rising Powers in East Asia," Paper presented at the meeting of Australasian Political Studies Association 2000 Conference, Anu, Canberra, 3-6 October 2000, (Online) http://apsa2000.anu.edu.au/confpapers/siddell.rtf, 5 February 2018.

Siddiqi, Muhammad Ali: "Cover Story: The Kashmir Dispute: 1947-2012 by A.G. Noorani," **Dawn**, June 15, 2014, (Online).

Siddique, A.: **The Pushtuns: The Unresolved Key to the Future of Pakistan and Afghanistan**, Gurgaon: Random House, 2014.

Sidhu, Waheguru Pal Singh: "India's Nuclear Use Doctrine," in **Planning the Unthinkable: How New Posers will Use Nuclear, Biological, and Chemical Weapons**, Ed. by. Lavoy, Peter, Scott Sagan, James Wirtz, Ithaca and London: Cornell University Press, 2000.

Sidhu, Waheguru Pal Singh; Chris Smith: **Indian Defence and Security-Industry, Forces and Future Trends**, Coulsdon, Jane's Information Group, 2000.

Sidhu, W.: "The International Community and Kashmir: Mission impossible?", in **Kashmir. New Voices, New Approaches**, Ed. by. Sidhu, Waheguru Pal Singh, Bushra Asif, Cyrus Samii, Colorado: Lynne Rienner Publisher Inc. 2006, pp. XI-291.

Sidhu, W. P. S.: "Nuclearization of South Asia: The Kargill experience," in **USPID, New Challenges in the Spread of Weapons of Mass Destruction**, Proceedings Castiglioncello Conference 1999.

Sidhu, W. P. S.: "Siachin: The Forgotten War," **India Today**, May 31, 1992, (Online).

Sidhu, Waheguru Pal Singh: "South Asia," in **Center for Non-proliferation Studies and the Mountbatten Centre for International Studies**, International Perspectives on Missile Proliferation and Defenses, Occasional Paper 5, 2001, (Online) at www.mcis.soton.ac.uk/op5.pdf, 4 January 2018.

Silva, Kingsley de: "Terrorism and political agitation in post-colonial South Asia: Jammu-Kashmir and Sri Lanka," in **South Asia in the world: Problem solving perspectives on security, sustainable development, and good governance**, Ed. by. Thakur, Ramesh, Oddny.

Simla Agreement: July 03, 1972, in **Kashmir and Neighbours: Tale, Terror, Truce**, Ataöv, Türkkaya, Ashgate, Aldershot, 2001.

Singer, J. David; Melvin Small: **The Wages of War, 1816-1965: A Statistical Handbook**, New York: John Wiley and Sons, 1972.

Singh, Jasjit E. Ed.: **Kargil, 1999: Pakistan's Fourth War for Kashmir**, New Delhi: Knowledge World, 1999.

Singh, Uday: "Why is Kashmir Strategically Important for India and Pakistan?", July 16, 2016, (Online).

Singh, Pushpindar: "Siachen: Accord May Be Slipping Away," **Janes Defense**, Weekly 13, February 17, 1990.

Singh, Jasjit: "Pakistan Occupied Kashmir," in **Pakistan Occupied Kashmir under the Jackboot**, Ed. by. Singh, Jasjit, Cosmo Publishers, New Delhi, 1995.

Singh, Jaipal: "Kashmir Plebiscite: Is it Still Relevant?", **Boloji**, May 22, 2018.

Singh, Jasjit: "The Kashmir Issue," in **Kargil, 1999: Pakistan's Fourth War for Kashmir**, Ed. by. Singh, Jasjit E., New Delhi: Knowledge World, 1999, pp. 2-3.

Singh, H.: "Text of Hari Singh's Letter to Mountbatten," Jammu, 1947.

Singh, Amarinder: **A Ridge Too Far: War in the Kargil Heights, 1999**, New Delhi: Motibagh Palace Patiala, 2001.

Singh, Jasjit: "Setting Siachen Issue," **The Tribune**, October 27, 2005, (Online).

Sinha, R., Ed.: **Secular India: Politics of Minorityism**, New Delhi: Vitasta Publishing, 2012.

SIPRI Yearbook 2015: "World Nuclear Forces," Don't have date, (Online) https://www.sipri.org/yearbook/2015/11, 17 March 2018.

Siraj, A Majid: "Interventions in Kashmir Conflict," **The Rising Kashmir**, November 22, 2016, (Online) http://risingkashmir.com/news/interventions-in-kashmir-conflict, 4 January 2018.

Sokefeld, Martin: "From Colonialism to Postcolonial Colonialism: Changing Modes of Domination in the Northern Areas of Pakistan," **The Journal of Asian Studies**, Vol.64, No:4, November 2005, pp. 939-973.

Smith, R. Jeffrey: "Analysts Skeptical of Pakistan's Claims," **Washington Post**, May 29, 1998, (Online).

Snedden, Christopher: "Would a Plebiscite have Resolved the Kashmir Dispute?", **South Asia: Journal of South Asian Studies**, Vol.28, No:1, 2005, pp. 64-86.

Snedden, Christopher: **Understanding Kashmir and Kashmiris**, Paperback - August 17, 2015.

Snedden, Christopher: **Kashmir. The Unwritten History**, Paperback - May 30, 2013.

Snedden, Christopher: **The Untold Story of the People of Azad Kashmir**, C. Hurst & Co Publishers Ltd., 2012.

Snidal, Duncan; Christian Reus-Smit: **Oxford Handbook of International Relations**, Oxford University Press, 2010.

Snow, Shawn: "Why Kashmir is a Major National Security Issue for both India and Pakistan," **The Diplomat**, September 19, 2016, (Online) https://thediplomat.com/2016/09/analysis-why-kashmir-matters/, 25 January 2018.

Snyder J.: "One World, Rival Theories," **Foreign Policy**, 2004.

Sontheimer, **Hinduism Reconsidered**, New Delhi: Manohar, 1989.

Gunther D.; Hermann Kulke:

Sood, V. K.; Pravin Sawhney: **Operation Parakaram: The War Unfinished**, New Delhi: Sage, 2003.

Sood, Vikram: "World's Last Colony," **Across LOC**, October-December, 2005, (Online).

Sood, Vikram: "The Strategic Importance of Gilgit Baltistan," August 24, 2016, (Online) http://www.orfonline.org/research/the-strategic-importance-of-gilgit-baltistan/, 4 January 2018.

Spate, O. H. K.: "The Partition of India and the Prospects of Pakistan," **Geogr. Rev.**, Vol.38, I948, pp. 5-29.

Squassoni, Sharon: "The New Disarmament Discussion," **Current History**, January 2009, pp. 33-38.

Srinivas, Alam: "Political Economy-Felled by the fallout," **Digital Today**, Don't have date, (Online) http://archives.digitaltoday.in/businesstoday/22081998/peco.html, 18 March 2018.

Strange, S.: **The Retreat of the State: the diffusion of power in the world economy**, New York: Cambridge University Press, 1998.

Suharwardy, Abdul Haq: **Tragedy in Kashmir**, Wajidalis, 1983, Original from, the University of Michigan, Digitized, September 3, 2008.

Subramanian, T. S: "Strike power," **Frontline**, Vol.25, No:6, 15-28 March, 2008.

Subrahmanyam, K.: "Nuclear India in Global Politics," **Strategic Digest**, Vol.28, No:12, 1998.

Subrahmanyam, K.: **Nuclear Myths and Reality**, Delhi, ABC, 1981.

Subramanyam, K.: "Nuclear Force Design and Minimum Deterrence Strategy," in **Future Imperilled: India's Security in the 1990s and Beyond**, Ed. by. Karnad, Bharat, New Delhi: Viking, 1994, pp. 188-193.

Sultan, Adil: "Pakistan's Emerging Nuclear Posture: Impact of Drivers and Technology on Nuclear Doctrine," **Strategic Studies**, Vol.3132, No:4, 1, Winter 2011 & Spring 2012, pp. 147-167.

Surjeet, Harkishen Singh: **Kashmir and its Future**, Delhi: People's Publishing House. 1955.

Synnott, Hilary: **The causes and consequences of South Asia's nuclear tests**, Adelphi Paper Series, No:332, New York: Oxford University Press, 1999.

Tahira, Sibtain: **Kashmir and the United Nations: Success and Failures**, Islamabad: National Institute of Pakistan Studies, Quaid-i- Azam University, January 1, 1990.

Talbott, Strobe: "Dealing with the Bomb in South Asia," **Foreign Affairs**, Vol.78, No:2, 1999, pp. 110-122.

Talbot, Ian: **Pakistan: A Modern History**, New Delhi: Oxford University Press, 1998.

Talbott, Strobe: "Engaging India: Diplomacy, Democracy, and the Bomb," **Brookings Institution Press**, 2004.

Talbot, Ian: "Pakistan in 2003: Political Deadlock and Continuing Uncertainties," **Asian Survey**, Vol. 44, No:1, February 2004, pp. 36-42.

Talbot, Ian; G. Singh, Ed.: **Region and Partition: Bengal, Punjab and the Partition of the Subcontinent**, Oxford: Oxford University Press, 1999.

Taliaferro, Jeffrey M.: "Security Seeking Under Anarchy-Defensive Realism Revisited," **International Security**, Vol.25. No:3, Winter 2000/01.

Talib, Arjimand Hussain: "Averting the Catastrophic India-Pakistan War-An 11-Step Framework towards Kashmir Dispute Resolution and Peace in South Asia," **The Greater Kashmir** (Srinagar), November 25, 2016 http://m.greaterkashmir.com/news/op-ed/averting-the-catastrophic-india-pakistan-war/234446.html, 5 January 2018.

Tanham, George K.: "Indian Strategy In Flux," in **Securing India: Strategic Thought And Practice**, Bajpai, Kanti P., Amitabh Mattoo Ed., New Delhi: Manohar Publishers, 1996.

Tan, Tai Yong; Gyanesh Kudaisya: **The Aftermath of Partition in South Asia**, London: Routledge, 2000.

Tellis, Ashley J.: **Stability in South Asia**, Santa Monica, Calif.: RAND, 1997, pp. 20-21.

Tellis, Ashley J.: "India's emerging Nuclear Posture," Rand Corporation, USA, 2001.

Tendulkar, D. G.: **Mahatma**, New Delhi, Govt. of India Publication, Vol.VIII, 1960-63.

Thakur, Ramesh: **The Politics and Economics of India's Foreign Policy**, New Delhi: Oxford University Press, 1994.

Tharoor, S.: **India and the World in the 21st Century**, Pax Indica: Gurgaon: Penguin Books, 2012.

Thomas, Raju G. C.: "India and the NPT After the Cold War," in **A New Beginning for the NPT?**, Pilat, Joseph F., Robert E. Pendley, Ed., New York: Plenum Press, 1995.

Thomas, Raju G. C. Ed.: **Perspectives on Kashmir: the Roots of Conflict in South Asia**, Westview Press, 1992.

Thorner, Alice: "The Issues in Kashmir," **Far Eastern Survey**, Vol.I7, I948, pp. 173-178.

Thorner, A.: "The Kashmir conflict," **Middle East Journal**, Vol.3, No:1, 1949.

Thornton, Thomas Perry: "Pakistan: Fifty Years of Insecurity," in **India and Pakistan: The First Fifty Years**, Harrison, Selig S., Paul H. Kreisberg, Dennis Kux Ed., Washington: Woodrow Wilson Center Press, 1999.

Thritnert, Oliver; Christian Wagner: "Pakistan as a Nuclear Power-Nuclear Risks, Regional Conflicts and the Dominant Role of the Military," **German Institute for International and Security Affairs**, Ludwigkirchplatz, Berlin, Germany, 2009.

Tibbett, J. S.; A. H. Akram-Lodhi: "Militarization and Maldevelopment: The India-Pakistan Arms Race," **Scandinavian Journal of Development Alternatives and Area Studies**, 16, 1997, pp. 157-182.

Tomić, O. M.; R. W. Shuy: **The Relation of Theoretical and Applied Linguistics**, Boston, MA: Springer US, 2010.

Tourtellot, A. B.: "Kashmir: Dilemma of a People Adrift," **Saturday Review**, March 6, 1965.

Trayner, David: "'Destroyer of All Enemies' Top Secret Nuclear Sub Set to Spark New WW3 Arms Race," **The Daily Star**, February 27, 2016, (Online) http://www.dailystar.co.uk/news/latestnews/497496/INS-Arihant-india-submarine-destroyer-of-all-enemies-conqueror-

nuclear-triad, 6 January 2018.

Tremblay, Reeta Chowdhari: "Elections in Kashmir: An Exercise in Pragmatism," in **1998 Elections and Politics of India**, Roy, Ramashray, Paul Wallace Ed., Sage Publications, 1999, pp. 309-339.

Tremblay, Reeta Chowdhari: "Nation, Identity and the Intervening Role of the State: A Study of the Secessionist Movement in Kashmir," **Pacific Affairs**, Vol.69, No:4, Winter 1996-97, pp. 471-498.

Tripathi, Sudhanshu: "Why is PoK Important for India?", **Daily Excelsior**, July 13, 2017, (Online) http://www.dailyexcelsior.com/why-is-pok-important-for-india/, 3 January 2018.

Tripathi, Sudhanshu: "Pakistan's moves in Kashmir hold great importance for India," **Asia Times**, July 12, 2017, (Online) http://www.atimes.com/pakistan-occupied-kashmir-important-india/, 1 January 2018.

Trumbull, Robert: "Canada Says India's Blast Violated use of Atom Aid," **The New York Times**, May 21, 1974, (Online).

Tzu, Sun: **The Art of War**, Signature Press, 2007.

The Acronym Institute: "Statement to Parliament by Prime Minister Vajpayee," May 27, 1998, (Online) http://www.acronym.org.uk/old/archive/spind.htm, 14 March 2018.

The Age: "Pakistan talks tough," May 30, 2002, (Online) https://www.theage.com.au/articles/2002/05/30/1022569803552.html, 5 January 2018.

The Al Jazeera: "Kashmir and the Politics of Water," August 1, 2011, (Online) http://www.aljazeera.com/indepth/spotlight/kashmirtheforgottenconflict/2011/07/20117812154478992.html#ampshare=http://www.aljazeera.com/indepth/spotlight/kashmirtheforgottenconflict/2011/07/20117812154478992.html, 1 January 2018.

The Al Jazeera: "Kashmir and the Politics of Water," August 1, 2011, (Online) http://www.aljazeera.com/indepth/spotlight/kashmirtheforgottenconflict/2011/07/20117812154478992.html#ampshare=http://www.aljazeera.com/indepth/spotlight/kashmirtheforgottenconflict/2011/07/20117812154478992.html, 4 January 2018.

The Arms Control Association: "India's Draft Nuclear Doctrine," 1999, (Online) http://www.armscontrol.org/act/1999_07-08/ffja99, 14 March 2018.

The Army Technology: "DRDO Ballistic Missile Defence System, India," Don't have date, (Online) http://www.armytechnology.com/projects/drdo-bmd/, 6 January 2018.

The Asian Age: "J&K wants Centre to annul Indus Treaty," April 14, 2002, (Online) http://jammu-kashmir.com/archives/archives2002/kashmir20020414c.html, 4 January 2018.

The Daily Excelsior: "Chinese Troops have Intruded 19 kms Inside," Jammu, April 27, 2013, (Online).

The Daily Times (Lahore): "Vajpayee Rules Out Scrapping Nukes," May 9, 2003, (Online).

The Daily Times (Lahore): "Israel Gets US Nod for AWACS Sale to India," May 23, 2003, (Online).

The Defense News: "Pakistan Navy test-fires land-attack missile," December 21, 2012, (Online).

The Economist: "Asian Nuclear Weapons-What Lurks Beneath; A nuclear Arms Race at Sea," February 4, 2016, (Online) https://www.economist.com/news/asia/21690107-nuclear-arms-race-sea-what-lurks-beneath, 5 January 2018.

The Economist: "What is India's "Cold Start" Military Doctrine?", January 31, 2017, (Online) https://www.economist.com/blogs/economist-explains/2017/02/economist-explains, 5 January 2018.

The Economic Times: "Cold Start: India's Clever Plan to Punish a Nuclear-Powered Pakistan," September 21, 2017, (Online) https://economictimes.indiatimes.com/news/defence/cold-start-indias-clever-plan-to-punish-a-nuclear-powered-pakistan/articleshow/60777484.cms, 5 January 2018.

The Economist: "Vale of darkness," July 21, 2017, (Online) https://www.economist.com/news/special-report/21725096-kashmir-trapped-tragic-cycle-buffeted-both-india-and-pakistan-it?zid=306&ah=1b164dbd43b0cb27ba0d4c3b12a5e227, 4 January 2018.

The Economist: "India, Pakistan and Kashmir: A good vote in the angry valley," 2008, (Online) http://www. economist.com/node/12868164, 4 January 2018.

The Economic "BJP is quiet since I explained Article 370 to PM Narendra Modi,

Times: says Ram Jethmalani," November 08, 2014, (Online).

The Economist: "Fantasy Frontiers," February 08, 2012, (Online) http://www.economist.com/blogs/dailychart/2011/05/indian_pakistani_and_chinese_border_disputes, 5 January 2018.

The Express Tribune: "Pakistan test-fires Hatf-VII Babur missile," June 5, 2012, (Online).

The Express Tribune: "Pakistan test fires Hatf VIII Ra'ad," May 31, 2012, (Online).

The Express Tribune: "Pakistan successfully test fires nuclear capable Hatf IX," May 29, 2012, (Online).

The Government of India: "Evolution of India's Nuclear Policy, May 22, 1998," in **The Hindu**, May 28, 1998, (Online).

The Guardian: "Interview with President Parwez Musharraf," May 16, 2001, (Online).

The Guardian: "India 'Unlikely' To Deploy Cold Start Against Pakistan," London, November 30, 2010, (Online).

The Hindu: 18 July, 1990, (Online).

The Hindu: "Plebiscite no longer an option; Kashmir row must be resolved within two Years' -Hurriyat Conference Chairman, Mr Abdul Gani Bhat, July 01, 2003 (Online).

The Hindu (Chennai, India): "Terrorism to feature in talks with Kofi Annan," March 10, 2001, (Online).

The Hindu: Mach 7, 2003, (Online).

The Hindu: "Missile Defence Shield Ready: DRDO chief," May 6, 2012, (Online).

The Hindu (Chennai, India): "Geelani said the government has to fulfil Jawaharlal Nehru's promise for a plebiscite in 1947," March 19, 2011, (Online).

The Hindu (Chennai, India): "We have 'left aside' U.N. resolutions on Kashmir: Musharraf," December 19, 2003, (Online).

The Hindustan "Kashmir an international issue, not internal: Geelani," September

Times: 11, 2014, (Online).

The Indian Express: What is India's Cold Start doctrine?", September 21, 2017, (Online) http://indianexpress.com/article/what-is/what-is-india-cold-start-doctrine-military-strategy-india-pakistan-indian-armed-forces-4854019/, 6 January 2018.

The Indian Express: "What is Pakistan's Military Strength?", July 16, 2017, (Online) http://indianexpress.com/article/what-is/what-is-pakistans-military-strength-4748919/, 8 January 2018.

The Indian Express: "China Denies Troops Presence in Gilgit-Baltistan Area," September 2, 2010, (Online).

ISS: "Jammu and Kashmir Dispute: Models for Resolution," Islamabad and Kashmir Institute of International Relations, March 16-17, 2007.

The Irish Time: "State of Kashmir at Heart of India-Pakistan Conflict," June 8, 1998, (Online) https://www.irishtimes.com/news/state-of-kashmir-at-heart-of-india-pakistan-conflict-1.160953#ampshare=https://www.irishtimes.com/news/state-of-kashmir-at-heart-of-india-pakistan-conflict-1.160953, 5 January 2018.

The Kashmir Reader: "Geelani reminds Modi of Nehru's plebiscite promise," May 19, 2014, (Online).

The Kashmir Library: "Plebiscite Conundrum," January 05, 1949, (Online).

The Mainichi: "Going Nuclear: Plutonium and Uranium Bombs (Pt. 6)," August 12, 2014, (Online).

The Memri: "Kashmiri Writer Examines the Strategic Implications of China's Military Presence in Kashmir Region," April 15, 2011, (Online) https://www.memri.org/reports/kashmiri-writer-examines-strategic-implications-chinas-military-presence-kashmir-region, 5 January 2018.

The Nation: "Fighting for Kashmir Liberation is Pakistan's Duty: Zardari," January 6, 2010, (Online).

The Nation: "Musharraf moved nuclear weapons in Kargil war," December 23, 2007, (Online).

The NDTV: "Pak Developing New Types of Nuclear Weapons: US," February 14, 2018, (Online) https://www.ndtv.com/world-news/pak-developing-new-types-of-nuclear-weapons-us-1812390, 5 January

2018.

The News Rawalpindi: August 26, 1999, (Online).

The News: "Pakistan Believes on Dialogue to Resolve Kashmir Dispute: Zardari," April 17, 2013, (Online).

The News: "Indo-Pak Arms Race Most Dangerous in World," March 29, 2017, (Online) https://www.thenews.com.pk/print/195148-Indo-Pak-arms-race-most-dangerous-in-world#ampshare=https://www.thenews.com.pk/print/195148-Indo-Pak-arms-race-most-dangerous-in-world, 5 January 2018.

The News International: "India Rejects UN Probe into Ceasefire Violations," October 14, 2014, (Online).

The New York Times: "India's Letter to the United States on Nuclear Testing," May 13, 1998, (Online).

The New York Times: "New Delhi Assailed at Parley in Geneva for Atom Explosion," May 22, 1974, (Online).

The New York Times: "Pakistani Is Rebuked on A-Bomb Remark," August 25, 1994, (Online).

The Newsweek: "An Explosion of Indian Self-Esteem," May 25, 1998, (Online).

The Pakistan Observer: February 04, 2008, (Online).

The Pakistan Observer: "Kashmir to Benefit from CPEC," (Online) https://pakobserver.net/kashmir-to-benefit-from-cpec/, 4 January 2018.

The Pakistan Tribune: "Pakistan's Position on Kashmir Remains Unchanged: FO," September 15, 2012, (Online) http://paktribune.com/news/Pakistans-position-on-Kashmir-remains-unchanged-FO-253353.html, 5 January 2018.

The Pakistan Times: June 8, 1974, (Online).

The rediff: "The blunder of the Pandit," June 16, 2004, (Online).

The Rediff: "Jawaharlal, do you want Kashmir, or do you want to give it away?", An interview with Field Marshal Sam Manekshaw, Don't have date, (Online).

The Rising Kashmir: "The plebiscite has taken place," April 02, 2015, (Online).

The Reuters: "New Signs of India-Pakistan Atom Arms Race: Study," **The Washinton Post**, January 19, 2007, (Online) http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2007/01/19/AR2007011900979.html, 5 January 2018.

The Reuters: "87 pct in Kashmir Valley Want Independence," August 13, 2007, (Online).

The Reuters Newswire: "Excerpts of Pakistan PM's (Prime Minister's) speech on N-tests," May 28, 1998, (Online).

The Reuters: "President Musharraf's statement regarding Pakistan's nuclear policy," March 6, 2003, (Online).

The Soufan Group: "Nuclear Powers Clash over Kashmir," September 23, 2016, (Online) http://www.soufangroup.com/tsg-intelbrief-nuclear-powers-clash-over-kashmir/, 5 January 2018.

The Telegraph: "A Brief History of the Kashmir Conflict," September 24, 2001, (Online) http://www.telegraph.co.uk/news/1399992/A-brief-history-of-the-Kashmir-conflict.html, 15 February 2018.

The Times of India: "Does Pakistan have sincere intention to resolve Kashmir issue: Omar to Musharraf," November 17, 2012, (Online).

The Times of Islamabad: "Cold Start: India Deploys Nuclear Capable Combat Division Along Pakistan Border over Limited War Doctrine: Russian Media," September 27, 2017, (Online) https://timesofislamabad.com/27-Sep-2017/cold-start-india-deploys-nuclear-capable-combat-division-along-pakistan-border-over-limited-war-doctrine-russian-media, 5 January 2018.

The Times of India: "India's 'Cold Start' doctrine: All You Need to Know," September 21, 2017, (Online) https://timesofindia.indiatimes.com/india/indias-cold-start-doctrine-all-you-need-to-know/articleshow/60775111.cms?from=mdr, 6 January 2018.

The Times of India: "Zardari Rakes up Kashmir in UN, calls it a Symbol of UN System's Failure," September 26, 2012, (Online).

The Times of India (New Delhi): December 30, 2009, (Online).

The Times of India (New Delhi): "LOC is the Problem, Not Solution: Musharraf," **Press Trust of India**, June 17, 2003, (Online).

The Tribune: "FBI has images of terror camp in Pak," August 02, 2006, (Online) http://www.tribuneindia.com/2006/20060802/world.htm#1, 5 January 2018.

The UN Security Council: "Kashmir, UN Security Council Resolution 122," January 24, 1957, (Online) https://www.mtholyoke.edu/acad/intrel/kasun122.htm, 4 January 2018.

The U.S., National Intelligence Council: "Foreign Missile Developments and the Ballistic Missile Threat through 2015," (Online).

The World Factbook: "South Asia, India, Religious," (Online) https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/print_in.html, 1 January 2018.

The World View: "In Its Nuclear Race with India, Pakistan Catches Up," January 11, 2017, (Online) https://worldview.stratfor.com/article/its-nuclear-race-india-pakistan-catches, 5 January 2018.

United Nations: Security Council, Document S/PV.761, January 16, 1957.

United Nations: "Kofi Annan's address to the UN General Assembly," September 12, 2002, (Online) http://www.un.org/News/Press/docs/2002/SGSM8378.doc.htm, 13 March 2007.

United Nations General Assembly: "Report of the Security Council to the General Assembly Covering the Period from 16 July 1949 to 1st July I950," Official Records Fifth Sess., Suppl. No:2, Doc. A/1361.

United Nations News Center: "India - Pakistan Background," United Nations Web., March 15, 2017, (Online).

United States Institute of Peace: "China's Kashmir Policies and Crisis Management in South Asia," Peace Brief 217, February 2017.

U.S. Department of Defense: "Proliferation: Threat and Response," April 1996.

Vaish, Varun: "Negotiating the India-Pakistan Conflict in Relation to Kashmir,"

International Journal on World Peace, Vol.28, No:3, 2011.

Varadarajan, Patanjali: "Kashmir: A People Terrorised Extra-Judicial Executions, Rape, Arbitrary Arrests, Disappearances and other Violations of Basic Human Rights by the Indian Security Forces in Indian-Administered Kashmir 5," **Federation Internationale Des Ligues Des Droits De L'homme**, 1993.

Varma, K. J. M.: "Pak Not Ready to Sideline Kashmir: Musharraf," **Press Trust of India**, June 17, 2003, (Online).

Varshney, Ashutosh: "Three Compromised Nationalisms: Why Kashmir has been a Problem," in **Perspectives on Kashmir: The Roots of Conflict in South Asia**, Ed. by. Thomas, Raju G.C., Boulder: Westview Press, 1992.

Vasquez: "The India-Pakistan Conflict in Light of General Theories of War, Rivalry, and Deterrence," in **An Enduring Rivalry**, Ed. by. Paul, T.V., Cambridge: Cambridge University Press, 2005.

Verghese, B.G.: "Need for a Sustained Dialogue: India-Pakistan Must Address Core Issues," **The Tribune**, October 10, 2003, (Online).

Verghese, B.G.: "Talk of Abrogating Indus Water Treaty: Misconceived Facts, Fallacious Arguments," **The Chandigarh Tribune**, India, Monday, April 29, 2002, (Online) http://www.tribuneindia.com/2002/20020429/edit.htm, 3 January 2018.

Verma, Ashok Kalyan: **Kargil: Blood on the Snow: Tactical Victory**, Strategic Failure, New Delhi: Manohar, 2002.

Verma, Anand K.: "Siachen: An Episode to Remember," **Indian Defence Review**, Vol.22, No:3, August 2007.

Verma, P. S.: **Jammu and Kashmir at the Political Crossroads**, Vikas Publishing House, 1994.

Viotti, Paul; Mark Kauppi: **International Relations Theory**, Macmillion, 1993.

Wall Street Journal: "Pakistan Detains Indian Helicopter in Kashmir," October 23, 2011.

Wallace, Terry C.: "The May 1998 India and Pakistan Nuclear Tests," **Seismological Research Letters**, Vol.69, No:5, September 01, 1998, pp. 386-393.

Waltz, Kenneth N.: **Man, the State, and War: A Theoretical Analysis**, New York: Columbia University Press, 1959, pp. VIII-263.

Waltz, Kenneth N.: "Evaluating theories," **American Political Science Review**, Vol.91, No:41, 1997.

Waltz, Kenneth N: "Anarchic Orders and Balances of Power," in Robert J. Art, Robert Jervis, Ed. 1985, pp. 08-28.

Waltz, Kenneth N.: "Thoughts about Virtual Nuclear Arsenals," **The Washington Quarterly**, Vol.20, No:3, Summer 1997.

Waltz, Kenneth N.: "Nuclear Myths and Political Realities," **American Political Science Review**, Vol.84, No:3, September 1990.

Waltz, Kenneth N.: **Theory of International Politics**, Reading, Mass.: Addison-Wesley, 1979.

Waltz, Kenneth N.: "The Origin of War in Neorealist Theory," in **The Origin and Prevention of Major Wars**, Ed. By. Rotberg, Robert I., Theodore K. Rabb, Cambridge: Cambridge University Press, 1998.

Waltz, Kenneth N.: "America as A Model for the World?", **PS: Political Science and Politics**, Vol.24, No:4, 1991.

Wani, Gull Muhammad: **Kashmir Politics: Problem & Prospects**, New Delhi: Ashish Pub. House, 1993.

Wani, Gul Mohammad: **Kashmir from Autonomy to Azadi**, Valley Book house, Srinagar, 1996.

Warburton, Nigel: **Philosophy: the Classics**, 3rd edition, Abingdon, Oxon: Routledge, 2006.

Warrick, Joby; Peter Slevin: "Libyan Arms Designs Traced Back to China," **Washington Post**, February 15, 2004, (Online).

Waslekar, Sandeep: "The Final Settlement Reconstructing India-Pakistan Relation," **Strategic Foresight Group**, Mumbai, 2005.

Weiner, Tim: "India-Pakistan Region Now Among Most Dangerous," **The New York Times**, May 17, 1998, (Online) http://partners.nytimes.com/library/world/asia/051798india-pakistan.html, 5 January 2018.

Weiss, Leonard: "Atoms for Peace," **Bulletin of the Atomic Scientists**, Vol.59 No:6, November/December 2003, pp. 34-44.

Weiss, Meredith: "The Jammu and Kashmir Conflict," June 25, 2002, (Online) http://www.yale.edu/macmillan/globalization/kashmir.pdf, 6 January 2018.

Weitz, Richard: "South Asia's Nuclear Arms Racing," **The Diplomat**, October 1, 2011, (Online) http://thediplomat.com/2011/10/01/south-asia%E2%80%99s-nuclear-arms-racing, 3 January 2018.

Wendt, Alexander: **Social theory of international politics**, Cambridge: Cambridge University Press, 1995.

Wheeler, N. J.; K. Booth: "The Security Dilemma," in **Dilemmas of World Politics**, Ed. By. J. Baylis, N. J. Rengger, Walton Street, Oxford: Oxford University Press, 1992, pp. 29-60.

White, Maeve: "Impact of Nuclear Arsenals on India-Pakistan Relations," **Stanford University**, February 15, 2017, (Online) http://large.stanford.edu/courses/2017/ph241/white-m1/, 5 January 2018.

White, Joshua T.; Kyle Deming: "Dependent Trajectories: India's MIRV Program and Deterrence Stability in South Asia," in Michael Krepon et. al., Ed., April 2015.

Widmalm, Sten: **Kashmir in Comparative Perspective: Democracy and Violent Separatism in India**, Routledge; First Edition, October 25, 2002, New Edition Paperback - 12 May 2006.

Williams, Michael C.: **Realism Reconsidered**, Oxford University Press Inc., 2007.

Wilson, James: "Jammu and Kashmir Problem: The Truth-Part I," **Journal of the United Services Institute of India**, Vol.CXXVII, No:528, April-June 1997.

Wirsing, Robert G. Ed.: **Pakistan's Security under Zia, 1977-1988,** London: Macmillan Academic and Professionals Ltd., 1992.

Wirsing, Robert G.: **Kashmir in the Shadow of War: Regional Rivalries in a Nuclear Age**, M.E. Sharpe, Armonk, New York, 2003.

Wirsing, Robert G.: **India, Pakistan, and the Kashmir Dispute: on Regional Conflict and its Resolution**, New York, St. Martin's Press, 1994/1998.

Wolfsthal, Jon B.: "Asia's Nuclear Dominos?", **Current History**, Vol.102, Issue 663, April 2003, pp. 170-175.

Wolfsthal, Jon B.: "U.S. Needs a Contingency Plan for Pakistan's Nuclear Arsenal," **The Los Angels Times**, October 16, 2001, (Online).

Wolpert, Stanley: **Jinnah of Pakistan**, Karachi: OUP, 1984/2002.

Wolpert, Stanley: **Zulfi: Bhutto of Pakistan**, Karachi: Oxford University Press, 1990.

Wolpert, Stanley: **India And Pakistan: Continued Conflict or Cooperation**?, Berkeley: University of California Press, 2010.

Wooldridge, Mike: "Analysis: Clinton's Disappointments in South Asia," **BBC News**, March 26, 2000, (Online) http://news.bbc.co.uk/1/hi/world/south_asia/691339.stm, 6 January 2018.

World Security Network: "India Toying with Dangerous Cold Start War Doctrine," **The Eurasia Review**, October 29, 2011, (Online) https://www.eurasiareview.com/29102011-india-toying-with-dangerous-cold-start-war-doctrine-analysis/, 5 January 2018.

Worstall, Tim: "Modi Relaxes India's FDI Constraints on Online Retail but Doesn't Go Far Enough," **Forbes.com**, March 30, 2016, (Online) http://www.forbes.com/sites/timworstall/2016/03/30/modi-relaxes-indias-fdi-constraints-ononline-retail-but-doesnt-go-far-enough/#5a77a93b1492, 6 January 2018.

Wiggen: The United Nations University Press, Jingumae 5-chome, Shibuya-ku, Tokyo, 150-8925, Japan, 2004.

Xuetong, Yan: "India Tests Destabilize Peace," **The China Daily**, May 20, 1998, (Online).

Yadav, Abhinav: "The Kashmir problem," March 27, 2015, (Online) https://www.lawctopus.com/academike/the-kashmir-problem/, 4 January 2018.

Yadav, Y.: "Reconfiguration in Indian Politics: State Assembly Elections," **Economic and Political Weekly**, Vol.31, 1996, pp. 94-105.

Yali, Chen: "Nuke Posturing Endangers South Asia stability," **The China Daily**, June 3, 1998, (Online).

Yansheng, Gui, Ma Jiali: "South Asia: Situation in Change," **Xiandai Guoji Guanxi**, No:3, 1996.

Yaseen, Faisul: "CPEC involves China in risks of Indo-Pak relations: US-China Expert," **Rising Kashmir**, March 11, 2017, (Online) http://risingkashmir.com/news/cpec-involves-china-in-risks-of-indo-pak-relations-us-china-expert, 4 January 2018.

Yunhua, Zou: "Chinese Perspectives on the South Asian Nuclear Tests," **CISAC (Center for International Security and Cooperation) Working Paper**, Stanford University, Encina Hall Stanford, California 94305-6165, January 1999.

Yusuf, Shabir Ibn: "Nobody can Touch Article 370, says Ram Jethmalani," **The Greater Kashmir**, November 09, 2014, (Online).

Yusuf, Moeed; Adil Najam: "Kashmir: Ripe for Resolution?", **Third World Quarterly**, Vol.30, No:8, 2009, pp. 1503-1528.

Yusuf, Moeed: "OP-ED-Kashmir Policy Needs a Fresh Appraisal," **Brookings**, June 13, 2003, (Online) https://www.brookings.edu/opinions/kashmir-policy-needs-a-fresh-appraisal/#ampshare=https://www.brookings.edu/opinions/kashmir-policy-needs-a-fresh-appraisal/, 4 January 2018.

Zakaria, Fareed: **The Post-American World**, W.W. Norton, 2009.

Zakaria, Fareed: **From Wealth to Power: The Unusual Origins of America's World Role**, Princeton, N.J.: Princeton University Press, 1998.

Zamir, Muhammad: "Cooperation and Development through the Belt and Road Initiative," **The Independent**, June 21, 2017, (Online) http://www.theindependentbd.com/post/100454, 5 January 2018.

Zargar, Abdul Majid: "Civil Society Objections Jammu and Kashmir Police Bill, 2013," Kashmir Watch, February 25, 2013, (Online) http://kashmirwatch.com/civil-society-objectionsjammu-and-kashmir-police-bill-2013/, 5 January 2018.

Zeb, Rizwan: "David versus Goliath. Pakistan's Nuclear Doctrine: Motivations, Principles and Future," **Defense and Security Analysis**, Vol.22, No:4, December 2006, pp. 387-408.

Zehra, Nasim: "Ufa Statement has put Nawaz Sharif on the Mat in Pakistan," **The Hindustan Times**, July 16, 2015, (Online).

Zehra, Nasim: "An Asymmetrical Dialogue," **The Express Tribune**, July 16, 2015, (Online).

Zoaib, "Indo-Pakistan, Opinion: The Changing Dimension of Kashmir

Muhammad Ali: Issue," **The Voice of Journalists**, April 5, 2015, (Online) https://www.voj.news/the-changing-dimension-of-kashmir-issue/#ampshare=https://www.voj.news/the-changing-dimension-of-kashmir-issue/, 5 January 2018.

Zulfqar, Saman: "Kashmir: Key to Regional Peace," **The Daily Times**, February 6, 2014, (Online) https://dailytimes.com.pk/105943/kashmir-key-to-regional-peace/, 4 January 2018.

Ek 1: Genel Keşmir Haritasi

Ek 2: Katılım Belgesi

INSTRUMENT OF ACCESSION OF... JAMMU AND KASHMIR STATE

WHEREAS the Indian Independence Act, 1947, provides that as from the fifteenth day of August, 1947, there shall be set up an independent Dominion known as INDIA, and that the Government of India Act, 1935, shall, with such omissions, additions, adaptations and modifications as the Governor-General may by order specify be applicable to the Dominion of India;

AND WHEREAS the Government of India Act, 1935, as so adapted by the Governor-General provides that an Indian State may accede to the Dominion of India by an Instrument of Accession executed by the Ruler thereof;

NOW THEREFORE

I Shriman Indar Mahandar Rajrajeshwar Maharajadhiraj Shri Hari Singhji Jammu Kashmir Ruler of.....JAMMU AND KASHMIR STATE..... in the exercise of my sovereignty in and over my said State Do hereby execute this my Instrument of Accession and

1. I hereby declare that I accede to the Dominion of India with the intent that the Governor-General of India, the Dominion Legislature, the Federal Court and any other Dominion authority established for the purposes of the Dominion shall, by virtue of this my Instrument of Accession, but subject always to the terms thereof, and for the purposes only of the Dominion, exercise in relation to the State of..JAMMU AND KASHMIR (hereinafter referred to as "this State") such functions as may be vested in them by or under the Government of India Act, 1935, as in force in the Dominion of India on the 15th day of August 1947 (which Act as so in force is hereinafter referred to as "the Act").

2. I hereby assume the obligation of ensuring that due effect is given to the provisions of the Act within this State so far as they are applicable therein by virtue of this my Instrument of Accession.

3. I accept the matters specified in the Schedule hereto as the matters with respect to which the Dominion Legislature may make laws for this State.

4. I hereby declare that I accede to the Dominion of India on the assurance that if an agreement is made between the Governor-General and the Ruler of this State whereby any functions in relation to the administration in this State of any law of the Dominion Legislature shall be exercised by the Ruler of this State, then any such agreement shall be deemed to form part of this Instrument and shall be construed and have effect accordingly.

5. The terms of this my Instrument of Accession shall not be varied by any amendment of the Act or of the Indian Independence Act, 1947 unless such amendment is accepted by me by an Instrument supplementary to this Instrument.

6. Nothing in this Instrument shall empower the Dominion Legislature to make any law for this State authorising the compulsory acquisition of land for any purpose, but I hereby undertake that should the Dominion for the purposes of a Dominion law which applies in this State deem it necessary to acquire any land, I will at their request acquire the land at their expense or if the land belongs to me transfer it to them on such terms as may be agreed, or, in default of agreement, determined by an arbitrator to be appointed by the Chief Justice of India.

7. Nothing in this Instrument shall be deemed to commit me in any way to acceptance of any future constitution of India or to fetter my discretion to enter into arrangements with the Government of India under any such future constitution.

8. Nothing in this Instrument affects the continuance of my sovereignty in and over this State, or, save as provided by or under this Instrument, the exercise of any powers, authority and rights now enjoyed by me as Ruler of this State or the validity of any law at present in force in this State.

9. I hereby declare that I execute this Instrument on behalf of this State and that any reference in this Instrument to me or to the Ruler of the State is to be construed as including a reference to my heirs and successors.

Given under my hand this ....26th.... day of ~~August~~ OCTOBER Nineteen hundred and forty seven.

Hari Singh.

Maharaja Shri Hari Singh of Jammu and Kashmir State

I do hereby accept this Instrument of Accession.

Dated this twenty-seventh day of ~~August~~ October Nineteen hundred and forty seven.

Mountbatten of Burma

(Governor-General of India)